

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કાપીરાશિદ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૨૧૪૬ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ અંપૂર્ણ રૂપાલ

વિષય તથા - ૧૫૮ નિર્લક્ષ

તાજ વિરૂધ્ધ

મીં બાળગંધાર તીલકવાળો મુકરદમો.

શુક્રવાર તાં ૨૫ મી જુન સને ૧૯૦૮.

કેસરીના અધીપતી મીં બાળમ-
ગાંધર તીલકનું કેદ પકડાણું.
મુ'અઇમાં તેમની થયલી ધરપકડ.

પના ખાતે જાણીતા એક્સ્ટ્રીમીસ્ટ પત્રના
અધીપતી અને મરાઠી લેખક તેમજ એક્સ્ટ્રીમી-
સ્ટ રાજ્યદવારી આગેવાન મીં બાળગંધાર
તીલક બી. એ. એલ એલ. બી. ને તેઓના
શરે ૨૦ હજાર ઉપર કોપીનો બહોલો ફેલાવો
મેલાં 'કશરી' પત્રમાં કેટલાંક વાંધાભર્યા
રાજ્યદવારી લખાણ કરવા માટે હીંદી ફોજદારો
કાયદાની ૧૨૪ મી એ અને ૧૫૩ મી એ. ક-
લમની રૂએ મુ'અઇના વડા પ્રેસીડંસી મેજસ્ટ્રેટ
મીં એસટને આગે પાછલા પહોરે મુ'અઇ
સરકાર તરફથી સરકારી ઓરીએટલ ત્રાન્સલેટર
સહદમીયાં સહદ સમસુદીન કાદરીની ફરમાસથી
કાઢેલાં વોરંટની રૂએ રાતના સાડા છ
વાગતે મારકેટ આગળ આવેલી સીતારામ બી-
લડી'સમાં આવેલાં "સરદાર આશ્રમ" માંથી
કેદ પકડવામાં આવ્યા હતા.

વડા પ્રેસીડંસી મેજસ્ટ્રેટ મીં એસટને મીં
તીલકને પકડવાનું જે વારંટ આપ્યું હતું તે
વારંટ બળવવા માટે છુપી પોલીસના વડા
સુપ્રીન્ટેન્ડંટ મીં સ્લોન, અને ૪
સબ ઇન્સપેક્ટરો મીં પેટીગર
અને મીં મહમદ હુસેન સીત
મધેનાં સરદાર આશ્રમમાં રાતના
૧૫૫ હતા, જે વેળાએ મીં તીલક જે

ઉપર બેઠા હતા અને તેઓ નજદીક "કાળી"
પત્રના અધિપતી મીં શીવરામ મહાદેવ પ્રાંજભે
એમ. એ અને બીજા છ આલમજી ગૃહસ્થો બેઠે-
લા હતા. મીં સ્લોને મીં તીલકને વોરંટની
બાબતથી માહિતગાર કરનાં મીં તીલકે તુરતજ
આ વારંટે તાબે થઈ પોલીસ અમલદાર સાથે
આવવા કબુલ થયા હતા. એ પછી મીં સ્લોન
એક ભાડૂતી ગાડીમાં બેસાડી નજદીક આવેલી
રહેનેડ પોલીસ ચોકીમાં લઈ ગયા હતા
અને આખી રાત તેઓને એ પોલીસ કોર્ટન
બાંયરામાં રાખવામાં આવ્યા હતા. આ વખતે
પોલીસ કોર્ટની ચોકી નજદીક કેપ્ટુરી પોલીસ
કમીસનર મીં શીલીપ્સ હાજર થયા હતા. ઇન્સ્પે-
ક્ટર મીં ગામડિરે આ વખતે ઘટોતો બંદોબસ્ત
પોલીસ કોર્ટમાં જળગ્યો હતો અને આખી
રાત તેમજ મજબુત પોલીસ બંદોબસ્ત કોર્ટનાં
મકાનમાં રાખવામાં આવ્યો હતો.

શુક્રવાર તાં ૨૬ મી જુન સને ૧૯૦૮

મીં બોવન સાલીસીટર અને મીં દાવર
બેરીસ્ટર વચ્ચે કાયદાની તકરાર.

સરકાર સામે મેલાયલો ગંલીર બોહતાન.

મીં તીલકનો સરકાર સાથેનો
માનવંત સંબંધ.

આજ રોજે ૧૧ વાગતે મીં તીલકને વડા
પ્રેસીડંસી મેજસ્ટ્રેટ મીં એસટન સનમુખ
વલા કરવામાં આવ્યા હતા સરકાર તરફ

થી પળથીકે પ્રાસીકયુટર મી૦ બોલન હાજર થયા હતા, જ્યારે અરોપીનો બચાવ મેજસ્ટ્રેસ એસ. એમ દીક્ષીત અને મી૦ એડસ વકીલોની ફરમાશથી મી૦ બાહુગીર દીનશાહ દાવર સાથે મી૦ બેપટીસ્ટ બેરીસ્ટરે કીધો હતો.

આ મુકદ્દમા સાંભળવાને ધારાના હિમાય તીઓ અને લોકાધી કોરટ મીકાર થઇ ગઈ હતી હાજર રહેલાઓમાં મરાઠાઓનો મોટો ભાગ જણીતો હતો.

મી૦ તીલક પુર સફેદ સાદા સ્વદેશી પોષાકમાં હાજર થયા હતા અને તેઓને માથે લાલ સોને રી છેડા સાથની કીમતી પાઘડી અને પગમાં સાધારણ જોડા હતા.

કોરટ ભરચક થઈ.

તીસે મજબુત દેખરેખ રાખી હતી અને કોરટના આગલા સીવાય સઘળા દરવાજા બંધ કરવામાં આવ્યા હતા. ધીમે ધીમે લોકોની લાંબા વધી પડી હતી, જેથી કોરટનું મકાન મીકાર થયા હિંપરાંત ઘણાક લોકોને જિભા રહેવા ની ફરજ પડી હતી.

“આપણા દેશનો દુર્દય”

મી૦ બાળગંગાધર તીલક સામે તેઓના ગમ તા૦ ૧૨મી મે ૧૯૦૮ના “કેસરી”ના અંકમાં “આપણા દેશનો દુર્દય” એવાં મથાળાં હેઠળ કહેવાતું રાજદરોહી અને શીતુરી લખાણ કરવાનો અને તેમ કરી હિંદમાં કાયદાસર સ્થપા ચલી સરકાર સામે ધીકાર ફેલાવવાનો અને પ્રગ્ત તેમજ સરકાર વચ્ચે કડવી અને દુસ્મનાહ ભરી લાગણી ફેલાવવાનો અથવા તેમ કરવાની કોશિશ કરવાનો આરોપ મેલાયો છે. તકરારી લખાણ નીચેની સ્તલખખનું મરાઠીમાં છે.

“દેશનું દુરદર્શન.”

“સ્વભાવથીજ મરીબ અને શાંતતાપ્રીય હિંદુસ્તાન દેશ યુરોપના રક્ષીઓની સ્થિતિએ પહોંચવા લાગ્યો છે તે દેખીને કાંઇને પણ અસ્વસ્થતા અને દુઃખ થયા વગર રહેશે નહીં. તેમાં મુઝફરપોરમાં બે નીરપરાધી ગેરી સ્ત્રીઓ બોંબ ગોળાની ભોમ થઈ પડી તેથી તો વળી ઘણાને

બંડખોર પેશના લોકો માટે બહુજ તીર છુટશે એ નીરરીવાદ વાત છે. આવા પ્રકારના બાબતો યુરોપમાંના રક્ષીઓમાં બનેલી છે અને હજુ પણ બને છે જે ઇતિહાસ પ્રસિદ્ધ વાત છે, પણ હિંદુસ્તાનનું રાજકીય પ્રકરણ આ બધ પહોંચશે. અમારા ગેરા અધીકારીઓને (bureaucracy) દક અને દુરામલ, સ્વદેશોત્કર્ષ માટે સહન કરનારા તરણોને પુણું નાંભમેદ કરીને બંડખોરના માર્ગમાં આટલા જલદી પ્રવરતાવશે એવું અમને લાગતું નહોતું, પણ ઈશ્વરના ધરનો નીચમ કાંઈ જુદોજ છે, મુઝફરપુરમાં જે બોંબ ગોળો ઉરાડવામાં આવ્યો તે કોઈ પણ વ્યક્તી માટેના દેવેપથી અગર એકદમ દમાશ માથાફરેલનાં કતંગથી થવા પામ્યું હોય એવું સદરહુ બાબતમાં પકડાયલા લોકોની જુબાની ઉપરથી દેખાત શકતું નથી. મી૦ ક્રીગસ ફર્ડના બદલે મી૦ કેનડીના ધરની બે નીરઅપરાધી સ્ત્રીઓનો ભોગ આપ્યો તે માટે ખુદ બોંબ ફેંકનાર દે, જુદીરામને પણ માફ લાગ્યું છે તે પછી બીજાઓ માટે તો શું લખવું? જે તરફ અદરથે એક ચુપ મંડળી સ્થાપીને આ કા ઉપાડ્યું તેનાથી આવા અધોર કનયથી ઇંગ્રેજ સરકારનું રાજ્ય આ દેશમાંથી નાશુદ કરી શકાશે નહીં, એ પુરણુ પછે તેની ગતણમાં હતું એવું તેની પોતાની જુબાની ઉપરથી સીધ થાય છે. આ જ એકદમ ચુપ મંડળી નીકળી તેટલાથી જુલમી અધીકારી વરગનો નાશ થશે એવું પકડાયલા માણસોમાંથી કાંઈએ પણ કહ્યું નથી. કેટલાંક એંગલો ઇન્ડિયન વર્તમાન પત્રકારોએ “સો બંદુકો અથવા દસ પાંચ બોંબ ગોળા કરવાથી ઇંગ્રેજ રાજ ચળાય છે કે શું?” એવા ઉચ્છાલપણથી પ્રશ્ન કરીને આ તરણોની મશ્કરી કરી છે. પણ સદરહુ પત્રકારોને અમારી નમ્ર વીનંતી છે કે આ કાંઈ મશ્કરીનો પ્રસંગ નથી.

તરણુ અદરથે જે આવી કરનારાઓ છે તે કાંઈ ચોર વર્ગ માંહેલા નથી. જો તેણે આમણ તેઓએ હમણાના જેવો જ બાબ પણ કીધો નહોતો. બંધાવન

ભોલું રૂપે કાવતરું રચીઆના બંધખોર લોકો
પણ અધીકારીઓના ચુપ્ત થીન કરવા માટે
તે હોય તો પણ તે સ્વાર્થ માટે નહીં, પણ
નીચગ્રીત અને બહાદય ગોરા અધીકારી વર્ગ
એકલથી સત્તાથી ઉત્પન્ન થયેલા સંતાપથી
થયેલ છે એ તેઓએ આપેલી ભુખાની ઉપરથી
રુપરૂ જણાઇ આવે છે, રશીયામાં (નીહીલીસ્ટ)
લોકના વારંવાર જે હુલ્લડો અને બંડો થાય છે
તે એવાજ કારણ માટેજ થાય છે તે સર્વની જ
ભુખા છે અને આવી દ્રષ્ટીથી જોઇએ એટલે સ્વ
દેશી અધીકારી વર્ગના ભુલમથી રશીયામાં જે
સ્થિતી થઇ છે તેવીજ પરદેશી અધિકારીઓના
ભુલમથી હિંદુસ્તાનમાં થવાની હવે શરૂઆત થઇ
છે, એમ કહ્યા વગર ચાલતું નથી. ઇંગ્લેન્ડ સરકાર
નું સામર્થ્ય રશીયન સરકાર પ્રમાણે બહુ મોટું
અને અમર્યાદીત છે, એ વાતની કાંઇને પણ ખ-
બર નથી, એમ નથી, પણ મનુષ્ય માતની સહ-
નશીલતાની પણ કંઈ હદ હોય છે, એ અનીય-
ગ્રીત સત્તા ચલાવવાવાળા રાજકરતાએ હમેશાં લક્ષ
માં રાખવું જોઇએ કે બંગલગ થયો ત્યારથી
બંગાળી લોકોનાં મન અતિ કુબ્ધ થયેલા
હોવાથી ભાગલા કાયદા સર રીતથી રદ
કરાવવા માટેના તેઓના સરવે પ્રયત્નો નીષ્ફ-
ળ થયા અને પંડિત મોરલી અથવા
હવે લોરડ મોરલીએ પણ તે ભાગલાઓને
માટે દુર લક્ષ કર્યું, જે જગતહર છે. આવી
સ્થિતિમાં બંગાળના થોડા લોકોના માથા ફરી
જવાથી તેઓએ અત્યાચારમાં પ્રવર્તન થવું જો-
વું અધીકારમદથી મસ્ત થયેલાં ગોરા અધીકારી-
ઓ શીવાય આ જગતમાં બીજા કોઇને પણ
જાગનાર નથી. ઘરમાં પુરેલાં બીજાડાને પણ
પુરનારના સામે દોડી જઇને મારવાનો પ્રયત્ન
કરવો પડે છે એવો અનુભવ છે તો પછી બ-
ંગાળી લોક ગમે તેવા નીચજ માની લેવામાં
આવેલા હોય તોપણ તે માણસો છે અને બીજા
નુબ્ય પ્રમાણેજ તેના મનોવીકાર પ્રસંગાનુસાર
વિ. અને સઉમય બની શકે છે; એવું અધી-
કારી વર્ગને મનમાં રાખવાની જરૂર નહોતી. શું ?

હિંદુસ્તાન દેશ આજ લગી વસ્તુ થયાં પ્રદેશી
રાજતા અમલ નીચે હોવાથી હિંદુ લોકોના
શરીરનું નેજ અને આવેશ કમી થઇ ગયો છે
ખરો, પણ ગમે તેમ થાય તોપણ આ સંતાપ
નષ્ટ થવો સંભવીત નથી. વયોરુદ્ધ અને
વજનદાર આગેવાનોના અનુભવથી અથવા
વીચારથી આ સંતાપ કેટલી હદ સુધી કાયમ
રાખતા આવડશે પણ દેશના બધા લોકોથી
પોતાનો આવેશ, સંતાપ અથવા ચીડ એવી
રીતે હદમાં હમેશાં રાખી શકાશે નહીં. કીબ્હુના.
આવી રીતે આ સંતાપ જે દેશમાં સદૃઢ વીવ-
ક્ષીત હદમાં રહી શકે છે તે દેશના લોકોના નસીબે
અલદેવ કાયમની ગુલામગીરી લખેલી છે એ-
વું કહેવાને કાંઈ જાનની હરકત નથી. અમારા
રાજકરતાઓને આનું તત્વ ખબર નથી એમ
નથી. ઇંગ્લેન્ડ રાજ્ય આ દેશમાં પારકું અને પ-
રધર્મી છે એ ધ્યાનમાં રાખીનેજ ઇંગ્લેન્ડ રાજ્ય
પધતીનું ધોરણ ઇંગ્લેન્ડ મુતસદીઓએ દરાવેલ છે.
એક દેશે બીજા દેશ ઉપર રાજ્ય કરવામાં સ્વા-
ર્થ એજ રાજ્યકરતાનો પ્રધાન હેતુ હોય છે,
પણ તે હદમાં રાખેલો હોય છે, મુતસદીપણ
તે એજ અને આનેજ કેટલાક ઇંગ્લેન્ડ ગ્રંથકા-
રોએ ઉદાત સ્વાર્થ (Enlightened self-
interest) એવું નામ દીધું છે. હિંદુસ્તાન
દેશમાંનું ઇંગ્લેન્ડ રાજ્ય એજ તત્વ ઉપર ચાલે-
લું છે, પણ તેમાં જે મોટી ભુલ થાય છે તે
એછે કે પ્રજાની અથવા પ્રજાના આગેવાનોની
સલાહ કે મત ઇંગ્લેન્ડ અધીકારી વર્ગ અમ રા
રાજ્ય કારભારમાં બીલકુલ લેતો નથી. પ્રજાનું
હિત શેમાં છે એ દરાવવાનો સર્વ ઇચ્છા ગોરા
અધીકારીઓએ પોતાના હાથમાં રાખેલો છે અને
તેઓને તેનો એવો ગુમાન છે કે અમે અમારા
શહાણુપણથી અથવા અતી સ્વાર્થ ભુધ્ધિથી
જે જે કાંઈ કરીએ અથવા જે જે ધોરણ રા-
ખીએ તેજ પ્રમાણે હિંદુસ્તાનના લોકોએ તકરાર
વગર અંગીકાર કરીને અમને દુવા દેવી નેમીએ.
પરંતુ પાશ્ચાતીમાત્ર શીક્ષણના પ્રસારથી આ
સ્થિતી રહેવી હવે અશક્ય છે. રાજ્યકરતાનો

સ્વરાજ્ય ગમે તેટલો હોય છે તે પણ હીંદુસ્તાન દેશનું તેથી કરીને નુકસાન છે અને આ નુકસાન અટકાવવામા ગોરા અધીકારી વર્ગના હાથમાંની તે સત્તા હળવે હળવે અમારા હાથમાં આવવી જોઈએ શીવાય આલે તેમ નથી એવી સમજણ આજકાલ ધણા હીંદીવાનોની થઈ જવા પામી છે આવા પ્રકારની સમજણથી પરીણામે રાજ કરતા અધીકારી વર્ગને નુકસાન હોવાથી સદરહુ સમજ ઉત્પન્ન કરનારા લેખ, વ્યાખ્યાનો કે અન્ય સાધનો તદ્દન ઉખેડી નાખવાનો અહીંના ગોરા અધીકાર વર્ગે ઉત્સુક થયેલો છે. રાજ કારભારનું સર્વ ગાડું કેવળ તેઓના મત ઉપર હાંકતું રાખ્યું હોત અને સભા પ્રતીબંધ કાયદા પ્રમાણે આજ સુધીમાં અનેક જુલમી કાયદાઓ થયા હોત તો હીંદુસ્તાન પણ રશીઆ બની ગયું હોત, પરંતુ ઇતીહાસનો અનુભવ વીલાયતનું પ્રજા પક્ષીય લોકમત અને જાપાન જેવા પઊરવાતય રાષ્ટ્રના અબ્યુદયથી એશીયાખંડમાં થયેલી જગજગીએ અમારા ગોરા અધીકારી વર્ગના આદરણી અમલમાં કેટલી અસરણુ નાખેલી છે તથા પી ઉત્તરોત્તર સ્વરાજ્યનો હક મળવાની લોકોની ઇચ્છા પ્રમાણે જો તમોને હળવે હળવે હક મળતા જશે નહીં તો પ્રજામાંના કેટલાક લોકો સંતાપથી દુઃખીત થઈને સારાસારનો વીચાર ન કરતા ઘેર કંતય તરફ પ્રવ્રત થવા વીના રહેનાર નથી ખુદ નાં જોખલેએ વરીશટ કાયદા કાઉનસીલ આગળ આપેલા એક ભાષણમાં આવાજ પ્રકારની એક પ્રશારત વાઇસરાયની સમક્ષ અમારી સરકારને કીધેલી હતી અને લાલા લજ્જપતરાયને વગર ચાકસીએ કાળે પાણીએ મોકલી સભા બંધીના જાહેરનામા બ્યારે બહાર પાડ્યાં ત્યારેજ અમારા પ્રમાણે બીજા દેશી વર્તમાનપત્રકારોએ સરકારને એમ સ્પષ્ટ જાહેર કર્યું હતું કે સરકાર જો આ પ્રમાણે જુલમી રશીઅન રાજપદ્ધતીનો અંગીકાર કરશે તો હીંદુસ્તાનની પ્રજાને પણ રશીઅન પ્રજાનું કેટલેક અંશે અનુકરણ કરવાની ફરજ પડશે! “જ્યાં પી રોપીએ તેવા પાકે ઉતરે છે,” તે કહેવત સુપ્રસીધ છે. અમને ગમશે તેવા જુલમો અમે કરીશું અમને ગમશે

તેને ચાકસી કરવા વગર કાળા પાણીએ મોકલું, અમને ગમશે તે પ્રમાણેના ભજગલા કરે અમને ગમશે તો સભા બંધ કરશું અને અમને ગમશે તેઓ ઉપર રાજદાહના કેસો કરી તુરંગમાં મોકલશું. તમે માત્ર આ બધી વાં મુઝા રહીને સહન કરજો, પણ તમારા સંતાપો અને આવેશોને હદની બહાર જવા દેશો નહીં. એવું રાજકર્તાએ પોતાની પ્રજાને કહેવા નીકળવું એટલે સામાન્ય મનુષ્ય સ્વભાવની પોતાને ઝાળખ નથી એવું લોકોને પ્રદરશીત કરવું એ વું થાય છે. મુઝફ્ફર ખાન ઉપર લખતાં એ ગલો-ઈન્ડીયન પત્રકારોએ આવી મોટી જુલક રેલી છે. અંગ્રેજ અધીકારી વર્ગના ત્રાસદાયક વર્ણન ઉપર અથવા શીરજીરપણા ઉપર કડક ટીકા કરનારા હીંદી આગેવાનોના લેખોથી અથવા લખાણથીજ હાલની ભયંકર સ્થિતી થવા પામી છે. આવા તોહમતો તેઓએ સદરહુ આગેવાનો ઉપર મુક્યાં છે, અને વધુ એવી ભલામણ કરી છે કે આગેવાનોના ભાષણો અને લેખો ઉપર અથવા હીલચાલ ઉપર આપણી સરકારે વધુ સખત બંધન જોઈએ. અમારા મત પ્રમાણે આ સુચના કેવળ થેલા પણાની છે. અતીશ ચવરસાદ પડવાથી નદીમાં આવેલી પુરને લીધે નદી નો આંધા ધસાણ પડવા માટેનો હોપ પુરને માથે ન ચઢાવતા જે પ્રમાણે વરસાદને આપવો જોઈએ તે પ્રમાણે બેદરકાર અને અનીયંત્રીત અધીકારી વરજના જુલમી કૃત્યોથી જે અસંતોસ અને સંતાંપ ઉત્પન્ન થાય છે. તેથી પ્રજામાં કોમક કે કાણે કાયદાની મરીયાદનું ઉલ્લંઘન થાય તો તે નો હોપ અનીયંત્રીત અધીકારી વર્ગની રાજ્ય પદ્ધતી ઉપર મુકવો જોઈએ. કોઈ પણ મનુષ્ય પોતે પોતાની સ્થિતી જોઈ શકે તો નથી તે ખરું છે. પશ્ચવી સાથે ફરનારા કરોડા લોકોને પે તે નથી ફરતા પણ જગન ફરે છે, એવું લાગે છે. પણ જાણકારોએ આવા ભરમમા ન પડત કોઈ પણ વાતોનું ખરું કારણ શોધી કહાડવા ન રહે પોતાનું લક્ષ પહોંચાડવું જોઈએ. નકાર સાપસાપ કરીને દોરી ઉપર તાડન કરતા એસમાં કાંઈપણ ફાયદો નથી.

હી દુસ્તાનમાંના અનીય ત્રીત ગેરા અધીકારી
ગેની સત્તા હવે દહાડે દહાડે લોકોને અસહ
યતી ચાલી છે. આ સત્તા અધીકારી વર્ગ
પાસ ન રહેતાં પ્રજાના પ્રતિનિધીઓના હાથ-
માં આવે તેવા પ્રયત્ન હી દુસ્તાનના સર્વ વીચાર-
ી પુરોષ કરી રહ્યા છે. કેટલાકોને એમ લાગે
છે કે આવા મદાધ અધીકારી વર્ગની વીનવણી
કરી તે અથવા તેઓની ઉપર દેખરેખ રાખ-
નારી જે વીલાયત સરકાર છે તેને અરજ
કરીને મેળવી શકાશે. ખીજા કેટલાકોને આ
વાત અસંભવીત લાગતી હોવાથી નાક પકડયા
વગર મોઢું ઉઘડતું નથી. એ કહેવત મુજબ હાલ-
ના રાજકર્તાના ગાડાને કોઇ પણ ટેકાણે ધાંચ
આપ્યા વગર પોતાનો ઈષ્ટ હેતુ પાર પડનાર
નથી એવું તેઓના મનમાં લાગ્યું છે જે જોઇ
તું હોય તે સ્પષ્ટ રીતે માગી લેવું અને અડ-
ચણા નાંખવાનો માર્ગ હાથ ધરીને તે પ્રાપ્ત કરી
લેવું એવું આ પક્ષનું કહેવું છે. પણ દેશમાંના
ત્રીસ કરોડમાંથી એક પણ પુરોષ આ રાજ્યપદ-
તીથી ઉત્પન્ન થતા સંતાપના અથવા આવેશના ઉ-
ભરાથી ઉપરના બે મારગોની પેલી બાજુએ જવું
નહી એવું કહેવું એટલે હી દુસ્તાનમાંના ત્રીશક
રોડ લોકોના સંતાપ અને આવેશ સદૃશ અમુક
ઠીઠીની અંદર રહેવો જોઇએ એવું કહેવા જેવું
થાય છે, અને સર્વ દેશમાં આવી દદ આંધવાની
આવશ્યકતા થશે. ઉનાળામાં સૂર્ય નારાયણ મ-
ધ્યાન કાળે આવે ત્યારે સારવાડમાંના રૂક્ષ પ્રદેશ
દારજીર્ણિય અથવા સીમલા તરફના પ્રદેશ જેટલો
જ દાંડા રહેવો જોઇએ એવી જે કોઇ પણ
ઇચ્છા કરે કોઈવા પ્રયત્ન કરે તે જેવી રીતે વ્યથે
થાય તેવીજ રીતે લોકોને અગ્રીય થઈ પડે એવી
રાજ્ય પદ્ધતીથી પ્રજાના મનમાં ઉત્પન્ન થએલો
સંતાપ અને આવેશ અમુક એક દહનીજ
અંદરજ હમેશાંને માટે સર્વ સ્થળે રહેવો જોઇએ
એવી ઇચ્છા કરવી કે પ્રયત્ન કરવો એ વ્યર્થ
છે. મુઝરપુરના બોંબ ગોળાના પ્રકરણ ઉપરથી
અને તેમાં સપડાયેલાં ત્રણ ગ્રહસ્થોની જુબાની
ઉપરથી જે અમારા રાજકર્તાએ કાંઈ પણ બોધ

લેવો હોય તો તે એજ છે અને અમે કરી
કરીને આજ વાત તેઓના કાને નાંખવાની
નમ્રપણે પરવાનગી થઇએ છીએ, અમને ખબર છે
કે મુઝરપુરમાં થવા પામેલા પ્રકારનું અનર્થ અમારી
સરકારથી ઉગ્ર સ્વરૂપ ધારણ કરીને સખ્તાઇથી તા-
બડતોય બંધ કરી શકાશે પણ શાંતતા રાખવાને
આવા ઉપાયોની હાલમાં જે જરૂર હોય તોપણ
તેથી ગુસ્સાનું મુળ કાઢપણ રીતે નીરમુળ થ-
વાનું નથી, અને શરીરનો રોગ જ્યાં સુધી
નીરમુળ થયો નથી ત્યાં સુધી એક ટેકાણાનું
ગુમડું કાપી નાંખીએ તો પણ ખીજે ટેકાણે
તે ફરીથી ઉદભવનાર નથી એવી ગેરંટી કોઇથી
પણ આપી શકાવાની નથી. હી દુસ્તાન સરખા
ગરીબ અને કેવળ રાજ્યનીષ્ટ અને ધૈર્યમંથી
પરાંગમુખ રહેલા દેશમાં આવા દીવસો આવે
એ પ્રજા અને રાજા એ બેઉના મોટા દુરદૃષ્ટ
છે. દેશમાં શાંતા રાખવાની જેઓ ઉપર જ-
વાબદારી છે તેઓએ આવા પ્રકારના અનર્થ
થાય કે તાબડોતોપ બંધ કરવા જોઇએ તે માટે
કોઇનો પણ મનબેદ નથી પણ આવા ભયંકર
અનર્થની પુનરાવૃત્તિ ન થવા માટેનાં ઇલાજ
કરવા જોઇએ તે માત્ર દુરદર્શિપણથી અને
વીચારોથી કરવા જોઇએ. હી દુસ્તાનની રાજ્ય
પદ્ધતી પ્રજાને અગ્રીય થઇ પડેલી છે, એટલું
જ નહીં પણ સદરહું રાજ્ય પદ્ધતીમાં સુધારણા
થાય તે માટે લોકોએ અનેક વખતે કરેલી બી-
નાંતી અમાન્ય થવાથી કેટલાક સુશીક્ષીત લોક
પણ સંતાપના ઉભરામાં દેહબાન વીસરી જઇને
ભયંકર કૃત્યો કરવાને પ્રવૃત્ત થવા લાગ્યા છે.
એ હવે ખુલ્લું થયું છે. રાષ્ટ્રના સમગ્રાત અ-
થવા વીચારી પુરોષોને આવા પ્રકારનું આતતાઇ
પણ ઠીક લાગશે નહીં. કોબલુના. આવા પ્રકાર
ના આતતાઇ પણથી જુલમનો પ્રતીકાર ન
થતાં કેટલોક વખત સુધી જુલમ થ-
વાનો પણ સંભવ છે. પણ રૂશીઆના
ઇતિહાસ તરફ નજર કરીએ છીએ તો એમ જ
જણાય છે કે આવા પ્રકારનો અત્યાચાર અથવા
આતતાઇપણ લોકો ઉપર અધીકારીક જુલમ

કરવાથી કાંઈ બંધ થતા નથી. રાજકીય હક કે પાલન કરવા માટે લાંબા સમય સુધી ખટપટ પણ થાતપણે, ધીમેપણે, અને રીતીસરની સતંદરી રીતીથી કરવી જોઈએ છીએ તે ખરું છે! પણ આવી ખટપટ ચાલતી હોય તે દરમ્યાન સમાજમાંથી કોઈપણ માણસ ઉઠકળે થશે નહીં એવી જોખમદારી ન લેવાથી રાજકીય હક માટે ખટપટ કરનારા સર્વ લોક રાજ્યદ્રોહી છે એવું કહેવું સચુકતીક કેમ થઈ શકશે એ અગને સમજાતું નથી. શોકથી અંતઃકરણ અતીશય સંતૃપ્ત થાય ત્યારે મનુષ્યની આંખોમાંથી એકાદ આંસુ પણ પડતું ન જોઈએ એવો પ્રતીતિ બંધ નાખવો જે પ્રમાણે દુરઘટ છે. તે પ્રમાણે હિંદુસ્તાન ઉપર બળજબરીથી અગ્નિ શીરજેરપણથી રાજ્ય કરનારી અનીયત્રીત રાજ્યપદ્ધતી લોકોને એટલીજ અસહ્ય થાય કે જેથી કરીને કોઈપણ માણસ સંતાપી અત્યાચારમાં પ્રવૃત્ત ન થાય એવી આશા રાખવી વ્યર્થ છે. કેટલીક થોડી વ્યક્તિ શીવાય દેશમાં તો સુશીક્ષીત અને અશીક્ષીત વર્ગ હજી સુધી કાયદેસર અથવા સતંદરી મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન કરવાને પ્રવૃત્ત થયો નથી. (૧) કીંબહુની એવી ઇચ્છા પણ તેઓનાં મનમાં ઉદભવી નથી એમ કહેવું તોપણ ચાલશે. આવી સ્થિતિમાં મુઝફરપુરના ભયંકર પ્રકરણની જવાબદારી આ વર્ગે ઉપર નાંખવી એટલે તેઓના દુઃખ ઉપર ઝામ દેવા જેવું છે. વીસમી સદીની શાણી સરકારને આ વાત સમજતી નથી એવું નથી પણ અનીયત્રીત સત્તાના મદ અને સ્વગતી ઓનો કાયદો કરાવવાની હોંસ એટલી વીલક્ષણ હોય છે કે તેથી શાણા લોક પણ પ્રસંગે આંધળા બની જાય છે. હાલનો હિંદુસ્તાનનો પ્રસંગ એવોજ છે મોટા મોટા ગોરા અધીકારીઓનાં ખુન કર્યાથી અંગ્રેજ રાજ્યની ઇમારત ધક્કી પડનાર નથી. એક ગયો તો તેની જગાએ બીજો આવશે બીજો ગયો તો તેની જગાએ ત્રીજો આવશે. એટલું ન સમજાય એવું મુખ્ય કોઈપણ નથી. પણ રાજ્યકીય હક મેળવવા માટે કરેલી શાંતતાની સર્વ હિલચાલો નીજીય થાય

છે એવું નજરે આવવા પછી અને બચાવો સર્વ સાચો નાણુદ થયાં પછી હરણુ જે પ્રમાણે પારધી ઉપર પોતાના પ્રાણની તદન પરવા ન રાખતાં તેના ઉપર તુટી પડે છે તેજ પ્રમાણે તરૂણોમાંના કેટલાકોનાં મન આતતાઈપણા તરફ લાગ્યાં છે. આ વાત મુઝફરપુરના પ્રકરણ ઉપરથી સરકારે લક્ષમાં લેવી જોઈએ આ અત્યાચારમાં કોઈપણ સમજી સંમતી દેનાર નથી, પણ આ નીરૂપાયની ધ્રાંચ-અને ધ્રાંચ કહીએ એટલે તે ક્યારે પણ સંતાપ અને નીરાશાથીજ ઉત્પન્ન થાય છે-નાખવા અથવા તદન ટાળવા પ્રગ્તેજ નહીં પણ રાગને પણ અશક્ય છે. ખરી રાજ્યનીતી કહીએ એટલે આવા પ્રકાર ઉપર આ વાત ન આવવા દેવી એજ છે અમે તેજ નીતી સરકારને મોકળા મનથી અને સ્પષ્ટપણાથી આ પ્રસંગે સુચવીએ છીએ. મુઝફરપુરમાં બનેલો બનાવ ભયંકર હોવાથી તેનો અમે તીવ્રનીપદ કરીએ છીએ. એવું સરકારને નમ્ર પણે જણાવવા પ્રગ્ત એ નાતાથી અમારું સર્વ કર્તવ્ય અમે કરી ચુક્યા એવું અમને લાગતું નથી. આવા ભયંકર પ્રકારો બનવા નપામે અથવા આટલી હદ સુધી જવાનો પ્રગ્તમાંના કોઈને પણ પ્રસંગ ન આવે એવી સર્વની અંતઃકરણ પુર્વક ઇચ્છા છે પણ રાજ્યકરતા અધીકાર વર્ગની ઇચ્છા પ્રગ્તની જોઈએ બાળુ પર મુંઝી તેની કસોટી કરવાની છે તેનો પણ આવે વખતે વીચાર થવો જરૂરનો છે. તે શીવાય રાજ્યકર્તા અને પ્રગ્ત વચ્ચેના વ્યવહારો સરળ રીતે ચાલી શકવાના નથી. મુઝફરપુરમાં બનેલો બનાવ ખેદજનક છે. યોગ્ય નથી એમ અમે ઉપર કહી ગયાજ છીએ, પણ તે જે કારણોથી થવા પામ્યો તેના કારણો જેવાને તેવાજ હવે પછી કાયમ રાખવામાં આવશે તો પછી આવા ભયંકર પ્રસંગો તદન બંધ થવા અમારા મત પ્રમાણે શક્ય નથી, અને તેથીજ આવા અનીષ્ટ પ્રકાર તદન બંધ કરવા માટે જે તજવીજી કરવી જોઈએ તે અમે સરકારને આજ વખતે સુચવીએ છીએ. રૂશીઆ, જરમની, ફ્રા-

આ વીગેરે દેશોમાં “ નીહીલીસ્ટો ” જેનો પદ જીવસ્થીત થયો છે તેવોજ હવે અહીંમાં ઉભો થવાનો વખત અમારાં કુદ્ધવે આવી લાગ્યો છે જે આ વખત ટાળવા માટેની અને વીયવક્ષ વધવા ન દેવા માટેની વાત સરવરની સરકારના જ હાથમાં છે. જુલમથી અથવા શકતીથી દેશને થતાં આ ગુમડાંઓ કદી પણ કાયમને માટે સારાં થનાં નથી. રાજ્ય પધતીમાં સુધારણા કરવી એ આ રોગ ઉપર ખાવાની દવા છે અને સદરહુ દવાનો અધીકારી વર્ગ ઉપયોગ આવે વખતે નહીં કરશે તો તે અમારું સર્વનું મોડું દુરદૈવ સમજવું જોઈએ. અમારું આ લખવું સરકારી વર્ગને કદાચીત અપ્રીય લાગશે, પણ તેને માટે તમારો ધ્યાન નથી. કારણ એક જળ કહી ગયેલો છે તે પ્રમાણે મીઠું અને હીતકારક એવું ભાપણ દુર્લભ છે, અમે એ જે કાંઈ ઉપર કહેવું છે તે અમારા મત પ્રમાણે ખરું અને વાજખી હોવાથી પરીણામે રાજકરતા અને પ્રગ્ન એ બેઉની હીતકારક છે. આટલાથી જો અમારા લખવાનો કાંઈ પણ ઉપયોગ ન થાય તો દેશના મોટાં દુરદૈવજ સમજવાં. ખીલું શું? અને એક વખત દુરદૈવ થયું એટલે પછી શું શું થવા પામશે તે પણ કાણ કહી શકશે? અનર્થો અથવા સંકટો કાઢને પણ પ્રીય હોતા નથી, પણ તે ટાળવાનું કામ કાઢ કાઢ વખત ધૈર્ય અમારે હાથ મોંપતો નથી. હાલનો પ્રકાર આવોજ થતો ચાલ્યો છે. અને સરકારી અધીકારી વર્ગને આની કદર રહેશે નહીં તો તેને અમે પણ શું કરીશું.

ધસારો કરવો એ અમારું કામ છે અને પરમેશ્વરને અને સત્યને સ્મરણને અમે તે કરતવ્ય બળવીએ છીએ. દેશની સ્થિતિ કષ્ટમય ન થાય તે અમને પણ ઇષ્ટ છે પણ તે સાથે હાલ ની દુસ્થિત રાજ્યવહતી અને તેટલી જલદી સુધરવી જોઈએ એવો એવો આગ્રહ પકડવાનો જે અમારો હક છે, તે પણ અમારે બળવવો જોઈએ. પિનાં કાંટાં શાંકરી જગમાં કાંઈ અર્થ નથી. કદરે અધીકારી વર્ગ કીવા એવો ઇન્ડિયન

પેલકોરો મુઝરપુર બાબતમાં માટા ધુરતતણા અમારા પ્રયત્નોની તીવ્રતા ઝીંઝી કરવાના કામમાં ઉપયોગ કરી લેશે એ અમારી બાંધમાં છે કેમકે તેમાં તેઓનો સ્વાર્થ પણ રહેલો છે પણ મુઝરપુરના કેસનો નીવેધ કરતાં વસ્તુ સ્થિતિનું એંગલો ઇન્ડિયન લોકો તરફથી જે આવી પ્રયાસ થાય છે તેનો પણ જોરથી નીવેધ કરવો એ અમારું કરતવ્ય છે રાજ્ય કરતા અધીકારીઓનું ખુત ન થવા દેવામાં પ્રગ્ન એ સાહ્ય કરવી જોઈએ જે પ્રમાણે પ્રગ્નનો ધર્મ છે તેજ પ્રમાણે રાજ્યપધતી બેદરકાર ન રાખતાં હાલના વખતને ઓળખી જઈને તેમાં લોકમતનો સમાવેશ કરવો એ રાજ્યકરતાનું જ કરતવ્ય છે આ કરતવ્ય વીસરી જઈને દુરલક્ષ કરીને રાજ્ય કર્યા પુરેષોએ પ્રગ્નનો ધર્મ માત્ર તેઓ પાસેથી અસીધારાજત પ્રમાણે પગાવવો શક્ય નથી એટલું જ નહીં પણ એમાંના કાંઈને પણ કાયદાકારક નથી એવું રાજ્ય ધર્મ શાસ્ત્ર કહી રહ્યું છે. ધર્મનો ત્યાં નાશ થાય છે ત્યાં કોઈ ને કોઈ વખતે પણ મુઝરપુરના જેવા અનરથો થાય તેમાં નવાઈ જેવું નથી માટે આવા અનીશન પ્રકારો ન અને તેવી જો રાજ્યકરતાની ઇચ્છા હોય તો પોતાની હાલની રાજ્યપધતીનેજ તેઓએ પહેલાંથી અટકાવ કરવો એવી અમારી તેઓને સૂચના છે અને તેટલું જ હેતુથી આજનો લેખ લખ્યો છે.”

પોલીસ તરફથી આ મુકદમા ઉપર સુપ્રીન ટેન્ડન્ટ મીઠ સલોને દેખરેખ રાખી હતી.

મીઠ સલોનની જુબાની.

શરૂઆતમાં મીઠ બોવનની તપાસમાં મીઠ સલોને જણાવ્યું કે મુંબઈની છુપી પોલીસમાં હું સુપ્રીનટેન્ડન્ટનો ઓધો ધરાવું છું. ફરવાદમાં જે શખસને જાહેર કરવામાં આવ્યા છે તેઓ આરોપી થાને મીઠ બાળગંધાર તીલક છે. હું તેઓને પીછાણું છું. આજ કેટલીક મુદત થઈ હું “ કેસરી ” પત્ર ખરીદું છું અને મધ તા. ૧૨ મીના “ કેસરી ” પત્રનો અંક મેં ખરીદ્યો હતો.

મીં બેવનની મુકરદમો મુલતવી રાખવાની અરજ.

મીં બેવને અત્રે મુકરદમો નામદાર કોરટ ને મુલતવી રાખવા માટે અરજ ગુનરી હતી.

મેળસેટ-(મીં બેવનને) શું તમે હ મહ્યાં મુકરદમો ચલાવવાને તથ્યાર નથી ?

મીં દાવર બેરીસ્ટરે તે સામે લીધેલો વાંધો.

મીં દાવરે મુકરદમો મુલતવી રાખવાની મીં બેવને કાંઈકે અરજ વીરૂ વાંધો લેતાં જણાવ્યું કે મારે કહેવાની જરૂર છે નહીં કે આ રોપી મીં બાલગં માધર તીલક ઉંચી કેલવળી પામેલા આયરદાર અને પશ્ચિમ તરફની સધળી કેમોમાં અને મુખ્ય કરી મરાઠા વરગમાં ભારે લાગવજ ધરાવનારા ગ્રહસ્થ છે. તેઓને સાંજે છેક છ વાગતાં પછી પોલીસ તરફથી પકડવામાં આવ્યા છે અને ત્યારથી તેઓને પોલીસ ચોકમાં પુરવામાં આવેલા છે. તેઓના ધારાના હીમાયતીઓને સરકાર તરફથી રજુ થયેલા ફરિયાદનામાંની નકલ પણ હજી મળી નથી અને મારા કુલ સામે (મીં તીલક) શું આરોપમેલા માટે તેથી હું કે તેઓના ધારાના ખીજ કાઢી હીમાયતી હજી માહિતગાર થયા નથી. અગર જે આરોપી ઉપર હીંદી ફેજદારી કાયદાની ૧૨૪મી એ. કલમ પ્રમાણેનો રાજદરોહી લખાણ કરવાનો આરોપ મેલાયો હોય તો આરોપી તરફથી તેઓ મુકદમો ચલાવવાને તદન તથ્યાર છે અને તેઓ 'કેસરી' પત્રમાં પ્રગટ થયેલું મજકુર કેહેલાવું વાંધાલયું લખાણ આરોપી-એજ પ્રગટ કાઢ્યું છે એમ વળી કબુલ કરે છે, આ પછી આરોપી બ્યારે મજકુર આરટીકલ પોતે પ્રગટ કરવાની ખીના કબુલ કરે છે તો આરટીકલ પ્રગટ થવાની ખીનાની જુબાની લાવવા બિપરજ મુકરદમો મુલતવી રાખવાની કરી જરૂર રહેતી નથી, ફરીયાદી યાને સરકાર પક્ષે મુકરદમો ચલાવવાને તૈયાર હોવી જોઈ અને સરકારી પક્ષે આરોપી સામેની સહઆતની જુબાની રજુ કરવી જોઈએ, અગર જે તમે ના-

મદારજ આ કેસની તપાસ કરવા માંગતા હો તો અથવા તો એ કેસ સેશન્સ કમીટ કરવા માંગતા હોવો તોપણ એવી રીતની જુબાની લખ મુકરદમાની સહઆતની તપાસ આજેજ ચલાવવી જોઈએ. જે તમે નામદાર આ બંનેમાંથી એક ખી કરાવ ઉપર આવ્યા નહીં હોવો તો આરોપીને જામીન ઉપર છોડવો જોઈએ છે.

અત્રે મેળસેટ મીં દાવરની અરજ ઉપરથી આરોપીને તેના ધારાના હીમાયતીઓ સાથે મસલત ચલાવવાની રજા આપી હતી.

મીં બેવનની વધુ દલીલ.

એ પછી મીં બેવને મીં દાવરને વધુ જવાબ દેતાં જણાવ્યું કે નામદાર કોર્ટ જ આરોપીનો કેસ સેશન્સ કમીટ કરવા માંગતી હોય તો પ્રથમફરજક મુકરદમો પુરવાર થવા જરૂર છે. આ માટે આરોપીના ધારાના હીમાયતી મજકુર કેલવાતી વાંધાભરી આરટીકલ પ્રગટ કરવાની ખીના કબુલે તે કાયદા પ્રમાણે ચાલી શકે નહીં. આરોપી સામે જે આરોપ મેલાયો છે તે ઘણો ગંભીર પ્રકારનો છે, આ માટે ઘણીક જરૂરની ખાત્ર તો સરકારી પક્ષ તરફથી રજુ થવાની જરૂર છે નહીં. હાલ અમારી પાસ તથ્યાર નથી માટે મુકરદમો આવતા શનીવાર સુધી મુલતવી રાખવો. એમ નામદાર કોર્ટને હું અરજ ગુનરું છું.

એ દલીલ માટે મી. દાવરનો વલતો જવાબ

મીં દાવરે તે પછી જણાવવું કે એક તો હમતદાર તરફથી જે તેના ધારાનો હીમાયતી ગુનાહ કબુલ રાખી શકે તો આરટીકલ પ્રગટ થવાને લગતો તેનો એકરાર શા માટે કબુલ ન રાખવામાં આવે તે હું સમજી શકતો નથી.

મીં દાવર અને મેળસેટ વચ્ચે કાયદાની

તકરાર.

મેળસેટે જણાવ્યું કે ખીના તદન ખુલ્લી છે. સહઆતની જુબાની રીતસર રજુ થવી જોઈએ અને આરોપી તરફથી પોતા ઉપર મેલાયલા આરોપનો એકસ લાગજ કબુલ રાખી શકતો નથી.

મી૦ દાવરે જણાવ્યું કે ધારો કે આરોપી તરફથી હુમલા હું કહું કે આરોપી પોતાનો યુનાઇટ કબ્જ કરે છે તે ચાલી શકે કે નહીં ?

મેજસ્ટ્રેટ-તે તદ્દનજ ભુદી બીના છે. પણ આરોપી સામે આરોપ થી કાઢવામાં આવે નહીં ત્યાં સુધી તે પોતા ઉપર મેલાયલા અપરાધનો એકરાર કરી શકે નહીં.

વધુ તકરાર.

મી૦ દાવરે તે પછી જણાવ્યું કે જે મજકુર પ્રગટ થયેલી બીના માટે જુથાની લાવવાને મુકરદમો મુલતવી રાખવાની જરૂર હોય તો અમે તેવી જુથાની લાવવા માટે ફરીયાદી પક્ષને મદદ કરવા તૈયાર છીએ.

મી૦ બોવન-હાલ એ મુકરદમો ચલાવવા ને સરકારી પક્ષ તૈયાર નથી. બીના પ્રગટ થવા બી જુથાની એજ એકજ સવાલ નથી અને જાણી શકતો નથી કે મી૦ રલોનનીજ જુથાની એ બાબતમાં પુરતી છે કે નહીં ?

મી૦ દાવરે જણાવ્યું કે જે બીના પ્રગટ માટેની જુથાની આરોપીને સેશન્સ કમીટ માટે પુરતી છે અને તે પછી ફરીયાદી પક્ષ જુથાની હાઇ કોર્ટમાં રજુ કરી શકે.

મી૦ બોવને જણાવ્યું કે કેસ સેશન્સમાં હાય તે પહેલાં મુકરદમો પ્રથમ દર્શક પુરવાર બની જરૂર છે અને મારા બધા સાક્ષીઓ તે આજે કોર્ટમાં હાજર નથી.

મેજસ્ટ્રેટનો હુકમ.

એ પછી નામદાર કોર્ટે મુકરદમો આવતા મવારે પાછલા પહોરના આ વાગતા ઉપર બતવી રાખ્યો હતો.

હાલતદ્વારને જામીન ઉપર છોડવાની રજા-મી૦ દાવરનું તે વીશે વીવેચન.

મી૦ દાવરે તે પછી આરોપીને જામીન છોડવાની અરજ કરતાં જણાવ્યું કે આ પક્ષની સ્થિતિ બધી કઠંગી થઇ પડે છે, કે જેને આ મુકરદમો હાઇકોર્ટમાં કમીટ માં લીધે થશે તો ફોજદારી સેશન્સ જે

આવતી તા. ૨૭ મીથી શરૂ થાય છે તેમાં આ મુકરદમો નીકળી શકશે નહીં. વળી જે આરોપીને જામીન ઉપર છોડવામાં નહીં આવશે તો એ પછી આવતી સેશન્સ સુધી અને ત્રણ માસ સુધી આરોપીને જેલમાં રહેવું પડશે અને કદાચ જે આરોપીને જામીન ઉપર છોડવામાં આવશે તોપણ આરોપીને માથે હાલનો કલંક એટલી લાંબી મુદત સુધી લટકેલો રહેશે.

સરકાર પક્ષ તરફથી આરોપીને જામીન ઉપર છોડવા સંબંધી લેવાયેલો વાંધો.

મી૦ બોવનને આ અરજ સામે વાંધા લેતાં જણાવ્યું કે તમે નામદાર ફરીયાદનામાં ઉપર બ્યાન પુરાડશો તો તમે તરતજ અનુમાન ઉપર આવી શકશો કે આરોપીએ કાપેલો યુનિફોર્મ ગંભીર પ્રકારનો છે અને તે માટે તકસીરવાર છે કે નહીં.

મજકુર આરટીકલનો મુળ સાર શું છે ?

એ પછી મી૦ બોવને મજકુર કહેવાતી વાંધા ભરેલી આરટીકલમાંથી ચોક્કસ ફકરા વાંચી સંભળાવી જણાવ્યું કે આ આરટીકલ રીટુરી ટાઇમમાં લખાયેલી છે અને તે પ્રગળી લાગણી સરકાર વિરૂદ્ધ ઉચ્ચેરી મેલવા માટે તેમજ લોકોમાં અશંતોષ ફેલાવા માટે લખાયેલી જણાય છે, આ આરટીકલમાં હિંદી સરકારને લોકો ઉપર ચાલુ જુલમાત અને નીર્દયપણું યુગ્ગરનારી સફેદ આપખુદ સત્તા તરીકે ચીતારવામાં આવી છે.

મી૦ તીલકનો સરકાર સાથે માનભર્યો સંબંધ.

મી૦ દાવરે તે પછી જણાવ્યું કે જામીન ગીરી મેળવવાની મુળ મતલબ તોહમત મેલાયલા સપ્તને તપાસને દીવસે કોર્ટમાં હાજર થયેલો જેવાની છે [અને મી૦ દાવરે પોતાની દલીલના ટેકામાં કેટલાક મુકરદમો ટાંકી બતાવ્યાં હતાં] તે બાદ મી૦ દાવરે વધુ જણાવ્યું કે મી૦ તીલક પોતાના બોલ પાળનારા આચરણ અને જાણીતા ગ્રહસ્થ છે એવી મારી જે તકરાર છે તે સામે સરકાર તકરાર લેવા માંગતી હોય એમ હું ધારતો નથી. આરોપી મી૦ તીલક મુખ્ય કે

રી સરકારી અમલદારોમાં ભારી લાવવગ ધરાવે છે અને થોડીજ મુદતની વાલ ઉપર હીંદી સરકારની કારોબારની આખત સંબંધી સરકારી અમલદારોએ તેઓથી મસલત ચલાવી હતી.

રૂપિયા એક લાખના જમીન આપવાની માંગણી.

મીં તીલક (આરોપી) ઘણા જાણીતા ગ્રહસ્થ છે અને મુંબઈના કાઉન્સિલ આયરફાર શહેરી તેઓ માટે તમો નામદાર માંગે તેટલી રકમના જમીન આપવા-તમો નામદાર કહોતો કે પથા એક લાખ સુધીના જમીન આપવા તૈયાર છે આ સંજોગો વચ્ચે તમો નામદારે એટલુંજ જોવાનું છે કે મીં તીલક ન્યાયની ચુંગાલમાંથી છટકી જવાની ધારણા રાખતા નથી.

મીં ભોવને જણાવ્યું કે જમીન ઉપર આરોપીને છોડી શકવાની જે દલીલ મીં દાવરે રજુ કરી છે તે આ કેસમાં લાગુ પડતી નથી જો આરોપીપર ૪૯૭મી કલમ લાગુ પડતી હોય તો આરોપીને જમીન ઉપર છોડી શકાય નહીં.

જમીનની રદ ગણેલી અરજ.

મેજસ્ટ્રેટે આરોપીને જમીન ઉપર છોડવાની અરજ રદ કરતાં જણાવ્યું કે હું એવા અનુમાન ઉપર આવ્યો છું કે આરોપી સામે મેલાયલા તોહમત માટે તે તકસીરવાર હરે છે.

આરોપીના ધારાના હિમાયતીની

વધુ અરજ.

એ પછી આરોપીના ધારાના હિમાયતીની અરજ ઉપરથી નામદાર કોરટે આરોપીને સાંજ સુધી પોલીસ કોર્ટના ભોંયરામાં રાખવાની અને તેઓને મીં દીક્ષીત પ્લીડર, મીં ભોડસ પ્લીડર, મીં ભેપટીરટા મીં આપટ મીં અને મીં ગાંધીને મળવા દેવાની રજા આપી હતી.

મીં તીલક ભોંયરામાં.

એ પછી મીં તીલકને નીચે પોલીસ ભોંયરામાં પોલીસ હેબરેષ હેડલ ખસેડવામાં આવ્યા હતા જે પછી હાજર રહેલા લોકો વીખરાઈ મળ્યા હતા.

તીલકના દર્શનની આતુરતા.

મીં તીલકને આજ સાંજ સુધી પોલીસ કોર્ટના ભોંયરામાં રાખવામાં આવ્યા હતા તેઓને ગાડીમાં જેલમાં ખસેડે તે વખતે તેઓના દર્શન કરવાને લોકોની મોટી સંખ્યા પોલીસ કોર્ટ બહાર ભેગી મળી હતી. પોલીસ બંદોબસ્ત મજબુત હતો.

પુણામાં જખરજસ્ત ઉશ્કેરણી.

મીં તીલકની મીલકત સરકારે કબજે કરી.

તેમના કુટુંબને ઘર ખાલી કરવાની પડેલી ફરજ.

હથીયારખંધ અને ઘોડસ્વાર પોલીસન હાજરી.

તીલક માટે લોકોની અસાધારણ લાગ.

“તીલક મહારાજકી જય, શીવાજી મહારાજકી જય, બંદે માતરમ!”નાં ચાલુ પોકારો.

આખું પુના શહેર આજરોજ જખરજસ્ત કે કારની ઉશ્કેરણીથી હલમલી રહ્યું હતું, કેમ ત્યાં પ્રગટ થતાં જાણીતા અને અતિશય બોહોળ ફેલાવો પામેલા પ્રખ્યાત મરાઠી પત્ર “કેસરી” માં શ્રીતુરી લખાણ કરવાના આરોપ માટે આખ દખણમાં જાણીતા થયેલા પુરૂષ શ્રીયુત બાળગ માધર તીલકને મુંબઈની પોલીસે આગલી રાત મુંબઈ ખાતે કેદ પકડાવાની ખબર મળી હતી આ ખબર જોવી ત્યાં ફરી વળી કે આખું પુના શહેર તે સાંજળીને જાણે વીજળીનો ગટકો બોલે હોય તેમ એકાએક ચોંકી ઉઠ્યું હતું.

મુંબઈની છુપી પોલીસવાળા ઇન્સપેક્ટર સુલીયાન ગુરવારે સાંજે મુંબઈથી ત્યાં મીઠી તીલકને કેદ પકડવા ગયા હતા, પણ મીઠી તીલક તો તે અગાઉ મુંબઈ ખાતે ઉપડી ગયા હતા. આજ સહવારનાં પોહરનાં ડીસ્ટ્રીક્ટ પોલીસ સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટ મીઠી ડેવીસ, મદદનીશ સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટ મીઠી ડેવીસ અને ડેપુટી સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટ મીઠી પાવર “કેસરી”ની ઓફીસ પર દરોરો લઈ ગયા હતા અને તેને સીલ માર્યું હતું. જ્યાં રે તેઓ એકસ દસ્તાવેજોની શોધમાં હતા ત્યાં રે હવેરા લોકોનાં ટોળાં ઓફીસની આસપાસ ફરી વળ્યાં હતાં અને બીજાં બહાર રસ્તા પર ભેગાં મળ્યાં હતાં. તેઓ “તીલક મહારાજકી જય, શીવાજી મહારાજકી જય, બંદેમાતરમ” ના પોકારો કરતાં હતાં. એ વેળા તે જગ્યાએ યુરોપીઅન પોલીસ અમલદારો સહીત હથિયાર બંધ થોડેરવાર પોલીસ હાજર હતી પણ તે છતાં લોકો પોકારો કરવાથી પાછા હટ્યા નહીં તો તીલકને સાંજે પુણે લાવવામાં આવશે. તેના ઉપર શીતુર ચક્રાવર્તનો આરોપ મેલ આવશે એવી પુણા ખાતે ખબર ફેલાવવામાં આવ્યાથી રેલવે સ્ટેશન ઉપર ઘણી સાવતી રાખવામાં આવી હતી. પણ તે ધારખામાં જુવારીઓ નિષ્ફળ નીવડ્યા હતા કેમકે તીલકને તો લઈ જવામાં આવ્યા નથી.

મીઠી તીલકના રહેવાના મકાનને જપ્તી લગાવામાં આવી હતી અને તેમના મકાનમાંથી તેમના અને સામેના બીજા મકાનમાં ખસેડવામાં વ્યુ હતું. મીઠી તીલક તરફ બારે દીવસોજી વામાં આવે છે.

પોલીસ સીદમદના તેમના મકાન પર પણ તપાસ મુંબઈ અને કેટલાક ઓયરીઆલઈમુંબઈ હતી. પુણા શહેરની દુકાનો બંધ.

લખલખ સઘળી દુકાનો બંધ કરવામાં આવી જેમાં કેટલીક મહેલોદેતોની દુકાનો પણ હતી. કેટલો, તેમજ ફરગ્યુશન કોલેજ બંધ દેવામાં આવી હતી.

શનીવાર તા. ૨૭ જુન ૧૯૦૮

મેદાનની પોલીસ કોર્ટની ચોક્કીમાં મીઠી તીલકની તેના ધારાના હીમાયતીઓએ લીધેલી મુલાકાત.

મીઠી બાલગંગાધર તીલકને ગયા સુકરવારને દીને સાંજે પુરંગમાં મોકલવી વળા તેના વકીલ મીઠી દીક્ષીતની અરજ ઉપરથી શનીવારને દીને તેના ધારાના હીમાયતીઓને તેની સલાહ લેવાને બની શકે તે માટે મેદાનની પોલીસ કોર્ટની ચોક્કીમાં લાવવાને મેજસ્ટ્રેટે હુકમ કર્યો હતો. તે પ્રમાણે મીઠી તીલકને તા. ૨૭ને સનીવારે ઇન્સપેક્ટર સુલીવાનની દેખરેખ હેઠળ લાવવામાં આવ્યો હતો.

મીઠી ગાડગીલ બેરીસ્ટરે મેજસ્ટ્રેટને અરજ કરીધાં હતી કે સતારાના વકીલ મીઠી કરંડીકર મીઠી તીલકને મળવા માગે છે. જે માટેની રજા આપવી.

મેજસ્ટ્રેટે કહ્યું કે મીઠી તીલકને તેના મિત્રાની મુલાકાત માટે ચોક્કીમાં લાવવાનો હુકમ કરવામાં આવ્યો નથી, પણ તેના ધારાના હીમાયતીઓને તેના બચાવ માટે તેની સલાહ લેવા માટે લાવવામાં આવ્યો છે, અને તમે જો તેના ધારાના હીમાયતી હોવો તો તમે મળી શકશો.

મીઠી ગાડગીલે કહ્યું કે હું તેમજ મીઠી કરંડીકર મીઠી તીલકના ધારાના હીમાયતીઓમાં સામેલ થયા છીએ, માટે હમને મળવા દેવાની રજા આપશો.

મેજસ્ટ્રેટે આ ઉપરથી તેમને રજા આપી હતી; એજ મુજબ મીઠી દીક્ષીત વકીલને પણ રજા આપવામાં આવી હતી.

મીઠી દીક્ષીતની અરજ ઉપરથી મીઠી ખરે, મીઠી બાપટ અને મીઠી ગંધીને પણ મીઠી તીલકને મળવાની રજા આપવામાં આવી હતી.

સઘળાઓએ મીઠી તીલકની મુલાકાત લીધા આદ તેને પાછો પુરંગમાં મોકલી આપવા મીઠી દીક્ષીતે મેજસ્ટ્રેટને જણાવ્યું હતું, જે ઉપરથી મેજસ્ટ્રેટે પોલીસને તે સંબંધી હુકમ કર્યાં હતાં.

મીં બાલ મંગાધર તીલક સામે લેવાયલું બીલું વારંટ.

આજ દીને સાંજે ડીટકદીવ સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ મીં સલોને સરકારી સોલીસીટર મીં ભાવન સાથે મેદાનની પોલીસ કેટમાં વડા મેજસ્ટ્રેટ મીં એ-સ્ટન હજુર હાજર થઈ મીં બાલ મંગાધર તીલક સામે તેના ફેસરી પતના તાં ૬ મી જુનના અંકમાં એક બીલ ક્ષેત્રી બાબદ છાપી પ્રગટ કરવા માટે ફોજદારી કાયદાની ૧૨૪ એંડ અને ૧૫૩ મી કલમ મુજબના આદેશ મેલી વારંટ મેળવ્યું હતું.

વાંધાવાળું લખાણ

વાંધાવાળું લખાણને શુદ્ધિ આપતો સાગ નીચે મુજબ છે:—

“આ અઠવાડિયેથી સરકારે વળી પાછી ભખતાની રાજનીતી શુર કીધી છે. ભખતાને શેતાન હીંદી સરકારના ક્ષેત્રમાં દર પાંચ કે દસ વરસે ભરાય છે. હાલનો પ્રસંગ પણ તેવાજ પ્રકારનો છે. નહેરુ સભા સામે અટકાવ નાંખનારો કાયદો લોર્ડ મેરલી હીંદી પ્રધાન થયા તે પછી પસાર કરવામાં આવ્યો હતો તથા હમણા હીંદી વર્તમાન પત્રોને લગતો કાયદો પસાર થયો છે. લીબરલ ટોળી રાજ્યાસન ઉપર છે તથા મીં મેરલી જેવો એક ક્ષેત્રસુક તથા લીબરલ પક્ષના નીચમેનો હીમાયતી કારોબારની લગામ ધરાવે છે ત્યારે ભખતાની રાજનીતીના હીમાયતીઓ બંધ બંધ જેવામાં આવે તે ઉપરથી અમારાં વાંચનારાઓ અમાર અચાલ કરી શકશે કે અમલ ચલાવનારાઓ પોતાની રાજનીતી પોતેજ કેવી ઊલટાવી નાંખે છે. ભખતાની રાજનીતીનો શું અર્થ થાય છે? ભખતાનો અર્થ ભનીયની વંશ અટકાવવાનોજ નહીં પણ આજગ થયેલી ખીલવાળી પણ તોડી નાખવાનો થાય છે. જે સમયોએ હીંદી પ્રબંધને જનમ આપ્યો છે, જેણે પ્રબંધી ખીલવાળી કીધી છે તથા પ્રબંધ ઉદય માટેના પ્રબંધીય આવશ્ય સજગાવ્યો છે તેની ભનીયની ખીલવાળી અટકાવવાનો તથા તેના પગ ખેંચી તોડી પાડી એ કારણોને પછાત હટાડવાનો કામને પાછળ હટાડવાની અથવા ભખતાની રાજનીતીની ઉપમા આપી શકારો. બાશા તથા છાપાની ખીલવાળી પ્રબંધને જનમ આપે છે તથા તેને પુખ્ત કરે છે. આવા મામલાથી હીંદમાં એક પ્રબંધ લેવી થતી હતી એવું જોઈ અમલદાર વરગ મણુ

દીવશ થયા એ બંનેનો નાશ કરવાની ખાહેરો કાખ તો હતો અને પોતાની આ મજબુત ખાહેરો અમલ માં સુકવાની તક તેણે બંગાળમાં ગોળો ફેંકવાના બનેલા બનાવથી હાથ ધરી છે. હવે સવાલ એ ઉભો થાય છે કે આ ભખતાના કાયદાથી અમલદાર વરગ ને ઈરાદો રાખે છે તે પાર પડશે કે કેમ? અમલદાર વરગની પેઢેલી ખાહેરો એ છે કે હીંદમાં ગોળો ફેંકવાના બનાવ બનતા બંધ પાડવા એવા ગોળો ઉપર કોઈનાં મગજની વલણ નહીં રહે તેવું કરવું સતાવાળાઓ એવી ખાહેરો ધરાવે તે કુદરતી છે અને વખાણવા જોગ પણ છે, પણ જેમ એક જાણને ઉતર તરફ જવાનું હોવા છતાં તે દક્ષીણ તરફ રસ્તે લે છે તથા પૂર્વ તરફ જવાનું છે તો પશ્ચીમ તર નય છે તેમ સતાવાળાઓએ પોતાનો ઈરાદો પા પાડવાં માટે માર્ગથી તદ્દન ઉલટોળ રસ્તો લીધો છે આ જેને આપણું મગજ શક્તી ખોટીજ ખાખત બી ર દોરવાઈ જેવા જેવું ગળીય છીએ તે છે. મગ ખોટું રસ્તે આવી રીતે દોરવાય છે તે ભનીયના ના નો આપણને ઈશારો કરે છે. સરકારે ભખતાની ર જનીતી અખત્યાર કીધી છે તે ઉપરથી અમને બ ખેદ સાથે વીચાર આવે છે કે ફેચત તેમજ સતાવાળાઓને હવેથી વધારે ખેદકારક દીવસો જેવા રુદકારની સમજ શક્તી કેવી મુખાઈ બરેકી ગઈ છે તે જુલો. સતાવાળાઓએ ખોટી ફેલાવી છે કે બંગાળીઓ તરફથી ફેંકવામાં આવ ગોળા મંડળનાં બંધારણનો નાશ કરનારા છે. બના બંધનારો નાશ કરવા માટે યુરોપમાં વપ તથા બંગાળના ગોળા વચ્ચે આસમાન જમીનને રક છે. બંગાળમાં ગોળો ફેંકવાનું મુળ, દેશ ની અતી નનફેશાનીતું છે, ત્યારે યુરોપમાં ફેંકવાનું મુળ આપસ્તરથી લક્ષપતીઓ સામેના કારનું છે. બંગાળીઓ કાંઈ “અનારકીસ્ટો” પણ તેઓ અનારકીસ્ટોનાં હથીયારોને ઊપયો છે એટલુંજ છે. જે અનારકીસ્ટો ક્રાન્સના રાને તે રાજ કરતા હતા તેજ સમયે પેરીસમાં નાંખ્યા હતા તે એક ક્રીસમનો શખસ છે, પોરદુગાલનો મગજનો ફેરાવત દેશહીતકારી શ જેણે પોરદુગાલના રાજ ઉપર એવા સમયે ફેંક્યા કે તેણે રાજ સભા બંધ કીધી તે જુદીજ ક્રીસમનો માણસ છે. જે એના અમેરીકામાં એક લક્ષાપતીનું તે ફક્ત લક્ષાપ વા માટેજ ખુન કરે છે તે એક ક્રીસમનો માણ ત્યારે જીવ ઉપર આવેલો રશીયન દેશ હી શખસ, જે એટલા માટે તીકશ થઈ ગો

છે કે રશીયન શેઠનશાહના અમલદારો રશીયન રાજ સભાને હકો બખરાતા નથી તે જુદીજ કીસમનો માણસ છે. કોઈએ પણ આ વાત જુદી જવી જોઈતી નથી કે બંગાલામાં ગોળા ફેંકવાના બનાવ પેહલા વર્ગમાં નહીં પણ બીજા વર્ગમાં આવે છે. પોરટુગાલના ફેંકવામાં આવેલા ગોળા એ પોરટુગાલના રાજકારણ-ખારની રૂઢીમાં ફેરફાર આવ્યો હતો તથા તે પછી રાજગાદી ઉપર આવેલા છોકરાનાં પ્રધાનમંત્રીને નબત્તાની આગલી રાજનીતી છોડી દેવી પડી હતી. રશીયાના સરવેથી બલવંત શેઠનશાહને પણ ગોળા આગળ નબી જવાની ફરજ પડી હતી તથા રાજસભા-ભાંગી નાખવાની કેરોશ કરવાનું છોડી દઈ આખરે તે સ્થાપન કરવાની ફરજ પડી હતી. ગોળા ફેંકવાનું પોરટુગાલમાં બંધ પડ્યું અથવા તે રશીયામાં ગોળા ફેંકવાના બનાવો વધવા નહીં પામ્યા તેનું માન કોઈ પણ રાખસ નબત્તાની રાજનીતીને આપશે નહીં. લોકોમાં નવી ખાહેશો તથા લોભો ઉભા થયા છે તથા તે દરેકજાને પકડતા બધા છે દારૂગોળા ફેંકવાના બનાવોના સબખો ઉપર જાણવેલા રાજકારણીઓએ એજ અભ્યા હતા તથા તેઓએ રાજકારણીની રૂઢીમાં એવા ફેરફાર કર્યા હતા કે જેથી લોકોની ખાહેશ તથા લોભો કાંઈ નહીં તે ઘોડા પણ પાર પડે અને તેઓ એકદમ ઉશ્કેરાઈ જઈ મારફાડના એલાને નહીં હે.

સરકારની નબત્તાની હાલની રાજનીતી બે કીસ-સમની છે, પ્રથમ તે ગોળા બનાવવાનું અશક્ય કરી નાંખવાનું છે તથા બીજી એ કે એવા ઉલાને લેવામાં આવનાર છે કેજેથી લોકો દારૂગોળા બનાવવા કે ફેંકવા તરફ વલણ બતાવે નહીં. જેમ પોપટને પેહલાં પિજરામાં મુકી તેનું બારણું બંધ કરવામાં આવે છે તેમ સરકારે પ્રથમ કામ એ કીધું કે લોકો ના હાથમાંથી હથયાર છીનવી લીધા. પીજરામાંનો પોપટ પીજરામાં રહેવામાંજ મોજ માને તે માટે જ લોકો બનવરોના શોખીન હોય છે તેવો તેને પીજરામાં મીઠા ફળો, ચણા તથા પાણી પુર પાડવાની સંભાલ હે છે. પણ હીંદી સરકારે પીજરાનું બારણું બંધ કીધું નથી પણ પોપટ પીજરામાંથી બાહરે જવા નહીં પામે માટે તેની પાંખો તોડવાનું પણ શરૂ કીધું છે."

સોમવાર તા. ૨૬ મી જુન ૧૯૦૮

મી. એસ્ટનની કોર્ટ આગળનો દખાવ
ત્રણ હજાર માણસોની ગીરદી.

લોકોના જીમખરાડા-ઉશ્કેરણી ભર્યા દખાવ.

હથીયારબંધ અને ઘાઉરવાર પોલીસનો દખાવ.

શેશ-સમાં નોંધાયેલો મુકરદમો.

આજદીને મુકરદમો ફરીથી મેદાનની પોલીસ કોર્ટમાં વડા મેજસ્ટ્રેટ મી. એ. એચ. એસ. એસ્ટન હજુર નીકળ્યો હતો.

મી. ટીલકના પકડાવાથી દક્ષણી મરાઠા, કેટલાક ગુજરાતી હીંદુ અને પુનાના ધાર્મીઓમાં ઉશ્કેરણીની લાગણી ફેલાઈ હતી. આજે મુકરદમો ચાલનાર હોવાથી મેદાનની પોલીસ કોર્ટ આગળ સવારથી લોક એકઠું થવા લાગ્યું હતું. મુકરદમો બપોર પછી સાડા ત્રણ વાગે ચાલનાર હતો પણ લોક અખાર વાગ્યાથી ત્યાં આવી એકઠું મળ્યું અને જેમ જેમ વખત થતો ગયો, તેમ તેમ લોકોની ભરતીમાં વધારો થતો ગયો હતો. બપોરના એક વાગ્યામાં કોર્ટની બહારની પગથીઓ ભરાઈ ગઈ હતી. પોલીસ તરફથી કોર્ટની અંદર કામદારો સીવાય બીજા કોઈને દાખલ કરવા દેવામાં આવ્યા ન હતા. જેથી મુકરદમો જવા આવનારાઓએ નીરાશ થઈ બહાર જોવા રહેવામાં મોજ માની લીધી હતી. પગથીઓ ભરાઈ જવાથી લોક સામેનાં મેદાનમાં જઈ એકઠું થવા લાગ્યું, જ્યાં નાનાં નાનાં ટોળાંમાં લોકો શીવાજી સંબંધી બાપજી આપવા લાગ્યા જે સાંભળી તેઓ તાળીઓના અગાળે અને અને શીવાજી માહારાજની જ્ય પોકારવા લાગ્યા. મુકરદમો ચાલવાનો વખત થવા આવતાં લોકોની સંખ્યામાં મોટો વધારો થયો, અને

તેઓ મીઠા તીલકને તુરંગમાંથી ગાડીમાં લાવવામાં આવનાર છે, અવી ખબર થવાથી જેથી ગાડી સામેથી આવે તેની તરફ જઈ ખુશાલીના પોકારો કરવાની ધારણા ધરાવતા જણાના હતા. મ્યુનીસીપલ આરીસ તરફથી કોઇથી ગાડી આવતી દેખાતી તો એકઠું મળેલું લોક તે તરફ દોડી ધસારો કરતું, જેથી તે તરફનો રસ્તો ભરાઈ જતો, અને બીજા રાહદારી તથા ગાડીઓની આવજાને કેટલીક રીતની અગવડ ભોગવવી પડતી હતી.

એકઠું મળેલું લોક ઇસફરાયલી લાગણી ધરાવતું નેવામાં આવતું. તેઓ કોર્ટના દરવાજા આગળ ઉભા રહી શીવાજી મહારાજની જયના પોકારો મોટે અવાજેથી કરવા લાગ્યા, તે સાથે સીસોડી વગડી, તાબડાફોડી કેટલોક વખત સુધી તેમ કરવું ચાલું રાખ્યું, જેથી જે કોર્ટ તે વખતે ચાલતી હતે તો તેનાં કામમાં હરકત થતે. જેમ જેમ લોકોની સંખ્યા વધતી ગઈ, તેમ તેમ ઉભેલા લોકોનાં જોરમાં વધારો થતો ગયો હતો.

મેજસ્ટ્રેટ મીઠા એસ્ટન બપોરના ત્રણ વાગે પોતાની ગાડીમાં કોર્ટમાં આવી પુગતાં લોકો તરફથી મોટા અવાજે કરી જુઓ પાડવામાં આવી હતી. પોલીસની મદદથી તેમને તેની ચેમ્બરમાં લઈ જવામાં આવ્યો હતો. શીવાજી મહારાજની, તીલક મહારાજની જયના પોકારો લાંબો વખત સુધી ચાલુ રહ્યા હતા.

એકઠું મળેલું લોક બ્યારે ઘણીજ જુમ બરાડા પાડવા લાગ્યું, અને ઇનસાફનાં કામમાં હરકત કરવા જેવી વલણ ધારણ કરેલી જણાવા લાગી, ત્યારે હથીયારબંધ પોલીસ ને થોડેરવાર પોલીસ ને બોલાવામાં આવી, જેણે આવતાં આ એકઠી મળેલી મોટી ગરદીને ત્યાંથી ખસેડી કઢાડી. લોક આવી રીતે આવેલી પોલીસને જોઈ નાસવા લાગ્યું, અને બાકી જેઓ ઉભા રહ્યા હતા, તેમને વીખેરી કઢાડવામાં આવ્યા જેથી તેઓ મેદાનમાં જઈ ઉભા, ત્યાંથી થોડે થોડે વખતે જુઓ પાડવાની ચાલુ રાખવામાં આવી હતી.

બપોરના એક બંગાળી જેવો જુવાન માણસ; જેણે માથે પીળા દુપટો બાંધેલો હતો, તે લોકોનાં ટોળાં આગળ લાપણુ આપવા લાગ્યો, જે વેળા એક જણ તેને જીવી ઓઢાડી બિભો, અને પાછળ એ ત્રણ જણા ઉભા રહી તેને પંખો કરવા લાગ્યા હતા. (આ માણસને ફીતુરી લાપણુ કરવા માટે પકડી મીઠા એસ્ટન હજુર ઉભો કરતાં તેને છ મહીનાની સજા થઈ હતી. એ બંગાળી નહીં પણ ઉમરેતો મહીસાલ ગ્રાણીજનદાસ યાને કંચનકુમાર કરી હતો.)

થોડેરવાર પોલીસ અને હથીયારબંધ પોલીસ આગળથી લોકોનું ટોળું ને રૂ વીખરાળ ગયું હતું, પણ તે ત્યાંથી નીકળી ગયું નહીં. તે જઈને મેદાનમાં જમાં થઈ જાણું. અને બહેમનરમ, શીવાજીની જયના અવારનવાર પોકારો કરવા લાગ્યું હતું, ટોળામાંથી અવારનવાર લોક આમ નેમ દોડવા લાગ્યું, જેમને પોલીસ અટકાવતી હતી. કામ કામ વેળા તેઓ પોલીસની સામે થયું અને દુમસો કરવા નવી વડા ભુ દેખાડતું હતું પોલીસ ઉપર દુમસોખી કરવામાં આવ્યો હતો, જેથી નવ જણાનાં પકડવામાં આવ્યા હતા.

એ દુમસામાં પથરા ફેકવામાં આવ્યા હતા. જેથી ઇનસપેક્ટર ફેકસન, સજા ઇનસપેક્ટરો જીરીડ અને ટેલરને કેટલીક ઇજા થઈ હતી.

સાંજે મુકરદમો પુરો થતાં વરસાદ જોરમાં પડ્યો શરૂ થયો, તેટલું જતાં લોકોના ટોળામાં ઘટાડો થયો નહીં, તેઓ મીઠા તીલકને પાછો તુરંગમાં લઈ જતાં નેવાને આતુરતાથી ઉભા રહી જુઓ પાડવાની ચાલુ રાખી હતી. લોકોનું ટોળું છુટા ભાગેમાં વહેંચાઈને મ્યુનીસીપલ આરીસથી પોલીસ કોર્ટની વચ્ચે જામેલું હતું. સાંજે પોલીસે લોકોના હાથમાંથી બાંજુની લાકડીઓ છીનવી લીધી, જેના બે મોટા ભારા થયા હતા.

ધારાના હિમાયતીઓ.

મુકરદમો ચલાવવાને સરકાર તરફથી મીઠા બી. બી. નીંગ બેરીસ્ટર, સરકારી સેલીસીટર મીઠા બેવાન

અને ડીટેક્ટીવ સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ મીંડ રલેન અને મીંડ તીલક તરફથી મીંડ જહાંગીર દીનશાહ દાવર મીંડ ગાડમીલ અને મીંડ ઇંદરજીત ખેરીસ્ટરો અને મીંડ મોડસ, મીંડ કરડીકર અને મીંડ ખાપરડે વકીલો હાજર થયા હતા.

રીપોર્ટરો સંબંધી મીંડ દાવરની ફરીયાદ

મીંડ દાવરે પ્રથમમાં કહ્યું કે, હું તમારું ધ્યાન વરતમાનપત્રોના રીપોર્ટ તરફ ખેંચી રીપોર્ટરો કોઈપણ રીતના ટીકા નહીં કરે તે ઉપર ખેંચ્યું છું. તેઓએ મુકરદમાનો રીપોર્ટ લેતાં કેટલીક રીતના ટીકા કરેલા ટાઇમસ ઓફ ઇન્ડિયા બે મને જાણ અને એડવોકેટ ઓફ ઇન્ડિયા વગેરે પત્રોમાં જોઈ છે. હું તમોને અરજ કરું છું કે રીપોર્ટરોને કહેવું કે તેઓએ ખરો રીપોર્ટ લેવા સીધા પીળા કાંઈપણ રીતના ટીકા મુકરદમો ચલાવતા હોય તે દરમિયાન કરે નહીં.

મીંડ બીનીંગે કહ્યું કે રીપોર્ટરો એ ધ્યાન માં રાખશે અને હવે આખો મુકરદમો ચલાવીશે.

બે મુકરદમાની જુદી તપાસ.

મીંડ બીનીંગે જણાવ્યું કે તોહમતદાર સામે મેં જુદાં ફરીયાદનામાં બે જુદી ખાતો સંબંધી નોંધાવવામાં આવ્યાં છે, માટે તે બેઉ મુકરદમા સાથે ચલાવવા કે જુદા. હું તે બેઉ મુકરદમાની જુદી તપાસ કરવા જણાવું છું.

મીંડ દાવરે જુદી તપાસ ચલાવવા સામે વાં નહીં લેતાં મેજસ્ટ્રેટ જુદી તપાસ કરવાનું રાખ્યું હતું.

મીંડ તીલકે કરેલાં ડેક્લેરેશન.

મીંડ બીનીંગે કહ્યું કે તોહમતદાર મીંડ તીલકે તા. ૧ લી જુલાઈ સને ૧૯૦૭ ને દીને સરી પત્રના પ્રીન્ટર અને પબ્લીશર તરીકે નોંધેલાં ડેક્લેરેશન હું રજુ કરું છું.

મીંડ બેશીની જુબાની.

સરકારના ઓરિયન્ટલ ટ્રાન્સલેટરના વડા ટાઈ મીંડ ભાશકર વીશ્વ નેશીએ મીંડ બીનીંગની તપાસમાં જણાવ્યું કે, હું દસ વરસ અગાઉ ઉપર છું. કેસરી પત્રના તા. ૧૨ મી મેના અંકમાં ચોથા ને પાંચમાં પાના ઉપર જે બાબત પ્રગટ થયેલી છે, તેનો અંગ્રેજીમાં તરજુમો મેં કરેલો છે, જે હું રજુ કરું છું.

મુકરદમાની સેશન્સમાં થનારી તપાસ.

મેજસ્ટ્રેટના પુછાયાથી મીંડ દાવરે જણાવ્યું

કે તમો મુકરદમો સેશન્સમાં તપાસ માટે નોંધનાર હોવાથી હું સાક્ષીની ઉલટપાલટ તપાસ મુલતવી રાખું છું.

મેજસ્ટ્રેટ (મીંડ બીનીંગને)-તમો એ વીશે શું કહો છો ?

મીંડ બીનીંગ-મીંડ તીલક જાહેર લોકોમાં જે રીતનો મોંઘો અને લાગવગ ધરાવે છે તે તરફ જોતાં આ મુકરદમો સેશન્સમાં મોકલવો જોઈએ છે, અને તમો આગળ એવાજ બીજા જે મુકરદમા ચાલે છે, તે ઉપર કોઈ રીતની અસર થવા નહીં પામે તેથી મુકરદમો સેશન્સમાં તપાસ માટે મોકલવામાં આવે તેમાં વાંધો લેવા જોગ નથી.

મેજસ્ટ્રેટે કહ્યું કે હું મુકરદમો તપાસને માટે સેશન્સમાં મોકલીશ.

આ પછી મીંડ બીનીંગે તોહમતદાર મીંડ તીલકે પ્રગટ કરેલી બાબત જે માટે ફર્માદ ઉઠાવવામાં આવી છે, તેનો તરજુમો વાંચી સંભળાવ્યો, જે હમો આગળ પ્રગટ કરી ગયા છીએ.

કેસરી પત્રના એજન્ટની જુબાની.

મીંડ બીનીંગની તપાસમાં નારાયણ જગન્નાથ દાતાએ જણાવ્યું કે હું કાંદાવાડીમાં રહું છું. હું કર્ટન્સમાં રીપોર્ટર જનરલની આરીસમાં કલારક છું. અને તે ઉપરાંત કેસરી ને મરાઠા પત્રોનો એજન્ટ છું. અને મુબંઈમાં તે પત્રોની નીકલો હું ધરાકોને પુગાડું છું. તેની નકલો ૧૨૬૦ છે અને તે માટે મને મહાને ત્રીસ રૂપિયા મળે છે. હું કેસરી પત્ર વાંચું છું. તા. ૧૨ મી મેનું પત્ર મેં ધરાકોમાં વેહેંચ્યું હતું. ધરાકોનું લવાજમ વરસ દહાડે મુબંઈમાં પોણા બે રૂપિયા છે, અને છુટક નકલ ત્રણ દોહોડીયે વેચવામાં આવે છે.

પોલીસ ઇન્સપેક્ટર મીઠ સલીવાનની જીવ્યાની.

મીઠ બીનીંગની તપાસમાં ઇન્સપેક્ટર સલીવાને જણાવ્યું કે, આ મુકરદમાને લગતું જડતીનું વારંટ લઈ હું પૂને ગયો હતો, અને તે ત્યાં મારી હજુર પુના પોલીસના સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ ડેવીસે બળવ્યું હતું. તે વારંટથી પંચ નામું કરી તહોમતદારનાં ઘરની અને છાપખાનાની જડતી લેવામાં આવી હતી.

મીઠ બીનીંગે કહ્યું કે પંચનામા વીશે હું સેશન્સમાં જણાવીશ,

મીઠ દાવરે વાંધા લેતાં કહ્યું કે જો પંચનામું તેઓ અત્રે રજુ કરતાં હોય તો તે વીશેની નોંધ લેવી, નહીં તો તે રજુ કરવું નહીં. એ પંચનામું મરાઈમાં છે, અને મીઠ સલીવાન તે જાણતો નથી.

મીઠ બીનીંગે આ પછી એક પોર્ટ કાંડ રજુ કરી જણાવ્યું કે જડતીમાં તે મળી આવ્યું હતું.

મીઠ દાવરે કહ્યું કે, ઘરમાંથી જે કાંઈ મળી આવે તે રજુ કરી શકાય નહીં, તે ક્યાંથી મળ્યું, તે કોણે લખ્યું તે હમો જાણતા નથી.

મીઠ બીનીંગે કહ્યું કે, એ ઉપર જે કાંઈ લખાયું છે, તે મુકરદમાને લાયક પડતું છે. વળી તે કાંઈ તહોમતદારના ઘરમાં તેની લખવાની ટેબલના ખાનામાંથી મળી આવ્યું હતું.

મેજસ્ટ્રેટે તે દાખલ કરવા કહ્યું હતું.

મીઠ દાવરે-તે દાખલ કરવામાં તમો નામદાર તમારા કારણ નોંધશો.

મેજસ્ટ્રેટ (મીઠ તીલકને) અત્રે જે જીવ્યાની પડી છે તે સંબંધી તમો કાંઈ ખુલાસો કરવા મંત્રિ છો ?

મીઠ તીલક-હું મારો ખુલાસો સેશન્સ ફોર્ટ માટે મુલતવી રાખું છું.

મેજસ્ટ્રેટે કહ્યું કે તહોમતદારને ફોજદારી કાપદાની ૧૨૪ એ. અને ૧૫૩મી કલમ મુજબ હું હાઇ કોર્ટની સેશન્સમાં નોંધું છું.

મીઠ તીલક સામેના બીજા આરોપની તપાસ.

મીઠ તીલક સામે તેના કેસરી પત્રના તાલ ૯ મી જીવ્યાના અંકમાં પ્રગટ થયેલી બાબત સંબંધી જે વારંટ ગયા સતીવારને દીને લેવામાં આવ્યું હતું, તે સંબંધી મુકરદમાની તપાસ આ પછી ચલાવવામાં આવી હતી.

મીઠ બીનીંગ કહ્યું કે એ આરોપ સંબંધી ફોજદારી કામ ચલાવવાની સરકાર તરફની પરવાનગી તહોમતદારે નોંધાવેલાં ડેકલેરેશન જે આગલા મુકરદમામાં રજુ કરવામાં આવ્યાં છે. તે હું પાછા આ મુકરદમામાં રજુ કરવા માગું છું.

આ પછી એરીયનટલ ટ્રાન્સલેટર ખાતાના વડા કલારક મીઠ લાશકર વીશણુ જેશીની જીવ્યાની લેવામાં આવી, તેણે જણાવ્યું હતું કે તાલ ૯મી જીવ્યાના કેસરી પત્રમાં આવેલી બાબતનો તરજુમા મેં કરેલો છે.

મીઠ બીનીંગે તે વાંચી સંલગાવી, જે હાલમાં આગલ પ્રગટ કરેલી છે.

નારાયણ જગનનાથ દાતેની એ પછી જીવ્યાની લેવામાં આવી, જે આગલા મુકરદમામાં આ પેલીને મળતી, હતી વધુ એ જણાવ્યું હતું કે તાલ ૯મી જીવ્યાના અંકની મને ત્રણ હજાર નકલો મળી હતી,

તોહમતદારે પોતાનો ખુલાસો સેશન્સમાં કરવા જણાવ્યો હતો.

મેજસ્ટ્રેટે આ મુકરદમામાં પણ ઉપલી કલમ પ્રમાણે તોહમતદારને હાઇ કોર્ટમાં નોંધ્યો હતો.

મીઠ દાવરે કહ્યું કે તોહમતદારને હવે સેશન્સમાં નોંધવામાં આવ્યો છે, માટે તેને જામીન ઉપર છોડવા સાફ સંધળી રીતની ગોઠવણ કરવા માટે તેના વકીલો મીઠ બોડસ, મીઠ કરંડીકર અને મીઠ ખાપરડેને મળવાની રજા આપવી. જે મેજસ્ટ્રેટે બાહ્ય રાખી હતી.

બુધવાર તા. ૧ લી જુલાઈ સને ૧૯૦૮

મી. બાળગંભીર તીલકને જામીન ઉપર છોડવા હાઇકોર્ટમાં થયેલી અરજ.

ચાલુ સાલની ત્રીજી ફેબ્રુઆરી સેશન-સની એક બેઠક આજે હાઇ કોર્ટમાં નામદાર જડજી મી. દીનસાહ દાવરના પ્રમુખપણા હેઠળ મળી હતી. કોર્ટ બેસતા મી. બાળગંભીર તીલક તરફથી મેશર્સ રાધવાયા, ભીમજી અને નગીનદાસ સોલીસીટરોની દરખાસથી મી. મહમદઅલી ઝીણા મેરીસ્ટર હાજર થયા હતા અને મી. તીલકને જામીન ઉપર છોડવા અરજ કરી હતી. મી. ઝીણાએ જણાવ્યું કે પબ્લીક પ્રોસીક્યુટરને નોટીસના ૪૮ કલાકની મુદતનો હક છે. એ અરજ કરી હતી પણ તેમણે તેમ કરવાની સાફ ના પાડી છે. નોટીસની મુદત આજ સાંજના સાડાપાંચ વાગે ખલાસ થશે અને કાંઈ વચમાં પકડાયું નહીં તે માટે સાંજે આ અરજ વા હું અરજ કરવા આવ્યો છું.

નામદાર જડજી-હું તેમ કરવા માંગતો નથી ખા દલાડાના કામ પછી લાંબી દલીલ હું રજવા ખુશી નથી.

મી. ઝીણાએ જણાવ્યું કે હું સાડા પાંચ રાગમજ અરજ કરવા તૈયાર છું. પણ પબલી પ્રોસીક્યુટર નોટીસનો પોતાનો હક જતો મેલે તેમ બની શકે.

મી. જસ્ટીસ દાવર-જો તમે હમણા અરજ કરવા માગતા હો તો હું તે સાંભળું.

મી. ઝીણાએ જણાવ્યું કે મેં કાગળો વાંચી જોયાં નથી તેથી પાછલા પોલોરના હું અરજ કરવા માગુ છું.

નામદાર જડજી-જણાવ્યું કે જો બંને બાજુ સમજુતી કરીને આવે તો હું ખુનનો મુકરદમો પુરો થવા પછી અરજ સાંભળવા તૈયાર છું.

મી. બીનીંગે જણાવ્યું કે મારા સાથ એ-

ડવોકેટ જનરલ અને મી. ઇનવેસ્ટરીટી છે. મી. ઇનવેસ્ટરીટી તે વખતે આવવાનું બનશે કે નહીં તે હું કહી શકતો નથી.

નામદાર જડજી-જણાવ્યું કે જો તાજ નોટીસની મુદત પૂરી કરવા માગતી હોય તો વળતે દીને હાલની અરજ કરવી એમ નહીં તો જો બંને પક્ષ સમજુતી કરીને આવે તો ખુનના મુકરદમા પછી હું તે અરજ લઈશ.

મી. ઝીણાએ જણાવ્યું કે નોટીસનો પુરો હક તાજ લેવા માગતી હોય તો નામદાર કોર્ટ સાડાપાંચ વાગે મારી અરજ સાંભળવી.

નામદાર જડજી-મારી તબીયત ઠીક નથી અને તેથી સાડાપાંચ વાગ્યા પછી લાંબી તકરાર સાંભળવા માંગતો નથી. ખુનના મુકરદમા પછી અરજ થશે તો હું તે સાંભળીશ.

મી. બીનીંગે જણાવ્યું કે ખુનના મુકરદમામાં હું બચાવ તરફથી છું અને આખો વખત કોર્ટમાં જ રહીશ પણ આ અગતની અરજ છે અને મી. ઇનવેસ્ટરીટીને હાજર થવાની જરૂર છે.

છેવટે એવું ફરાવવામાં આવ્યું હતું કે, ખુનનો મુકરદમો પુરો થવા પછી વખત હોય તો અરજ કરવી.

મી. ઝીણાએ જણાવ્યું કે મી. તીલક જેલમાં છે અને તેથી તેમને કોર્ટમાં હાજર રાખવાની જરૂર છે, કારણ કે બોડ ઉપર તેમને સહી કરવાની જરૂર છે.

નામદાર જડજી-તે તમે એમ ધારો છે કે તેમને જામીન ઉપર છોડવામાં આવ્યા.

મી. ઝીણા-હા તેમ ધારવા જેવું છે મારું કહેવું એવું છે કે, અરજ બહાલ રહે તો તેમને તે વખતે જામીન ઉપર છોડવા.

નામદાર જડજી-જણાવ્યું કે અરજ વખતે મી. તીલકને કોર્ટમાં હાજર રાખવાની જરૂર નથી પણ અરજ બહાલ રહેશે તો તેમને જેલમાંથી બોલાવી બોડ ઉપર સહી લઈ છોડવામાં આવશે.

ગુરુવાર તા. ૨ જી જુલાઈ ૧૯૦૮

મીંડી તીલકને જામીન ઉપર છોડવાની ૨૬ ગયલી અરજ.

નામદાર જડજ મીંડી દાવર હજુર મેજિસ્ટ્રેટ કામ શરૂ થતાં મીંડી બાળ ગંગાધર તીલક તરફથી મેજિસ્ટ્રેટ સાથવાયા, બીમજી અને નગીનદાસ સોલીસીટરોની ફરિયાદથી મીંડી મહમદઅલી ઝીણા મેરીટરે હાજર થઈ મીંડી તીલકને જામીન ઉપર છોડવા અરજ કરી હતી. મીંડી ઝીણાએ પોતાની અરજના ટેકામાં જણાવ્યું કે આ મુકદ્દમામાં આરોપી સામે રાજદ્રોહી લખાણ કરવા માટે ૧૨૪ એંડ ૧૫૩ એંડ કલમ પ્રમાણે બે જુદા જુદા આરોપો મેલવામાં આવ્યા હતા અને તે માટે વડા મેજિસ્ટ્રેટ તેને સેશન્સમાં નોંધેલા હતા. મીંડી ઝીણાએ પોતાની અરજના ટેકામાં આ મુકદ્દમાના આરોપીના એક વકીલ મીંડી મહમદ રાજરામ ખોડસનું સોગંદ નામું વાંચી સંભળાવ્યું હતું જેમાં જણાવવામાં આવ્યું હતું કે મીંડી રસોળની ફરિયાદ ઉપરથી આરોપીને સરદાર અલમાંથી ગઈ તા. ૨૪ મીને દીને સાંજના ૭ કલાકે પકડવામાં આવ્યો હતો. અને વળતે દીને તેને મેજિસ્ટ્રેટ મીંડી એસ્ટન સનમુખ ઉભો કરી તેના ઉપર ૧૨૪ એંડ અને ૧૫૩ એંડ કલમ મુજબનો આરોપ મેલ્યો હતો અને મેજિસ્ટ્રેટ મુકદ્દમાની વધુ તપાસ મુલતવી રાખી આરોપીને જેલમાં મોકલવાનો હુકમ કર્યો હતો અને તેને જામીન ઉપર છોડવા નાપાડી હતી. તા. ૨૬ મી જુનને દીને વડા મેજિસ્ટ્રેટ પુરાવા લીધા પછી આરોપીને ચાલુ સેશન્સમાં કમીટ કર્યો હતો ગઈ તા. ૨૪ મીથી મજદૂર આરોપી જેલમાં છે અને તેનો બચાવ કરવા તેને જામીન ઉપર છોડવાનાં કારણો નીચે મુજબ છે:- (૧) આરોપી પાસે સાસુ બચાવ છે અને જે તેને જામીન ઉપર છોડવામાં આવશે નહીં તો તે

પોતાનો બચાવ સારી રીતે કરવાને શક્તીવાન થશે નહીં (૨) આરોપીને પકડવામાં આવ્યો તેની લાંબો વખત આગમજનો તે મીંડી પી-શાખના રોગથી પીડાય છે, (૩) તકરારી આર-ટીકલો ધણી લખાણ છે અને તેના તરજુમા જે રજુ કરવામાં આવ્યા છે તે ખોટા અને ભુલ્લાવો ખવાડે એવા છે અને જે તુરંગમાંથી તેને છોડવામાં આવે તો તે પોતાના ધારાના હિમાયતીને તેનો ખરો તરજુમા શું થાય છે અને તેનો ભાવાર્થ કેવો ઉપજે છે તે સમજાવવાને શક્તીવાન થશે. (૪) આરોપી યુનીવર્સીટીનો બી. એ. એસ. એલ. બી. છે, ડકન કોલેજનો પ્રેફેસર હતો, નામદાર ગવર્નરની ધારા બાંધનારી કાઉન્સીલનો આગળ એક સભાસદ હતો અને તે દખાણમાં મોટા મોંઠા ધરાવે છે; (૫) જે કલમો મુજબ આરોપી સામે આરોપો મેલવામાં આવ્યા છે તે ની તપાસ જુરીની મદદ સાથ ચાલશે પણ તે સવાલનો જ્યાં સુધી ફરિયાદ થાય ત્યાં સુધી તેને જામીન ઉપર છોડવાની જરૂર છે. આ સોગંદનામા સરકાર તરફથી નોંધવામાં આવ્યાં હતાં તે મીંડી ઝીણા વાંચવા જતા હતા.

નામદાર જડજે તેમને તેમ કરતાં અટકાવી જણાવ્યું કે આ મુકદ્દમામાં જે સવાળ સોગંદ નામાં નોંધાયેલાં છે તે સવાળો મેં ધ જથી વાંચ્યાં છે, સરકાર તરફના સોગંદના ના જવાબમાં મીંડી ખોડસે જે સોગંદના નોંધાવ્યું છે તેમાં તેવજ મીંડી ખોડસ અને મીંડી રસોળના એકસ રટેટમેંટો સામે વાંધો લે છે. મારા પીચાર પ્રમાણે જુરી સનમુખ જે “રટેટમેંટો” નથી તે પ્રગટ થયાં ન જોઈએ જણ્યે તે રટેટમેંટો કરવામાં આવ્યાં નહીં હો તેમ ગણી તેમજ તે સામે સરકાર વાંધો લેત નથી એમ લખી તમારી લેખી અરજ એક તરફ સાંભળીશ.

મીંડી ઝીણા-તે રટેટમેંટો વીશે હું એક વા માગતો હતો અને તે બાબતમાં નામદાર કાર્ટના વીચાર સાથ હું મળતો થાઉં છું.

મીંડી ઝીણાએ આગળ વેધતાં જણાવ્યું કે આરોપીને ૪૬૮મી કલમ મુજબ જામીન ઉપર

છોડવો એટલુંજ હું માયું છું. જમીનની ખાખ-
ત તમે નામદાર સન્મુખ આવી ગઈ છે. કાળ પ-
વના અધીપતીને જમીન ઉપર છોડવા માટે અર-
જ કરવામાં આવી હતી અને તે વખતે જમીન
ઉપર છોડવો કે નહીં તે વિશેની સવળી તકરારો
રજુ થઈ હતી. આરોપીને જમીન ઉપર શા માટે
છોડવામાં નહીં આવે તેનું કારણ સામી તરફ-
થી જતાવવામાં આવ્યું નથી. જમીનના સવાલ-
મા મુખ્ય સવાલ એટલેજ છે કે આરોપી ત-
પાસ વખતે હાજર થશે કે નહીં અને તેને સજા
કરવામાં આવે તો તે સજા ભાગવવા હાજર રહેશે
કે નહીં. આ બાબતમાં મી. જર્ડીસ બદરૂદીન
તેમજ અન્ય અગત્યના ચુકાદા અપાયેલા છે અ-
ને તે બાબતમાં લખાણ તકરારો સાંભળી ને ના
મદારે દર્શાવ્યું છે કે જમીન આપવાની બાબત
માં તપાસ દરમ્યાન આરોપી હાજર થશે કે
નહીં ? કાયદો એવું અનુમાન કરે છે કે એક આ-
રોપી જ્યાં સુધી તેના ઉપર ચાંક પુરવાર ન થા-
ય ત્યાં સુધી તેને બીનતકરારીયાર ગણવે તો જોઈએ
સરકાર તરફથી જે મોગદામાં કરવામાં આવ્યું
છે તેમાં એવા કસોટી દર્શાવે કરવામાં આવ્યો
થી કે આરોપી તપાસ વખતે કારટમાં હાજર
રશે નહીં. આથી મી. તીલકને જમીન ઉપર છો-
ડવાની હું અરજ કરું છું અને તે કારટ માંગે
તેવા સધર જમીન આપવા તૈયાર છે.

અંતે મી. બ્રાન્ડસન, એડવોકેટ જનરલ ઉપ-
સ્ટી અરજની સામે થવા ઉડ્યા હતા. પણ નાન-
દાર જડજે તેમને જણાવ્યું કે તેણે તેમને તરફી
આપવા માગતા નથી.

કાર્ટના ચુકાદા.

નામદાર જડજે ચુકાદા આપતાં જણાવ્યું કે
મી. તીલક સામે ફેજદારી કાયદાની ૧૨૪ એન્ડ
અને ૧૫૩ એન્ડ કલમ મુજબ રાજદ્રોહી લખા-
ણ કરવાના બે જુદા જુદા આરોપો મેલવામાં
આવ્યા છે અને તે સંબંધમાં મી. તીલક તરફ-
થી તેને જમીન ઉપર છોડવાની હાલ કાર્ટને અ-
રજ કરવામાં આવનાર છે તેની મને ખબર કર-
વામાં આવી હતી. આ બાબત ઉપર મેં પૂરતો

વીચાર કર્યો છે અને જે લાગણીનો તે એક
સવાલ હોય તો હું કહું છું કે હું હાઈ કોર્ટને
કાંઈ પણ આંકુશ વગરની જે સતા છે
તે આરોપીના લાભમાં શા માટે ઉપયોગમાં નહીં
લેવામાં આવે તેનું કારણ જતાવવામાં ન આવે
ત્યાં સુધી એક આરોપીને તેની તપાસ થવા અગા-
ઉ તેને કેદમાં રાખવા હું બુદ્ધી નથી. કીમીનલ
પ્રેસીડરની ૪૯૮ મી કલમ મુજબ મેશક હાલ
કોર્ટને આંકુશ વગરની સતા એક આરોપીને
જમીન ઉપર છોડવા માટે આપવામાં આવી છે.
આ જે સતા આપવામાં આવી છે તે ન્યાયી
સતા છે અને તે સતા વાપરતાં ઘણી સંભાળ
અને ચોકસાઈ રાખવાની જરૂર છે. મરદુમ મી.
જર્ડીસ બદરૂદીન તરફથી અન્ય ચુકાદાથી હું પુ-
રો માહેનગાર છું અને મી. તીલક માટે તે વ-
ખતે કરવામાં આવેલી જમીનની અરજની તક-
રાર અને તે વખતના એડવોકેટ જનરલ મી.
લેંગની તકરારથી હું સારી રીતે વાકેફ છું. તે
ચુકાદામાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે એક આરો-
પીને જમીન ઉપર છોડવામાં મુખ્ય સવાલ
તે હાજર થશે કે નહીં તે ઉપર આધાર રાખે
છે. તે વીચારને હું કાંઈ તદ્દન મળતો થતો ન-
થી. કદાચ તે બાબત એક અગત્યની અને
એક મુખ્ય બાબત હોય તો મારા વીચાર
પ્રમાણે આજુબાજુના બીજા ધણા સંજોગો છે
અને ધણી બાબતો છે કે જે ઉપર પણ કોર્ટે
ધ્યાન પુગાડવું જોઈએ છે. આ સવાલ ઉપર
મેં ધણી લખાણ વીચાર પુગાડેલા છે. મેં આ-
ગળ કહ્યું છે તેમ જ આ બાબત ઉપર મેં લ-
ખાણ વીચાર કર્યો છે અને જે હુકમ હું કરવા
માયું છું તેમાં જે સંજોગો મેં જોયા છે તે
ઉપર હું આધાર રાખું છું. હું ધણી આતુર
છું કે આરોપીને સ્વચ્છ અને અપદ્ધાત ત-
પાસ મળે આરોપીની તપાસ જુરી સનમુખ
ચાલનાર છે. મારા વીચાર પ્રમાણે તપાસ ચા-
લવા અગમચ દરિયાદ પહોંચે અથવા આરોપીને
કાંઈ પણ રીતનું નુકસાન પુમે એવું કાંઈ જો-
લાવું જોઈએ નહીં, અરજ બહાલ શા માટે
રાખવામાં ન આવે તેની દક્ષીણા કે કારણ આ

ટેકાણે બતાવવાનું હું દરસ્ત જોતો નથી. હું ઘણા દીલગીરી સાથે મારા ઉપલા દરજા ઉપર આવ્યો છું અને તપાસ દરમ્યાન આરોપીને જામીન ઉપર છોડવાની અરજ હું નામંજુર રાખું છું.

મી૦ તીલકની તપાસ ખાસ જુરીની

મદદ વડે ચલાવવાનો હુકમ.

મી૦ બાળગંગાધર તીલકને શીતુરી લખાણ કરવાના આરોપ માટે નોંધવામાં આવ્યો છે. તેની તપાસ ખાસ જુરીની મદદ વડે ચલાવવાને સરકાર તરફથી સરકારી સેલીસીટરે મી૦ બોવનની ફરમાશથી કામચલાઉ એડવોકેટ-જનરલ આ૦ મી૦ જ્ઞાનસને હાજર થઇ અરજ કરી હતી. મી૦ જ્ઞાનસને પોતાની અરજના ટેકામાં જણાવ્યું કે આ મુકદ્દમે ઘણું અગત્યનો છે અને તેની તપાસ માટે ખાસ જુરી વધુ લાયક થઇ પડશે.

આરોપી તરફથી મેસરસ રાવવાયા બીમછ અને નગીનદાસ સેલીસીટરની ફરમાશથી મી૦ જોસફ બેપટીસ્ટાએ તે સામે વાંધા લેતાં જણાવ્યું કે એક ખાસ ગુનાહ માટે સરકારની ખાસ મંજુરીથી સરકાર આ કામ ચલાવે છે. અને તેથી જાણે સરકાર આરોપીને દબાવી નાખવા માંગતી હોય એમ કુદરતી રીતે દેખાય છે. આથી આરોપી ફરીયાદપક્ષ તરફથી સંપૂર્ણ ન્યાય મેળવવાનો હક ધરાવે છે. હવે જે એક ખાસ જુરી જેવી સાધારણ રીતે બનાવવામાં આવે છે. તેવી રીતે બનાવવામાં આવે તો આરોપીને પોતાનો બચાવ કરવામાં ઘણું નુકસાન થાય. જુરી મારફતે તપાસ કરવાનો જે કાયદો કરવામાં આવ્યો છે તેની મુળ નેમ આરોપીનું રક્ષણ કરવાની છે, અને જે રીતે જુરી બોલાવવામાં આવે છે, તે મુજબની ખાસ જુરી બનાવવા ફરીયાદ પક્ષ તરફથી માંગણી કરવામાં આવે તો કાયદાએ આરોપીને જે બક્ષીસ આપી છે તે બક્ષીસ તે લેવા માંગતો નથી. જે ફરીયાદ પક્ષ કબુલ કરે કે જુરીનો મોટો ભાગ મરાઠી ભાષા સમજતી હોય તેવાઓ નો અને તો તેવી જુરી આરોપી કબુલ રાખે છે.

આવી રીતે બનાવેલી જુરી સામે ફરીયાદપક્ષને વાંધા લેવાનું કાંઈ કારણ હોય નહીં જે ચેલેન્જે જુરી થાય તો એક જુરીનો ગ્રહસ્થ મરાઠી ભાષા જાણતો નથી એવા કારણથી તેના સામે વાંધા લેવા દેવાની રજા મળવી જોઈએ. આમ થવાથી ફરીયાદ પક્ષને એક ખાસ જુરી મળશે અને આરોપીને તેના દેશના લોકો ન્યાય કરનાર તરીકે મળશે અને તેમ થવાથી-જુરીથી-તપાસના કાયદાની મુળ નેમ જળવાશે, જે નેમ અંગ્રેજોએ લોકોના છુટાપણાને અને આરોપીના રક્ષણને અર્થે યોજેલી છે. જે મારી અરજ એડવોકેટ જનરલ કબુલ નહીં રાખે તો તેમની અરજ સામે મને વાંધા લેવાની જરૂર પડશે. મી૦ તીલક પુતાનો રદીશ છે, “કેસરી” પત્ર પુતામાં પ્રગટ થાય છે અને તકરારી લખાણ મરાઠી ભાષામાં લખાયેલું છે. જે તેની પુતાની કોર્ટમાં તપાસ ચલાવવામાં આવી હતે, તો તેને પુતાની સેશન્સમાં નોંધવામાં આવતે અને તેમ થવાથી મરાઠી ભાષા જાણનાર એક જડજ અને મરાઠી ભાષા જાણનારી જુરીના તેને લાલ મળતે. વળી તેની પુણ્યામાં તપાસ ચાલતે તો ફોજદારી કાયદાની રૂબ મી કલમ પ્રમાણે તે જુરીમાં યુરોપિયન કે અમેરીકનની સંખ્યા વધુ ન હોય એવી જુરી માટે માંગણી કરી શકતે, અને તે થવાથી જુરી મારફતે તપાસ ચલાવવાનો જે કાયદો કરવામાં આવ્યો છે, તેવી એક જુરી સન્મુખ તેની તપાસ ચાલી શકતે. ખાસજુરીનો અર્થ એવા થાય છે? જુરીની ટીપમાંથી જુરી ઉપર વધુ સંખ્યા યુરોપિયનની બનવી જોઈએ. હાલ ખાસ જુરીની ટીપમાં ૨૪૨ યુરોપીયનો અને ૧૫૬ હિંદીવાનો છે. આથી એવું સંભવીત છે કે જે ખાસ જુરી બનાવવામાં આવે, તેનો મોટો ભાગ યુરોપીયનોનો બનેલો હોવા જોઈએ. છેલ્લી તીલક તપાસ દરમિયાન તેમજ બન્યું હતું અને સંલગ્ના રાજદ્રોહી મુકદ્દમાની તપાસમાં પણ તેમજ બન્યું આવેલું છે. સેવટે મી૦ બેપટીસ્ટાએ જણાવ્યું કે ખાસ જુરી એવી બનાવવી જોઈએ કે જેનો મોટો ભાગ મરાઠી ભાષા જાણતો હોય.

નામદાર જડજનો ચુકાદો.

નામદાર જડજને ચુકાદો આપતાં જણાવ્યું કે મોતની સજાને લગતા સઘળા ગુનાહોમાં ફેજદારી કાયદાની રજૂમી કલમ પ્રમાણે ખાસ જુરી બોલાવવાની જરૂર છે અને તેજ કલમ પ્રમાણે ખીજા કોષ્ટ પછી મુકરદમામાં હાથ કોટના જડજ ફરમાવે તો ખાસ જુરી બોલાવવામાં આવે છે. હવે આ કોટની નજી થયલી રહી એવી છે કે લાગતાવળગતા પક્ષોના લાલ જોતાં ઉંચા મંડળના આસામીઓમાંથી જુરી ચુંડી કહાડવી જોઈએ માને તેઓ કોટ સનમુખ રજુ થતા મુકરદમા આ ઉપર તેઓ પુરતું લક્ષ આપી શકનારા હોવા જોઈએ તો તેવી અરજ હાથ કોટને કરવામાં આવે છે અને જજને વાળખી લાગે તો બહાલ રાખે છે. એમાં તો કાંઈ શક નથી કે મીઠ તીલક સામેના મુકરદમાઓ ખુદ તેની તરફથી જોતાં ધણા અગતના છે અને મને લાગે છે કે તેના પોતાના લાલ જોતાં મુંબઈ શહેરના વતનીઓમાંના ઉંચા વર્ગમાંથી ચુંડી કહાડાયલી એક જુરીની મદદ વડે તપાસ ચાલવાથી તેને પોતાને લાલ થશે, એક ખીજા મુકરદમામાં એવી અરજ મારી સનમુખ કરવામાં આવી ત્યારે એવું કહેવામાં આવ્યું કે કાનુન પ્રમાણે ખાસ જુરીમાં યુરોપીઓની સંખ્યા વધુ હોય છે. ગઈ કાલે મારી સનમુખ ખુનનો મુકરદમા હતો, તેની તપાસ ખાસ જુરીની મદદ વડે ચલાવવામાં આવી હતી, જે જુરી ૩ પારસી, ૨ હીંદુ અને ૪ યુરોપીઓની બનેલી હતી. આગલા દિવસોમાં કોમન જુરીની મને મદદ લેવી પડી હતી અને તેમાંના બે દાખલામાં યુરોપીયન જુરોની સંખ્યા વધુ હતી. સર માઇકલ મેસ્ત્રોપે ખાસ જુરીને લગતા કાનુનો ધડયા હતા, તેની રૂએ યુરોપીયનોની સંખ્યા સેહજ વધારે હતી, પણ દેશી ક્રોમોનું પ્રમાણ તેમાં ધણું સારું દેખાડવામાં આવ્યું હતું. કાયદા પ્રમાણે ખાસ જુરીમાં યુરોપીયનોની ઓછામાં ઓછી અરધી સંખ્યા હોવી જોઈએ. બોલાવવામાં આવેલી જુરીનું પ્રમાણ રાખવામાં કાનુન પ્રમાણે કામ લેવામાં આવ્યું છે, તેની હું

સંભળ રાખીશ અને બનવા જોય છે કે દેશીઓનું મોટું પ્રમાણ આપણને મળશે. નામો બોલાવવામાં આવશે ત્યારે યુરોપીઓના તેમજ દેશીઓના સવાલપર સંભળ લેવામાં આવશે જે દેશીઓનું તત્વ વધુ સંખ્યામાં નહીં આવશે તોપણ સારી સંખ્યા આમજ થઈ શકશે. એનો આધાર જુરી કેવી રીતે ચુંડી કહાડવામાં આવે છે, તે પર રહેશે. દેશી ભાષાના જ્ઞાન વીશે મારી સનમુખ ભાર મુકી બોલવામાં આવે છે. અલખતાં તે વીશે મતદેર પડે પણ કોરટે પોતાના સન્તાવાર તરજુમાં કરનારાઓના તરજુમાં કણ રાખવા જોઈશેજ. કાંઈ ભુલ હશે થા ભુલભર્યા તરજુ મો હશે અને તેપર કોટનું ખ્યાન ખેંચવામાં આવશે તો જજની ફરજ છે કે જુરી સનમુખ ખરો તરજુ મો રજુ થાય છે તે જોવું. જે ભુલ હશે તો તે સુધારવામાં આવશે. તપાસ દરમ્યાન તેવું કશું પણ બનાવવામાં આવશે તે ઉપર હું પુરતું લક્ષ આપીશ મેં ઉપર કહ્યું તેમ ખાસ જુરી મુકર કરવા સામે વાંધો લેવામાં જુલ છે. અગત્યના મુકરદમાઓમાં ખાસ જુરીની માગણી ખાસ કરણ વગર સ્વીકારવામાં નહીં આવી હોય એવો એક પણ દાખલો નથી. મેં મીઠ બાપરીસ્ટાની તકરાર પર પુરતું લક્ષ આપ્યું છે. મારા ધારવા પ્રમાણે એક ખાસ જુરીથી આ મુકરદમાઓ તપાસવામાં આવશે તો ઇન્સાફની નેમ જગવાશે. મારી ખાત્રી છે કે ખાસ જુરીના કોષ્ટ પછી સબાસદ ઇન્સાફ આપવા સોગંદ લેશે અને તે પોતાના મનમાંથી બહારના સઘળા બનાવો ભુલી જઈ કામ લેશે. ઉપલાં વીચારો જણાવી નામદાર જડજને આ મુકરદમાઓની તપાસ સામવાર તા. ૧૩મી જુલાઈ પર રાખી હતી.

શહેનશાહ વિરૂદ્ધ “કાળ”

પત્રના અધિપતી મીઠ મહાદેવ સદાશીવ પ્રાંજપે એમ. એ. વાળો મુકરદમાના સંપૂર્ણ હેવા લવું પુસ્તક તૈયાર છે. તાકીદે મંગાવો.

કીર્તિમત આના આર.

ગામ ગાપાટા-પોલીસ બંદોબસ્ત-મુંબઈની રચીતી.

તા. ૧૩ મી એ ફાજદારી શેઠાન્સમાં કેસ ચાલે તે પહેલાં મુંબઈ શહેરમાં તા. ૩ જુન જુલાઈથી નીચે મુજબ ગામગાપાટા ચાલ્યા હતા.

શેઠેરમાં ખોટા ગાપાટાઓ-તે ઉપરથી સત્તા વાળાઓએ લીધેલા જંગી ઉપાયો-લશ્કર અને પોલીસની વધુ મદદ-શેઠેરમાં તેમની દોષધામ-અંધ રહેલી મીલો-હાથુ કોર્ટ આગળના દેખાવ-જડજ મીં દાવર સંબંધી ખોટી ગપ.

મીલો આગળના દેખાવ.

રાજકોઠી લખાણ કરવાના આરોપ માટે કેસરી પત્રના અધિપતિ મીં બાલ ગંગાધર તિલક ની તપાસ, તાં ૧૩મી ને સોમવારથી હાઇ કોર્ટની સેશન્સમાં ખાસ જુરી અને નામદાર જડજ મીં દાવર આગલ ચાલુ થનાર હતી. આ તપાસના સંબંધમાં કેટલાક દિવસથી શહેરમાં તદ્દન ખોટી ગપો ચાલુ થઇ હતી, અને તેમાં કેટલીક એવા પ્રકારની હતી કે, મીં તિલક પ્રત્યે લોકો જે લાગણીની નજરથી જોય છે તેને લીધે, મુંબઈ માં મોટું તોફાન જગવાની વકી છે. પોલીસ અધિકારીઓએ આ ઉપરથી તેવું કાંઈ થવા નહીં પામે તે કારણે સમાધાની જળવવાને મોટા પાયા ઉપરના ઉપાયો લીધા હતા. તપાસ ચાલે તેટલા દિવસ શહેરમાં કોઈ પણ સરખસો નિકળતાં અટકાવ્યામાં આવ્યાં હતાં, તેમજ જાહેર ભાષણો અંધ કરવામાં આવ્યાં હતાં.

જે માટે નીચે મુજબનું જાહેરનામું પોલીસ તરફથી બહાર પાડવામાં આવ્યું હતું.

હું, હરબર્ટ જયોરજ જેલ એસકવાયર, એમ. વીં એમ. મુંબઈ શહેરનો પોલીસ કમી

શનર એવો અબીપ્રાય ધરાવું છું કે જાહેરની સુલેહ અને જાહેરની સલામતી જળવવાને ખાતર નીચે જણાવેલી મુદત સુધી કાંઈ પણ જાહેર સભા અથવા સરખસો અંધ પાડવાની જરૂર છે અને તેથી મુંબઈની પોલીસના સને ૧૯૦૨ ના ચોથા કાયદાની તેવીસમી કલમની ત્રીજી પેટા કલમમાં મને મળેલી સત્તાની રૂએ આ લખી મુંબઈ શહેરમાં સોમવાર તાં ૧૩ મી જુલાઈ ૧૯૦૮ ને દીવસના સવારના છ વાગતાથી તે શુકરવાર તાં ૧૭ મી જુલાઈ ૧૯૦૮ ને દીવસના મપોરના બાર વાગતા સુધી મારી પાસેથી લેખીત પરવાનગી આગમનથી મેળવવા વગર કોઈપણ સભા અથવા સરખસો બંદવાની મનાઈ કરું છું.

જે શખસો પોતપોતાના કામેધર્મે અથવા કામ ધર્મેથી ધર જતા દશે, કે જેઓ ફરજત હરવા કે કોઈપણ કામકાજ જતા દશે તેઓને આ હુકમ લાગુ પડશે નહીં.

આટલેથીજ નદી અટકતાં પુણેથી ખાસ જોઈ લશ્કર બોલાવ્યામાં આવ્યું હતું અને તેની જુરી જુરી હુકડીઓને શહેરમાં જુદે જુદે કોશણે ફરતી ગામવામાં આવી હતી. એક ગપ એવી ચાલી હતી કે મીલના કામદારો હડતાલ પાડશે અને તેમ કરવા માટે તેમને ઉત્કરવામાં આવે છે. લશ્કરી હુકડીને રવિવાર તાં ૧૨ મી એ મજગામ, પરેસ, સીમ, ચીચપોકલી વિગેરે મીલોવાલા લતાઓ તરફ ફરવા કહાડી હતી સોમવારે જો કે મીલો અંધ થવાની અથવા જોરમાં ફેલાઈ હતી, તો પણ સવારે મુંબઈની સઘળી મીલો ચાલુ થઈ હતી, અને મીલ કામદારો ઉપરાંત બીજા પણ ધંધાદારીઓ પોતપોતાને કામે વળગી ગયા હતા. આટલું ખરું કે કેટલીક મીલોમાં પુરતા કામદારોએ હાજરી આ

પી નહતી. બપોરની છુટીને વખતે કેટલાક કામદારો પલાયન કરી જવાથી તેમની જગ્યાએ જોડાજરી ને લીધે કેટલાક મીલો બંધ કરવી પડી હતી, અને તે સમયે લોક કોટ તરફ ચાલુ થતું જણાયું હતું. ડીલાઇલ રોડ, ચીંપોક્લી તરફ આવેલી મેક્સેસ ગ્રીન્સ કોટન હસ્તકની મીલોમાં અરધી સંખ્યામાં કામદારોએ હાજરી આપી ન હતી અને ત્યાં કોઇ પ્રકારની ગરમી થવા નહીં પામે તે માટે પોલીસે પુરતો બંદોબસ્ત જાળવ્યો હતો. તે કામદારોનું ટોળું કેટલોક વખત સુધી મીલોની બાહાર ઉભું રહ્યું અને તે બેળાની વતીજુક કાંઇક શક ઉપજાવનારી જણાયાથી પોલીસ તેમજ લશ્કરી દુકડીને ત્યાં મોકલાવ્યામાં આવી જેણે તેને વિખેરી નાખ્યું હતું. પરેલ વિભાગમાં મીલો મોટી સંખ્યામાં આવેલી છે અને મીલ કામદારોની મોટી સંખ્યા પણ તેજ વિભાગમાં રહે છે તેમની તરફથી કોઇ રીતની ગરમી કરવામાં નહીં આવે તેથી પુણેથી આવેલી લશ્કરી દુકડીને ત્યાં લાવી રાખવામાં આવી હતી

કાપડ માર્કેટિંગ.

બાહાર કોટ ખાતે આવેલી મુલ્યજી જેઠા અને લક્ષ્મીદાસ કાપડ બજારો સવારે તા. ૧૩મીએ બંધ હોય તેવો દેખાવ ત્યાં થઇ રહ્યો હતો. બંને બજારોમાં સવારે વેપારીઓના માથાસો દુકાનો ઉઘાડે છે. જણાવવા પ્રમાણે આ માથાસો અને કેટલાક દુકાનદારોને ધરાદો મી. તિલકનો મુકરદ પો આલે તેટલા દિવસ બજાર બંધ રાખવાનો હતો અને તે પ્રમાણે તેઓએ સવારે દુકાનો ઉઘાડી નહીં જેથી શહેરમાં ગપ ચાલી કે મી. તિલક તરફની લાગણીને ખાતર કાપડ બજારો બંધ રાખવામાં આવી છે. આ બજાર મારકીટોના લાગતાવળગતાઓને થવાથી તેઓ વિચારમાં પડ્યા કે મારકીટો શું કારણથી બંધ રાખવામાં આવી હશે. તેઓ એવી સુચવણમાં હતા તેટલામાં આન. સર વીઠલદાસ દામોદર ડાકરસી અને મી. મનમોહનદાસ રામજી તેમજ બીજા બજારના આજેવાનો આવી ગયા અને તેઓએ પુ

છપરજ ચલાવી, સમજાવીને દુકાનો ઉઘાડી, જેથી માર્કેટિંગ ખુલી થઇ હતી. પણ તે ઉઘાડી છતાં બંધ જેવી લાગતી હતી. મંગળદાસવાળી કાપડ બજાર તો સવારથી ખોલવામાં આવી હતી અને આખો દિવસ તે તેવીજ હાલતમાં રહી હતી.

દાણા બંદર.

માંડવી ઉપરનું દાણાબંદર તો આખો દિવસ બંધ રહ્યું હતું તેના સંબંધમાં પણ એવીજ અફવા ઉડી રહી હતી કે મી. તિલક તરફની લાગણી માટે તે બંધ રાખવામાં આવ્યું છે પણ બજાર કહાડતાં તેમાં કંઈ સચાઇ જણાઇ નહોતી. એ દિવસે અપાડી પુનેમ હોવાથી એ બજાર બંધ રાખવામાં આવ્યું હતું અને તેને તિલક કેસ સાથે કાંઇ સંબંધ નહોતો. એજ પ્રમાણે ભાત બજાર વિગેરેની રિથિતી હતી.

નામદાર જડજ મી. દાવર સંબંધી ગપ.

સેશનમાં ખીરાજેલા જડજ મી. દીનજી દાવર સંબંધી પણ એક ગપ ફેલાઇ હતી. તે અફવા એવી હતી કે મી. દાવર આગળ પડી જવાથી સેશનમાં મી. તિલકની તપાસ માટે વડો જડજ મી. રફોટ ખીરાજે પછુ તે અફવા પણ તદ્દન ખોટી જણાઇ હતી. અને મી. દાવર મી. તિલકની તપાસ ચલાવવાને વખતસર કોર્ટમાં હાજર થયા હતા.

હાઇ કોર્ટ આગળનો દેખાવ.

હાઇ કોર્ટ આગળ લોકોનો મોટો જમાવ થવાની વડી રાખવામાં આવી હતી પણ પોલીસે ત્યાં પણ જોઇતી ચોકસી આગમજથી કરી રાખી હતી અને કોઇને પણ તેમાં જવા દેવામાં આવતા નહોતા. કોર્ટની આપાસ પોલીસે ફરતો પેહરો રાખ્યો હતો, છતાં લોકો છુટા છવાયા ઓરિયેન્ટલ બીલ્ડીંગ આગળની પગથી ઉપર તેમજ પોર્ટ આશીસ અને ચર્ચગેટ રેશન વેચેની પગથીઓ ઉપર બેસી ગયલા જણાયા હતા, જેમાં મોટો ભાગ હિંદુ કામદારોનો હતો બપોર પછી મીલો બંધ થતી ગઇ તેમ વધારે લોક હાઇ કોર્ટ તરફ જમાવ થવા લાગ્યા અને સાંજ પડતાં ત્યાંનો દેખાવ મો

ટા મેળા સરખો થઇ પડ્યો. ત્યાં મીઠાઇ વેચનારા, ખીડી, સોડા બરફ વેચનારાઓની ઠીક રોજી ચાલી અને લોક જાણે એ ધડી આનંદ ભોગવવા ભેગા થયા હોય તેવો દેખાવ લાગતો હતો. આસરે એક હજાર માથુસ ત્યાં ભેચું થયું હશે અને તેથી તે મનામાં ગરબડાટ પણ ચાલતો હતો પણ ધાંધલ કે ગરબડ જેવું કશું નહતું, અને તે અટકાવવાને ત્યાં લશ્કરને ફરતું રાખવામાં આવ્યું હતું. વખત જતાં તેમની ગરબડ વધી પડવાથી તેમને વિખેરી નાંખવામાં આવ્યા હતા. સાંજ પછીનો દેખાવ જોવા લાયક થઇ પડ્યો હતો. ઓરીએટલ ખીલ્ડી મથી તે યુનીવર્સિટી ગાર્ડન સુધીનો રસ્તો લોકોથી ચીકાર ભરાઇ ગયો હતો. જાહેર આંધકામ ખાતાંની આરીસની આહાર પગથી ઉપર પુણેથી આવેલી ઘોડેસ્વાર ટુકડીને ઉભી રાખવામાં આવી હતી. ગાડીધોડાની આવજાવ અને વિજલીક ટ્રામેની ધમાલ જોવા ભેગ થઇ પડી હતી. ટ્રીચર કંપનીની આરીસ આગળ પોલીસ અમલદારો ટોળે મળીને ઉભેલા હતા. સઘળાઓ આતુરતાથી હાઇ કોર્ટ તરફ નજર ઠેરવી રહ્યા હતા. આટલી ગીરદી છતાં લોકોમાં ઝાઝી ઉત્કેરણી જેવું કશું નહતું. મીલ કામદારોનાં ટોળાંને પોલીસે પોસ્ટ આરીસ આગળથી કહાડીને એરેબલનેડ રોડ તરફ કહાડ્યું. તે ટોળું અરધે રસ્તે ગયું એટલે પોલીસ પાછી ફરી તેને જોઇ તે ટોળાં માહેલા લોકો યુએ પાડવા ને સીસેટીએ ફેડાવા લાગ્યા અને હાઇ કોર્ટ તરફ પાછા ફરવા લાગ્યા. સાંજે કોર્ટ ઉઠવાનો વખત થતાં ધણીખરાઓ મીં તિલકને પાછા તુરંગમાં લઇ જવામાં આવતા જોવાને ઉભા રહ્યા પણ તેમ કાંઇ થયું નહતું.

મી તિલકને કોર્ટમાં વાસો.

રીવાજ મુજબ સઘળા કેદીઓને તેમની તથાસને માટે કોર્ટ ખેસવાના વખતે તુરંગમાંથી કોર્ટમાં લાવવામાં આવે છે પણ મીં તિલકના સંબંધમાં તેમ કરવામાં આવ્યું નહતું. મીં તિલકને જો વખતસર કોર્ટમાં લાવવામાં આવે તો કોર્ટ

આગળ એકઠું મળેલું લોક કોષ્ટ પ્રકારની ગરબડ કરે, તેઓને તેમના હેતુમાં નિષ્ફળ કરવા મીં તિલકને સવારના ૮ વાગે તુરંગમાંથી લાવી કોર્ટમાં જુરીવાળા ઓરડામાં પોલીસના પહેરા હેઠળ રાખવામાં આવ્યા હતા. તે મુજબ મીં તિલકને સાંજે કોર્ટમાંથી પાછા તુરંગમાં લઇ મોકલવામાં આવ્યા નહતા, અને તેમની તપાસ ચાલે તેટલા દિવસ તેમને કોર્ટમાં જુરીવાળા ઓરડામાં રાખવાની ગોઠવણ કરવામાં આવી હતી તેમજ સરદાર ગ્રહમાંથી ખાવાનો બંદોબસ્ત કરવામાં આવ્યો હતો.

પુણેથી આવતા લોકો.

પુણેથી કેટલુંક લોક આ તપાસ સંબંધી હકીકત જાણવાને ખાસ મુંબઇ આવ્યું હતું તે માટે વિકટોરીયા ટર્મિનસ સ્ટેશન ઉપર રેલવે પોલીસ તરફથી સાવચેતીના ઉપાયો લઇ રાખવામાં આવ્યા હતા. એમ જણાવામાં આવે છે કે, રેલવે સત્તાવાળાઓએ વધુ ટીકીટો આપવી બંધ કરી હતી, છતાં લોકો પગ રસ્તે અથવા સ્ટેશનો ચુકાવીને પણ મુંબઇ આવે છે. મીસીસ તિલક પણ મુંબઇ આવી રહ્યા છે. મીં તિલક કેસની તપાસ વેળા એકઠા મળેલા લોક કોષ્ટ રીતની ગઠબઠ નહીં કરે તેમજ તેમને સમજવી ચાલી જવાની સલાહ આપવા સાફ પોલીસ તરફથી આઈ વધારાના ઓનરરી માજીસ્ટ્રેટોને રાખવામાં આવ્યા છે, જેમાં મીં જેમ્સ મેકડોનાલ્ડ પણ એક હતા એ વધારાના માજીસ્ટ્રેટોએ પોતાને સોંપવામાં આવેલી ફરજ સારી રીતે બજાવી હતી જેથી ગડબડ જેવું કશું થવા પામ્યું નહતું.

હાઇકોર્ટની શેશન્સમાં નીકળેલી તપાસ.

પેહેલો-દિવસ સોમવાર તાં ૧૩મી જુલાઇ.

**સાત અંગ્રેજ અને બે પારસીઓની
જુરી-જડતી દરમ્યાન મીં તિલ-
કની ટેબલમાંથી નીકળેલો કાંડ.**

આવા પ્રકારની સઘળી સામગ્રી સાથે મીં તિલકની તપાસ આજ દિવસ સેશન્સમાં શરૂ થઇ હતી. સરકાર તરફથી મુકરદ્દમો ચલાવવા ને એડવોકેટ જનરલ મીં ખાન્સન, મીં ઇન વેરારીટી, અને મીં પીનીંગ હાજર હતા. મીં તિલકે પોતાનો મુકરદ્દમો પોનેજ ચલાવ્યો હતો પણ તેમને શેશન્સ ખેંચી દેતા, કરંડીકર, ખાપડે અને કેલકર મદદ કરતા હતા. નામદાર જુજ મીં દાવર બરાબર વખતસર કોર્ટમાં દાખલ થયા હતા, જે વેળા મીં તિલકને પણ ત્યાં હાજર કરવામાં આવ્યા હતા.

ત્રણ આરોપની પહેલી તપાસ.

એડવોકેટ જનરલ મીં ખાન્સને જણાવ્યું કે આરોપીને તાં ૧૨મી એ તથા ૧૩મી જુનના “કેસરી”ના અંકોમાં લખાણ કરવા માટે જુદા જુદા આરોપો માટે માછરૂટે સેશન્સમાં એકજ દિવસે નોંધ્યો છે આથી સઘળા આરોપોની એક વેળા જ તપાસ હાથ ધરવાની હું અરજ કરું છું. આ લખાણો લોકોને રાજદોહી બનાવવાની ઉત્કેરણી કરવાના હેતુથી લખાયા છે.

મીં તિલકે જણાવ્યું કે જો કે કેસરીમાં ના બે લખાણો બે જુદીજ ગાયતો તરીકે લખવામાં આવ્યાં છે, આથી એ લખાણને લગતા આરોપો છુટા ગણી તે ઉપર છુટું કાગ ચલાવવું જોઇએ. જો બે લખાણો સાથે લેતાં મને મારો મુકરદ્દમો ચલાવવામાં ગુંચવાડો થશે. લખાણો વળી જણાવ્યામાં આવે છે તેમ એકજ નથી પણ જુદાં છે.

મીં ખાન્સને જણાવ્યું કે ૨૨૬ તથા તે પછીની બીજી કલમોમાં આરોપમાં વધારો-ઉમેરો કરવાની પણ મને સત્તા આપવામાં આવી છે પણ હું તેટલું કરવા માગતો નથી. હું માત્ર એટલું જ કહેવા માગું છું કે, જો આરોપો સાથે લેવા. ૨૨૭ મી કલમમાં કોર્ટને મુકરદ્દમાના કોઇ પણ તથકે આરોપમાં વધારો-ઉમેરો કરવાની સત્તા આપવામાં આવી છે. ૧૨૪ ક. તથા ૧૫૩ ક. કલમ મુજબ મુકદ્દમાં આવેલા સઘળા મળી ચાર આરોપોના સંબંધમાં પાછળથી કાંઇ શક ઉપજે તે માટે હું હમણાં કહું છું કે ૩૩૩ મી કલમમાં મને આપેલી સત્તા મુજબ તાં ૧૨મી મેના લખાણના સંબંધમાં હું ૧૫૩ ક. મુજબ કામ ચલાવવાનું હાલ તુરત છોડી દઉં છું પણ તેથી એમ નહીં ઠરશે કે આરોપી એ આરોપના સંબંધમાં બીન તકસીરવાર છે, માત્ર એટલું જ કે આરોપના સંબંધમાં હું હાલ આગળ ચાલવા માગતો નથી. પાછળથી જરૂર જણાય તો આરોપીને એ આરોપ માટે કોર્ટમાં ઉમેા કરી શકું હાલ તુરત એના સામા ત્રણજ આરોપ રજુ કરવા માગું છું.

નામદાર જુજને જણાવ્યું કે આ બાબતની સાહદતો મેં જોઇ છે, માછરૂટે બે જુદી તપાસ કરી એકજ દિવસે પણ બે જુદી વખતે આરોપીને શેસનમાં નોંધ્યો છે. આરોપીના લખાણ તરફ જોતાં એક આરોપ તેની સામા લટકતો રાખ્યો જોઇતો નથી. ૨૩૫ મી કલમ મીં ખાન્સનની અરજને લાયક પડે તે માટે મને શક છે, છતાં તે એક આરોપ છોડી દેવા માંગે છે તે સામા મને વાંધા નથી, પણ એજ કલમમાં કોર્ટને સત્તા આપવામાં આવી છે કે જે આરોપની તપાસ ચલાવવાનું મોકુફ કરવામાં આવે તે માટે કોર્ટ જોઇએ તો આરોપીને બીન તકસીરવાર ઠરે. તો તેને આરોપમાંથી સદંતર મુક્ત કરી શકે.

મીં બાંધનની અરજ ઉપરથી નામદાર જડને એથી આરોપ હાલ તુરત મુકતવી રાખવાને કમુદ્યુ હેતુ.

બાદ કલાઈ આદ્ર લી કોરટે આરોપી ઉપરના આરોપ કાયદાની કલમો સાથે આરોપીને વાંચી સંભલાવ્યા હતા.

મીં તિલકે એ આરોપો માટે પોતાને બી નતકસીરવાર જાહેર કર્યા અને જણાવ્યું કે મારી ઉપર મુકવામાં આવેલા આરોપો નિશ્ચત પ્રકારના નથી.

મીં ઇનવેસ્ટીગેટીવ લખાણ ફરિયાદ નામાંમાં દાખલ કરવાની માગણી કાઢી

મીં તિલકે જણાવ્યું કે આખું લખાણ ફિતુરી છે એવું કહેવામાં આવ્યું નથી. કયા ફક્ત ફિતુરી છે તે ફરિયાદ પક્ષ બતાવે તો હું તે ના જવાબ આપી શકું, છેવટે નામદાર જડના પુછવાથી મીં તિલકે દાખલ કરવાને પુછી બતાવી હતી. અને વખત બચાવવાને ખાતર તે કોર્ટમાં વચાવણાં તરીકે મીં તિલકે સ્વીકાર્યા હતાં.

બાદ જુરેનોનાં નામો પોકારી નિમે મુજબ જુરી જોઈવવામાં આવી હતી.

જુરેનો.

મીં ડબલ્યુ સી. એન્ડરસ (ફારમેન) મીં જી. ગ્રેગ, મીં બી. જી. હીલીઅર્ડ; મીં પાલન જી દાદાભાઈ ચવના, મીં જી. જી. સી. હોડસન, મીં સાપુરજી સોરાયજી, મીં એસ હેંપસન, મીં એફ. જી. ઉડ, અને જી. જી. માર્ટીન.

એ મુજબ સાત અંગ્રેજો અને બે પારસીઓની જુરી બની હતી.

મીં ઇનવેસ્ટીગેટીવ લખણ.

મીં ઇનવેસ્ટીગેટીવ સરકાર તરફનો મુકદ્દમો રજુ કરતાં જણાવ્યું કે, આરોપી સામે તા. ૧૨ મી મે તથા તા. ૯ મી જુનના પત્રોમાં આવેલાં લખાણોના સંબંધમાં આરોપો મુકવામાં આવ્યા છે. કેસરી પત્રોના મુબંધમાં મોટા ફેલાવો છે. આરોપોને લગતી કાયદાની કલમો વાંચી સંભળાવી કહ્યું કે આ કલમો સરકારનાં કામ ત

થા કાયદા કાનુનો સામા દીકા કરવાની છુટકા આપે છે પણ એ કલમ એક વ્યાસામીને સરકારની બદનક્ષી કરવાની કે સરકારને જીલ્લાટ બરેલી રીતે જણાવવાની સત્તા આપતી નથી, તા. ૧૨ મી મેનું લખાણ વાંચી મીં ઇનવેસ્ટીગેટીવે જણાવ્યું કે મુકદ્દમોમાં એવું છોડી બે અંગ્રેજ ખાતુઓના કરવામાં આવેલાં ખુનતું વર્ણન આપવામાં આવ્યું છે પણ આખા લખાણનો સાર એ છે કે સરકાર એટલી જીલમતાર તથા આપ ખુદ બની ગઈ છે કે અંગ્રેજ અમલ નહી ખમી શકાય એટલો જુદમી બની ગયો છે. દેશની સરકારની આ ગંભીરમાં ગંભીર બદનક્ષી છે. સ્વરાજ વિષે બોલતાં મીં ઇનવેસ્ટીગેટીવે જણાવ્યું કે “સ્વરાજ”ના બોલ સંબંધમાં આરોપીએ પોતાના તા. ૨ જી જુનનાં પત્રમાં અર્થ આપ્યો છે તેમાં તેણે જણાવ્યું છે કે સત્તાવાળાઓએ પ્રજાના વિચાર મુજબ ચાલવું. તેમ તે નહી ચાલે તો લોકોની બ્યારે પણ મરજી હોય ત્યારે તેઓ રાજ્યને ઉધું વાળી શકે. એવું તેમાં લખવામાં આવ્યું છે. સરકારને બોલી એતવણી આપવામાં આવી છે કે સરકાર જે સંભાળ નહી રાખે તો રશિયન રૂઢીઓની હિંદના લોકો નક્કલ કરશે. એમ કહેવાનો આરોપીનો બોલો હેતુ એ છે કે હિંદમાં બોંબનો છુટથી ઉપયોગ કરવામાં આવશે. આગળ ચાલતાં આરોપી જણાવે છે કે હિંદની ૩૦ કરોડની વસ્તી અંગ્રેજ જુદમી અમલથી કાચર તથા અધીરી બની ગઈ છે. આરોપી પોતાના પેહેલાં લખાણમાં રાજકર્તાઓ પ્રદેશી હોવા વિશે તથા તેઓ માત્ર પોતાનો સ્વાર્થ સંભાળતાં હોવા વિશે બોલે છે. તેમ બોલવાનો હેતુ લોકોને રાજકર્તાઓ સામા ઉરકરવાનો નહી તે બીજો કયો હોયો જોઈયે? આરોપીનો હેતુ સરકારનાં કામ સામા નહી પણ સરકાર સામા દીકા કરવાનો હતો. આરોપી રશિયન રૂઢી હિંદમાં દાખલ કરવાની બલામણુ કરે છે. રશિયન રૂઢીઓનું છે તે આપણે બધા જાણીએ છીએ. તેમ જ લામણુ કરવાનો આરોપીનો હેતુ એવો હતો કે પોતાના વાંચનારાઓના મનમાં રશિયામાં જ

જાણકી એળ ફેંકવાની રીતી અખત્યાર કરવાની જરૂર ઠસાવવી. લખાણમાં એવું પણ જણાવ્યામાં આવ્યું છે કે, સરકારની જુલમત બરેલી રીતી હિંદની ૩૦ કરોડની વસ્તી ગુસ્સાથી બળતી રહી છે. લખાણમાં આરોપીએ સરકારનાં કામ સામા નહીં પણ સરકાર સામા એમ જણાવી હુમલો કીધો છે કે, તે પોતાના સ્વદેશીઓને લાભ કરવાના હેતુથી અમલ ચલાવે છે તથા સરકાર તદ્દન આપખુદ છે. બીજું લખાણ વાંચી મોઝ નવરાત્રીની જણાવ્યું કે આરોપીએ એળ ફેંકવાની રીતી વિષે બોલતાં કેટલાક દેશોમાં તે જે મતલબથી ફેંકવામાં આવતા હતા તે મતલબ ખરાબ જણાવી હતી પણ એકસ હકો મેળવવા માટે બીજા દેશોમાં તે ફેંકવામાં આવતાનું કામ દેશહિતકારી ગણ્યું હતું તથા પોતાના વાંચનારાઓને સમજ પાડવાનો હેતુ રાખ્યો હતો કે એળ બનાવવાનું ધણું સહેલું છે તથા તે બનાવતાં સરકાર લોકોને અટકાવવાને અશક્ત છે. તેણે જણાવ્યું છે કે, એળ બનાવવા માટે એક ખાસ કારખાનું રાખવાની જરૂર નથી પણ તે થોડાક રસાયણી પદાર્થોની મેલવણી કરી લોકો સહેલથી બનાવી શકે. બીજાં લખાણમાં આરોપીએ પોતાના વાંચનારાઓને જણાવ્યું છે કે સરકારી અમલ શોધોને એક આપ જેવો થઇ પડ્યો છે તથા જો એ રોજ અમલ ચાલુ રહેશે તો રશિયા તથા પોર્ટુગલની માફક અહીંના લોકો પણ એળ ફેંકવાનું શરૂ કરશે. આ લખાણમાં આરોપીએ સરકારને ધમકી આપી કે એવો અમલ વધુવાર ચાલવા દઇ શકાશે નહીં થા લોકો તરફથી માંગવામાં આવતા હક જો સરકાર નહીં આપશે તો લોકો તે મેળવવા માટે ગરતી બરેલા લંબાશે લેશે.

મીઠો જોશીની જુલમની અને ઉલટપાલટ

તપાસ.

એ પછી ઓરિયેંટલ ટ્રાન્સલેટરની આરીસ પેહેલા મદદનીસ મીઠો બારકર વિષ્ણુ જોશીની મસ લેતાં તેઓએ, કેસરી પત્રમાંની આરટીકલો આખાંતર કરેલાં જણાવ્યાં હતા. મીઠો તીલકે આદ્ય તેમની બિશ્વકુલક તપાસ ચલાવી હતી.

સં—અત્રે રજુ કરેલા તરજુમાં તમે પોતે કીધા છે ?—જા—નહી, હાથ કોટની આરીસમાં કરવામાં આવ્યા છે. મેં એક સિવાય સધલાં સરખાવી લેયા છે. મેં પણ ખુદા તરજુમાં કીધા છે. બનેમાં નહીંવા દરક છે. ધણાખરા હાથ કોટના તરજુમાંએને હું પસંદગી આપું. મેં કીધેલા તરજુમાં હું અંત્ર લાગ્યો નથી.

સં—તા. ૧૨ મી મેનાં, “દેશાંચ દુર્દેવ” મથાળાવાળા લખાણનો સત્તાવાર તરજુમો પોલીસ કોર્ટમાં તે રજુ કરવામાં આવ્યો તે આગમજ તમોએ કીધેલો હોવો જોઇએ ?—જા—મને તે કહેવાની સત્તા નથી. તે તા. ૨૬ મી જુનની આગમજ તયાર કરેલો દર્શો.

સં—તમારા હાથમાં હમણાં તરજુમો મુકવામાં આવે છે તે તમે પોતે કીધો છે ?—જા—હા. તેમાંના બે શકરામાં ‘ગોર્ધા દોન નિરપરાધી સ્ત્રીયાં’ મરી ગઇ છે એવો તરજુમો મેં કીધો છે, બ્યારે સત્તાવાર તરજુમો ગોરી હાકરીઓને મારી નાખવામાં આવી છે એવો કરવામાં આવ્યો છે.

સં—આ અર્થ કયા બોલથી બરાબર રીતે દર્શાવી શકાય ? યુરોપીયન કે ગોરાથી ?—જા—બંનેનો એક સરખો અર્થ થાય છે.

સં—તમારા ઓહાની રૂએ તમો દેશી પત્રો વાંચો છો ?—જા—હા. ચાલુ વખતના રાજદ્વારી પિચારો દર્શાવવા માટે બરાકી આપામાં મોઝ શબ્દો નહીં મલી શકતા હોવાથી નવા બોલો બનાવવા પડે છે. તે વાત હું જાણું છું; તેમજ કેટલીક વખત પોતાનો અર્થ બરાબર સમજાવવું વર્તમાન પત્રમાં લખનારાઓ સાથે સાથે અંગ્રેજી બોલ પણ આપે છે તે પણ હું જાણું છું.

સં—“યુરોકેસી”નો અર્થ શું થાય છે ?—જા—અધિકારી વર્ગ. ગોરા લોક એવો નહીં. તેનો અર્થ સરકારી અધિકારી વર્ગ એમ પણ થાય છે. “ગોરા અધિકારી વર્ગ, ઉગ્રેજી અધિકારી વર્ગ, અને સરકારી અધિકારી વર્ગ,” એ બધાનો એક જ અર્થ થાય છે. એ શબ્દનો અર્થ મેં મારા અસલ તરજુમાંમાં અધિકારી વર્ગ એવો કીધો હતો. એ શબ્દની આગળ ગોરા સરકારી વર્ગે

એવો મુકવામાં આવે તેથી અર્થમાં કાંઈ ફરક પડ્યો નથી.

સૌ-અધિકારી વર્ગ એટલે શું ? જૉ-સરકારી વર્ગ, એમાં અગ્રેજો તથા હિંદીઓ અને આવે છે. જો અગ્રેજોને જ લાગુ પાડવામાં આવે તો તેની આગળ અગ્રેજો એવો શબ્દ મુકવો પડે.

સૌ-અગ્રેજી શબ્દ “એંગ્લો-ઇન્ડિયન”નો તમે શું અર્થ કરો છો ? જૉ-જુલમી રાજ્ય “ટીરે નીકલ”નો અર્થ જુલમી, એંગ્રેસીવનો અર્થ જુલમી, કોરેરસીવનો અર્થ જુલમી રીપ્રેસીવનો અર્થ પણ જુલમી થાય છે.

અત્રે સાક્ષીએ નામદાર જડજને જણાવ્યું કે બધા અગ્રેજી શબ્દોના અર્થો મેં જુલમી જ જણાવ્યા છે પણ તેમાં નજવો ફરક રહે છે. તે શબ્દ કોપની મદદ વગર હું બરાબર આપી શકતો નથી.

સૌ-રાજ અમલના બધારણનું વર્ણન આપતા ડેપુટીકમીના અર્થ શું થાય છે ? જૉ-એક ડેપુટ અથવા ડેપુટીક અમલદારો તરફથી ચલાવવામાં આવતો અમલ, ડેપુટીક અને ટીરે નીકલ અમલદાર વચ્ચે કાંઈ ફરક હોય તે હું જણાવતો નથી, મારા મત મુજબ બંનેનો એક સરખો અર્થ થાય છે.

સૌ-despotic rule need not be necessarily tyrannical નો અર્થ તમે શું કરો છો ? જૉ-જુલમી રાજ્યપદ્ધતિ જુલમાચીજ અસહ્ય પાછીજે અસહ્ય નાહી.

સૌ-Tyranny is the perversion of monarchyનો અર્થ તમે શું કરો ? જુલમી રાજ્યપદ્ધતિ હી રાજસત્તાક પદ્ધતિયા વિપર્યાસ આહે. એબસોલ્યુટનો મરાઠી અર્થ અનિયંત્રી, આરબીત્રીનો અર્થ હું આપી શકતો નથી.

નામદાર જડજ-મરાઠીમાંજ આપો જૉ-રવર, આકા નહીં અસ થાય છે.

મીૉ તિલક-એટોકેટીકનો અર્થ ? જૉ-અનિયંત્રી, અત કન્સ્ટેબલનો અર્થ અનિયંત્રી, ધરરી રેપ્રેસીવલનો અર્થ બીનજવાબદાર, ધરપીરીયા લીઝમનો અર્થ બાદશાહી એવો થાય છે.

સૌ-Government of India is a despotism hampered by the public opinion in England નો અર્થ તમે શું કરો ?

જડજ-(મીૉ તિલકને હું તમને તમારી તરફથી ચલાવવામાં આવતી ઉચટ સુલટ તપાસ માં હરકત કરવા માંગતો નથી પણ તમો તરફથી ચલાવવામાં આવતી તપાસની સમજ પડે તે માટે તમે આખાં વાક્યોના અર્થ સાક્ષીને શા માટે પુછો છો તે હું જણાવવા ઇચ્છું છું.

મીૉ તિલક-હું એવું બતાવવા માંડું છું કે, “કેસરી”માં આવેલાં લખાણોના જે સત્તાવાર તરજુમો રજુ કરવામાં આવ્યો છે તે જુલમ રેસો છે.

સાક્ષીએ, મીૉ તિલક પુછેલા સવાલનો જવાબ આપતાં જણાવ્યું કે, તમે પુછેલાં વાક્યને અર્થ એવો થાય છે કે, હિંદુસ્તાન સરકાર હેવીલાયેટેલીક લોકમતાને સાંચ જાહેલા જુલમ રાજ્ય આહે.

સૌ-ફેનેટીકનો અર્થ શું ? જૉ-તેનો મરાઠીમાં એક બોલ નથી, પણ હિંદી કે ઉરદુ આપી શકું, અને તે મુજબ તેનો અર્થ ગાઝી થાય છે. તે બોલમાં કાંઈ ધર્મનો અંશ નથી એમ જણું તો તેનો અર્થ બરાબર સમજાવી શકું તેમ નથી.

સૌ-મરાઠી બોલ “આતતાસી”નો શું અર્થ ? જૉ-એક ઝતુની શખસ. આપેના શબ્દ કોપમાં એર દેનાર વિગેરે છ જુદા જુદા અર્થ આપવામાં આવેલા છે, “આતતાષ” નો અર્થ માથેફિર વધુ જોસદાર ગણાય.

સૌ-ફેલન, ફેનેટીક કરતાં વધુ સખત છે. જૉ-તે હું કહી શકતો નથી.

સૌ-રેટ, ગવરમેન્ટ, એડમીનીસ્ટ્રેશન, ર તથા રેવેના મરાઠીમાં જુદા જુદા અર્થ શું જૉ-રેટનો અર્થ રાજ્ય અથવા સત્તા, ગવરમેન્ટનો અર્થ શાસનપદ્ધતિ, અને એડમીનીસ્ટ્રેશનનો અર્થ રાજ્યપદ્ધતિ, એવો થાય છે. એડમીનીસ્ટ્રેશનનો અર્થ સરકાર એવો નહીં થાય. જ

રવેના અર્થે અમલ.

સં-મેન્લીસ, વિગરે, તથા સેન્સ આદિ આનર બોલોના અર્થે શું ? જા-મરદાનીપણા, અથવા પૌરુષ, સમર્થ અને અભિમાન બુદ્ધિ, સેન્સ આદિ આનરનો અર્થ વધારે સારી રીતે “તેજ” થાય નહીં. તેજ બોલોનો અર્થ અભિમાન બુદ્ધિ એવો થઈ શકતો નથી “તેજ” બોલોનો અર્થ અપમાન ખમી નહીં જાય એવો શખસ નહીં થાય, હું તેનો અર્થ માત્ર જુસ્સાવાળા માણસ એવોજ કરું.

અત્રે મીં તિલકે એક સંસ્કૃત વાક્ય બોલી સંબળાવ્યો જે વિષે સાક્ષીએ જણાવ્યું કે તેનો જવાબ આપવાને હું અશક્ત છું. મીં તિલકે તે વાક્યો ફરીથી બોલતાં મીં જોશીએ કહ્યું કે એમાં તો મરાઠી બોલોને સંસ્કૃતમાં ફેરવી નાખેલા જણાય છે, અને હું તેનો અર્થ આપી શકતો નથી.

મીં તિલક-(નામદાર જડજને) તેજ બોલ મારાં તકરારી લખાણમાં આવે છે તેથી હું એ પુછું છું.

સાક્ષી તેનો ઉત્તર આપી ન શકયાથી મીં તિલકે પુછ્યું કે સંતાપનો શું અર્થ થાય છે ? જા-અંગ્રેજીમાં ઇન્ડિગનેશન એટલે ચુરસે.

સં-હવેનો અર્થ શું ? જા-પેશન્ટ એ ગર, થાય છે.

સં-Evil genius Haunting a man નો તમે. શું અર્થ કરો ? જા-માણસના આ પાશ્ર્વભાગે ભુતાસારખા લાગેલા. જીનીયસ નો એકલાનો અર્થ ભૂત પણ થાય.

સં-એરર આદિ જાનમેંતોનો શું અર્થ ? જા-(વિચાર કરીને) હું એકદમ જણાવી શકતો નથી, જરા વિચાર કરી હું જવાબ આપી શકું.

સં-વર્તમાનપત્રોમાં લખવાનું હોય તો એવી રીતે વિચાર કરવા કેમ થોભી શકો ? જા-મને વર્તમાનપત્રો સાથે સંબંધ નથી.

મીં તિલક-એ શબ્દોનો કાલે જવાબ આપશો ? જા-હા.

સં-“બુદ્ધિ ચળકી” એવો તેનો અર્થ કે રશો ? જા-નહીં. આદિ સેશન મંગળવાર ઉપર રહી હતી.

બીજો દિવસ-મંગળવાર તાં ૧૪ જુલાઈ ૧૯૦૮

મીં જોશીની વધુ તપાસ-પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર મીં મુલીવાનની જીબાની-જડતીમાં મળેલો પોસ્ટ કાર્ડ.

આગલા દિવસના સરખોજ સધળો બંદો બસ્ત પોલીસ તરફથી રાખવામાં આવ્યો હતો, કોર્ટનું કામ ચાલે તે આગમજ અંદર ધસારે કરી લોકો છુસી ગયા હતા. આથી બારણા આગળ ભયકા કચડી થઈ હતી. જેને પોલીસે ઝટ વિખેરી નાખી હતી. સરેસ્તા પ્રમાણે સરકાર તરફના ધારાના હિમાયતીઓ હાજર હતા, જ્યારે મીં તિલકે પોતેજ પોતાનો મુકદ્દમે ચલાવ્યો હતો, પણ તેમને કોર્ટની મંજુરિથી મેજિસ્ટ્રેટ એપીરટા, કરંડીકર, ખાપડે અને કેલકર મદદ કરતા હતા.

મીં જોશીની ઉલટપાલટ તપાસ ચાલુ.

મીં જોશીની ઉલટપાલટ તપાસ મીં તિલકે આગળ ચલાવી હતી. એક દસ્તાવેજ રજૂ કરી તેમણે સવાલ કર્યો કે એમાં આવેલા “અધિકારીયા વિભાગ”નો અર્થ તમે અંગ્રેજીમાં “ડિસ્ટ્રીક્ટાઇઝેશન” કરશો કે ?

મીં ખાન્સને જણાવ્યું કે મીં તિલકે ઉલટપાલટ તપાસ વખતે પોતા તરફના દસ્તાવેજ રજૂ કરે છે ત્યારે તેમને મારી પછી જુરી હજુર બાપણુ કરવાનો હક રહેશે નહીં.

નામદાર જડજને, જડજ મીં બેરીએ આ પેલા એક ચુકાદાને આધાર બતાવી મીં તિલકને મીં ખાન્સનનો વાંધો સમજાવી કહ્યું કે જે નવા દસ્તાવેજ રજૂ કરી તપાસ ચલાવશો તો મીં ખાન્સનને જુરી હજુર બાપણુ કીધા પછી તમારો બાપણુ કરવાનો હક ગુમાવશો, માટે દસ્તાવેજ રજૂ કીધા વગરજ સવાલો પુછો.

મીં તિલકે તે મુજબ કરવા કમ્પુલ કીધું હતું અને દસ્તાવેજ બાજુ કરી સવાલો પુછવા માંડ્યા.

સૌ-અધિકારીયા વિભાગનો અર્થ તમે શું કરશો ? જૉ-તે હું જણાવી સુક્યો છું.

નામદાર જડજે તે ફરીવાર જણાવવાને સારીને જણાવ્યાથી તેમણે કહ્યું કે તેનો અર્થ હી સંત્રેલાઈકેશન આફ પાવર એવો કરું છું.

મી૦ તિલક-અગ્રેજી બોલ “હેન્ડેડનો” શું અર્થ ? જૉ-ધિકાર અને ટપ વચ્ચે ઝાઝો ફરક નથી, એક મરાઠી બોલ છે અને બીજો સંસ્કૃત છે.

સૌ-એમ્પરટીનેસીનો અર્થ શું ? જૉ-પર વરસીડી અને રટખોરનનેસ એક પણ થઈ શકે.

સૌ-કુંબતનો અર્થ શું ? જૉ-ઝોવરખેરી મ તથા ઇનસોલ્ટ રૂડ પણ થાય છે. ઇનસોલ્ટ નો અર્થ ઇમ્પરટીનેટ પણ થઈ શકે.

સૌ-હુમેનેટીનો અર્થ શું ? જૉ-મેનકાઈન્ડ.

સૌ-સુખનો અર્થ શું ? જૉ-એકસાઈટડ તરજુમામાં તેનો અર્થ મેં એકઝાસપેરેટડ એવો કીધો છે. મેં તરજુમામાં જ ઇન્સોલ્ટ બોલ વાપર્યો છે તેનો મરાઠીમાં બોલ મદ છે.

સૌ-હુંદનો અર્થ ઇનએક્સીટેડ કે પ્લાઈડ થાય છે ?

જૉ-(શબ્દ કોપ જોઈને) પેહલાનો અર્થ છાકટ અને બીજોનો અર્થ આંધળા એવો થાય છે.

સૌ-મદનો અર્થ શું થાય છે ? જૉ-મદનો અર્થ હોટીનેસ, તથા એરોગન્સ એવો થાય છે.

સૌ-“અધિકારી મદાને હુંદ”નો અર્થ સતાની હુંદ એવો પણ થાય છે કે ? જૉ-હા, થઈ શકે. મોનોપોલીનો અર્થ એકતા હાથમાં રહેતો અખત્યાર એવો થઈ શકે.

સૌ-અસે ઝાલ્યા ખેરીજ રહાણાર નાહી” નો અર્થ શું ? જૉ-This cannot fail to be, This cannot but be so પણ થાય.

સૌ-“એ બાધકો શીરજેર ઝાલી આહું”

નો અર્થ શું ? જૉ-તેણી ટરમેન્ટ છે એટલે કે પોતાના માટીને પણ પોતાના કાચુમાં રાખે છે તેમાં શીરજેરનો અર્થ રેફ્રેસ નથી થતો. શબ્દ કોપમાં ડોમીનીયરીંગ એવો અર્થ આપવામાં આવ્યો નથી, અધિકારી શીરજેર ઝાલે આ

હેનો અર્થ officials have become reckless એવો થાય. ડોમીનીયરીંગનો મરાઠીમાં અર્થ હોકમ અંશવનાર એવો થાય, પણ અચલ અંશવનાર નહીં થાય. શીરજેરપણનો અર્થ હો રડીમ છટ ઝોવર થાય એમ હું ધારતો નથી. તેનો અર્થ હોકમ અંશવનાર એવો થાય.

સૌ-સાપ સાપ હાણુન મારણે એમાં ત્યાજી નનો અર્થ શું ? જૉ-સેઈંગ એવો અર્થ થાય છે. મીસ્ટેઈંગ નહીં. મીસ્ટેકાંગ અને સેઈંગ એકજ નથી. તેણેશાકર હાણુન મીઠ ખાલી એનો અર્થ શાકર સમજી મીઠું ખાધું. એવો થાય. ચોર હાણુન મલા માઈ નકોનો અર્થ ચોર સમજી મને ના મારો એમ થાય.

ના. જડજ-મને ભુલમાં ચોર માની લઇને એમ નથી અર્થ થતો ? સાક્ષી ખરો અર્થ “ચોર સમજી” એમ થાય છે.

ના. જડજ-એમ ધારો કે અધારામાં એક જણુ મને મળે તેને હું કહું કે “ચોર હાણુન મલા માઈ નકો” તો તેમાં ભુલમાં મને ચોર સમજી એમ કહેવાની મતલબ નથી થતી ? જૉ-પેહેલો અર્થ ખાલી ચોર સમજી એમ થાય છે તે ઉપરથી ભુલમાં સમજી એમ પણ ગણી શકાય.

સૌ-તમારા તરજુમામાં મરાઠી બોલ સહ અરસ્તિમનો તરજુમો આપવાનું છોડી દેવામાં આવ્યું છે ? જૉ-હા, તેનો અર્થ એક દુગ્ધર કીરણવાળો એવો થાય છે. તે બચકર તરીકે વાપરવામાં આવ્યો છે તેથી છોડી દેવામાં આવ્યો છે, અગ્રેજીમાં તે સુકવાની જરૂર નથી.

સૌ-રાજ્ય પ્રગ્નનો અર્થ શું થાય છે ?

જૉ-ફલર અને ફેડ.

સૌ-અચાવીએ સાધનેનો અર્થ મિન્સ આફ પ્રોટેક્શન કરવામાં આવ્યો છે તેને અફે મિન્સ આફ એરકેપ નહીં થાય કે ?

જૉ-નહી. બચવુંનો અર્થ એરકેપ થતો જ નથી. અચાવનો અર્થ પ્રોટેક્શન એવો થાય.

સૌ-પોલીટીકલ સાયન્સનો અર્થ શું ?

જૉ-રાજ્યનીતિએ શાસ્ત્ર અથવા રાજ્ય ધર્મશાસ્ત્ર પણ થાય, The scripture laying

down the duties of a king નો અર્થ રાજ્યનીતિસાત્ત નહીં થાય, તેનો અર્થ એક રાજ કર્તાને માથે નાંખવામાં આવેલી ફરજ એવો થાય છે.

સ૦-રાષ્ટ્રવધનો અર્થ નેશનલ એસેસીને શન એવો કીધો છે કે ? જ૦-હા. કીલીંગ પણ થઈ શકે, એ તરજુમો મેં કીધો નથી.

સ૦-હુલનો અર્થ શું ? જ૦-ગભરાટ.

સ૦-૨ જી ગુનવાળાં બોમ ફેકવાની આ મતનાં લખાણમાં The world goes on without a hitch વાક્ય આવ્યો છે તેનો ખરી રીતે તરજુમો આવ્યો છે ?

જ૦-નહી; તરજુમો કરવામાં ભુલ થઈ છે. World બોલ વાપરવામાં ભુલ છે.

સ૦-કડવાનો અર્થ શું થાય છે ?

જ૦-જંગલી; સખત દીક્રોનો તેનો મુખ્ય અને નજીવા અર્થ તે શું તે હું સમજી શકતો નથી. સેવેજને ઠેકાણે હાથે બોલ પણ મુકી ગયાય, સ૦-પૌરુષનો અર્થ મેનહુડ કરવામાં આવ્યો છે ?

જ૦-હા, તેનો અર્થ મેન પણ થાય છે પણ અહીં મેનહુડ પસંદ કરવામાં આવ્યો છે. આખામાં પૌરુષાવા વધ એવો બોલ આવ્યો છે, તેનો અર્થ માણસાધપણને મારી નાખવું એવોજ થાય છે. માણસને મારી નાંખવું એવો થતો નથી,

સ૦-When once the people of india become emasculated it would be long before you can take them to recover their manliness એનો અર્થ શું ?

જ૦-એકદા હિંદુસ્તાન લોકાંચિ મર્દાનીપણા નાહીસા ઝાલા હાણીને લાંચે પૌરુષ લાંબા પરત પ્રાપ્ત કરુન દેવયાસ પુષ્કળ વેળ લાગેજ. આ ક્રમમાં મેન્લીનેસનો અર્થ પૌરુષ કીધો છે; ઇમે પુલેટેડનો અર્થ મોલ્સવર્થના શબ્દ કોષમાં ખરી રહેલો આવ્યો છે.

સ૦-માઇગ્રેટરી : પુરેકેસીનો શું અર્થ ?

જ૦-કાયમ એક ઠેકાણે નહીં રહેતો ઉપરી અધિકારી વર્ગ. નાહકનો અંગ્રેજી અર્થ અનફેરબી છે. તેનો અર્થ હક વગરનો અથવા ગેરવાજબી પણ થાય, (શબ્દ કોષમાં નોંધે) કોઝલેરલી એવો ખણુ થાય.

સ૦-હિતશત્રનો અર્થ શું ?

જ૦- એક જણનાં મુખનો વેરી એવો થાય છે બેમરવત એવો પણ કાંઈક થઈ શકે. એ બોલ એવો કાંઈ ખ્યાલ આપે છે કે એક માણસ બાહારથી તો મિત્ર ગણાવાતું ડાહ બાલ તો હોય પણ તે અંદરખાનેથી દુશ્મન હોય. મિત્રના સ્વરૂપમાં ખોટી રીતે સજ થયેલો શત્રુ એવો અર્થ આપવામાં આવેલો મેં જોયો નથી.

સ૦-વક્ટદિ એટલે શું ? જ૦-ખરાબ નજર ગેરમેહરબાની એવો અર્થ તાણીતોડીને કીધેલો ગણાયો. તેથી આમચવાવ વક્ટદિ આહે તો અર્થ તે મારા પ્રત્યે ખોટી નજરથી જોય છે એમ થાય. ઇતરાજ થઈ છે એવો અર્થ છુટથી ક્યેં તો થાય. સરકારથી લોકાન્વ વક્ટદિ આહે તો અર્થ સરકાર લોકો તરફ ખોટી નજરથી જોય છે એવો થાય.

ના. જડજ-સરકારની લોકો ઉપર ગેરમેહરબાની ઉતરી છે એવો નહીં થાય ?

જ૦-એવો પણ થઈ શકે.

સ૦-ગાગયાળા મીડી મારણેનો અર્થ શું ?

જ૦-ખીજની ગર્દન ઉપર હથિઆર ફેંકવાં એમ થાય છે.

ના. જડજ-સારે તરજુમામાં ભુલ થઈ છે ?

જ૦-નહી, ઘણો નજીવો ફરક છે.

ધકામુકી.

આજે બપોરે કોરટ ખાણું માટે દંતનાં સરવેને કોરટમાંથી બાહાર કઢાડી કોરટના બારણાં બંધ કરવામાં આવ્યાં હતાં. તથા છેક સવાળાણ વાગે બારણા ઉઘાડી બેઠકો થઈ શકે નેટલા એને અંદર દાખલ થવાની પરવાનગી આપવામાં આવી હતી, બપોરે કોરટની બાહાર જમા થયલા ટાળાંએ અંદર દાખલ થવા માટે એકદમ ધસારો કીધો હતો. જેનું પરિણામ સવારની પેઠે અચડા

મકડી થવામાં અને આરણ્યનો એક કાચ ભાંગી
જવામાં આવ્યું હતું.

મીં તિલક સાથે મુંબઈ ગેઝેટમાં દીકા.

ખાણું પછી કોર્ટ પાછી બેસતાં ના
મદાર જડજનું ધ્યાન મીં તિલક તરફથી
મુંબઈ ગેઝેટના આમલા દિવસના અંક
ઉપર ખેંચી જણાવ્યામાં આવ્યું કે તેમાં
એવી દીકા કરવામાં આવી છે કે 'મીં તિલક,
સાક્ષી બાણે ધનામ મેળવવાની હરિદાઇની પરીક્ષા
આપવા હાજર થયો હોય તેમ તેઓની તપાસ
ચલાવે છે' એ ઉપરથી નામદાર જડજે મીં તિ
લકને જણાવ્યું કે તમારી મરજીમાં આવે તેવી
રીતે સાક્ષીઓની ઉશ્કેટપાલટ તપાસ ચલાવવાને
તમે મુખત્યાર છો. હું તમારા માર્ગમાં કોઇ પણ
રીતની હરકત થયેલી જોવાનું ઇચ્છતો નથી. તમે
તરફથી કરવામાં આવતી તપાસથી કોર્ટની ધીરજ
પુટવાની જે વાત જણાવ્યામાં આવી છે તે તદ્દન
કલ્પિત છે. તમારું પુરતી ધીરજથી સાંભળવાને
અમે તત્પર છીએ. મુંબઈ ગેઝેટમાં આવેલી
દીકા જેમ હું દીક્ષગીર છું તથા ઉમેદ રાખું છું
કે એવી દીકા ફરીવાર કરવામાં આવશે નહીં.

મીં તિલકને બનતી સગવડ કરી

આપવાની કોર્ટની ઇચ્છા.

મીં તિલકે કોર્ટની કાયદાની લાયઝેરીમાં
ની કેટલીક ચોપડીઓનો ઉપયોગ કરવા દેવાની
નથા પોતાના ધારાના હિમાયતીઓ કોર્ટના વખત
પછી પોતાને સલાહ આપવા માટે મક્કી શકે તે
માટેના બંદોબસ્ત કરવાની અરજ કીધી હતી.
તેના જવાબમાં નામદાર જડજે જણાવ્યું કે કોર્ટ
ની કાયદાની લાયઝેરીની ચોપડીઓ તમને આપ
વાના સંબંધમાં હું દીક્ષગીર છું. હું કોઇ કરી
શકતો નથી, કારણ કે તે લાયઝેરી ઉપર મારું
કોઇ અધિકાર નથી, તમે જે કોઇ એક્સ ચોપડી
ઓ કહો અને તે જે હું મેળવી શકું એવું હોય
તો હું તમને દરેક રીતે મદદ કરવાને ખુશી થ
ઇશ. તમે ઇચ્છો તે ધારાના હિમાયતીઓની ત

મને સલાહ મેળવવાના તમારા માર્ગમાં કોઇ પણ
રીતનો અટકાવ નાખવામાં આવશે નહીં તથા તે
માટે તમને દરેક રીતની સગવડ લાગતા વળગે
તાઓ કરી આપશે.

મી. જોશીની વધુ ઉલટપાલટ તપાસ.

સં-એક મુખીનો અર્થ શું? જા-એક
બાણુનું. તરજુમાં તેના અગ્રેજી બોલ ઓટા
કોટીકટ મુકવામાં આવ્યો છે. શબ્દ કોષમાં એવો
બોલ નથી. તે ઉપજવી કહાડેલો લાગે છે. એ
બોલ મેળવીને એક કરવામાં આવ્યો છે.

સં-સદનશીરનો અર્થ શું? જા-રાજ્ય
ધારણ એ પણ નવો ઉપજવેલો બોલ છે.

સં-અડવણીઆ માર્ગનો અર્થ શું? જા-
હાલમાં એ બોલનો અર્થ યુપયુપ સતાવાળાઓની
સતાનો અનાદર કરવો એવો થાય છે.

સં-પદિષ્કારનો અર્થ બોલકોટ થાય છે?
જા-હા, એ શબ્દ કોઇ પણ શબ્દ કોષમાં મળે
એમ હું ધારતો નથી. એ બોલો હમણાંજ વપ
રાવા લાગ્યા છે. મરાઠી ભાષા ખીલની બધ છે.
નવા બોલોના સંબંધમાં શબ્દકોષો ઉપર આધાર
રાખી શકાય નહીં.

સં-એરર આફ જનમેંટનો અર્થ શું?
જા-વિવેકબ્રમ બોલ મેં હમણાંજ ઉપજાવ્યો છે.

સં-યુદ્ધિ બોલ સંસ્કૃત વિવેકની બરાબર
છે? જા-હા. વિવેક ભૂટનો અર્થ જેની વિચાર
શક્તિ નાશ પામી હોય તે શબ્દ જેની વીચાર
શક્તિ નબળી પડી ગઈ હોય એમ પણ થાય છે.
વિવેક ભૂટને બદલે યુદ્ધિબ્રહ્મ ચાલી નહીં શકે.

ના. જડજ-યુદ્ધિબ્રહ્મનો અર્થ શું? જા-
જે સખસનું મગજ આડે માર્ગે દોરવાયું હોય
તે સખસ.

સં-મરાઠી વર્તમાનપત્રોમાં સામાન્ય રીતે
કેવા વિચાર દર્શાવવામાં આવે છે તેથી તમે વાકે
ફ છો? જા-હા.

સં-મરાઠી પત્રોમાં એ પક્ષ અથવા વધુ
તરફ પડી ગયેલાં તમારાં વાંચન ઉપરથી તમને
જણાય છે? જા-એ એક સરકારી ખાનગી ખ
બર હોવાથી હું તે જણાવી શકતો નથી.

ના. જડજ-એમાં મરકારને શું લોભેળગે તથા ખાનગી ખચર જેવું શું હોય? તમારે એટલું જ જણાવવાનું છે કે, મરાઠી બાપા વાંગ નાર કોઈ પણ સાધારણ માણસ મરાઠી પત્રોમાં આવતી આવતો વાંચી કેવું અનુમાન બેચી શકે? સાક્ષી-મરાઠી પત્રોમાં તડ પડી ગયાં છે.

મીં તિલક-પેટલા પક્ષે પડી ગયા છે? જા-ત્રણથી આર. એક પક્ષનું આગેવાન પત્ર કેસરી છે; બીજું પત્ર ઇંદુ પ્રકાશ છે, ત્રીજા પક્ષનું આગેવાન સુધારક, અને સુબોધ પત્રિકા એવા પક્ષનું છે.

સાક્ષીની ફરીની તપાસ.

મીં તિલકે ઉપરપાલટ પુરી કરેલી જણાવ્યાથી મીં આન્સને સાક્ષીની ફરીવાર તપાસ ચલાવી હતી. તેમાં તેમણે જણાવ્યું કે તરજુમા ખાતામાં દસ વરસ થયાં હું છું તે દરમ્યાન તેમાં કરવામાં આવતા તરજુમાઓથી હું સંતોષ રાખ્યો છું. સ્ટેગમેન્ટનેમનો મરાઠી શબ્દ દુરાગ્રહ છે. એસેસીનેશનને મળતો આવતો મરાઠી શબ્દ પત્ર છે. તરજુમામાં એસેસીનેશન વાપર્યો છે તે કીલને બદલે વધુ બેસતો છે. કેસરી પત્ર આકળા વીચાર ધરાવનારાઓ અથવા નેશનલીસ્ટ પક્ષનું છે. તેનો અધિપતિ આરોપી છે.

ના. જડજ-(મીં આન્સને) તમારો આ તપાસ ઉલટપાલટ તપાસમાંથી કેવી રીતે ઉભો થયેલો ગણી શકાય? કેમકે આરોપીઓ માલ જીવ જીવ પક્ષના વાજીત્રો વિશે સવાલો પુછ્યા ના અને તેના અધિપતિઓ વિશે કશું પુછ્યું હતું.

મીં આન્સને એ ઉપરથી એ સવાલો પુછવાનું માંડી વાળ્યું હતું.

મીં તિલકે જણાવ્યું કે “કેસરી” પત્રના માલિક, અધિપતિ તથા પ્રમુખ કર્તા હોવાનો હું વીકાર કરું છું તથા તેમાં આવેલા અથા લખાતાં જે અત્રે રજૂ કરવામાં આવ્યા છે તે માટે કોઈ સંબંધી બેજામદારી હું મારે માથે કમુલ પાડું છું.

એ પત્રી કેસરી પત્ર મુંબઈમાં ફેલાવું હોવાને લગતી જુલાનીએ તેવામાં આવ્યા પત્રી પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર મીં સુક્ષીવાનની જુલાની.

લેવામાં આવી હતી. મીં આન્સનની તપાસમાં સાક્ષીએ જણાવ્યું કે પુણ્યામાં બળવવા માટે મુંબઈથી વારંટ મેલવ્યું હતું. મીં તિલકના મકાન તથા છાપખાતાની જડતી લેવાનાં તે વારંટ હતા. પુણ્યામાં મીં દેવીકે વારંટ બળવ્યું હતું. હું પણ પુણે ગયો હતો. જડતીનું વારંટ બળવ્યું ત્યારે હું હાજર હતો મીં કેલકર તે વેળા હાજર હતા.

પુરાવા તરીકે પોસ્ટ કાર્ડ.

સાક્ષીએ આગળ ચાલતાં જણાવ્યું કે જડતી વેળા અમને એક પોસ્ટ કાર્ડ મળ્યો હતો. તે આ મને યાદવામાં આવે છે તેજ છે. એક લખવાની ટેબલનાં ખાંતમાંથી તે હાથ લાગ્યો હતો. કાર્ડ આશીસના મકાનમાંથી મળ્યો હતો. તે મેં મેસર્સ પાવર, દેવીક તથા કેળકરને યાદવ્યો હતો, અને મેં તે રાખ્યો હતો. માછરૂટ ને દેખાડ્યો ત્યાં સુધી તે મારા પાસે હતો. કાર્ડ ઉપર મીં કેળકરે જાનનાં પોતાની સહી કરી હતી.

નાગદાર જડજ-(મીં તિલકને) આ કાર્ડ વિશે તમે શું કહો છો? છતાં હું તમને ખુલ્લું કહું છું કે એનો જવાબ આપવો કે નહીં તે તમારી મુનસફી ઉપર છે.

મીં તિલકે જણાવ્યું કે એ કાર્ડ ફેરી રીતે મળ્યો હતો તે સવાલ બાબતે મુકતાં એ કાર્ડને મુકરદમા સાથે વાગવું વળગતું નહીં હોવાથી તે પુરાવા તરીકે રજૂ કરવામાં આવે તે અમે હું વાંધો લઉં છું.

ના. જડજ-હું તમારો વાંધો સ્વીકારી શકતો નથી અને કાર્ડને પુરાવા તરીકે લખાયું છે. અત્રે મીં આન્સને કાર્ડ ઉપર સળગી કાઢેલી ચીજોને લગતી સમજ આપનારી એ જોષ કીઓ તથા તેના અંશકરોના નામો નોંધી લેવામાં આવ્યા હતા તે વાંચી સંબળાયા હતા.

મીં સુલીવાનની ઉસટપાલટ તપાસ.

મીં તિલકની ઉસટપાલટ તપાસમાં મીં સુલીવાને જણાવ્યું કે, મને જડતીમાં મળેલા ખીબા ઓચર્યાઓ પણ હું મુજબમાં લાવ્યો હતો.

મીં તિલક-તે ઓચર્યા રજુ કરશે ?
મીં બ્રાન્સને તે રજુ કરવાનું માયે લીધું હતું.

મીં તિલક-(સાક્ષીને) મારી ખાસ લાયબ્રેરીમાં ગયા હતા ?

જા-લાયબ્રેરી કંઈ તે હું જાણતો નથી. લખવા વાંચવાનો એક જુદો ઓરડો હતો. જી નાં ઓચર્યા પણ પોસ્ટકાર્ડવાળાં ઓરડામાંથી મલી આવ્યાં હતાં. કાર્ડ મથાળેથી મધ્યો કે વચ્ચેથી તે હું કહી શકતો નથી મેં પત્રો ખાના માંથી એકેક પછી કહાડવા માંડ્યાં હતા તેમાં આ કાર્ડ મલી આવ્યો હતો. ખાનામાં કેટલાં પત્રો હતાં તે હું કહી શકતો નથી. પણ ખાનું બહુ ભરાયલું હતું. જે કાગળો મધ્યા તેની ટીપ મેં ઉપજવી કહાડી છે. પંચનામું પણ કરવામાં આવ્યું હતું. એ પંચનામાની નકલ સાક્ષીએ મીં તિલકને આપી હતી. કાર્ડવાળાં ખાનામાંથી કેટલા કાગળો મધ્યાં તેની મને યાદ નથી. મને એટલી યાદ છે કે મરાઠી પત્રોમાંથી કાપેલી ચોડીક કા પક્ષીઓ મલી હતી. પંચનામામાં જુદી જુદી યીએ તારવી કહાડી બનાવવામાં આવેલી ટીપમાં જુમલો ૬૩ નો નાખવામાં આવ્યો છે તે સિવાય મ વધુ હું કંઈ શકતો નથી.

કોર્ટેના વખત થયેલો હોવાથી વધુ તપાસ ખીબા દિવસ ઉપર મુલતવી રાખી કોર્ટ ઉડી હતી.

નામદાર જડને જુરીના ચદચ્ચેને વિદાય કરતાં જણાવ્યું કે તમારા હાથમાં ફરિયાદ પક્ષ તરફથી કેસરી પત્રમાં આવેલાં કેટલાંક તકરારી લખાણોના અંગ્રેજી તરજુમાં મુકવામાં આવ્યા છે તે વાંચીને તમારે થાપ આવવાની હું તમને જાણવું કરીશ કે જેથી કોર્ટમાં એ લખાણો બાબે એ કાંઈ બોલાય તે સમજી તેવું તમે બરાબર જણ કરી શકો.

ત્રીજો દિવસ-શુક્રવાર તા. ૧૫મી. જુલાઈ ૧૯૦૮

જડતીવાળાં ઓચર્યા-મીં તિલકનું લખણ.

આજે આ તપાસ આગળ ચાલતાં રીત સર સંધળા ધારાના હિસાબતીઓ વિગેરે હાજર હતા; મીં તિલકની મદદમાં મેથર્સ બેપ્ટીસ્ટા. ખાપડે અને કેલ્કર હાજર હતા. આજે પણ લો કોની ચીરદી પ્રસ્કળ થઇ હતી પણ કશું ખસા ધારણ થવા પામ્યું ન હતું.

મીં સુલીવાનની વધુ ઉસટપાલટ.

આગલે દિવસે ઇમારો કરવામાં આવેલાં જડતી દરમ્યાન મળેલાં ઓચર્યાનાં સીલ કીધેલા ચાર બંડલો રજુ કીધાં હતાં. નામદાર જડની પરવાનગીથી તે એક બાબુએ ખોલાવી મી. તિલકે તપાસ્યાં હતાં જેમાં હિસાબના ચોપડા, કેટલાંક ચોપાનિયાં અને કેસરી પત્રની નકલો વિગેરે હતું તે તપાસી લઈ મીં તિલકે જણાવ્યું કે મારી ટેપલનાં ખાનામાંથી લઇ જવામાં આવેલાં ઓચર્યા અત્રે જેવામાં આવતાં નથી.

તા. જડને-(મીં સુલીવાનને) બધાં ઓચર્યાં લાવવા કહ્યા છતાં શા માટે તે લાવ્યામાં આવ્યા નથી ?

મીં બ્રાન્સન-વડા પ્રેસીડેન્ટી માજીસ્ટ્રેટ પાસે તે હતાં અને તેમણે એટલાંજ મોકલી આપ્યાં છે.

તા. જડને-આ બાબત ઉપર બરાબર ધ્યાન નહીં આપવાથી કોર્ટ તથા જુરીને નકામો વખત શુભાવશે પડે છે.

મીં બ્રાન્સન-તે લાવવા માટે એક માણસ મેં મોકલી આપ્યું છે તે હમણાં લઇ આવશે એવી હું ઉમેદ રાખું છું.

મીં સુલીવાને તે પછી મીં તિલકની વધુ ઉસટપાલટ તપાસમાં જણાવ્યું કે, સીંહગદમાં મીં તિલકનાં મકાનની જડતી લેવા હમેં મથા હતા. તે માટે વારંટ એકજ હતું. વારંટમાં સીંહગદ કોણે ઉમેર્યું છે તે હું જાણતો નથી. માજીસ્ટ્રેટને લાંબી આવેલાં ઓચર્યાં તપાસતાં તેમાં એ વારંટ મધ્યું ન હતું. હું કાંઈ માણસને લાં

કાંઈ ગયો ન હતો. એ કમાટો તાળો બાંગીને ઉઘાડી હતી. પશુ તે પાછા બરાબર કીધાં ન હતાં.

મીં તિલકે જણાવ્યું હતું કે મીં સુલી વાનની તપાસ ખતમ કરી છું. પાછળથી ઓયર્થી તપાસી તેની વધુ તપાસ ચલાવીશ.

નામદાર જડજને તે સામા વાંધા લીધા ન હતા.

મીં તિલકે જણાવ્યું કે મારો ખુલાસો હું કરવા માગું છું. પશુ તે પેહેલાં બાકીનાં ઓયર્થી હું જોવા માગું છું, કે જોઈને મારા ખુલાસામાં તે વિશે ઇસારો કરી શકું.

ના. જડજ-ફરિયાદપક્ષ પોસ્ટ કાર્ડ સિવાય બીજા કાંઈ પશુ પત્રનો આધાર લેવા માંગતો નથી.

મીં તિલકે-તે છતાં હું બાકીનાં ઓયર્થી જોવા માગું છું, અને જરૂર પડે તેમાંના કેટલાંક મારા બચાવ તરીકે રજૂ કરવા માગું છું, તેથી મારા બચાવમાં છેવટનું બાપણ કરવાનો મારો હક જતો રહેશે. પશુ તે હક છોડી દીધે પશુ ઓયર્થી રજૂ કરવાના કસબ ઉપર હું આવ્યો છું.

પંચનામાની ટીપ સાથે સરખાવી જોઈ મીં તિલકે જણાવ્યું કે મારી ટેબલનાં ખાનામાંના મારા પત્રો, તારના સંદેશાઓ વિગેરે અને તાવવામાં આવ્યા નથી.

નામદાર જડજે જણાવ્યું કે મને એવી બચાવ આપવામાં આવી છે કે, બાકીનાં ઓયર્થી રેસિડેન્સી માજીસ્ટ્રેટની કોર્ટમાં મળતાં નથી, ટી મા જણાવેલા નંબર ૧૯ થી પર સુધીનાં કાંઈ ઓયર્થી અને રજૂ કરવામાં આવ્યા નથી, માંથી માત્ર ૪૬ નંબરનો પોસ્ટ કાર્ડ રજૂ કરામાં આવ્યો છે. મને જણાવ્યામાં આવે છે કે, ઓયર્થી આ કોર્ટના કલાર્ક આફ ધી કાઉન્ટની મારીસમાં લાવવામાં આવ્યાં હતાં તથા વડા પ્રેસિડેન્સી માજીસ્ટ્રેટની કોર્ટના કલાર્કને એ પત્રોની લી આમલથી ખસડું નહીં એવું જણાવ્યામાં આવ્યું હતું. તે છતાં તે છોડી ગયો હતો.

મી. પ્રાન્સને જણાવ્યું કે આ કમલની નોંધ લેવી કે જે કે મકાન

માંથી મહી આવેલાં ઓયર્થીમાંથી પોસ્ટ કાર્ડ સિવાયનું એકપણ ઓયર્થી ફરીયાદપક્ષ તરફ રજૂ કરવામાં આવ્યું નથી તે છતાં આરોપી તરફથી મુખ્યત્વા ઓયર્થીઓના સંબંધમાં મોટી શાપણ કરવામાં આવે છે તથા તેની ગેર હાજરીમાં આરોપી પોતાનો ખુલાસો કરવાની ના પાડે છે.

નામદાર જડજના પુછવાથી મીં તિલકે જણાવ્યું કે એ પત્રોમાંના કેટલાંક ઉપરથી અને રજૂ કરવામાં આવેલા પોસ્ટ કાર્ડના સંબંધમાં અજવાળું પડી શકે એવું લાગતું હોવાથી એ ઓયર્થી મળ્યા આગમજ મારો ખુલાસો નહીં કરવાનો મેં ઇસારો જણાવ્યો હતો.

આ ગરજડ આશતી હતી તેટલામાં બાકીનાં ઓયર્થી કોર્ટમાં લાવવામાં આવ્યાં હતાં. નામદાર જડજની પરવાનગીથી તે તપાસવા બાદ મીં તિલકે

મીં સુલીવાનની હિલતપાલટ

તપાસ ચલાવી હતી. તેણે જણાવ્યું કે આમાંના કેટલાંક ઓયર્થી ટેબલ ઉપર અને કેટલાંક ખાનામાં હતાં. ઘણાખરા હાથના લખેલા કાગળો ટેબલ ઉપર અને વર્તમાનપત્રોના કાપલા વિગેરે ખાનામાંથી મળ્યા હતા. અમુક નંબરવાળાં ખાનામાંથી અને અમુક ટેબલ ઉપરથી મળ્યાં હતાં તે હું કહી શકું તેમ નથી. મકાનની જડજીનાં વારંટ ઉપર પહેલી સહી સીટી માજીસ્ટ્રેટની તા. ૨૪ મી જુને લેવાઈ છે. સાંજે તે મુકામાં આવી હતી. મકાનની જડજી સહી મળ્યા પછી બીજો દીવરો સવારે લીધી હતી. પુણાના મકાનની જડજી નવ અને દશની વચ્ચે પુરી કીધી હતી. બાર વાગે સિંહગઢ જવા ઉપડ્યા હતા ત્યાંથી કાંઈ મળ્યું ન હતું.

મીં તિલકની માંગણી ઉપરથી સધળાં ઓયર્થી નામદાર જડજે એકઠીબીટ તરીકે દાખલ કીધાં હતાં.

મીં તિલકે મીં સુલીવાનની તપાસ અને પુરી કરી હતી અને મીં પ્રાન્સને ફરીયાદ પક્ષનો મુકદ્દમા ખસાસ સંબંધે જણાવ્યો હતો.

અત્રે મીઠી લોકને પોતાના ખુલાસા કરે
વાનું જણાવવામાં આવતાં તેમણે જણાવ્યું કે
મારો ખુલાસો તૈયાર છે પણ તેમાં થોડાંક વા
કો હું અહીં તહી ઉમેરવા માંચું છું. જે મા
ટે એક કલાકનો મને વખત જોઈએ છે. આથી
હમણાં મેં વાગેલા હોવાથી કોઈ હમણાં ઉઠી જ
ણ વાગે પાછી મળશે તો હું મારા ખુલાસા ર
જુ કરી સકાશ.

ના. જરૂર—(જુરુરનો) પાણીનો પગલ
એવી રીતે ફરવવાનું જાની સકશે કે કેમ તે એ
ક સવાલ છે.

મીઠી તિલક-ત્યારે સાડાનણ વાગે કોઈ પા
છી મેળવવાનું કહેવો.

જુરુરનો ફારમેન-અમો ખાતું લઈ જણ
વાખતામાં આવવાની કોશિશ કરીશું.

આ ઉપરથી નાગદાર જરૂર કોઈ જણ
વાગા ઉપર મુલતવી રાખી હતી.

મીઠી લોકને લેખીત ખુલાસો.

ખાણાં પછી કોઈ બેસતાં મીઠી લોકે ની
એ મુજબ પોતાનો લેખીત ખુલાસો વાંચી સંબ
ળાવ્યો હતો:—

પુણા ખાતે દર મંજળવારે પ્રગટ થતાં
“કેસરી” પત્રનો હું અધિપતિ, પ્રગટ કરનાર,
છાપનાર તથા માલેક છું તથા માલેક તરીકે તે
માં આવેલાં જે લખાણોના સંબંધમાં મારા ઉ
પર આરોપો ચુકવામાં આવ્યા છે તેની જોખમ
છરી હું પુરેપુરી સ્વીકારું છું.

રાજકારી બાબતો ઉપર તકરાર કરતી જે
જા વપરાતા અંગ્રેજી બોલોને અનુકુળ થઈ પડ
તા મરાઠી બોલો છે તેની મેં નીચલી ટીપ તૈ
યાર કીધી છે:—

રાજ્યકર્તા અધિકારી વર્ગ,
ઝોના અધિકારી વર્ગ,
સરકારી અધિકારી વર્ગ,
અંગ્રેજી અધિકારી વર્ગ. } Bureaucracy.

ગુલમી—Despotic.

માયફિફ—Fanatic.

તેજ—Mettle or Spirit.

આવેશ—Enthusiasm.

દ્રોણ—Intensity of feeling.

મીઠી—Wounded self-respect or
sense of honour.

એકમુખી—Absolute.

અનિયંત્રિત—Uncontrolled.

અવલોકીયા માર્ગ—Passive resistance
ભૂત—Evil genius.

વતનમટ—Fallen from observance

ખુદ્ધિમંશ—Error of Judgment.

આતતપી—Felonious.

કડી—Stern.

પૌરુષ—Manliness.

પ્રથક વાટજી—Decentralisation.

એવીજ જનના ઓળ કેટલાક બોલો તથ
ફરો આવ્યા છે, પણ લખાણ થાય તેથી કરી
તે અત્રે મેં દર્શાવ્યા નથી.

હાલમાં હિંદમાં જે રાજકારી સુધારાઓ
કરવાની જરૂર છે તે સંબંધમાં મારા વિચારો
મેં ગયા મારા માસમાં પ્રાંતિક સરકારોની સત્તા
માં વધારો કરવાના સવાલ ઉપર વિચાર ચલા
વા માટે નીમવામાં આવેલાં કમીશન સમુખ
નીચે મુજબ દર્શાવ્યા હતા.

“ફક્ત સત્તા એક અમલદારના હાથમાં
લઈ બીજાના હાથમાં આપ્યાથી આગલા વખ
માં રાજકર્તા તથા રૂપત વચ્ચે જે એખલાસ
રેલો સંબંધ હતો તેવી લાગણી પાછી ઉભી
વાની કાંઈ આશા ઉભી થતી નથી, અંગ્રેજી
જવણીને સમયે લોકોમાં નવી ઉમેદો તથા અ
શાઓ ઉભી થઈ છે તથા જ્યાં સુધી આ પ્ર
ક્રીય ઉમેદો પાર પાડવામાં નહીં આવશે ત્યાં
ધી અમલદારોની સત્તાની ગમે તે પ્રકારની વે
ચણી કરવામાં આવે તેથી અમલદારો તથા
કો વચ્ચેનો અંતર દુર થશે એવી વધી શંખ
કોઈટની છે, જે બીજાંકો થતો હોવાની ફરિયાદ
વામાં આવી છે તેનો એ કાંઈ ઇલા
નથી તેમજ તેમાં એ કાંઈ સુધારો ક
શકે એવું નથી, તેમજ સત્તાની વેંદે અણી ક

મલામણુ લોકો અથવા તેઓના આગેવાનો કરવામાં આવી નથી. સત્તાની વહેંચણી ખુદ કેટલાક મોટા અમલદારોમાં કાંઈ ઉલટ વખતે આવે પણ રાજકર્તા જ વચ્ચે જ અંતર વધેના નથી છે તે માને તે કામે લાગશે નહીં, સીવાય કે હિંદ રાજકર્તા દેશની સપાટીએ લાવવાની ખી કાળાપણ ભરેલી ઉદારતા તથા બહાણી ડથી કામ લઈ લોકોને પોતાના દેશના માં વધુ અને વધુ અસરકારક બીરસો માં આવે

જે લખાણો શીતુરી ગણી અને અંતે ઉભો આવ્યો છે તેમાં મેં ઉપલા વિચારોની કોશિશ કીધી છે.

સ્કે કાર્ટના સંબંધમાં ખુલાસો.
જુ કરવામાં આવેલા પોસ્ટ કાર્ટના સંબંધે ખુલાસો એ છે કે ફાટી ઉઠતી ચી ગતો કાયદો હિંદી સરકારે પસાર કીધા તે ઉપર તથા ખાસ કરી ફાટી ઉઠતારી કાણુને ગણુની તે નકી કરનારી કલમ ઉ ૧ કરવાની મારી ખાઉંસ હતી. તે માટે ૧ ભેગી કરવાની જરૂર હતી. અને તેથી પોસ્ટ કાર્ટ ઉપર મેં જો પુણા કે મુંબઈ બ્રેરીઓમાંથી નહીં મળે તો ઇંગ્લંડથી ૧ની મતલબથી મારી લાઇબ્રેરીમાં મળે ૧ડીનાં એક ફોટોગ્રામાંથી એ આપડીનાં ખી લીધાં હતાં.

૧૦ ૯ મી જુનનું લખાણ એવું બતાવ કરવામાં આવ્યું છે કે બોંબ ફેકાતા અ માટે સરકાર તરફથી જાપતાના ઉપાયો આવે તે એકલા કદી અસરકારક થઇ પ મારાં વાંધો લેવામાં આવેલાં લખાણ રાજદારી ખાતે ઉપર ચાલતી ટીકાને પ મેં લખ્યા હતાં એવું મારા કહેવાના ટે દંનાં જો જુદાં જુદાં પત્રોમાં વિવેચન ક આવ્યું છે તે પત્રો હું રજુ કરું છું. આ જોમાં મેં પ્રમાણિકપણે મારા વિચારો દ છે. હું પોતાને ખીનચુનાઈ જણાવું છું

તથા મને છોડી મુકવાની અરજ કરું છું.

મી૦ આન્સને ઉપલાં પત્રો રજુ કરવા કે વા સામે વાંધો લેનાં જણાવ્યું કે, હિંદના ખીજ પત્રોએ શું કહ્યું છે તે બતાવવા માટે હિંદના જુદા જુદા ભાગોનાં પત્રો આ મુકરદમામાં કેવી રીતે લાવવા દઇ શકાય ? એ તો ખાસ મુકદમો લંબાવવા જેવું છે.

નામદાર જજ-આપાર સુધીમાં આરોપીએ ખાલી મુકદમો લંબાવવા માટેની કાંઈ પ લુ કોશિશ કીધી નથી. આરોપી જુરી સ ન્યુખ ભાપણ કરતી વેળા આ મુકદમાને લા ગતું વળગતું નહીં એવું કાંઈ પણ બોલે અથવા એવા પત્રો ઉપર વિવેચન કરે તે વેળા તમે વાં ધો લઇ શકશો,

ખોલાસો વાંચ્યા પછી કોરટના પુછવાથી મી૦ તિલકે જણાવ્યું કે હું મારા તરફથી કાંઈ પણ જુથાની રજુ કરવા માંગતો નથી.

જુરી હજુર છેવટનું ભાપણ કરવાનો હક,

યાદ જુરી હજુર છેવટનું ભાપણ કરવાનો હક ફરિયાદ પક્ષને છે તે ઉપર તકરાર ચાલી હતી.

પ્રથમ ભાપણ એડવાકેટ-જનરલ મી૦ આન્સને કરવું જોઇએ એવું મી૦ તિલકે જણાવ તાં નામદાર જજે યાદ આપી કે સવારના તમે એકઝીબીટ રજુ કીધી તે વેળા મેં તમને ખુદી એતવણી આપી હતી કે એકઝીબીટ રજુ કરવ થી જુરી હજુર છેલ્લું ભાપણ કરવાનો હક તમ ને છોડી દેવો પડશે. મેં તમને તે વેળા ખુદલું જણાવ્યું હતું કે આ કોર્ટના એક જડજ મી૦ જેડીએ એવો આગળ ચુકાદો આપ્યો છે.

મી૦ તિલક-પણ તે પછી કલકત્તાની હાઇ કોર્ટના એક જડજે તેથી જુદોજ ચુકાદો આપ્યો છે.

મી૦ આન્સન-મી૦ તિલકને ખુલ્લું જણા વવામાં આવ્યું હતું કે એકઝીબીટ રજુ કરવાથી તેઓ છેલ્લું ભાપણ કરવાનો પોતાનો હક ગુમા વશે અને તે તેઓએ સ્વીકાર્યું પણ હતું.

મી૦ તિલક-આ કાંઈ સ્વીકાર કરવાનો સ વાલ નથી. આનો કાયદાની ખારીકીનો સવાલ છે.

મી૦ તિલકે જણાવ્યું કે તા. ૬ ડી આગ
સ્ક. ૧૮૨૬ માં હાઇ કોર્ટના નામદાર જડજી મી-
એટે ઇસવ્યું હતું કે ફરીયાદ પક્ષના સાક્ષીઓ
ની ઉલટપાલટ તપાસ વેળા આરોપી પક્ષ તરફ
થી જે કંઈ ઓચર્ચા રજુ કરવામાં આવે તો
તેથી આરોપી પક્ષ પોતાનું બાપણ છેલ્લું કરવાનો
હક શુભાવનો નથી પણ તે એવી સરતે કે ઓચર્ચા
એકદમ ફરિયાદ પક્ષે નહીં ધારેલા હોય એવી
રીતે અચમુચ લાવવામાં આવે નહીં.

નામદાર જડજી મી૦ હાવરે એ બાબતમાં
ચુકાદો આપતાં જણાવ્યું કે અત્રેની હાઇ કોર્ટ
માં નામદાર જડજી મી૦ એટી હજુર આ સવાલ
ના નીવેડા માટે જવામાં આવ્યું હતું તે વેળા
સારી રીતે જણાવું હતું કે અલ્હાબાદ, મદ્રાસ,
મુંબઈ તથા કલકત્તાની હાઈકોર્ટમાં એ બાબતમાં
ફેલી જુદી હતી. આથી મુંબઈ હાઈકોર્ટમાં કંઈ
એક ફેલી પસંદ કરવી તે એકદમ નહીં કરવા મા-
ટે નામદાર જડજી મી૦ એટીને ચુકાદો માગવા
માં આવ્યો હતો. અને તે મળ્યા પછી હું તેને
જ વળગી રહેવાનું પસંદ કરીશ. આથી મી૦
તિલકને પહેલું બાપણ કરવાને હું જણાવું છું.
તેજ વેળા હું કહીશ કે મી૦ તિલકને પોતાનો
અચાવ કરવામાં કોઈ પણ રીતની અડચણ નહીં
શાય તે જોવાને આતુર છું તથા મી૦ બ્રાન્સન
તરફથી જવાબ આપનાર બાપણ કરવામાં આ-
વે તેમાં કંઈ નવી બાબત આવે તેનો જવાબ
હું મી૦ તિલકને આપવા દઈશ.

મી૦ તિલકનું બાપણ.

એ પછી મી૦ તિલકે પોતાના બચાવમાં
નીચેનું બાપણ કીધું હતું:-

ફરીયાદ પક્ષના ધારાના હીમાયતી મી. ઇન
વેરાઈટીએ જે સુભાષિતપણે બાપણ કરી પોતા
મા સુકરમો રજુ કીધો છે તેટલું શુભાષિતપણ
જુતાવી ચકીશ નહીં. પણ હું મારો અચાવ

ખુલાસાવાર તમને સમજાવીશ. મી૦ ઇનવેર
ટીનો મુકદમો રજુ કરનાર શરઆતનું બાપ
બધું હું હતું તેથી ફરિયાદ પક્ષ કયા નીચી
આરોપો મારી ઉપર મુકે છે તે હું જાણી શકું
નથી. આથી મારી ઉપર મુકવામાં આવેલા આ
પોના જવાબ વાળવા માટે અને લંબાણ બાપણ
નું પડશે. મેં ધારાના હીમાયતી તરીકેનું લાંબો
ખત થયો કામ કીધું નથી તેથી મારો મુકરદ
તમો સનમુખ હું કમનસીબે જોઈએ એવા સ
આકારમાં રજુ કરીશ નહીં. હવે મારી સામે
વામાં આવેલા આરોપોના સંબંધમાં હું બોલી
જે રીતુરી લખાણ કરવા માટેનો મારા ઉપ
આરોપ મુકવામાં આવ્યો છે તે પ્રગટ કરવાની
રેપુરી જોખમદારી હું સ્વીકારી ચુક્યો છું. જ
લખાણના થોડાક ફકરા ટાંકા બતાવી તે રીત
હોવાના ઇશારા કરવાને ફરીયાદ પક્ષ ચુક્યો નથી
આ ઇશારા મરાઈ અસલ ફકરા ટાંકા બતાવી
નહીં પણ તેના ભુલ ભરેલા અગ્રેજ તરજુમા
પરથી કરવામાં આવ્યા છે. એવી રીતે ટાંકવા
આવેલા ફકરાઓ ઉપરથી તમો ખરું અનુમા
કદી ખેંચી શકશો નહીં. તમારે એ લખાણ કર
વેળા કેવો ઇશારો રાખવામાં આવ્યો હતો તે
પર મુખ્ય ધ્યાન આપવાનું છે. મારા બે તરફ
આરટીકલો તથા તમો સનમુખ રજુ કરવા
આવેલા બીજા ચાર આ ઇશારો શત્રુવટ બં
હતો એવું દેખાડવા માટે મારા મકાનની જડ
બેતાં હાથમાં આવેલો પોસ્ટકાર્ડ તમો સનમુ
રજુ કરવામાં આવ્યો છે. પણ એ પોસ્ટકાર્ડ
ર એકદમ સળગી ઉઠનારી મીંજોને લગતી વીં
આપનારી બે ચોપડીઓનાં નામ મેં શાચાટે લખ
લીધાં હતાં તે હું મારા લેખીત ખુલાસામાં જણાવ
ચુક્યો છું, જેથી તે ઉપર હું અત્રે બોલીશ નહ
મરાઈ લખાણના ફક્ત અગ્રેજ તરજુ
ઉપરથી ખરો અચાવ કેવી રીતે આવ
શકે ?

તે ઉપરાંત મારા પત્રમાંનાં આરોપને
તાં બે તરફારી લખાણો તથા તે સીવાય બી

૨. લખાણુ શીતુરી તરીકે તમે સનમુખ રજી
ત્રામાં આપ્યાં છે. પણ આ લખાણુ ઉપરથી
તુમાને ખેચતી વેળા તે લખવામાં અંત ઇ
હો શું રાખવામાં આવ્યો હતો તે ઉપર તમને
તે આપવાનું છે. ફક્ત લખાણુ ઉપરથી એક
જુસને યુનેહગાર ઠરાવવાનું જોખમ ભરેલું છે.
હી ભાષામાં લખાયેલાં લખાણુની મરાઠી લોકો
૨ કેવી અસર થઈ છે. તેનો યુકાદો તમને
પવા જણાવવું તે ઇંગ્લંડમાં ફ્રેન્ચ ભાષામાં
પાચલાં લખાણુથી કાનસના લોકો ઉપર કેવી
પર થાય છે તેનો યુકાદો આપવા જણાવવા
કું છે. માફ તકરારી લખાણુ મરાઠી ભાષામાં
હી લોકોની જાણને વારને કરવામાં
યું છે. તમને એ લખાણુથી મરાઠી લોકો
૨ શું અસર થવી જોઈએ તે જણાવવાને
વામાં આવે છે. પણ એ લખાણુથી મરાઠીઓ
૨ કેવી અસર થઈ છે તે બતાવવા માટે ફ
૧૬ પક્ષ તરફથી કાંઈ પણ જુઓની રજી કર
તાં આવી નથી. ફક્ત તમને એટલું જ બતાવ
આવું છે કે “કેસરી” પત્રમાં આવેલા
નાસોના એકસ અંગ્રેજ અર્થે થાય છે.
દાની શાહાદતો ટાંકી હું તમને બતાવીશ કે
૧ તેટલા ઉપરથી યુકાદો આપવાનું અન્યાયી
વામાં આવે છે.

હાપાનું છુટાપણું.

ખરું છે કે એક માણસ પોતાના કામ
ની જોખમદારી સગજતો ગણાવે. જોઈએ
। પોક્ષો ઇંગ્લંડમાં ત્રીજા જોઈ રાજના વ
માં એક જાણીતા આસાંમી તરફથી ઓચર
તાં આવ્યા હતા તથા તે મુજબ લાંબો વખત
મુધી અમલ કરવામાં આવતો રહ્યો હતો પણ
તામાં એ કેહેલી સ્વીકારવામાં નહીં આવતાં તે
જુસ માથેની જોખમદારી પુરવાર કરવાની પે
જરૂર ગણવામાં આવે છે. હવે ઇંગ્લંડની
! છુટાં છુટાં કાકવામાં આવેલાં વાંચે. અથ
ખાંસી લખાણુ ઉપરથી નહીં પણ પોતા સ-
ખ જે આસાંમીના સંજોગો રજી કરવામાં

આવે છે તે ઉપરથી પોતાનો યુકાદો આપે છે.
કે જે રીતે ઉપર ઇંગ્લંડનો ધાપો હાથમાં
છુટાપણું ભોગવે છે તે જાગવી રાખવાનો સ્વભા
લ લટકેલો છે;

જુરીની સત્તા.

અત્રેનો કાયદો ઇંગ્લંડના જોવાળ છે, જેથી
શીતુર શાને કહેવું તે બાબતમાં ઇંગ્લંડને પમસે
આ દેશે ચાલવું જોઈએ છે. પણ ઇંગ્લંડની જુ
રીને બહોળી સત્તા મળેલી છે. તે જજની પણ
પરવાહ નહીં કરી પોતે જુઓનીઓનું તોલ કરી
યુકાદો આપે છે. અત્રેની જુરીના હાથમાં પણ
મોટી સત્તા આપવામાં આવી છે; જેનો ઉપયોગ
કરી તમે પણ ઇંગ્લંડની જુરી મુજબ યુકાદો
આપજો. નામદાર જજ કાયદો શું છે તે તમને સમજ
વશે પણ મારા માપણમાં ખરી વીગતો તથા કાયદા
ખેતની સાથે સાથે મને સમજણ આપવી પડશે. મારી
સામેના ત્રણમાંથી બે આરોપો ૧૨૪ ક. તથા લીન્ને
આરોપ ૧૫૩ ક. મુજબ મુકવામાં આવ્યો છે અત્રે
આ કલમો વાંચી મીં તીકકે તેની સમજણ
આપી હતી. તેઓએ જણાવ્યું કે ૧૨૪ ક. કે
લમના પહેલા ભાગમાં જણાવવામાં આવ્યું છે
કે આરોપીને યુનેહગાર ઠરાવવા માટે લખાણુથી
સરકાર સામે ઉસ્કેરણી અથવા ધીકાર ઉત્તપન
થયો છે એવું પુરવાર કરવું જોઈએ છે, પણ
ફરયાદ પહેલે તે બતાવવા માટે કાંઈ પણ જુઓ
ની રજી કીધી નથી.

અનીશ્રીત પ્રકારનો આરોપ

આથી હું જણાવું છું કે મારા સામેને
આરોપ ઘણો અનીશ્રીત પ્રકારનો છે તથા તે
ખુદશો કરવામાં આવ્યો નથી. મારી સામે ખુદશી
રીતે એવો આરોપ મુકવો હતો કે મેં લોકોમાં
ઉસકેરણી કે ગુરમો ઉત્તપન કરવાની કોશિશ કરી
ધી હતી પણ તેમ કરવામાં આવ્યું નથી એ કે
લમના પાછળના ભાગમાં જણાવવામાં આવ્યું છે
કે સરકારની સામે હુસમની ભરેલી લામણી ઉ
સકેરવાની કોશિશ થયેલી શીતુર પુરવાર કરવા
માટે બતાવવી જોઈએ છે. પણ કાયદો એકે કે

મોઢ કરવામાં આવેલી ત્યારેજ મળે છે કે જ્યારે ઉપકરણો ચલાવવા માટે કોશિસ કરનારે આગમ સમી નીચાર ક્રમેથી પુરવાર કરવામાં આવે, ના મદદરે જજ મીઠ બેટીએ આપેલા એક ચુકાદા મુજબ તો ફક્ત કોશિસજ બસ નથી પણ તેમાં ફતેહ પણ મળવી જોઈએ છે અથવા તો વધારે સખળ સખળો સર ફતેહ મળવામાં અટકાવ ન ઠરે છે એવું પુરવાર થયું જોઈએ છે. દરયાદ પક્ષ માટે શીતર ફેલાવવાની મારી કોશિસ ફતેહ મંદ નીચરી હતી એવું બતાવવું હતું અથવા તો ઉપકરણો ચલાવવાની મારી કોશિસમાં હું ની ક્ષણ થયો હતો તેનો સખળ મારા હાથ હેઠળ નહીં એવા મનમુત પાકટ સળખોનો હતો એવું દેખાડવું હતું. એક કામ કરવા માટેની ગોઠવણ કરવામાં આવી હોય અને તે અમલમાં મુકવા જતાં નીચાક્ષણ જાય તો તે ખાલી કોશિસના વ રગમાં આવે છે અને તે જો ફતેહમંદ થાય તો શુનાહના વરગમાં આવે છે.

શુનાહ કરવાની કોશિસ કંધેલી ક્યારે ગણાય ?

ફક્ત એક શુનાહ કરવા માટેની તક્યારી કરવામાં આવે અથવા એરાદો રાખવામાં આવે તે કાંઈ કોશિસ કરવામાં આવેલી તરીકે કાયદો સ્વીકારતો નથી. એરાદો અથવા કરી રાખવામાં આવેલી તક્યારી અમલમાં મુકવાની કોશિસ કરવામાં આવે ત્યારેજ કાયદો તેને કોશિસ તરીકે સ્વીકારે છે. હું જો એક માણસ પ્રજાવાડે તથા ર લખે હું તો તમે કહેશો કે મેં તેનું ખુન કરવાની કોશિસ કીધી છે પણ કાયદો તે કોશિસ તરીકે સ્વીકારતો નથી. હું તેને મારી નાખવા માટે તે માણસના મેં ત્રસવાર ઉંચકું તોજ મેં તે માણસની ખુન કરવાની કોશિસ કીધેલી કાયદો મળે છે. મીઠ તો કહે આરે એવીજ રીતે આરોપીએના દેખીતા એરાદો કોશિસ તરીકે નહીં સ્વીકારી આરોપી જોને છોડી દેવામાં આવેલા દેખાવા ફેટલાક દાખ આરોપી બદલવા હતા,

એક લખાણ શીતરી ક્યારે પુરવાર થાય

તે બાદ તેઓએ જણાવ્યું કે આ મુકદ્દમામાં પ્રગટ કરવામાં આવેલાં લખાણને શીતર કોશિસ તરીકે બતાવવાની તમવીજ કરવામાં નથી છે પણ લખાણ ફક્ત એરાદો બતાવે છે, જે કોશિસ પણ આસપાસના સંજોગોની મદદ કાયદા મુજબ પુરવાર કરવો જોઈએ છે. ફક્ત ખાણ કરવા કે બોલવાથી લખાણ કરનાર કે બે નારનો તેમ કરવાનો એરાદો ગણ્યોતો હોય તો કોશિસ કલારક આદિ ધી કાઉન પણ એવો રાદો દરશાવવા માટે શુનેહગાર ઠરે છે, કારણ જે લખાણ માટે મને અત્રે ઉભો કરવામાં નથી છે તે તેણે વાંચી બતાવ્યું છે. તેમજ વરતમાનપત્રાએ મારું લખાણ ઉતારી લીધું તે બધાં શુનેહગાર ઠરે છે. એજ રીતે એક જાનું શીતરી લખાણ ફોતિઆફ સાંચામાંથી બોલમાં આવે તો ફોતિઆફ સાંચાને ને માટે કે માં ધસડવો જોઈએ આ મુજબ ત જોશો કે એક લખાણ ઉપરથી ખાલી લખાણ કરનારને શુનેહગાર કરાવી કાય નહીં. હું એમ નથી કહેતો કે લખાણ પમાં શુનાહ આવતો નથી પણ તે રૂપયામાં કે આના જેટલો છે. લખાણ કરનારને શુનેહગારાવવા માટે બીજી પંદર આના જેટલી જુઆ રજુ કરવી જોઈએ છે. દરયાદ પક્ષ આરે નાં મગજમાં શુનાહ કરવાનો એરાદો હતો જે બતાવે નહીં હાં સુધી એક લખાણ કરના શુનેહગાર ફસવી થકાય નહીં, એક તકસરી ખાણ ઉપરથી એક માણસે શુનાહ કરવાની કોશિસ કીધેલી કહેવાય નહીં. એમ ક્યારે કે એક જો એક આજસ જેટલું અરીજી પોતા ખાસે ખ્યુ હોય તો તેથી તમે એમ કહેશો કે તે એરાદો આપવાત કરવાનોજ હતો, કારણ કે હું અરીજી ખાનાર મરી જાય છે, પોતાની ફીજી ખાસાની આદત હોય તે માટે પણ પોતા ખાસે અરીજી રાખે.

ગુનાહ પુરવાર થાય તે આગમજ ખીનતક
સીરવાર મનાતો આરોપી.

કાયદામાં તમને એવું માની લેવા જણાવ્યું
કે કે તમે સનમુખ ઉભો કરવામાં આવેલો આ
પી ખીનતકસીરવાર છે. તે તકસીરવાર છે એ
દાખલા હલીલોથી પુરવાર કરવાનું કામ ફરી
દ પક્ષનું છે. પણ આ મુકદમામાં ફરીયાદ પક્ષે
શ્રીધુ છે ? તેણે ફક્ત “ કેસરી ” પત્રમાં આ
કાં લખાણોનો અંગ્રેજી તરજુમો તમે સનમુખ
જુ શ્રીધા છે તથા તેમાંના કેટલાક સખત ફકરા
ફી બતાવ્યા છે તથા તમને જણાવે છે કે એ
ખાણ ઉપરથી આરોપીને તમે શીતુરી કરાવો.
|| સંજોગે વચે આ લખાણ કરવામાં આવ્યું
તે તમને જણાવવાના ફરીયાદ પક્ષે તદન અ
ડા શ્રીધા છે તથા એ સંજોગે જણાવવાનું
ફરી પોતાની ઉપર નાખ્યું છે. જોકે ૧૨૪ ક.
જમમાં એ બધા ખોટાસા કરવાની ફરજ ફરી
દ પક્ષ ઉપર નાખવામાં આવી છે. કયા સંજો
ગે શીતુરી કહેવાતાં લખાણ કરવામાં આવ્યા
|| તે ફરીયાદ પક્ષે જણાવ્યું નથી. ફરીયાદ
જણાવવાને બુકી ગયો છે કે હી
ને વેળા રાજદારી બાબત ઉપર મજ
ત તકરારો ચાલે છે સખત ટીકાઓ કરવામાં
વે છે તે વેળા તેના જવાબ આપવા માટે
લખાણ કરવામાં આવ્યા છે

છુટાપણું કે હકેલપણું ?

તમને એટલું જોવાનું છે કે લખાણમાં જે
કરવામાં આવી છે તે વાજબી છે કે નહીં
। પ્રમાણિક પણે કરવામાં આવ્યા છે કે ન
તમને કદાચ કહેવામાં આવશે કે હી
વર્તમાનપત્રોને છુટાપણું આપવામાં આવ્યું
તેના ગેરલાભ લાભ સખત ટીકા કરી હકેલ
પણું બતાવવામાં આવ્યું છે પણ છુટાપણું ક્યું
ને હકેલપણું ક્યું તે વચે તફાવત કાઢી બતા
વવું નથી. ઇંગ્લેંડની જુરી સખત પણ વાજબી
કાઓ કરવામાં વર્તમાન પત્રોનાં છુટાપણાને
ભ સમાયલો ગણી એવા લખાણને તદન નીર

અપરાધી કરાવવાને ચુકની નથી. શીતુરને લગના
મુકદમાઓમાં આપણને વારંવાર જણાવવામાં
આવે છે કે ફક્ત શીતુરી લખાણ ઉપરથી જ શી
તુરી છરાદો રાખવામાં આવ્યો છે એવું કરાવવું
પણ મે તમને જણાવ્યું તેમ કરવું જોખમ
ભરેલું છે લોડ અસફીને એક દેકાણે ટીકા
કીધી છે કે એક રાજ કે એક કોનસ્ટેબલ પો
તાની ફરજ ઓળંગી જઈ પોતાની સત્તા ઉપર
તવું કાંઈ પણ કામ કરે તો તે માટે બને એક
સરખી રીતના ગુનેહગાર હરે છે. આ વાક્ય ઉપ
રથી તમે કહેશો કે લોડ અસફીને આવું લખાણ
કરવા માટે શીતુરી હરે છે, કારણ કે તેણે રાજ ત
થા કોનસ્ટેબલને એક સરખી પાયરીએ ચઢાવ્યા
છે પણ કાયદો એ વાક્ય તદન નીરઅપરાધી ગણે
છે, મને એક ગેરલાભ એ છે કે મારો મુકદમા
તપાસવા માટે સાધારણ જુરી રોકવામાં આવી
નથી, એટલે કે જુરીના સમાસદો સામાન્ય લોકો
માંથી પોતામાં ચુંટવામાં આવ્યા નથી. આથી ત
મે ખાસ જુરીના સમાસદો લોકલાગણી બરાબર
સમજે એવું નથી. જુરી આગળ બાંધણ કરતી
વેળા જુરીના સમાનદોને એવું કહેવાનો અલખન
રીવાજ છે કે તમે ફક્ત શીતુરી લખાણ ઉપર જ
નરી પણ આસપાસના સંજોગે ઉપર ધ્યાન આ
પી ચુકાદો આપજો. તમારે આ વાત યાદ રાખ
વાની છે કે તમારી જુરી નરીકેની ફરજ એટલા
માંજ આવી રહી નથી કે એક લખાણ ફક્ત
શીતુરી છે એવું જોઈ તે માટે આરોપીને અમે
ગુનેહગાર કરાવીએ છીએ એવો તમારો ચુકાદો
આપો. તમારી પેહેલી ફરજ પહેલા આસપાસના
સંજોગે ઉપર ધ્યાન આપી ચુકાદો આપવાની
છે. હવે આસપાસના સંજોગે કેવી રીતના હોઈ
શકે તેના લું તમને દાખલો આપીશ. ધારો કે
એક દેશમાં અસતોષ ફેલાયો છે. તેના સંબંધમાં
રીપોર્ટ કરવા માટે સરકાર એક શખસને નીમે છે.
તે શખસ પોતાનો રીપોર્ટ મોકલી આપનાં અશાં
તી કયા સખતો વચે ઉઠવા પામી છે તથા તે શંત
પાડવા માટે સરકારે શું કરવું જોઈએ છે તે વા
શે ટીકા કરે તથા આલના મોમલાના સંબંધમાં

મખત ભાષામાં નાપસંદગી બતાવે તો ફક્ત મખત ભાષામાં નાપસંદગી બતાવવા માટે તે શખસને તમે શું શીતુરી ગણવા નીકળશે ?

છુટથી થતી દીકા ઉપર દેશના મુદ્દારનો રહેતો આધાર.

એજ રીતે મારાં લખાણમાં મેં દેશમાં હાલમાં જેવામાં આવતા મામલાના સંબંધમાં સખત નાપસંદગી બતાવી છે. અલબત્તે તેમને આ મામલા સંબંધી દીકા કરતી વખતે સરકારના કામ સામે નાપસંદગી બતાવવીજ પડે. એવી નાપસંદગી નહીં બતાવવા દેવામાં આવે તથા સરકારની ખામીઓ નહીં બતાવવામાં આવે તો દેશનો મામલો કેવી રીતે સુધરવા પામે ? ફક્ત એવું લખાણ કરવાથી કાંઈ સરકારને ધીક્કારમાં લાવવાની કેશેશ કીધેલી ગણાશે નહીં કમનસીબે ૧૨૪ ક. કલમમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે નાપસંદગીની દીકા એવી રીતે કરવી જોઈએ કે જેથી વાંચનારના મગજમાં ધીક્કાર કે અસંતોષ ઉભો થાય નહીં પણ નાપસંદગી બતાવવાથી કાંઈ પણ ખરાબ લાગણી ઉત્પન્ન થયા વગર રહે નહીં એ તો દેખીતુંજ છે, કે જેમ એક માણસ સામે આપણે કાંઈ ખોલતા તેનો આપણી ઉપર ગુસ્સો થોડો કે ઘણો ઉત્પન્ન થયા વગર રહેતો નથી.

મોટા અમલદારોના વર્ગનો અમલ.

મોટા અમલદારી વરગના હાથમાં દેશનો કારોબાર આવી પડ્યો છે તે અમલ કહાડી નાખવા કહેવું તે શું હીંદુ ઉપરનો અંગ્રેજી અમલ કહાડી નાખવાનું કહેવા બરાબર છે ? હું જાણું છું કે મોટા અમલદારો તેમજ કહેશે. પણ તેઓનો અમલ કહાડી નાખીને તેની જગ્યાએ લોકોના વીચાર આચાર વધારે સારી રીતે રજૂ કરનારો અમલ દાખલ કીધાથી અંગ્રેજી અમલ તોડી નાખવાની કેશેશ કીધેલી કેવી રીતે ગણાશે ? અલબત્તે હું જાણું છું કે તમે જુરીના અહસ્થો એ આખતમાં મારી સાથે મલતા થશે. નહીં પણ મતદાર તો હોય તેથી શું આપણા

વીચારો મહેર નહીં કરીએ ? એવી રીતે વીચારો મહેર કીધા વગર દેશમાં મુદ્દારો કેવી રીતે દાખલ થઈ શકે ? નામદાર જજ મી. એચીએ પોતાના એક ચુકાદામાં ખુલી રીતે જણાવ્યું છે કે જે આકારમાં હાલનું રાજબંધારણ રચવામાં આવ્યું છે તે કહાડી નાખી રાજ બંધારણ જુદું બતાવવું જોઈએ છે એવું કહેના કાંઈ સરકારનો દુશ્મન કરતો નથી. ધારો ઈંગ્લેન્ડમાં એક જણ લખે કે આદર અંકુશ સાથેના રાજનાં વડપણ હેઠળ પણ એ રાજબંધારણ રાખવું જોઈતું નથી તો ફક્ત એટલું લખવા માટે તે લખનાર કાંઈ શીતુરી કરતો નથી. એક પ્રખ્યાત રાજદારીએ જણાવ્યું છે કે એમ કહેવું કાંઈ પણ રીતે શીતુરી નથી ફક્ત એકલા લખાણ ઉપરથીજ એક માણસનું મરિદાનું તમારે અનુમાન કરવું જોઈતું નથી. ખાસ કરી હાલના જેવા મુકદ્દમામાં કે જ્યાં તમને મરાડી કોમની લાગણીનો ખીયાલ નથી લે એકદમ તમારે અનુમાન ખેંચવું જોઈતું નથી કે એકસ પ્રકારના સખત લખાણથી મરાડી મમાં સરકાર સામે ધીક્કારની લાગણી ઉત્પન્ન થવી જોઈએ. કેવા વખત તથા સંજોગો વાં લખાણ કરવામાં આવ્યું છે તે ઉપર તમારે ધ્યાન આપવું જોઈએ છે. જે લોકો માટે લખાણ લખવામાં આવ્યું છે તેઓની મગજની સ્થિતિ કેવી છે તે વીશે ફરીયાદ પક્ષ તરફથી તમ કાંઈ પણ જણાવવામાં આવ્યું નથી. હીંદુ એક પ્રજાનો બનેલો દેશ નથી. મરાડી લખાણ એક મરાડી લોકો વાંચશે તથા તે લોકો ઉપર તે અસર થશે. તે અસર કેવી થશે તેને લગત કાંઈ વીગતો તમે સનમુખ મુકવામાં આવી નાં આથી તમે જણાવી શકશો કે અમે સનમુ કાંઈ વીગતો મુકવામાં આવી નથી, જેથી અમે આરોપીને યુતેહબાર કરાવી શકતા નથી.

લખાણનું પરિણામ ખમવાની તૈયારી.

હવે ૧૫૩ ક. કલમ ઉપર હું આવીશ તેમાં ખુલ્લું જણાવવામાં આવ્યું છે કે ખાલ્દી

રાદો નહીં પણ શત્રુવટ ભરેલો ઇરાદો એક
 રખાણુ ફીતુરી પુરવાર કરવા માટે બનાવવા બન
 યિ છે. ફક્ત એકસ શબ્દો અથવા લખાણુ સ
 મત બાવામાં લખાણું હોય તે ઉપરથીજ બંન શ
 વટ ભરેલો ઇરાદો લખનાર રાખે છે એવું
 રવાર થઇ શકતું હોય તો તેટલું કાઠપણુ સંહે
 થી કહી શકે. ફક્ત મખત લખાણુજ શીતુરી લ
 ાણુ જણાતું હોય તો કાઠપણુ જજ ફક્ત લ
 ાણુ સખત છે એવું જરૂર જણાય તો એક
 ખંડોપનો ઉપયોગ કરી પોતાની ખાત્રી કરી
 ઇ ચુકાદો આપી શકે. પણ જજને મદદ કરવા
 ટે જુદી આપવામાં આવે છે કે જેની મત
 મ એ છે કે સાધારણ લોકોમાંના કોઇ પણ
 ર શખસ લખાણુના સંબંધમાં ફેરી લાગણી
 રાવે છે તે જાણી શકાય. આથી તમારે આસ
 તસના સંજોગો જોઇ લોકોમાં શત્રુવટ ભરેલી
 ાગણી ઉશકેરાય એવું છે કે કેમ તે જોયા પ
 રીજ ચુકાદો આપવો છે. તમે વખ
 મારા વીચારો સાથે મળતા થઇ શકશો નહીં
 બાણુ છું કે જુદી જુદી કોમો જુદા વીચા
 ધરાવે છે પણ મારી કોમ શું વીચાર ધરાવે
 તે જાહેર કરવાની એક જાહેર લેખક તરી
 ની મારી ફરજ બજાવવાની હતી અને તે મેં
 જાવી છે. તેમ કરવામાં તમારે એ વીચારવાનું
 કે મારી નેમ જાહેર પ્રગતના લાભ સંભાળવા
 હતી કે ખાલી સરકાર સામે લોકલાગણુ ઉ
 રવાની હતી. કે હું કાંઇ અત્રે તમે પાસે દયા
 ગવા ઉભો નથી. હું જાણું છું કે હું કાંઇ
 મારો માનીતો નથી. હું મારાં લખાણુનાં પરી
 ામ ભોગવવાને સહતર તઈયાર છું. હું એટલું
 જ કહેવા માચું કે બધા સંજોગો ધ્યાનમાં લ
 ઇ તમે તમને જે વાજબી લાગે તે ચુકાદો આ
 પો. મે મારાં પત્રમાંનાં લખાણુ ફક્ત ન્યાયના
 તરીકા ઉપર કીધાં છે. આ આખન ફક્ત એકજ
 ને ન્યાયના તરીકાથી જોવાની છે. તમે જો
 ર સ્થિતિમાં હોતે તથા આસપાસના એકસ
 સંજોગો ઉભા થયલા જોઇ તમે તમારી ડેમના
 શાખ તપાસવા માટે લખાણુ કાઢું હને તો

તમે લખાણુ કેવી રીતે કરતે તથા એરાદો કેવા
 રાખ્યો હને તે ઉપર તમે વીચાર દોઢાવજો.
 તમને બંન લાગે કે મારો ઇરાદો તદ્દન પ્રમાણીક
 હતો તો મને જીન ચુનેદગાર ઠરાવો. અત્રે રજુ
 કરવામાં આવેલા તરજુમાના સંબંધમાં હું જણા
 વીશ કે તે એવો બુદ્ધ ભરેલો કરવામાં આવ્યો
 છે કે મને આરોપીને તેથી અન્યાય થાય છે. હું
 એમ નથી કહેતો કે તરજુમા કરનારાઓનો
 ઇરાદો ખરાબ હતો પણ તેનું પરીણામ તો મને
 અન્યાય થવામાં આવ્યું છે. દાખલા તરીકે કી
 લાંગ એટલે ખાલી મારી નાખવું તેનો અર્થ ખુન
 કરવું એવો કરવામાં આવ્યો છે. એક જણ પોતા
 ના બચાવમાં ખીજને મારી નાખે તો શું તેને
 તમે ખુની કહેશો ? ફક્ત પોતાના વીચારો પ્રમા
 ણીકપણુ છુટથી દરશાવવા માટે એક લેખકને ગર
 દન મારો તો વરતમાનપત્રાનું છુટાપણું કયા રહ્યું ?
 અત્રે સાડાપાંચ વાગી ગયાથી મી. તિલકનું
 બાપણુ ખીજે દીવસ સાડાઅગીયાર ઉપર મુક્ત
 વી રાખી કાર્ટ ઉડી હતી.

ચોથો દિવસ-ગુરવાર તા. ૧૬ મી જુલાઈ ૧૯૦૮

**મી. તિલકનું વધુ લાપણુ-છાપાના છુટાપણુ,
 ના સવાલ-મુકદ્દમો પોરના બનાવ ઉપર
 ટીકા-મારા અમલદારોની આપખુદી.**

**મુકદ્દમો અરવોજ દિવસ સાંભળવાની
 જાહેરણ.**

આજે તપાસ સરેસ્તા મુજબ હાઈકોર્ટમાં ના
 મદાર જડજ મી. દાનર હજુર ચાલી હતી. સરકાર
 તરફના ધારાના દિમાયતીઓ હાજર હતા, બ્યારે
 મી. તિલકે પોતાનો મુકદ્દમો પોતેજ ચલાવ્યો હ
 તો પણ તેમને મેશર્સ એપીરટા, આપડે અને કે
 જકર મદદ કરતા હતા.

આચર્યો પાછાં મેળવવાની અરજ.

પોતાનું અધુરું બાપણુ આગળ ચલાવતાં
 પહેલાં મી. તિલકે જણાવ્યું કે મારાં જખત કરે
 શાં આચર્યો જેમાં દિસાવની ચોપડાઓ તમે

તે મને પાછાં સ્વાધીન કરવા કારણ કે તેના વગર મારે કામકાજ ચાલુ રાખવાની લાગતાવળ તાઓને બહુ અડચણ પડે છે. મીંઝાનને તેની સામા વાંધા નહીં લેવાથી કોર્ટ આ અરજ બહાલ રાખી હતી.

મીંઝા તિલકનું બાપણ-ગેરલાભ.

મીંઝા તિલકે તે બાદ પોતાનું બાપણ ચલાવતાં જણાવ્યું કે, મારાં બાપણ પહેલાં મીંઝા આનસને બાપણ કીધું હતું તો પ્રિયાદ પક્ષ તરફથી ક્યાં વાંધા લેવામાં આવે છે તે હું જાણી શકતો અને તેના જવાબ વાળવાનું મને જાની આવતે. પણ મને પહેલું બાપણ કરવાનું હોવાથી ક્યાં વાંધા ઉભા કરવામાં આવશે તેની માત્ર અટકળ કરી અને તેના જવાબ આપવા પડશે એ એક મને ગેરલાભ છે.

ગુન્હા થયલો ક્યારે કહેવાય?

મેં ગઈ કાલે જણાવ્યું તેમ એક રાખસે ગુન્હા કરવાની કોશિશ કીધેલી કાયદો ત્યારેજ સ્વીકારે છે કે જ્યારે એક ગુન્હા કરવા માટે આ ગમચથી વિચાર કરી રાખવામાં આવ્યો હોય કોશિશ કીધેલી એક માણસે કાયદા મુજબ ત્યારે જ ગણાય કે જ્યારે તેણે એક ગુન્હા કરવા માટે આગમચથી ધરાદો રાખ્યો હોય તથા છેવટે કાંઈ મનલગ્ય પાર પાડવાની તેની નેમ હોય. શી તુરી મુકદમામાં એટલુંજ કહેવું બસ નથી કે શી તુરી લખાણથી લોકોનાં મગજ ઉત્કેરાયલાં હોવાં જોઈએ પણ એવી ઉત્કેરણી ચાલી હતી એવું પુરવાર કરવું જોઈએ છે. ૧૨૪ ક. કલમના બીજા ભાગ મુજબ એવી રીતે પ્રિયાદ પક્ષે પુરવાર કરવું જોઈતું હતું. ૧૨૪ ક. કલમના પહેલા ભાગ મુજબ પણ મારી ઉપર કામ ચલાવવામાં આવ્યું છે, જે કે પહેલો ભાગ મારા મુકદમા ને બીલકુલ લાગુ પડ્યો નથી, આરોપમાં બે વીજે મુકદમામાં આવી છે. એક એકે લોકોને ઉત્કેરવામાં આવ્યા છે તથા બીજે એકે પહેલો આરોપ જો નીશ્કળ જાય તો લોકોને ઉત્કેરવાની કોશિશ કરવામાં આવી છે. પણ કાયદા મુજબ કોશિશ કીધેલી ત્યારેજ ગણાય કે જ્યારે એક

ગુન્હા કરવાનો પહેલેથી ધરાદો રાખવામાં આવ્યો હોય તથા તે કોશિશ કાંઈ હેતુથી કરવામાં આવી હોય. દાખલ તરીકે હું કાંઈ કોર્ટમાંથી બેરોમ્બરના રેસન ઉપર જઈ જવાનો હોલો તે મારી બેરોમ્બર રેસન ઉપર જવાની કોશિશ કરવાનો સળગ્ય પુણે જવાનો ગણાશે. કેટલા મુકદમાઓમાં એવું ઠરાવામાં આવ્યું છે કે કેક માણસને ગુન્હેગાર પુરવાર કરવા માટે તે કીધેલી કોશિશ છેક છેવટની નેમ સુધી લઈ જવામાં આવેલી બતાવવાની જરૂર નથી. તેવા કદમા વખતે મારી સામે ટાંકા બતાવવામાં અવગેજી હું તેના જવાબ આપીશ. એક ખસને મારી નાંખવાની કોશિશ કરવાના એક મદમામા ફરવાદી આરોપીથી ચાર કદમ દુર હું નેટલાં આરોપીએ પોતાના હાથમાંની કાદાળ ઉચકી હતી પણ નેટલાં કાંઈએ ને હીનની લંધી હતી. આ ઉપરથી આ આરોપીને ખુનત વાંકથી એવું જણાતી નીતીપ ઠરાવવામાં આવ્યો હતો એવી તરફથી કે એમ કેમ કહી કાય કે ચાર કદમ દોડ્યા પછી ફરીવાદીને માં નાખવાનો ધરાદો ને ફેરવતે નહીં.

મીંઝા આનસન-આ મુકદમામાં જજ પોતાના બેલો શું છે?

મીંઝા તિલક-તે કાંઈ અંત આવ્યા નથી.

લખાણમાં મારો હેતુ શું હતો?

મીંઝા તિલકે આગળ ચલાવતાં જણાવ્યું બે જાનની કોશિશ હિંદી ફોજદારી કાયદાએ રકારી છે એક પુરેપુરી તથા બીજી કાંઈક એ ખુનતા મુકદમામાં કોશિશ પુરેપુરી કે મદમ બને એકસરખી ગણાય છે. ખુન કરવું અથવા ખુન કરવાની કોશિશ પુરેપુરી કરવામાં આવતું જોઈએ. આથી ફરીયાદ પક્ષ જણાવવાને બંધાયેલી છે કે શીતુર ઉત્કેરવાની કોશિશ એટલા સળગે કરવામાં આવેલી ગણાશે કે ચોક્કસ સળગ કારણે વચ્ચે આવવાથી મારી કોશિશ નિષ્ફળ હતી. હું જણાવી સુખો છું કે લખાણ વામાં મારો હેતુ લોકોને ઉત્કેરવાનો હતોજ. ૧૨૪ ક. કલમ મુજબ મારા તરફથી કરવ

આવેલી કોરોશ છેક છેલ્લા તપકા સુધી લઇ
રામાં આવેલી પુરવાર કરવી જોઈએ છે. ૫૧૧
કલમ મુજબ મારી ઉપર આરોપ મુકવામાં
આવે હતા તે વાત જુદી હતી. ત્યાં પુરેપુરી
પણુ અરધી પણુ કોરોશ કરવા માટે મને
રીરવાર ઠરાવી શકાતે, આવી તકે જો તમે
યા કે મેં રીતુરની પુરેપુરી કોરોશ કીધી ન
તો તમે મને બીન તકસીરવાર ઠરાવી શકશો
। તકરાર લેવામાં આવી છે કે એક માણસને
જાન ધ્યાનમાં લેવાનો નથી પણુ તેનું પરી
થું આવે છે તે પણુ જોવાનું છે. એક
ચોરી કીધી તો તેને ચોરી માટે સજા કર
રહે છે પછી ચોરી કરવાની તેની મતલબ
તે હોય. તકરારી લખાણુ કરવાનો ધરાદો
હતો કે છેવટની નેમ થું હતી તેમાંની એ
બાબત ધ્યાનમાં લેવાડું તમને નથી કહેતો પણુ
મેં સાથે ધ્યાનમાં લેવા કહું છું. કેટલીક કોરો
એવી છે કે જે કરવામાં આવે અને તેમાં
જાતા મળે તો કાયદો સજા કરે છે પણુ તે
રી અમલમાં મુદ્દી ગુન્હા કરનારને કાયદો
લગાડી શકતો નથી એવો ગુન્હા આપઘાત
। એક જણુ આપઘાત કરવાની કોરોશ કરે
તે નીજીવ નીવડે તો કાયદો આપઘાત કર
માટે તેને સજા કરે છે પણુ એક માણસ
ઘાત કરી મુકડું બનતાં કાયદો તેને હાથ
ડો શકતો નથી, પણુ મારે તે બાબત ઉપર
ડું નથી.

કોરોશ કેને કહેવી ?

‘બાલા’ના રાજકોહી મુકરદમામાં મી० જ
। બેરીએ કોરોશ કેને કહેવી તેનું વર્ણન
નું છે અને તેનું જ વર્ણન આ કોર્ટના માન
ત વકા જડજ સર લોરેન્સ જેનકીન્સે પણુ
આપ્યું છે અને તેમાં તેમણે જણાવ્યું છે કે
જેશમાં આગળથી મનમાં ચોક્કસ વિચાર ધરા
નો સમાવેશ થાય છે. કોરોશનો તેવો અર્થ હું
મારે પોતાના લાભ માટે ખેંચી તાણીને
નથી પણુ તે અર્થ આ દેશના કાયદાથી
માં આવેલો છે અને જ્યાં સુધી ૧૨૪ એ.

કલમમાં કોરોશ શબ્દ રહેલો ત્યાં સુધી તેનો અર્થ
જુરીએ ઉપર મુજબનોજ સમજવાની અને લખ
વાની જરૂર છે. કાયદો જુદી ચીજ છે અને કા
યદો અમલમાં મુકવો એ જુદું છે અને કાયદો
અમલમાં મુકવાનું જુરીનું કામ છે કહે છે કે
જડજેએ કાયદા બનાવ્યા છે. હું કહું છું કે જુ
રીએ કાયદા બનાવેલા છે અને ચોક્કસ જડજે
ચોક્કસ ફરમાન કરવા છતાં પણુ તેના કહેવા
પ્રમાણુ જુરીઓએ ચાલવા ના પાડી છે. છાપાના
છુટાપણાનો કારણ જુરી છે અને કાયદાની સખ
તાઈ તપાસી કાયદો કેવી રીતે અમલમાં મેલવો
એ જુરીનો હક છે. ૧૭૯૮ માં જુરી અને કાય
દાશાસ્ત્રીઓ વચ્ચે હકને લગતી જુએસ ચાલી
હતી અને એક તરફથી જુરી અને બીજી તરફ
થી ધારાશાસ્ત્રીઓના ઝગડામાં જુરીએ પોતાનો
હક કેવો છે તે બતાવવાની કોરોશ કરી હતી.
ઇંગ્લંડનો જુનો કાયદો એવો હતો કે લખનારનો
ધરાદો થું હતો તે બતાવવાનું કામ જડજનું
હતું. તે વખતમાં બ્યારે જડજ અને જુરી વચ્ચે
ના હકની લડત ચાલતી હતી તે વખત ધણે
બારીક હતો અને દેશમાં લોક ઉશ્કેરણી હતી.
૧૭૯૨ માં ફ્રાન્સનું પ્રગતસાતક રાજ્ય થયું હતું
અને તેવોજ વખત હાલમાં હિંદુસ્તાનમાં ચાલે
છે અને સરકારનો વિચાર એવો છે કે લોકલાગ
ણી ઉશ્કેરનારાઓને દાખી દેવા અને તેમને કાળે
પાણી મોકલી દેવા. જેમ હાલ રાજકોહી
લખાણુ માટે સંખ્યાબંધ મુકરદમાઓ સરકાર
ચલાવે છે તેમજ આગલા ૧૭૯૨ માં પણુ તેવા
જ રાજકોહને લગતા મુકરદમાઓ સરકારે લોકો
સામે માંડ્યા હતા.

જડજ તથા જુરી વચ્ચેની લડત

તે વખતે એક ચોપાનું પ્રગટ કરવામાં
આવ્યું હતું, જેમાં એક અહરથ તથા ખેડુત વચ્ચે
થયેલી વાતચીતના આકારમાં ઇંગ્લંડની પાલ્સિ
ટમાં સુધારા કરવાની કેટલી જરૂર હતી તે દર્શા
વવામાં આવી હતી. આ ચોપાનું લખનાર સામે
જડજ તથા જુરી સંન્યુમ કામ ચલાવવામાં આ
વતાં જડજે જણાવ્યું હતું કે ચોપાનું રીતુરી

છે કે નહીં તે નડા કરવાનું કામ મારું પોતાનું છે, આ ચોપાન્યું સરકાર સામે શરૂવટ બરેલું હતું કરાવું છું, જેથી જુરીએ આરોપીને તકસીર વાર ઠરાવેલો. પણ આરોપીના ધારાના હિમાયતી એ તકરાર લીધી કે શીતર કાંઈ કાયદાનો સવાલ નહીં પણ બનેલા સંભોગોને લખતો સવાલ છે, જે ઉપર વિચાર કરવાનું કામ જુરીનું છે. તેણે જુરીને આરોપીને બીન ગુન્હેગાર ઠરાવવાને જ જણાવ્યું હતું. હવે જુરી શું કરી શકે? તેને જજે આરોપીને તકસીર ઠરાવવાને જણાવેલું હોવાથી જુરીએ આરોપીને ફક્ત ચોપાન્યું પ્રગટ કરવા માટે ગુન્હેગાર ઠરાવ્યો હતો પણ શીતુરી ચોપાન્યું પ્રગટ કરવા માટે ગુન્હેગાર ઠરાવવા માટે જજે પ્રાછળથી મજબુત આગ્રહ કરવા છતાં ના પાડી હતી. જુરીએ મજબુતીથી જણાવ્યું હતું કે એક ચોપાન્યું પ્રગટ કરવાનું કાયદો ગુનાહ બરેલું ગણીને હોય તો આરોપીને ગુનેહગાર ઠરાવેલો, જજે તેટલું છતાં આરોપીને ગુનેહગાર ઠરાવ્યો હતો. આ ઉપરથી આરોપીના ધારાના હિમાયતીએ બીજા જજ સન્મુખ એ મુકરદમો લઈ જવા માગ્યો હતો. ત્યાં લઈ જવામાં આવતાં પણ જજે કે આરોપીને કરવામાં આવેલી સગ્ન બદલ રાખવા માં આવી હતી તે છતાં એ બાબત ઉપર પાર્લામેન્ટનું ધ્યાન ખેંચાયું હતું, જેણે ૧૭૯૨ વાળો કાયદો પસાર કરીધો હતો, જે કાયદામાં આરોપીને એવી બાબતમાં ગુન્હેગાર ઠરાવવાની મુનસફી જજ ઉપર નહીં પણ જુરી ઉપર છોડવામાં આવી છે. ઉપલા મુકરદમામાં આરોપીના ધારાના હિમાયતીએ વાળબી રીતે તકરાર લીધી હતી કે ચોરી પુન વગેરેના મુકરદમાની તપાસ ચલાવવા માટે જુરી નેમવામાં આવે કે નહીં તે વાત નજીવી છે પણ બ્યાં રાજકરતા તથા પ્રગ્ન અથડામણમાં આવે ત્યાં આરોપીની તપાસ જુરી મારફતે ચલાવવાની પહેલી અગત છે. તેની આ તકરાર હાલમાં પુરેપુરી સ્વીકારવામાં આવે છે અને કાયદામાં એવા મુકરદમાઓમાં જુરીની મદદ લેવાની જોડ વજી રાખવામાં આવી છે તથા જુરીને માથે એ બાબતમાં ચુકાદો કાયદાની નજરે નહીં પણ આસ

પાસના સંભોગો ધ્યાનમાં લઈ આપવાની નાખવામાં આવી છે. સને ૧૭૯૨ નો કા જુરીને મોટી સત્તા આપનારો છે. ઇંગ્લંડ દાલમાં જજ જુરીને મુકરદમાની ફેરીયત સત્તા આરોપી ગુન્હેગાર ગણાવેલો બેઠાએ કે તથા એક કામ કરવામાં તેનો ધરાદો ૨ બરેલો હતો કે કેમ તે કદી જણાવતો નથી તેનો ફરિયા કરવાની સત્તા જુરીને છે એવું એ બાબત ઉપર પોતાના વિચાર આપવાથ લખ રહે છે. તે ફક્ત મુકરદમામાં રજુ કર આવેલી કચી જુઆની મુકરદમા સાથે બંધ છે તે ઉપર જુરીનું ધ્યાન ખેંચી તે ઉપર નુમાન ખેંચી ચુકાદો આપવાનું જુરીની પે ઉપર છોડે છે. જે લોકમાંથી લેવામાં અગમે તે નવ જણની બનેલી જુરી તકરારી જુ કરવામાં મારી નેમ ગુન્હા બરેલી એ ઠરાવે તો મારે તે ચુકાદો માન્ય રાખવો જ છે તથા તે સામે મારાથી એક બોલ પણ શકાય નહીં સારે નસીબે હિંદમાં પણ ઇંગ્લેન્ડ કાયદો છે. મારો મુકરદમો અહીં બંધમાં લાવવામાં આવ્યો છે તે બેઠા છું કારણ કે અહીંયાં મારા મુકરદમાની મારફતે તપાસ ચલાવવામાં આવે છે અને મથકોની માફક જલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ મારફતે વામાં આવતી નથી.

છાપાનાં કુટુંબજાનો સવાલ.

ઇંગ્લંડમાં સને ૧૭૯૨નો કાયદો

કરવામાં આવ્યા પછી ચલાવવામાં આવેલા ફીતુરના મુકરદમામાં બેન રીડ નામના એ બક સામે કામ ચલાવવામાં આવ્યું હતું. પી પાર્લામેન્ટના અંકુશવાળું રાજ્ય પસંદ હતો નહીં, તે આગળના જેવો રાજ્ય આપખુદ અમૂલ સ્થપાયેલો જેવા ઇચ્છતો જુરીએ આ બાબતમાં એવો સુધારો આપ્યો કે જોકે અમે ચોપાન્યામાં દર્શાવેલા વિ સાથે મળતા નથી પણ તે છતાં એ જે અંકકાર પ્રમાણિકપણે જે સુધારા થયલા

દર્શાવવા માટે બાહર પાડેલું હોય તો તેની નેમ પ્રમાણિક હોવાથી અમે આરોપીને બીન તકસીરવાર ઠરાવીએ છીએ. આ મુજબ તમે મારું લખાણ સુધારા કરવાની રીતે નેમ રાખી કરવામાં આવ્યું હતું કે કેમ તે વાત ધ્યાનમાં રાખી તમારે સુકાદો આપવો. તમે મારા કરતાં જુદો અભિપ્રાય વખતે ધરાવતા હશે પણ તમારે જોવાનું એ છે કે તે અભિપ્રાય દર્શાવવામાં મારી નેમ પ્રમાણિક છે કે કેમ. તમે મારા વિચારો દર્શાવવા માટે મને તકસીરવાર ઠરાવશો તો તેથી તમે જેમ મારા વિચાર દર્શાવવાનું છુટાપણું છીનવી લેશો તેમજ તમે પણ તમારા વિચારો દર્શાવવાનું છુટાપણું યુમાવશો કારણ કે તમારા સુકાદોનો અર્થ એજ થશે કે એક શખસ પોતાના વિચારો છુટથી દર્શાવી શકે નહીં. ઇંગ્લાંડમાં ૧૭૮૨નો કાયદો પસાર કર્યો પછી એક ફીતુરને લગતા મુકદ્દમામાં આરોપીએ જો કે એક મેળાવડા સમુપ ખુલી રીતે દેશમાં ફેટલાક સુધારા કરવાની જરૂર જાહેર કીધી હતી તથા આપણું હતું કે જે જરૂર જણાય તો મારી ખાતરી છે કે આ મેળાવડામાં બીરાજો એકે એક જણ એવા સુધારા મેળવવા માટે પોતાના લોહીનું ફેરકે રીપું રેડવાને તૈયાર થશે, તે છતાં આ વાક્ય લોકોને માટે હકો મેળવવાની પ્રમાણિક નિષ્ઠાથી બોલવામાં આવ્યું હતું એવું ગણી જુરીએ આરોપીને બીન તકસીરવાર ઠરાવ્યો હતો. વર્તમાનપત્રનું છુટાપણું તથા છકેલપણું શું કહેવાય તેના સંબંધમાં ફરિયાદ પક્ષના ધારાના દિ મારીએ તમે હજુર એક જડને જુરી સનમુખ બાંધવું કરતાં જે વિચારો દર્શાવ્યા હતા તે કાંઈ સંબળાવ્યા છે પણ છકેલપણું નહીં કરવાનું કામ જડજનું નહીં પણ જુરીનું છે. મારું લખાણ વર્તમાનપત્રના છુટાપણાં કે છકેલપણાંમાં આવે છે તે બધા સંજોગો જોઈ તમારે જવાનું છે. ઇંગ્લાંડની માફક અત્રેની મોટી જડજન અનુજાન શું બેસવું તે નહીં જુરી જિપરજ છોડે છે. એક શખસ કે લખાણમાં જાંત તથા સુલેહ બરેલી રી

તે રાજબંધારણમાં ફેરફાર કરવાની જરૂર દર્શાવે તેની વચ્ચે આવવું તે લોકોનાં છુટાપણાં ઉપર તરાય મારવા જેવું છે. અત્રેજ કળવણીએ આ દેસમાં પગપેશારો કીધો છે તેને પરિણામે આવેલું અત્રેજ પ્રગ્નની નકલ કરીએ છીએ, પણ અત્રે સત્તાવાળાઓ તરફથી જણાવવામાં આવે છે કે ઇંગ્લાંડના જેવું છુટાપણું હિંદમાં આપી શકાય નહીં,

આપણુદી અમલ સામે લડત.

લાલમાં હિંદમાં આપણે મોટા અમલદારી વર્ગની આપણુદ સત્તા સામે લડત ચલાવીએ છીએ જે લડત ચલાવવામાં મેં તમને ૧૭૪૨ માં ઇંગ્લાંડમાં લખાણ કરી લડત ચલાવનારાઓના જે દાખલા આપ્યા છે તેમાં તેઓને ત્યાંની જુરીએ બીનગુન્હેગાર ઠરાવી જે ટેકો આપ્યો હતો તેવોજ ટેકો તમે જુરીના ગૃહસ્થોએ હિંદમાં લખાણ કરનારાઓને આપવો જોઈએ છે. છાપાનાં છુટાપણાંને જળવવા માટે તમે જુરીના ગૃહસ્થોના ટેકાની પહેલી જરૂર છે. તમે જુરીના ગૃહસ્થો વર્તમાનપત્રોના રક્ષણ કરતાઓ છો વરતમાનપત્રો સત્તાવાળાઓના આપણુદ અમલ સામે લડત ચલાવે છે, જેમાં તમારી નહીં તો બીજી કોણની મદદની વકી રાખી શકાય ? તમને જો લાગે કે એક લખાણ નીરઅપરાધી છે એવું ફેરવી શકાય તો તે પુરત નીરઅપરાધી તરીકે ઠરાવવાની તમારી ફરજ છે. જે હિંદ ઉપર તદ્દન આપણુદ અમલ ચલાવવામાં આવેલો જેવા મા ગતા હોવો તો તમે વર્તમાન પત્રોનું છુટાપણું ફરડી નાખો, પણ મેળવવા માટે મોટા ભોગે આપ્યાં છે તે પ્રગ્નનો અમલ છે, સારે તમારી ફરજ છે કે અત્રે મોટા અમલદારી વર્ગના આપણુદ અમલ તોડવા માટે વર્તમાનપત્રો તરફથી ચલાવવામાં આવતી લડતને ટેકો આપવો. હું અત્રે તમારી દયા મેળવવા માટે આપ્યો નથી પણ પ્રગ્નના હકો માટે લડત ચલાવવા આવ્યો છું. તમારા અને મારા વિચાર એ બાબતમાં જુદા પડશે પણ તમારે જોવાનું એટલુંજ છે કે

હાલ સલાવવામાં મારી નેમ પ્રમાણિક છે કે કેમ. હવે હું એક અમેરીકન કાપદો તમો આગળ ટાંકી બતાવીશ ત્યાં પણ આપખુદ અમલ તથા પ્રજા વચ્ચે મોટી હાલત ચાલતી હતી હું સને ૧૭૩૫ ની વાત કરું છું, જે વેળા અમેરિકા ઉપર અંગ્રેજ અમલ ચાલતો હતો. હિંદમાં હાલ આ મોટા અમલદારાદી વર્ગ તરફથી જેવો આપખુદ અમલ સલાવવામાં આવે છે તેવોજ આપખુદ અમલ ત્યાં સલાવવામાં આવતો હતો. આ મુકરદમામાં સને ૧૭૩૪ માં અંગ્રેજ ગવર્નર હતો, તે આપખુદથી અમલ ચલાવતો હતો. ન્યુયોર્કનાં વર્તમાન પત્રોએ તે અમલ ઉપર સખ્ત ટીકાઓ કીધી હતી નવેબર માસમાં એક લેખકને ફીતુરી લખાણ કરવા માટે પકડી તુરંબમાં નાંખવામાં આવ્યો હતો. તેને લખવાની ચીજે કાંઈ હાથ ધરવા દેવામાં આવી હતી નહીં. સારે નસીબે મારા સંબંધમાં તેમ કરવામાં આવ્યું નથી. પણ પોતાના મદદનીશને પોતાના ચોરડાનાં બારણામાંથી પોતાના વિચારો જણાવી પોતાનાં પત્રનું અધિપતિપણું ચલાવવાનું તેણે આજુ રાખ્યું હતું. આ લેખક સામે એવો આરોપ મુકવામાં આવ્યો હતો કે તેણે સરકાર ઉપર આડકત્રા આરોપો તથા તેની સામે શકમંદ ઇશારા કીધા હતા. સરકારે પોતા માટે બધા હુશીઆર ધારાના હિમાયતીઓને રોકી રાખ્યા હતા. પણ સારે નસીબે હેંસી વરસની ઉમ્મરનો હેમીલ્ટન નામનો ધારાનો હિમાયતી પ્રજાને છુટા પાડીને ખાતર આરોપી તરફથી હાજર થયો હતો. તેણે તકરારી લખાણ આરોપીએ લખ્યું હતું એવું કમુલ કીધું હતું. આ ઉપરથી જડને કહ્યું કે આરોપી તરસીરવાર ફરે છે, કારણ કે ફીતુરી લખાણ તેણે લખ્યું છે એટલુંજ જોવાનું રહ્યું હતું. પણ હેમીલ્ટનને જણાવ્યું કે લખાણ ફીતુરી છે એવું પેહેલે પુરવાર કરવું જોઈએ છે. ફરિયાદ પહેલે લખાણ એટલા સખ્ત માટે ફીતુરી ગણ્યું હતું કે તે લખાણમાં અંગ્રેજ ગવર્નર સામે હુમલો કરવામાં આવ્યો હતો જે દેશના રાજકર્તાની પ્રતિનિધિ હોવાથી રાજક

તાં સામે ધિક્કાર બતાવવા જેવું લખાણ હતું. અત્રે હિંદમાં પણ એમજ દરેક પોલીસનું માણસ પોતાને રાજ કર્તાના પ્રતિનિધિમાં ખપાવે છે આ બાબતમાં જડને જ્યુરીને કહ્યું હતું કે લખાણ કરવાનો ઇશારો રાજઅમલમાં સુધારો કરવાનો કે બીજો કાંઈ હતો તે ધ્યાનમાં નહીં લેતાં ફક્ત લખાણ ફીતુરી છે કે કેમ તે ઉપરજ ધ્યાન આપવું. પણ જ્યુરીએ કશાની પરવા નહીં કરતાં આરોપીને બીનતકસીરવાર ફરોવા હતા. મેં જે લખાણ કીધું છે તે તદ્દન પ્રમાણિક હેતુથી કીધું છે, એવું હું પાછળથી બતાવી આપીશ. ખરું જોતાં જ્યુરીના અહરથોજ જડને છે, કારણ કે તેઓનેજ બધા ચુકાદો આપવાની સત્તા છે, તેઓ એક લખનારની પ્રમાણિક નેમ સમજતાં વાર લગાડતા નથી, જેથી એકદમ કોઈને ફીતુર માટે તેઓ તકસીરવાર ફરોવા નથી. આ સખ્તે ઈંગ્લંડમાં ફીતુરી મુકવામાં ઘણી નજીવી સંખ્યામાં નોંધાય છે. આ દેશની જ્યુરી પણ ઈંગ્લંડની જ્યુરીની નકલ કરે તો અત્રે પણ એવા મુકરદમા, સંખ્યા ઓછી થઈ જાય. મીં તિલકે તે બાદ પોતાનાં તા. ૯ મી જુનનાં તકરારી લખાણમાંથી એક વાક્ય વાંચ્યું હતું, જેમાં જણાવવામાં આવ્યું હતું કે “સરકારને લોકોની ફરિયાદો ઉપર ધ્યાન આપશે તો આંવા બનાવો બિવિધમાં બનતા અટકશે.” આ વાક્ય વાંચી મીં તિલકે જણાવ્યું કે મારું લખાણ કાંઈ બીજીજ નેમથી લખવામાં આવ્યું છે, એવું શા માટે માની લેવું જોઈએ? લખાણની એવીજ મતલબ એજ લખાણમાં આવેલા જુદા જુદા ફકરાઓ ઉપરથી માલમ પડે છે.

અત્રે મીં તિલકે પોતાનાં લખાણમાંથી જુદા જુદા ફકરાઓ જ્યુરી સમુખ ટાંકી બતાવ્યા હતા.

તે બાદ તેઓએ પોતાનાં લખાણમાં એવો ફકરો વાંચી સંબળાવ્યો હતો:—
પત્રો જણાવે છે કે હિંદી વર્તમાન પત્રો અમલદાર વર્ગ સામે ટીકા કરે છે તેથી

પૈરમાં બનેલા જેવા બનાવો બનતા આપણે જો
હાથે છીએ. આથી હોરી પત્રોને એવાં દીકા કર
તાં અટકાવવાં જોઈએ. “ પણ અંગ્રેજ પત્રોના
આ દીકા મુખર્ષી બરેલા છે. આ વાક્ય ટાંકી મી.
તિલકે જણાવ્યું કે મારાં આ વાક્ય ઉપરથી જો
વામાં આવશે કે મારું લખાણ અંગ્રેજ પત્રોમાં
આવેલી દીકાઓનો રદીયો આપવા માટે લખવામાં
આવ્યું છે.

“ કેસરી ” પત્રનો બોહોળો ફેલાવો-પત્રોમાં
લખાણ કેમ થાય છે ?

હવે કયા સંજોગો વચ્ચે દીકા કરવામાં આ
વ્યા હતા તે ઉપર હું તમારું ધ્યાન ખેંચીશ. મું
ઝરપોરમાં બેંચથી બે બાનુએ માર્યા જવાનો
બનાવ એપ્રિલ માસની અધવચ્ચે બન્યો હતો.
હવે આ વાત યાદ રાખવાની છે કે મારાં “ કેસરી ”
પત્રનો અંગ્રેજ કે હિંદી પત્રો કરતાં સ
ર્વેથી વધુ ફેલાવો થાય છે. મારી ફરજ દરરો
જ બનતા બનાવો ઉપર મારા સંખ્યાબંધ
વાંચનારાઓના લાભ માટે દીકા કરવાની
હતી. ખરું જોતાં અસાંતિના વખતમાં એક જાહે
ર લેખકની ફરજ છે કે સરકારને જાણતાના હા
લાજ લેવા માટે અટકાવવાને જણાવવું. આ ફર
જ લગભર મુશ્કેલ છે પણ તે એક જાહેર લેખક
ને બજાવવી પડે છે. અમે કાંઈ બીજો ધંધો ન
હિ હોવાથી પૈસા કમાવા માટે વર્તમાનપત્રો નથી
ચલાવતા પણ લોકોને દેશમાં બનતી વિગતોથી
વાકેફ કરવાની મનઃકામથી ચલાવીએ છીએ. એક
લેખકને બનતા બનાવો ઉપર તુરંતાતુરત વિચારો
આપવા પડે છે. આજે એક બનાવ બને
અને તે બનાવ બન્યા પછી આવતી કાલે
પત્ર પ્રગટ થવાનું હોય તો જે દિવસે બનાવ બ
ને તે ઉપર તેજ દિને તુરતા તુરત દીકાઓ કર
વી પડે છે. તેમાં દર્શાવેલા વિચારો વખતે બુલ

પણ હોય. પણ તે છતાં દરરોજ બનતા

ઉપર દીકા તો કરવી પડે છે. એ દીકા
જાહેર તરીકે ગણી લોકોને ખરો માર્ગ બ
; માટે કરવામાં આવે છે. આ ફરજ બ
; લખાણમાં અહીં તહીં કાંઈ એવા ફકરા

આવે કે જેથી લોકોમાં ઉચ્ચેરણી ફેલાવવાનો સ
બધ રાખવાનું કારણ મળે તો ફક્ત તેજ ઉપર
થી મારી પ્રમાણિક નેમ ઉપર શક લઈ જવાનું
ઘાતકી ગણીશે. આ દીકા કરતાં હું અત્રે જણા
વીશ કે મારાં લખાણમાંના કોઈ પણ ફકરાઓ
થી ઉચ્ચેરણી ફેલાઈ હોય એવું હું માનતો
નથી. ને ઉપરાંત મેં આ લખાણ કીધું હતું તે
વેળા બીજાં પત્રો શું વિચેચન કરતાં હતાં તે હું
તમો સન્મુખ રજૂ કરીશ. તે ઉપરથી મારી લ
ખાણ કરવાની નેમ શું હશે ને તમો સમજી શ
કશો. આ લખાણ લખતી વેળા મારી હજુર મું
ઝરપોરના બનાવ ઉપર કરવામાં આવેલી દી.
કાઓવાળાં વર્તમાન પત્રો પડેલાં હતાં જેમાં આ
લેલી તકરારોનું ખંડન કરવાનું હતું. એજ રીતે
ઇંગ્લંડના પત્રો કામ લે છે. ઇંગ્લંડમાં વર્તમાન
પત્રો લીબરલ, કનઝરવેટીવ, સોશીએલીસ્ટ વગેરે
જુદા જુદા પક્ષનાં હોય છે. તેઓ જુદી જુદી
રીતે દીકાઓ કરે છે ખુર લડાઈની વેળા કેટ
લાંક પત્રો જે લડાઈની તરફેણમાં હતાં તેઓ લ
ડાઈની દરરોજ મળતી રહેતી ખબરો ઉપર તે
મતલબના દીકા કરતાં હતાં, બપોરે બીજાં લડા
ઈના કામ સામે નાપસંદગી બતાવનારા દીકા ક
રતાં હતાં.

મુંઝર પોરવાળો બેંચ ફેંકવાનો બનાવ.

મુંઝરપોરમાં બનેલા બનાવના સંબંધમાં
મેં જાનના દીકા થતા હતા એ બનેલો બનાવ
બેદકારક હતો તે વીશે તો કાંઈ સંચાલ નહીં હ
તો. પણ આ બનાવ અસાધારણ હતો તથા તે
અટકાવવા તથા તેનું કારણ દરશાવવા માટેની
દીકાઓ બધાં પત્રો તરફથી કરવામાં આવી હ
તી. હવે આ બનાવ બન્યા પછી શું બન્યું ?
એ વેળા અંગ્રેજ પત્રો કેવી દીકા કરતાં હતાં તે
હું તમને જણાવીશ. એમ ધારો કે એક કથળ
માં કોઈ બાળક ઉપર તકરાર ચાલી છે તેમાં હું
ભાગ લઉં અને બીજા સમાસદોએ કીધેલાં બા
વણીનું ખંડન કરવા માટે હું બાપણુ કરું તે એ
કહું બાપણુ સાંભળી તે બાપણુ ઉપરથીજ તમો
માંગ વિચારોના સંબંધમાં કાંઈ અનુમાન ખેંચો

તો તે ભુલ ભરેલું આવશે. તમે ખરું અનુમાન તો મારી આગળના સમાસદોએ કીધાં બાપણે માં થું બોલાયું હતું તે ઉપર પણ વિચાર કે થાં પછીજ આપી શકો. હવે બોળને લગતાં મારાં લખાણ ઉપર હું આવીશ. બોળના બનાવના સંબંધમાં મેં એકલાએજ વીવેચન કીધું નથી. “પાયોનીયર” “બોળની ખાસીઅત” ઉપર લખ્યું હતું. મેં બોળના બેદ ઉપર લખાણ કીધું છે. “પાયોનીયર”નાં તથા મારાં લખાણોમાં ફેર ફેર વીચારો દર્શાવવામાં આવ્યા છે પણ તેની સાથે તમને કાંઈ નથી. તમને એટલું જ “બોળ” છે કે જેમ “પાયોનીયર” ને બોળની એક બાબતના સંબંધમાં લખાણ કરવાનો હક હતો તેમ મને બીજાના સંબંધમાં હક હતો. બોળના સવાલના સંબંધમાં મારી ફરજ મારી કામના વિચારો બાહર પાડવાની હતી. તે વિચારો દર્શાવવાનો મારો હક નાપાડવામાં આવે તો પછી વર્તમાનપત્રોની થું જરૂર રહી? મુઝફરપોરના આ ખેદકારક બનાવના સળખોના સંબંધમાં મતફેર પડ્યો છે પણ ખુદ આ બનાવ ખેદકારક છે તે વિશે તો કાંઈ શક નથી. આ બનાવ ખેદકારક છે કરી હું હમણાજ કહેતો નથી પણ હું પહેલેથીજ કહેતો આવ્યો છું. એ બનાવને લગતું મારા એક લખાણનું મથાળુંજ મેં “દેશની દુર્દશા” એવું કીધું તમે જોશો આ બાબતમાં મતફેર બોળ ફેરવાનાં સળખોના સંબંધમાં ફક્ત પડ્યો છે. આ બનાવ માટે ફેટલાકો ખુદ હિંદી પ્રગ્નકીય કોન્ગ્રેસને બદનામ કરવા લાગ્યા હતા. તેઓ જણાવતા હતા કે કોન્ગ્રેસમાં થયેલાં ઉરફેરણી બરેલાં બાપણોનું તે પરીણામ હતું. ફેટલાકોએ જણાવ્યું હતું કે એ બોળના બનાવ માટે આકળા વિચાર ધરાવનારા પણ જોખમદાર છે. “ઈંગ્લીશમેન” “પાયોનીયર” “ટાઇમ્સ ઓફ ઈન્ડિયા” “લંડન ટાઇમ્સ” વગેરે પત્રો એવા વિચારો દર્શાવવા લાગ્યાં હતાં કે કોન્ગ્રેસ જેવા મંડળને તથા આકળા વિચાર ધરાવનારા પક્ષને સખત હાથે દાબી દેવાં જોઈએ છે. હવે તમે જો મારી સ્થિતિમાં હો તે તમે એવી વખતે થું કરતે?

તેમ કરવામાં આવેલી એવી બલામણુ સામે મજબૂત વિચારો થું નહીં દર્શાવતે? આવી કરવામાં આવેલી બલામણુ સામે મારી મરાઠી કોમની લાગણીજ નહીં પણ આખી હિંદી કોમની લાગણી મેં મારાં લખાણમાં દર્શાવી હતી. મેં આ લખાણ હિંદી કોમને ઉરફેરવા માટે નહીં પણ હિંદી કોમ એ બાબતમાં થું વિચારો ધરાવે છે તેથી સરકારને વાકેફ કરવાની મતલબથી કીધું હતું આ મારો બચાવ છે અને આ મુકદ્દમાનો ચુકાદો આપવા માટે તમને એ બચાવ ઉપરજ ધ્યાન આપવું જોઈએ.

પોતાની ભુલ જોઈ નહીં શકતા સરકારી અમલદારો.

હવે હિંદી પ્રગ્નકીય કોન્ગ્રેસના સંબંધમાં હું કહીશ કે આ મંડળની તેમ સરકારી મોટા અમલદારોના વર્ગનો હાલમાં હિંદ ઉપર અમલ ચાલે છે તેમાં સુધારા કરવાની રાખવામાં નથી છે. મોટા સરકારી અમલદારોનો વર્ગ કેવી રીતે કામ કરે છે તે હું તમને જણાવીશ. એક મેળની આસપાસ દસ જણા બેઠેલા હોય તેઓને પોતાની સંખ્યા જણાવવાને કહેવામાં આવતાં દરેક જણ પોતાને ભુલી જઈ નવજ જણની સંખ્યા જણાવે તેની રીતે મોટા સરકારી અમલદારોનો વર્ગ કામ કરે છે. મોટા અમલદારોનો વર્ગ કહે છે કે દેશમાં અશાંતિ ચાલતી હોવાનો કાંઈ સળખ તે જોઈ શકતો નથી. તે કહે છે કે અંગ્રેજ અમલ ધમો ઉધાર લીધેલો છે, લોકો તેથી સતોષ પામ્યા છે તથા લોકોને અસતોષી બનાવવાનું કાંઈ કારણ જણાતું નથી. ફક્ત કારણ એટલુંજ જણાય છે કે ચોડાક શીતુરીઓ બાપણુ તથા લખાણ કરી દેશમાં અસતોષ છે. પણ મેળની આસપાસ બેઠેલા શખં તાને મણુચાતું ભુલી ગય છે તેમ મોટા રી અમલદારો પોતાનો આપખુદ અમલ અશાંતિના સળખ છે તે સમજવાનું ભુલી

છે. હવે આપણે અસલ બાબત ઉપર આવીએ. મોંઘા ફેંકવાના સળંગો શું છે તથા તે અટકાવવા માટેના ઇલાજો શું લેવા જોઈએ છે? મેં સબબ જણાવ્યા છે અને હવે હું ઇલાજ લેવાના સંબંધમાં બોલીશ. એ બાબત ઉપર મેં જે લખાણ કીધું છે તે કરતી વેળા પ્રથમ હિંદી પંચામાં આવેલા તથા પાછળથી અંગ્રેજી વર્તમાનપત્રોમાં આવેલા વિચારો ઉપર અને તે પછી વર્તમાનપત્રોને લગતા તથા દારૂગોળા જેવી ફાદી ઉઠનારી ચીજોને લગતા કાયદાઓ ઉપર બીજા પંચાએ જે વિચાર દર્શાવ્યા હતા તે ઉપર મેં મારા પ્રમાણિક અભિપ્રાય મુજબ ટીકા કાઢી દીધી. હું સવાલ તમોને પુછીશ કે તમા જાહેર લેખક હોશો તો શું ચાલુ બનાવો ઉપર તમે ટીકા નહી કરો? શું તમે ચાલુ બનાવો ઉપર વિવેચન કરવાનું છોડી દઈ ઇચ્છાપત્રમાં પુરાણી ચીજોની કરવામાં આવેલી શોષણોગો ઉપર વિચાર દર્શાવવાને બેસી જાઓ? મારી ઉપરનો આરોપ સાબિત કરવા માટે મારાં લખાણ ઉપરાંત આ બધા સળંગો તમે હજુર મુકવાને બદલે બધાં લખાણમાંના કયા ફકરાઓ શીતુરી છે તે દર્શાવવા વગર ફક્ત આખું લખાણ તમે હજુર મુકી અને તકસીરવાર ફાવવાને તમને જણાવવામાં આવ્યું છે.

ભુલાવો ખવાડનાર તરજુમાનો આધાર.

મારા મરાડી લખાણનો ઘણી ખરાબ રીતે તરજુમા કરવામાં આવ્યો છે તથા તે ઉપરથી મને તકસીરવાર ફાવવાને તમને જણાવવામાં આવ્યું છે. મારાં લખાણનો તરજુમા કેવી રીતે કરવામાં આવ્યો છે? મરાઠીમાં આ સાધારણ કહેવત છે કે “એક દોરડાને બુઝથી સર્પ સમજી તેને મારવા દોડતા ના” એ વાક્યનો તમે હજુર રજુ કરવામાં આવેલા સત્તાવાર અંગ્રેજી તરજુમામાં એવો અર્થ આપવામાં આવ્યો છે કે એક દોરડાને સર્પ છે એવું કહી તેને મારવા કરવામાં કોઈ સાર નથી. મેં ઉપર ખરો તરજુમા આપ્યો છે. તે સાચું આ સરખાવતા આ

તરજુમા કેટલો બેહુદા છે તે તમે તુરત સમજી શકશો. અંગ્રેજી બોલ “એ કીંગ” નો કાંઈપણ રાજા એટલે રાજકર્તા એવો અર્થ કરવાને બદલે દેશના હાલના રાજા એવો કરી દેવામાં આવ્યો છે. “કીલ” એટલે ખાલી મારી નાંખવું તેનો અર્થ એસેસીનેશન એટલે ખુન કરવું એવો કરવામાં આવ્યો છે. એવો ભુલાવો ખવાડનારો રજુ કરી તે ઉપરથી તમને મને તકસીરવાર ફાવવાને જણાવવામાં આવ્યું છે. એવી રીતનો તરજુમા કરવામાં આવે ત્યારે તો તે ઉપરથી કાંઈ પણ લખાણને શીતુરીના વર્ગમાં સેહેલથી લાવી શકાય.

મુપકીદો જાળવવા માટે ચેતવણી.

મુખ્યમાં ભરવામાં આવેલાં પ્રદર્શનમાં “લાઈંગ ગેલરી” નામની ગમત પુરી પાડવામાં આવી હતી તેની મુલાકાત લેનારાઓને યાદ હશે કે આ લાઈંગ ગેલરીમાં મુકવામાં આવેલી છબીઓમાં જોનારનો ચહેરો કદરૂપો બની જઈ વાંદરા વગેરે જાનવરો જેવો દેખાતો હતો. આથી મોટી હસાહસ દાસ્તો વચ્ચે થઈ રહેતી હતી. બધાં સુધી એ લાઈંગ ગેલરી હસવા માટે પ્રદર્શનમાં મુકવામાં આવી હતી ત્યાં સુધી તે એક ગમત આપનારી ચીજ હતી પણ અ્યારે તે “લાઈંગ ગેલરી”ના જેવી ગમત તરજુમા વાંકા મુકા કરી અત્રે કરી બતાવવામાં આવે છે ત્યારે તે મારા જેવા આરોપી માટે ઘાતકી જેવું થઈ પડે છે. તે બાદ તરજુમા ભુલભરેલો કરવામાં આવ્યો છે તે બતાવવા માટે કેટલાક વધુ લખાણો આપી મી. તીલકે જણાવ્યું કે આ તરજુમા ખોટા કરવામાં આવ્યો છે તો તેને બદલે નવો તરજુમા તમે હજુર રજુ કરવાની મારી કોઈ ફરજ નથી. મેં તો મરાડી ભાષામાં લખાણ કીધું છે, ખુદ તે લખાણ શીતુરી હોય તો તે માટે મને જવાબદાર ગણવો જોઈએ છે. પણ તેના ખોટા અંગ્રેજી તરજુમા ઉપરથી મને તમે તકસીરવાર ફાવવી શકો નહીં. મેં મી. બેશીને જુબાની લેવામાં આવતી હતી તે વેળા મી. બ્રાન્સને પુછ્યું હતું કે તમે તર

ફથી રજુ કરવામાં આવેલો તરજુમો ખોટો નથી એવું બતાવવા માટે તમો મીઠા જોશીના ઉપગ્રંથ ખીજે કોઈ સાક્ષી બોલાવશો કે અથવા ખીજે ખરો તરજુમો તમો અત્રે રજુ કરશો? તેના જવાબમાં તેણે જણાવ્યું કે હું એમાં જોઈ પશુ કરનાર નથી, વખતે એમ કહેવામાં આવશે કે આ તરજુમો ખોટો હોય તો મારે પોતે ખરો તરજુમો કરી તે રજુ કરવો જોઈએ. પણ મારે તે કામ શા માટે કરવું જોઈએ? હું શા માટે તરજુમા ખાતાનું કામ કરી સરકારને મુશ્કેલીમાં તરજુમો પુરો પાડું?

મીઠા તીલકના આ ટીકાથી કોર્ટમાં હસાહસ થઈ રહી હતી. જે ઉપરથી નામદાર જજે એતવણી આપી હતી કે તમાશીગીરો જે ગંભીરત નહીં જાણવશો તો કોર્ટમાંથી બધાને બાહર કઢાવામાં આવશે. આ ધમકીની તમાશીગીરો ઉપર અસર થઈ હતી તથા બાકીનું બાપણ પુર ગંભીર રાષ્ટ્રી સાંભળવામાં આવ્યું હતું.

મીઠા તિલકે તે બાદ આગળ ચાલતાં જણાવ્યું કે મારી ફરજ ફક્ત તરજુમો ખોટો છે એવું બતાવવાની છે, કારણ કે કાયદો એવું જણાવે છે કે જે એવું બતાવવામાં આવે કે આરોપી ઉપર જે આધારે કામ ચલાવવામાં આવ્યું હોય તે મોટે ભાગે ખોટો જણાય તો આરોપીને છોડી દેવો જોઈએ છે. હવે હું તરજુમો કેટલો ખોટો છે તે બતાવવા માટે આખું મરાઠી લખાણ હાથમાં લઈ તેના જુદા જુદા ફક્કરા ટાંકી બતાવી તેનો ખોટો અર્થ તરજુમો કેવી રીતે કરવામાં આવ્યો છે તે હું તમને બતાવીશ. તમો જુરીના ગૃહસ્થોમાંના કોઈ મરાઠી બાપા જાણતા હોય તો તા૦૧૨મી મેનું અસલ મરાઠી લખાણ તમારા હાથમાં મુકી ક્યા બોલો ખોટો છે તે હું બતાવતો જાઉં.

અત્રે જુરીના ફોરમેને મરાઠી નકલ માંગતાં મીઠા તિલકે નવ નકલો જુરીના ગૃહસ્થોને પુરી પાડી હતી.

તે પછી મીઠા તિલકે જુદા જુદા બોલો ટાંકી તેના અર્થ તરજુમોમાં તે માટે કેવા બોલો મુકવામાં આવ્યા હતા તથા તેને બદલે કેવા મુકવા જોઈતા હતા તે થોડાક બતાવ્યા પછી બતાવવાનું આવતી કાલ ઉપર મુલતવી રાખ્યું હતું.

નામદાર જજને જણાવ્યું કે જુરીના જે ગૃહસ્થો મરાઠી સમજતા હોય તેઓને બાકીના ગૃહસ્થોને અર્થ તરજુમો કેવો થયો જોઈએ તે સમજાવવાનો હક છે તથા તેઓને હક આપી પશુ ધરાવે છે, પણ જે જુરીના ગૃહસ્થ મરાઠીનો અર્થ નહીં સમજતા હોય તેને તેની સમજણ કોઈ બાહરનાં માણસ પાસેથી મેળવવા હક નથી.

મુકદ્દમો સાંભળવાની નવી ગોઠવણ.

આજે બપોરે ખાણ પછી કોર્ટ ખેસતાં જુરીના ફોરમેને નામદાર જજને જણાવ્યું કે શુકર તથા શનીવારે છઠ્ઠાંડની મેલ સ્ટીમરના આવગમના દિવસ હોવાથી એ દિવસે ધણું કામકાજ રહેતું હોવાથી શુકરવારે અરજી દિવસ તપાસ ચલાવી વધુ તપાસ સોમવારે ચલાવવામાં આવે તો ફીક. આ ગોઠવણ સામા મીઠા સાનન તથા મીઠા તિલકે કશો વાંધો નહીં લીધાથી શુકરવારે બપોરે અઢીવાગા સુધી તપાસ ચલાવી વધુ તપાસ સોમવાર ઉપર રાખવાની ગોઠવણ કરવામાં આવી હતી.

૫ મો દિવસ શુકરવાર તા. ૧૭ મી જુલાઈ.

આગલે દિવસે થયેલી ગોઠવણ મુજબ આજે અઢી વાગ્યા-સુધીનું કોર્ટનું કામ ચાલ્યું હતું, અને તે પછી કોર્ટ સોમવાર ઉપર મુલતવી રહી હતી. આજે પણ મીઠા તિલકે પોતાનું બાપણ આગળ ચલાવ્યું હતું.

અર્થ પત્રમાં હિંદીઓ સામા સમજાવવામાં તેના જવાબ માટે થયેલાં લખાણો.

તેઓએ જણાવ્યું કે મેં તમને જણાવ્યું હતું તેમ નકરારી લખાણ કરવામાં મારી મદદ નથી તે વેળા આજનાં વિવેચનમાં મારા તરફથી આજ

લેવાની હતી. બીજું એ કે મેં મારી મરાહી કે મના લાભ માટે એ લખાણ કીધું હતું તથા ની જીવું એ કે જે દીકા તે વેળા મુઝફરપોર ખાતે બોંબ ફેંકવાના બનેલા બનાવના સંબંધમાં કરવા માં આવતા હતા તેનો રદ્યો આપવા મેં કોશિશ કીધી હતી. મારાં લખાણની ફક્ત મરાહી કામ ઉપરજ અસર થાય એવું હતું કારણ કે મારું મરાહી પત્ર ફક્ત મરાહી બાપા સમજતાં આસામીઓજ વાંચે છે. બધા સંજોગો ઉપરથી તમારે જ્ઞેવાનું છે કે લખાણ કરવા માં મારો ધરાદો તથા નેમ શું હતી. હું થોડા વખતમાં કેટલાંક વર્તમાનપત્રોના ફક્કરા વાંચી બતાવીશ, જે ઉપરથી જણાશે કે તે વખતે મારી આસપાસના સંજોગો કેવા હતા. એક જાહેર લેખક તરીકે મેં મારી ફરજ વિચારી હતી કે જે દીકા અંગ્રેજી પત્રોમાં થતા હતા તે મારા દેશના લાભની આટ આવે એવા હોવાથી તેનો રદ્યો આપવો તથા સરકારને ખરો માર્ગ બતાવવો. હિંદમાં આ સવાલના સંબંધમાં મોટા સરકારી અમલદારોનો વર્ગ તથા હિંદી પ્રગ્નકીય કોંગ્રેસ વર્ગ એવાં બે તડો પડી ગયાં હતાં. આ તડાં પડવાનો સમય બનેના લાભિ અથડામણનાં આવતા હોવાનો હતો જે કે સમ બે ઇંગ્લંડમાં કનઝરવેટીવ તથા લીબરલ એવાં બે તડો પડી ગયાં છે. હિંદમાં પડેલાં મેં ઉપર જણાવેલાં બે તડ કામ કામ વચે નહીં હતાં, જે એટલા ઉપરથી જોશી કે કેટલાક હિંદીઓએ વિવેચનમાં ભાગ લેતી વેળા કાન્ગ્રેસની વિરુદ્ધમાં તથા મોટા સરકારી અમલદારોના વર્ગની તરફેણ માં વિચારો આપ્યા છે. તેમ કરવાનો સમય હું કહી શકતો નથી મેં મારા લખાણમાં સરકારને ચેતવણી આપી હતી કે મુઝફરપોરમાં બે ખુન થયા છે તેથી એકદમ ઉશ્કેરાઇ જઇ ઉતાવળમાં જાપતાનાં પગલાં નહીં ભરતાં સામાન્ય હિંદી પ્રજાના લાભને અલવલ નહીં આવે તેવી રીતે શાંત મગજે કામ લેવું. બોંબ ફેંકવાના બનાવ ઉપર આવી દીકા કરવામાં આવી હાી તે વેળા સારી રીતે જણાવજી હતું કે સરકાર વર્તમાન પ

ત્રા ઉપર જાપતાના કાયદાનો તથા એકદમ સજાથી ઉઠનારી ચીજોનાં વેચાણ સામે અંકુશ મુકનારો કાયદો એવી રીતે બે કાયદા પસાર કરવાની હતી. આ બે પ્રગલાં જાપતાનાં પગલાં જેવાં હોવાથી એક જાહેર લેખક તરીકે લોકોના લાભની જાવણીને ખાતર આ કાયદા પસાર કરવા સામે મારા પ્રભાણિક વિચારો સરકારને છુટથી દર્શાવવાની મેં મારી ફરજ વીચારી હતી, મારાં આ લખાણ લોકને માટે નહીં પણ ખરે જોતાં સરકારને લોકોના વીચારથી વાકેફ કરવા માટે લખવામાં આવ્યા હતા. લખાણ લખતી વેળા ક્યા બોલો હું વાપરું છું તે બરાબર નક્કી કરવા માટે થોભવાનું અશક્ય હતું. મને તે મારા વિચારો તુરતાતુરત દર્શાવવાના હતા.

જાહેર લેખકની મુશ્કેલીઓ.

મીઠો જોશી અત્રે જુબાની આપવા માટે રજી થતાં મેં તેઓને “એરર એન્ડ જનમેન્ટ”નો અર્થ પુછતાં તેઓએ વીચાર કરી તેનો જવાબ બીજે દિને આપવા જણાવ્યું હતું. પણ તે મુજબ એક જાહેર લેખક થોભી શકે નહીં. તેને તો તેને તેજ વખત પોતાના વિચારો દર્શાવ્યા વગર છુટકો રહેતો નથી. આથી પોતાના વિચારો દર્શાવવા માટે પોતાના મગજમાં જે પહેલાં બોલ આવે તે લખી નાખવો પડે છે. એક જાહેર લેખકનાં મગજ ઉપર કેટલું દબાણ પડે છે તેનો તમને ખ્યાલ આપવા માટે હું તમને જણાવીશ કે મારી આશીસમાં એક અડવાડયામાં બસો પત્રો આવે છે, જેમાંના સાર ખેંચી કહાડી તે ઉપર મને મારી દીકા કરવી પડે છે. હવે દીકા ઉપર આવતાં હું જણાવીશ કે અંગ્રેજી પત્રો જાપતાના ઇલાજની ભલામણ કરવા મંડી ગયા હતાં તેઓ જણાવતાં હતાં કે બોંબ ફેંકવાના બનાવો બનવાના સમય દેશમાં ચાલી રહેલી રાજદ્વારી ઉશ્કેરણીનો હતો આ દેશમાંનો એક પક્ષ એવું માને છે કે દેશનો કારબાર તો ધણીજ સારી રીતે ચાલે છે. વખતે તમો જુરીના અહર્યો એ વિચારો સાથે મળતા થતાં હશે પણ હું તે

ભુજબરૈલા ગણું છું' પણ તમને તમારા વિચારો
બદલાવવાની હું કાંઈ કોશિશ કરવા માગતો નથી,
હું તો ફક્ત એટલું જ કહેવા માગું છું કે જેમ
તમારા વિચારો પ્રમાણિક પણે છુટથી દર્શાવવાનો
તંત્રને હક છે તેજ મુજબ મને પણ હક છે.
હવે અગ્રેજ પત્રોની તકરારો ઉપરથી સરકારના
મજબૂર ઉપર કેવી ખરાબ અસર થવાની વકી
હતી તે બતાવાવા માટે એ પત્રોમાં આવેલી
ટીકાઓના ફકરા હું તમો હજુર ટાંકી બતાવીશ.

ઇંગ્લંડમાં છુટાપણું.

પણ તે આગમય ઇંગ્લંડમાં કેવી રીતની
તકરારો આણે છે તે ઉપર હું વિવેચન કરીશ. ઈ
ંગ્લંડમાં હાલમાં અમલ લીબરલ પક્ષ ચલાવે છે.
કોનઝરવેટીવ પક્ષ કહે છે કે લીબરલ પક્ષને કહા
ડી અમારા હાથમાં મુકવો જોઈએ છે. એમ બો
લવા માટે તેઓને થું ફીતુરો ફૂલવામાં આવે છે
કે ? ઇંગ્લંડમાં તે ઉપરાંત ખુદ અમીરોની સભા
સદંતર કહાડી નાખવાના સંબંધમાં મજબૂત ઉ
રકેરણી ચલાવવામાં આવે છે તથા એ સભા ક
હાડી નાંખવા માટે ઈંગ્લંડના મરદુમ વડા પ્રધા
ન સર હેન્રી કેમ્પબેલ-એનરમેને આમની સભા
ની અંદર તેમજ તેની બહાર સખત બાબમાં
બાપણે કીધાં હતાં. થું તે માટે તેને ફીતુરી ગ
ણી તેની સામે કામ ચલાવવામાં આવ્યું હતું ? જેમ
ઈંગ્લંડમાં તેમજ હિંદમાં વર્તમાનપત્રોને પોતાના
વિચારો છુટથી દર્શાવવા માટે કાયદાએ છુટાપ
ણું આપ્યું તેના ઉપયોગ ઈંગ્લંડની માફક અત્રે
પણ આપણે શા માટે નહીં કરીયે ? ઇંગ્લંડમાં
છાપાતું છુટાપણું લોકોએ સરકારની સામે થઈ
સને ૧૭૮૨ માં મેળવ્યું હતું પણ આપણને તો
સારા નસીબે એક મહેંદરબાની તરીકે એ હક આપ
વામાં આવ્યો છે હવે મુઝફ્ફરપોરના બોંબ ફેંક
વાના બનાવ ઉપર આવતાં હું જણાવીશ કે એ
બનાવના સંબંધમાં અગ્રેજ પત્રોએ કેટલુંક વિ
વેચન કીધું હતું, જેનો “અંગાળી” “દિંદુ” વ
ગેરે હિંદી પત્રોએ રીતીઓ આપવાની કોશિશ કરી
હતી, આ મુજબ આ બનાવ ઉપર એકંજ

જગ્યાએ નહિ પણ હિંદના બધા ભાગોમાં ટીકા
ચાલી રહી હતી. તેટલાં ઇંગ્લંડના મેલ સાથે મ
જેલ પત્રોમાં એ બનાવ ઉપર કેટલીક ટીકાઓ
કરવામાં આવેલી જેવામાં આવી હતી, જે ઉપર
હિંદના વર્તમાનપત્રોએ પોતા તરફનાં વિવેચન
કીધાં હતાં. મીં બ્રાન્સને તમો સમક્ષ
જણાવ્યું છે કે “કેસરી” પત્રના એકાદ બે
અંકમાંજ આ બાબત ઉપર લખાણ કરવામાં
આવ્યું નથી પણ એ અઠવાડિક પત્રના તાં
૧૨મી મેથી તાં ૯ મી જુનના દરેક અંકમાં
લખાણ થયેલું જેવામાં આવે છે, પણ તેનો સ
ખ્ય તર્યાંગ ધ્યાનમાં લીધા નથી. મે ઉપર જ
ણાવ્યું તેમ બોંબ ફેંકવાના બનાવ ઉપર ટીકા એ
ક બે દિવસ ચાલી રહી હતી નહીં પણ અઠવા
ડીયાં સુધી ચાલી હતી. મારાં લખાણની મતલ
બ એ સાક્ષી મીં જોશીએ જણાવ્યું છે તેમ
ખુદ મરાઠી પત્રોમાં ત્રણ ચાર તડ પડી ગયલા
હોવાથી મરાઠી કોષ્ટને એ બાબતમાં ખરો મા
ર્ગ થું છે તે બતાવવાની હતી.

અત્રે, મીં તિલકે નામદાર જડજની પર
વાનગીથી કેટલાક પત્રો પોતાના તરફના પુરાવા
તરીકે રજુ કરી તેમાંના લખાણોના ટાંચણો વાં
ચી બતાવ્યા હતાં.

અગ્રેજ પત્રોની ટીકા.

મીં તિલકે તાં ૭ મી મેની ‘પાયોનીયર’
ની આર્ટીકલ રજુ કરી હતી. તેમાં પોર્ટુગાલમાં
બનેલા રાજના ખુતના બનાવ વીશે ઇશ્વારો કર
તાં જણાવવામાં આવ્યું હતું કે સરકારે તેવા
શીસાદ કરનારાઓને ચેતવવાની જરૂર છે કે જે
ફરીથી તેવું કામ કરવા શીસાદખોરો ભેગા થશે
તો તેમાંથી પહેલા દસને એકદમ ગોળીથી ઘર
કરવામાં આવશે. તે આર્ટીકલમાં એવી સૂચના
કરવામાં આવી છે કે નેશનલીસ્ટોએ જાણ્યું, એ
ધ્યે કે અગ્રેજે કાંઈ દેશ છોડી જવા માંડ્યો
નથી અને બોંબ ગોળા ફેંકવાથી તેઓ કાંઈ કિંદ
સ્તાન છોડી જાય એમ નેશનલીસ્ટોએ સમજાવ્યું
નહીં. વળી તેમાં એવી પણ સૂચના કરવામાં
આવી છે કે, બોંબ ગોળા ફેંકવાની બાબતથી દે

શના કેટલાક આગેવાન દેશીઓ જાણીતા હતા. હવે ઉપલી આર્ટિકલમાં મારે ખુદ નામે ધજારો કરવામાં આવ્યો હતો અને તેનો પ્રત્યુત્તર મારા પત્રદારે વાળવા બંધાયેલો હતો.

હવે 'એશીયન' પત્ર કહે છે કે બંગાળ ઉપર અને તેવી સખતાઈથી વર્તવાની જરૂર છે. મી. કીંગ્સફોર્ડના માટે તે કહે છે કે તે સારો નીશાનવાળ છે અને એશીયન તેને સારી કાબેલીયતનો ઉપયોગ કરવાની બલામણુ કરે છે.

'એમ્પાયર' પત્ર તો એવી સરકારને બલામણુ કરે છે કે એના તોફાન કરનારાઓ ઉપર સરકારે રીજીમીટ છોડી મેલી તેમનો ધાણુ કાઢી નાખવો જોઈએ.

વળી એમ્પાયરમાં એક અખરપત્ર પ્રગટ કરવામાં આવ્યું છે તેમાં તો એવી બલામણુ કરી છે કે આ રાજદારી લડત ચલાવનારાઓને ગામમાં બે ગા કરવા અને ગામના ઝાડુ કાઢનાર મારફતે ફટકા નો માર મરાવવો કે જેથી તેમનાં છોકરાં ફરીથી તેવું કામ કરતા આટકે.

કલકત્તા સ્ટેટસ્મેન પત્રના તા. ૫ મી મેનાં આંકમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે બંગાળમાં જે રહ્યું તોફાન છે તેવું મુખ્ય ઇલાકામાં જોવામાં આવતું નથી. તે પત્ર સરકારને બલામણુ કરે છે કે રાજદારી લડત ચલાવનારાઓ અને કડવી બા પામાં ભાપણુ કરનારાઓ આ તોફાનનું ખરેખર મુળ છે.

તા. ૪ થી મેના મુખ્યમાં પ્રગટ થતાં 'ટાઇમ્સ' પત્રમાં પણ બોળને લગતો ધજારો કરવામાં આવ્યો છે તેમજ તેજ તારીખના એડવોકેટમાં સરકાર જે દાખી દેવાના ઉપાયો લેવા માગે છે તે પુરતા મજબુત નથી એમ જણાવી તે ઉપાયો વધારે મજબુત લેવાની બલામણુ સરકારને કરે છે.

મી. તિલકે આગળ વધતાં જણાવ્યું કે આરે ઉપલાં પત્રો દેશીઓ ઉપર બોળના બનાવ ઉપર આવી રીતનો હુમલો કરે છે સારે તેવાજ અથવા તેથી પણ વધારે સખ્ત શબ્દોમાં શું

મારે તેનો રદીઓ આપવો નહીં જોઈએ, અને શું તેવો રદીઓ આપતાં મેં રાજદોષી લખાણુ કરેલું તમે ગણીશ કે ?

મી. તિલકે સારખાદ બંગાળના જુદાં જુદાં પત્રોએ બોળને લગતા બનાવો ઉપર જુદા જુદા પત્રોએ વિચારો બતાવ્યા હતા તે રજુ કર્યા હતા તકે અને તેમાંથી ચોક્કસ સુઠી કાઢેલા ફકરાઓ ઉપર જુરરેતું ધ્યાન ખેંચ્યું હતું.

હિંદુઓના અવાજને નહીં મળતું વજન

"પાયોનીઅર તથા ઇન્ક્વીરર"ના લખાણુ ઉપર વિવેચન કરતાં બંગાળી પત્ર જણાવે છે કે પાયોનીઅર પત્ર રીનુર ચલાવનારાઓમાં ધારાસભાના સભાસદો કોન્ગ્રેસના મધ્યમ વિચારના આ કળા વિચારના વગેરે મળી, બધા સભાસદોને સંડોવે છે, જે તદન બેઝુદ છે. કમનસીમે હમણા "સ્ટેટસ્મેન" હિંદુઓની વિરુદ્ધમાં થઈ ગયું છે અને અગ્રેજ પત્રોનો જવાબ આપવાનું કામ ફક્ત હિંદી પત્રો ઉપર રહ્યું છે. અગ્રેજ પત્રો ચુન્નદેશોનેજ સજા કરવાથી સંતોષ નહીં પામતા આખી હિંદી પ્રજા સામે જાપતાના ઇલાજો લેવાનું સુચવે છે.

"સીવીલ એન્ડ મીલીટરી ગેઝટ" પત્ર જણાવે છે કે મુઝફ્ફરપોર ખાતેના બોળની હોનારતના બનાવે અગ્રેજોને એટલા બધા ઉશ્કેર્યા છે કે અમે રીકામાં ગોરાઓ સીધીઓ ઉપર તુટી પડી તેઓને મારી નાખી એકદમ વેર લે છે તેવું વેર લેવાને અગ્રેજો ઉશ્કેરાય તો નવાઈ જોવું નથી.

મી. તિલકે આ ફકરા વાંચી જણાવ્યું કે એ ફકરા ઉપર ધારાસભાના એક હિંદી સભાસદે મરકારતું ધ્યાન પણ ખેંચ્યું હતું પણ હિંદીઓના અવાજને સરકાર ફાડું ક્યારે આપે છે.

"ધી ઇન્ડિયન વર્લ્ડ" નામનું માસિક ચોખા નિયું જણાવે છે કે મુઝફ્ફરપોર ખાતે બનેલા બનાવ માટે બધા હિંદી આગેવાનોને માથે જોખમ દારી નાખવાની વાત અગ્રેજો જણાવે છે. પણ દરેક પ્રજામાં કેટલાક જીવ ઉપર આવેલા શંખસો હાથ છે, જેઓને કમંકમાટ બરેલા કામ કરતાં અટકાવવાનું મુશ્કેલ છે.

સરકારને અપાયેલી ચેતવણી.

મકાસમાં છપાતા “હિંદુ” પત્રમાં ૩૦ સપ્ટેમ્બરના ઘોસે સરકારને અસંતોષી બનાવવા સામે ચેતવણી સને ૧૯૦૬માં આપી હતી. તેઓ એ જણાવ્યું હતું કે હું ખાલી ધમકી આપતો નથી. પણ જાહેર પ્રગતી હાલની લાગણીને ધુન્ડી જીવંત રાખું છું. સરકારે વખતસરના ઘટના ધ્યાને લઈ પ્રગતિ વધારવાની લાગણીથી ઉભા રાખ જતી બનાવવાનું અથવા તે બંધનમાં ધીરજ લઈ બંધાઈને એક બીજી રીતે બનાવી દેવાનું સરકારના હાથમાં છે.

રશીઅન રીઝોના સંબંધમાં ટીકા કરતાં સને ૧૯૦૬માં “પાયોનીઅર” પત્રે જણાવ્યું હતું કે હથીયારો ફાર્ગોળા વગેરે બધા સાધનો સામે રશીઅન સરકાર ટકી શકે પણ બ્યારે બોય છોડવાની રીઝો સરકારને દેશમાં સુધારો કરવાની ચેતવણી આપવા માટે દાખલ કરવામાં આવી છે ત્યારે તે હાલની રશીઅન સરકાર લાંબો વખત સુધી ટકવાની આશા રાખી શકે નહીં. આ ફકરાં વાંચી મી. તિલકે ટીકા કીધી કે અને તે છતાં હિંદી સરકાર ટકી શકે એમ “પાયોનીઅર” પત્ર માને છે.

“ત્રિપુર” પત્ર જણાવે છે કે અંગ્રેજી પત્રો હિંદીઓ સામે જે સખત લખાણ કરે છે તેનું કુદરતી પરિણામ એ આવે છે કે હિંદી પત્રો ઉત્ક્રાંતિ જઈ અંગ્રેજો સામે તે લખાણ કરે છે.

તા. ૧૭ મી મેના “ગુજરાતી” પત્રમાં બે બના સંબંધમાં આવેલાં લખાણના ફકરાઓ ઉપર ઇસારો કરી મી. તિલકે બોલ્યા કે, “હિંદુ પ્રકાશ” જે અત્રે આવી ગયેલા સાક્ષી મી. જોશીના કહેવા પ્રમાણે “કેસરી” પત્રના પક્ષનું નથી તે જણાવે છે કે હિંદીમાં હાલના અસંતોષનો ફક્તો કરવા માટે મોટા સરકારી અમલદારો તરફથી હિંદીમાં ચલાવવામાં આવતા અમલમાં સુધારો કરવો જોઈએ છે.

“મહાન પ્રકાશ” પત્ર બોંબાના બનાવ માટે એક ખતાબી જણાવે છે કે જાપતાના ઇલાજો લે

વાયાથી હાલના મામલામાં કદી સુધારો થઈ શકશે નહીં. જાહેર પ્રગતિનું ઉલ્લંઘન કરી કડગા સનું બીજી રીતે આપશે તે તે ઝાડ અને પછી બંધાઈને જેવું જ રૂળ આપશે.

લાહોરના ખ્રીસ્તી ધર્મગુરૂની રૂઢી સલાહ.

લાહોરના વડા ધર્મગુરૂએ સારી સલાહ આપી છે, જે “એડવોકેટ ઓફ ઇડિયા” પત્રમાં ઉતારી લેવામાં આવી છે. તેણે જણાવ્યું છે કે જેઓ આગેવાની લઈ બાહર આવે તેઓને સખત કીધાથી કાંઈ દેશમાંનો અસંતોષ દૂર થવાનો નથી.

લોડ મેરલી શું કહે છે ?

મી. તિલકે તે બાદ હિંદી પ્રધાન લોડ મેરલીએ કીધેલા એક બાપણનો ફકરો ટાંકી બતાવી જણાવ્યું કે તેમાં લોડ મેરલી પોતે જણાવે છે કે છુટાપણની ખાદેશ રાખવાનું આપણે પોતે હિંદીઓને શીખવ્યું છે. હિંદીમાં જાપતાના ઇલાજો લેવાથી આપણું કાંઈ વળશે નહીં આપણા અમલમાં કારોબાર મેળવવાની જે ખાદેશો આપણે હિંદીઓનાં મગજમાં ઉભી કીધી છે તે પુરી પાડવાની આપણે કોશિશ કરવી જોઈએ છે. જાપતાના ઇલાજો યુરોપના ઇલાજો દેશોમાં લેવામાં આવ્યા છે. પણ તે કદી ફેલેબંદ નિવડ્યા નથી લોડ મેરલી જેવો હિંદો સર્વથી વડો અમલદાર બ્યારે એવું ધારે છે કે ખાલી જાપતાના ઇલાજો લેવાથી આપણું એટલે અંગ્રેજોનું કાંઈ વળવાનું નથી ત્યારે મારા જેવો સાધારણ માણસ એવું લખાણ કરે તેમાં વાંધા બરેકું શું છે ?

અંગ્રેજી પત્રો સામા ચલાવવું જોઈતું કામ.

તા. ૮ મી જુનનાં લખાણ ઉપર આવત મી. તિલકે જણાવ્યું કે, આ લખાણ અંગ્રેજી પત્રોએ હિંદીઓ સામે કીધેલાં સખત લખાણના જવાબમાં કરવામાં આવ્યું હતું. અંગ્રેજી પત્રોએ બોંબાની હોનારતના સંબંધમાં ટીકા કરતાં અમે બધા હિંદીઓને જુલ્યા પુની એવી ઉપદેશ આપી હતી. આવી રીતે એવા લખાણની પેઠેલ કરનાર અંગ્રેજી પત્રો હતા ત્યારે તેઓ સામે કોઈ વચે પિકારની લાગણી ઉત્પન્ન કરવા માટે કામ ચલાવ

તું જોઈતું હતું કે અમે તેઓને જવાબ આપનારો સામે? અંગ્રેજ પત્રોએ આ બતાવના સંબંધમાં દીવાના બની જઈ દિંદોએ ઉપર જેમ અમે તેમ હુમલાઓ કીધા હતા, જેના અમે તેઓ કરતાં વધારે શાંત મગજે જવાબો આપ્યા હતા. બોબની હોનારતના સંબંધમાં એક લખાણ કરતાં મેં “કમભાગ્ય” એવું મથાળું કીધું હતું અને ખરું જો કમભાગ્ય એક રીતે નહીં પણ અનેક રીતે થયું છે. બોમ્બ ફેકવાનો બનાવ બન્યો તે કમ નસીબી છે તે ઉપર અંગ્રેજ પત્રોએ દીવાની બની ઝનૂની લખાણો કીધાં તે કમનસીબી છે. તથા અમેએ તેના સખ્ત જવાબો આપ્યા તે કમનસીબી છે. ખચીત મારે કયુલ કરવું જોઈએ કે એ મામલો ઇચ્છવા જોગ નથી તથા હું મગજે કામ લેવાવું જોઈતું હતું. પણ એવો વિચાર કરવા આગમ્ય કેવા સંજોગો વચે આ બધું બન્યું હતું તે ઉપર ધ્યાન પહોંચાડવાની હું નમતે અરજ કરજી.

લખાણમાં દર્શાવવામાં આવેલા જુના

વિચારો.

સર ફરીજશાહ મેહેતા, મીં દાદાભાઈ નરોજી વગેરેનાં કોંગ્રેસ પક્ષના વીચારો દર્શાવનારા લખાણો ભાવણો વગેરે પ્રગટ થયા છે. તેમાં મોટા અમલદારોના વર્ગના અમલ સામે વીચારો છુટકે દર્શાવવામાં આવ્યા છે. અલખતે ખુદ સરકારી વર્ગ તરફના પણ પોતાના વીચારો પ્રગટ થયા છે. અમે કોંગ્રેસવાળાઓ તરફથી દિંદો અમલમાં સુધારો ચલાવવા માટેની લડત પચાસ વરસ થયા ચલાવવામાં આવે છે તથા દિંદોના મહાન વૃદ્ધ નર મીં દાદાભાઈ નરોજી આ લડત ચલાવતા માટે ખુદ ઇજ્જત ગયા હતા. મોટા સરકારી અમલદાર વર્ગ જણાવે છે કે દિંદોના અમલ તેઓનાજ હાથમાં રહેવો જોઈએ. તેઓ કહે છે કે જે અમલ અમે આમારા હાથમાંથી છોડી બીજાના હાથમાં આપીશું તો દિંદોમાં તદન અધાધુધી ફેલાશે, તેઓનાજ આ વીચાર પ્રમાણિક છે એવું હું સ્વીકારીશ પણ અમે માન્યે છીએ કે દેશમાં સુધારા દાખલ કરવા માટે હાલના અમલમાં ફેરફાર થવાની જરૂર છે. આ આમારા વિચાર પણ પ્રમાણિક છે. એવા વિચાર ધરાવનાર “કેસરી” વર્તમાનપત્ર છે. એ પત્ર સને ૧૮૮૦ માં શરૂ કરવામાં આવ્યું હતું, જેથી અંગ્રેજી વરસ થયાં એ પત્રમાં મારા વિચારો હું જણાવતો આવ્યો છું, અલખતે તે આ અમલનાં બીજા પત્રો એવા વિચાર જણાવતાં

આવ્યાં છે, જ્યારે હું તેવાજ વિચારો મારા “કેસરી” પત્રમાં જણાવતો રહ્યો છું. આ ઇતિહાસ અત્રે આપવાની મારી મતલબ એવું બતાવવાની છે કે હાલના તકરારી લખાણમાં મેં કઈ મારા નવા વિચારો દર્શાવ્યા નથી પણ જુનાજ વચ્ચે રો નવા આકારમાં બતાવ્યા છે. તમે વર્તમાન પત્રો કેવી રીતે વાંચવામાં આવે છે તે તો જણો છો, તેઓના કાંઈ ચોપડીઓની મારફત અભ્યાસ કરવામાં આવતો નથી પણ કદાચ આ પીવાની વખતે અથવા બીજી દુરસદે વાંચનાર અહીં તહીં વાંચે વાંચે છે જેથી ખેંચાણકારક આકારમાં જુના અને જુના વિચારો અપાયાથી વાચનારનાં મગજ ઉપર તે ઠસવા પામે છે, આવી રીતે મારા પત્રનાં ફક્ત જુનાજ વિચારો નવા આકારમાં દર્શાવવામાં આવેલા હોવાથી એ વિચારોથી “કેસરી” પત્રના વાંચનારાઓ સારી રીતે ધણા લાભ વખતના વાંચે હોવા જોઈએ ત્યારે આ લખાણથી છેક હમણાં વાંચનારોમાં ઉરફેરણી ફેલાયલી કેવી રીતે ગણાવી જોઈએ.

ખોટા તરજુમા.

એ પછી મીં તિલકે લખાણનો તરજુમે કેવી રીતે ખોટા કરવામાં આવ્યો હતો તે લખણ યોડું યોડું વાંચતા જઈ બતાવવા માંડ્યું હતું. અંગ્રેજ બોલ રીટેનીકલ ઉપર ચારતાં મીં તિલકે જણાવ્યું કે ખેદકારક બીના એ છે કે મરાઠી બોલો ધણા યોડા હોવાથી યોડાક તફાવત વાળા ધણા અંગ્રેજ બોલોનો મરાઠીમાં એકજ બોલ જડે છે. દાખલા તરીકે અંગ્રેજ બોલો રી પ્રેસીવ, રીટેનીકલ, ડેસપોટીક, ઓપ્રેસીવ એ બધાનો મરાઠી અર્થ ફક્ત જુલમી કરી કરવું પડે છે. મીં જેથી અત્રે જુલમીની આપવા આવતાં તમને યાદ દશે કે મેં તેઓને નીચલાં અંગ્રેજ વાક્યનો મરાઠીમાં તરજુમો કરવાને જણાવ્યું હતું:—

A despotic government need not be necessarily tyrannical તેનો તરજુમા તેઓએ એવો કીધો હતો કે જુલમી રાજ્યપદ્ધતી જુલમનીય અસહી પાડીને અસા નાહી. આ ઉપરથી તમે જોશો કે તરજુમો કરનાર પોતે ડીસપોટીક તથા રીટેનીકલ બોલો મરાઠીમાં જુલમી રીટેનીકલ શર્યા નથી પણ તેને જાને બોલો માટે એકજ મરાઠી બોલ એટલે “જુલમી” બોલને ઉપયોગ કરવા પડ્યો છે.

આદ વધુ મુશ્કાવણી સોમવાર ઉપર મુલત વી રાખવામાં આવી હતી.

મીંઠ તિલકને તુરંગમાં ખસેડ્યા.

મીંઠ તિલકને સરેસ્તા મુજબ કોર્ટના જુરી વાળા ઓરડામાં લઈ જવાને બદલે હાઇ કોર્ટની આગલી આજુએથી ત્યાં નવાર ઉભી રાખવામાં આવેલી મોટોર ગારમાં બેસાડી પોલીસ અમલદારો સાથે તુરંગમાં લઈ જવામાં આવ્યા હતા. તેઓને એ મુજબ ત્યાંથી ખસેડવામાં આવશે એવી કોઈને વકી ન હોવાથી એ બાબત ઉપર પ્રાપ્ત ધ્યાન પણ ખેંચાયું ન હતું. તેમને વળી પોલીસ કોલાખા તરફ લઈ જઈ ત્યાંથી મોટોર ફેરવીને તુરંગમાં લઈ જવામાં આવ્યા હતા.

(સોમવાર, તા. ૨૦ મી જુલાઈ ૬ દો દીવસ)

કોર. પસતાં મીંઠ તિલક પોતાનું અધુર રહેલું બાણ આગળ ચલાવતાં જણાવ્યું કે, મારા ભોરડ અને જુરીના ગ્રહણો, યુરોફેરીક છાપાએ જે વલણ અપસાર કરી છે તે એજ કે લશકરી કાયદો ચલાવે અને લોકોને કાંઈપી ફકા આપે ના. રાજદવારી ફકો ના પાડો. સધળી ચકચાર દાખી દેવો અને પછી બધું સાંત પડી જશે. એ યુરોફેરીક છાપાનાં અભીપ્રાય વીશે લો રડ મોરલી ઉમરાવોની સભામાં બોલ્યા છે. એ મલો-છનડીઅન છાપા સામે મેજર અરડે એવું મત જણાવ્યું છે કે આપણે જીતનારા છીએ અને હીડુસ્તાનનાં લોકોપર તેની રહે સાહેબી ભોગ વે છીએ પણ હીડુસ્તાનના લોકો જ્યારે પોતાનો રાજકારોપાર ચલાવવાને લાકડા થાય ત્યારે તેમને આપણે વર્ધીવટ સપુરદ કરવો જોઈએ.

અરડે, મારી નાંખવા માટે ત્રણ બોલો છે. ને “ક્રીલીંગ,” “મરડર” અને “એસેસીનેશન” છે. હવે “મરડર” નો અર્થ મરાઠીમાં “ખુન” થાય છે, “ક્રીલીંગ” એટલે “વધ” અને “એસેસીનેશન” એટલે ગુપત ખુન” હવે ત્યારે “એસેસીનેશન” નો અર્થ મારી આરતીકલના તરજુમા મધે તદન જુલ બર્થો છે. ગોરા અધી કાઠીઓ પોતાની આપણુદ સત્તા ચલાવે છે અને સધળો કામ પોતાને હાથ ગમે છે એવું મેં લખ્યું છે, પણ તેમાં રાજ્ય બંધારણના કાયદેસરના ધોરણને વળગી રહીને મરાઠી બોલો વાપર્યાં છે. પણ તેના તરજુમા ઇંગ્રેજીમાં ધણે જુલ બર્થો કરવામાં આવ્યા છે. મેં અરડે, લખ્યું છે કે રશીઆમાં લોકો સાંના કારોબારીઓની

આપણીથી કંટાળી ગયા હતા અને તેટલા માટે તેઓ બોલ છોડવા સરખી હદે આવ્યા હતા. મેં વળી એમ લખ્યું છે કે જે રાજ કરતાં આપણુદ સત્તા વાપરતા હોય તેઓએ યાદ રાખવું જોઈએ કે, લોકોની ધીરજને પણ હદ હોય છે, અને તેટલા માટે તેમની ધીરજપર ત્રાપ પડતી જોઈએ નહીં. હવે બંગાળના બાગલા રફ કરવાની બંગાલીઓની માંગણી નાપાડવાથી તેઓ બોલ કાઢ અને ગ્વદેશી જેની હીલચાલો શરૂ કરવા તરફ દોરવાયા હતા અને તેમની ધીરજની હદ આવી રહી હતી.

હવે સર વીલીઅમ વેડરબરને તા. ૫ મી માર્ચ ૧૮૮૪ ના દીવસે “બોમ્બે ગેઝેટ”માં એક લખાણ લખ્યું હતું. તેમાંથી ચોક્કસ ભાગ હું પર્મદ કરું છું જેમાં યુરોફેરીકનો અર્થ ધણી સંસ્કરિત સમજાવવામાં આવ્યો છે.

હવે, અરડે, મેં એમ લખ્યું છે કે એક બીલાડીને વરીક જે લાગો વખત ગોધી રાખવામાં આવી હોય તો તે પણ ઝનુની બનીને પોતાને કેદમાં રાખનારપર હુમલો કરનાર છે. પણ બંગાલીઓ તેવા બન્યા નથી, તેઓ કુદરતી રીતે નરમ તબેહના છે, અને બીલાડીની માફક તેઓ ત્રાપ મારના નથી. મેં વધુ એમ લખ્યું છે કે, હીડુસ્તાનના લોકો ધણી વરસોથી પ્રદેશી એમલ હેઠળ રહેલા હોવાથી તેમનો જીરસો, હોંસ અને ઉલટ તદન કતરી ગમ છે. પણ અરડે મારી પક્ષ ઉપર એંગ્લો-છનડીઅન પત્રોએ ધણેજ જ બહુત હુમલો કર્યો હતો અને તેના જવાબમાં મેં બધું લખ્યું છે લોકોથી બચાવવાની ખમી શકાય ત્યાંસુધી બધું ખમે છે. પણ મામલો જ્યારે તદન હદની બહાર જાય છે ત્યારે તેઓ વધુ ખમવાને શકતીવાન હોતા નથી અને તેટલા માટે તેઓ ધીરજ પોહી દીએ છે આ સધળું કાંઈ એજીટેટરોની બાબદમાંજ નહીં સમજવું. એજીટેટર, પોતાની ધીરજ પોહી દીએ એમજ કાંઈ નથી, એ તો માણસ જનની એક ખાસ્તતજ છે અને તે ખાસ્તત હીડુસ્તાનના સામાન્ય લોકો દેખાડી શકે છે. આવું મેં લખ્યું ને મેં આવી રીતે એંગ્લો-છનડીઅન છાપાના હુમલાનો જવાબ આપ્યો છે.

ખંજાબના ક્રાઇનેનશીઅલ કમીશનર મીંઠ હોલબરન એમ જણાવે છે કે, “આપણે છેલ્લા બળવા પછી હીડુસ્તાનનાં કાપડ વણવાના ધંધાનું નખોદ વાળ્યું અને દરેક રીતે તેમની ઉમેદોનો કે અડધાણ કર્યો. આપણે તે બાબે બહુ કારમ બરી

રીતે વર્ત્યા છે. જે મારો વીચાર ખરો હોય તો તે એજ છે આપણે જે રીતના એકલપેટાપણાથી રાજ ચલાવીએ છીએ તે ખીનાથી આપણે શરમાવું જોઈએ આપણે હીંદીવાનોને ઇનસાફ આપ્યો નથી અને જે હડકો અને જે છુંટ આ પવા ધારી છે. તે તેમને મળી નથી.”

અહરથો, ત્યારે ખરી રાજદવારી કુનેહ શામાં સમાયલી છે. હું કહું છું તે એવું મત ધરાવું છું કે, રાજદવારી કુનેહકળા આજ ખીના સંભાળખરી રીતે તપાસવામાં સમાયલી છે કે લોકો અસંતોષી બને નહી, લોકો નીરાશ થાય નહી અને સરકારના રાજકારોખારની રીતથી નારાજ બને નહી. એજ ખરા રાજકારોખારની ફનેહની ચાવી છે અને એજ રાજદવારી કળા અને કુનેહ છે. પણ તે માટે બંને જાનો વચ્ચે સારો સંબંધ રહેવો જોઈએ. લોકો અને અધીકારીઓ એકમેકના વીશ્વાસમાં રહે એવી રાજનીતી ચલાવવી જોઈએ. અને એ વીચારો મારા કાંઈ પહેલાજ નથી. મારી આરંભિકલમાં કાંઈ એ વીચારો બહાર પાડ્યા નથી પણ બાદ શાહી કમીશન સનમુખ જાઓની આપતાં મેં એમ જણાવ્યું છે કે બંને જાનો વચ્ચેનો સંબંધ સુધારવાના તાકીદે ઉપાયો લેવા જોઈએ.

અહરથો, હીંદુસ્તાનની રચનાને પોત પોતાના હકોની માગણી કરવાનો અને પોતાની કરવાદો સુધારવાનો હક છે. પણ આ બધું કેવી રીતે થઈ શકે ? તે એટલાંથીજ કે હાલની રાજકારોખારી રીતમાં ફેરફાર કરવો જોઈએ અને જે રીતની રીત હાલ જાએજ છે તે ફેરવી નાખવી જોઈએ. મેં મારા લખાણમાં એમ, કહ્યુંજ નથી કે સરકારની રાજનીતી ગુલમી છે. મેં જે કાંઈ જણાવ્યું છે તે એટલુંજ છે એ રાજનીતી લોકોના અવાજ સુજળની નથી, લોકોને પોતાનો વહીવટ ચલાવવાનો સહેજ છુટ આપવામાં આવતી નથી અને તેથી એ રાજકારોખાર લોકોને રચતો નથી. એમનો મીઠો દાહભાષા નવરોજીએ એન-અંદીશ રહ્યા પામે એપડી લખી છે અને તેઓએ તેમાં એમ જણાવ્યું છે કે અંદીશ રીત સુજળનો રાજકારોખાર ચલાવવામાં આવતો નથી.

વળી મેં કાંઈ એવા વીચારો જણાવ્યાજ નથી કે ફેરફાર બધે એકદમ કરી નાંખો અને લોકોને એકદમ બધું આપી દેવો. તેમ લખાયુંજ નથી. મેં એમ જણાવ્યું છે કે, લોકોને રક્ત રક્તે હડકો આપો અને નાની જોવી શરૂઆત કરવા માંડો. અને તે પછીથી સઘળો સુધારો વર

સો પછીથી આવે તેની રીકર નહીં. પણ “પાચોનીઅર” જેવું પત્ર શું કહે છે ? તે કહે છે કે “હીંદીવાનોનો સઘળો અવાજ દાખી દેવો”, તેને કંઈથી હડકો આપો ના અને દેશી છાપાનો અવાજ બંધ કરો” એવા લખાણની સામે શું અમે જવાબ નહીં આપ્યો ?

અહરથો મેં લખ્યું છે કે, તવારીખ આપણે શીખવે છે અને તેમાંથી આપણને એવો ખડો મળે છે કે જાપતાના ઉપાયો વાપરવાની રાજનીતી કાંઈથી દીવસે ફેનેહ. હ નીવડી નથી અને તેટલા માટે એવા જાપતાના અને તેમનો અવાજ દાખી દેનારા કિપાયો લેવાથી કાંઈથી લાભ થવાનો નથી.

ઓઠ મીઠો જોખસેએખી એવોજ વીચાર જાહેર કર્યો છે તેઓએ વાઇસરોયની ધારાસભામાં એમ જણાવ્યું છે કે, આપણી રીતમાં હજુર સુધી જવાબાઓને નહી રચે એવું બધું છે અને તેઓ વા તે જવાબા એમ કહે છે કે જે મામલો હાલ છે તેવોજ શું કામ ચલાવવો જોઈએ અને વખત એવો આવશે કે જવાબાઓ જગરત ધરી ડોઠ રાજખીહારી ઘોસે એમ જણાવ્યું હતું કે હું જ્યારે એમ ચેતવણી આપું છું કે બંગાલીઓ બધાજ અસંતોષી બની ગયા છે અને જીવંત ચઢકયા છે ત્યારે તે મોટી ધમકી નહીં સંભળવી.

હવે ડોઠ રાજખીહારી ઘોસે પણ મીઠો જોખસેના જવાબ વીચાર જાહેર કર્યો પણ “ધગ લીશમેન” પત્ર એમ જણાવ્યું છે ડોઠ રાજખીહારી ઘોસે એવી ચેતવણી આપી તેથી બોંબ બનાવવાની બાબમાં તેમનો બોગ હોયો જોઈએ. અહરથો, અમે જ્યારે વખતસરની ચેતવણી સરકારને આપ્યે છીએ અને લોકોની હાલતથી તેમને વાફુ કર્યે છીએ ત્યારે અમારી ઉપર કુખી મંજૂરમાં સામેલ હોવાનો આરોપ મેં વચમાં આપે છે. એ અમારો બદલો કહેવાય છે. હવે જો અમે વખતસરની ચેતવણી નથી આપતા અને એવો બનાવ જો કાંઈ બને તો પછી એમ કહવામાં આવે છે કે અમે જાણતા હતા છતાં તે બાબેની ખાતર આપવાની અમે ફરકાર રાખી નહીં.

એમણે ઇનડીઅન પત્રોમાંના મોટા ભાગે એકની એકજ ભુલ કરી છે અને તે એ કે, તેઓ હીંદી આગેવાનો સામેજ હાલની અશાંતી જગાડવાનો આરોપ મેલે છે અને જણાવે છે કે, દેશી છાપાના સઘળાં લખાણો, દેશીઓના સઘળાં આપણો અને તેમની સઘળી હીંચચાલ દા

ખી દેવી જોઇએ.

જે એક ચોક્કસ કાયદો પસાર કરવામાં આવે અને તે અમોને નથી જોઇતો એમ કહેવામાં શું શીતર કહેવાય? એક ચીજ અમોને નથી ગમતી એમ કહેવામાં શું શીતર કહેવાય? જુરીના અદરથી તમો મારી જગ્યાએ હતો તો શું કરતો? શું તમોને જે ચીજ નહીં ગમે તેખી હાજર કહેતો? હું નહીં ધારતો કે તમે તેમ કરતો. હવે મેં એમ લખ્યું છે કે એક પુરતો બાંધવામાં આવ્યો હોય તે વરસાદથી યા રેલથી ભાંગી ગયો છે, તે આપણે તપાસવાનું છે. અદરથી, વરસાદ એ યુરોક્રેસી છે અને રેલ એ તેની સામેનું જાહેર લોકોનું એજીટેશન છે, અને તેવા એજીટેશનથી નહીં પણ ખુદ વરસાદના મારાથી પુરતો ભાંગી જાય છે વરસાદ ધણો થયો. તેથી જ રેલ આવી કેની? તેજ મુજબ યુરોક્રેસીનો અમલ ધણો વધી ગયો એટલે એજીટેશન થયું તેટલા માટે ઇપકો રેલને બારણે નહીં પણ વરસાદને બારણે મેલવો જોઇએ.

એમ લોકો મોરલીએ કહ્યું છે કે, હીંદી રાજઅમલ અમલદારોનાં અંગત તત્વથી બનેલોજ ચાલુ રહેવો જોઇએ. હવે લોકો મોરલી જેવાએ યુરોક્રેસીનું જગ્યાએ આવું વરણન આપ્યું છે અને તેનો અરથ એમ કર્યો છે તો મેં તેમ લખીને શું શીતર કર્યું છે તે હું જોઇ શકતો નથી.

હવે અદરથી, હીંદુસ્તાનમાં જેમ પ્રોયુરોક્રેસી છે તેમ પ્રો—કેનએસ છે. પણ એ કોન એસમાં ત્રણ પક્ષ હસ્તી ભોગવે છે. પહેલો વર્ગ “મોડરેટો” યાને મધ્યમસરના વીચાર ધરાવનારો વર્ગ બીજો “એક્ઝમીસ્ટ અને ત્રીજો વર્ગ ઉપલા બંને પક્ષોથી અલગ રહેનારો એવી રીતે ત્રણ પક્ષ જુદા જુદા વીચારો ધરાવે છે.

હવે અદરથી, આપખુદ (રસપોટિક) અને જીલ્લી (એપ્રેસીવ) રાજની વચ્ચે મોટો તફાવત છે. હવે એ બંને સમય એકજ હોય પણ તેઓ જે અસર ઉપજાવે તે જીલ્લી જીલ્લી હોય છે. દાખલા તરીકે ધારવામાં સુરજની ગરમી ધણીજ સખત હોય છે, પણ સીમલામાં તેજ સુરજ હોવા છતાં ત્યાં ધણી ઠંડક હોય છે.

અદરથી, યુનેહગારો હોય તેમને સખ કરવામાં ખોટું કાંઈ નથી, તેમને સખ કરો, પણ પછીથી અશાંતિનું કારણ શોધી કઢાડો. અશાંતી શાથી થઈ છે તે બાબે તપાસ ચલાવો; કેમકે શરીરમાં જ્યાં સુધી દરદ હશે ત્યાં સુધી મામલો સુધરવાનો નથી; તેટલા માટે દરદ દુર કરવું જો

ઇએ, તેનો નીકાલ કરવો જોઇએ, અને નહીં કે જપતાઓના ઉપાયો લેવા મેં “દેશાચા દુરામલ વાલી આરટીકલમાં ખુલ્લે ખુલ્લું લખ્યું છે કે હીંદુસ્તાનનું એ અતીતજ કમનસીમજ કહેવાય કે બાંબનો બનાવ બન્યો.

અદરથી, ત્યારે ઉપાય શું? જે દરદ ચારી રીક રૂપનાં રાજ્ય અધારણમાં પેવસ થયું છે તે નો ઉપાય શું કરવો? ઉપાય એજ કે, હીંદુસ્તાનનાં લોકોને કેળવણી આપવામાં આવી છે અને તેટલા માટે તેમના આચારવીચારો જેવી રીતે ફેરવાયા છે તેને અનુસરીને રાજ્ય અધારણમાં ધોરણમાં પણ મોટો ફેરફાર કરવો અને તેજ દવા કારગત લાગશે.

લોકોને ચોક્કસ હડકો બક્ષવા માટે, જે લડત ચલાવવામાં આવે છે તે ઉપર સરકાર ક્યાન નહીં આપે અને પરીણામમાં ગમે તેવા જપતા ના ઉપાયો કાં નહીં લે પણ આપ દે એવા ઉપાયો કારમર નહીંજ નીવડશે. “પાયોનીયર” જેખી મુચના બાહેર પાડે છે તે ઉપર અમલ કરવામાં કશોએ લાભ થવાનો નથી.

સરકાર તો એમ સમજતી હશે કે સધળા એને શીતરનું હડખું લાગુ છે પણ એકાદ બે વેશ્તા થયા તેથી બાકીના બધાઓ સામે દેવાનયાતપણાનો આરોપ મેલવો એ વાજખી નહીં કહેવાશે.

“પાયોનીયર” નો અદરથી અમોને ગાળ મળેજ દીધી છે, ધણીજ સખત ભાશમાં તેણે લખ્યું છે. અને અમારીપર હુમલા કર્યા છે, પણ તેની ભાશા અમે વાપરી નથી. અમે તો તકરાર અને દાખલાદલીલો સહીત જવાબ આપીએ છીએ.

અદરથી આ દેશનાં લોકો સુલેહને ચાહનારાં છે, કાયદાને માન આપનારાં છે અને કાયદા પ્રમાણે ચાલનારાં છે. તેઓ બાંધ ફકનારાઓ જેવાપર દીલસોજ દેખાડે એ બનીજ નહીં શકે થોડાક ભેદ ખોલી દીધેલાં માણસોનાં ઝતુની અને ખુની કામોને માટે આવા સુલેહને ચાહનારો માણસો સાથે દયાહીણ રીતે વરતવું એ ઠીક કહેવાય નહીં.

અદરથી, યુરોક્રેસી સહેજખી પાછળ હઠતી નથી. લોકો પોતાને જોઇતા હડકો માંગે છે, પણ તે તેમને આપવામાં આવતા નથી, પણ તે બાબે સમજ અને ડહાપણથી વરતવાનીજ મેં તો બલામણ કરી છે.

હવે મેં એમ લખ્યું છે, કે એક અમલ દારને મારવામાં આવશે તો તેની પાછળ બીજો આવશે. મારી એમ કહેવામાં મતલબ એટલીજ

કે, કારોબારી અમલદારને મારવામાં અને તેનું ખુન કરવામાં કાંઈખી લાભ થવાનો નથી; કેમકે તેથી કાંઈ બીજીશ અમલ અટકી જવાનો નથી. એકતું ખુન થશે તો બીજો આવશે. બીજાનું થશે ત્રીજો એમ આગ્યા કરશે. તેટલા માટે મારી સુચના એજ હતી કે અમલદારને મારવામાં કાંઈખી લાભ થવાનો નથી. અમે કહેવે છીએ કે ભોંય ફેંકનારાએને સખત સખએ પુગાડો. પણ તેથી વધારે બાહર ન જાવે. લોકોને વધારે ચીડવે નહીં. તમે સખ કરો ખરા, પણ સખ કરીને પછી રાજ્યધારણમાં સુધારા કરવા માંડો. અહર્યો, આ કાંઈ મારાજ વીચારો નથી પણ લોરડ મોરલીએખી એમજ કહ્યું છે, અને તેમના જેવા માણસના એવા વીચારો હોય તો મેં મારા વીચારો જાહેર કરવામાં શું શીતુર કર્યું છે તે હું સમજી શકતો નથી. “પાયોનીઅર” અને તેવાંજ બીજા પત્રોએ સરકારને ખરાખ સલાહ આપી છે, જ્યારે મેં નેની સામે યાને સરકારને સારી સલાહ મારી આરટીકલમાં આપી છે; તેટલા માટે મારી સલાહમાં તમેને જે શીતુર જેવું નહીં લાગે તો તમે મને છોડી દેજો એ આરટીકલમાં મેં કાંઈખી શીતુર ફેલાવવાની કોશિશ કીધી નથી. હાલના લોકોની અજ્ઞાત હાલતો ચીતાર મેં રજુ કર્યો છે અને તે બાબે સરકારને વાકેફ કરી છે. અલખતાં તે આરટીકલમાં મને જે ચીજ નહીં પસંદ પડી તે બાબે મેં મારા વીચારો જણાવ્યા છે. પણ અહર્યો, મેં તમેને જણાવ્યું તેમ એક ચીજ અજુગમ તી છે એમ કહેવામાં કાંઈ શીતુર નથી.

મેં વળી લખ્યું છે કે, ઝડમાં જે ઝેર પેવસ થયું છે તે બાહર કહાડવાનું સરકારના હાથમાં છે, પણ તે સખત કપાયો કામે લગાડીને કરવાનું નથી; કેમકે તેથી માનસે વધારે ખગડશે. આમાં ઝડમાં જેર પેવસ થયું એ અહર્યો દેશનું દુરામલ નહીં તો બીજું શું ! તેથીજ મેં લખ્યું છે કે, કમનગરીખી ચોતરફ ફેલાયલી છે અને કમનસીખી સઘળાં ઠેકાણે ચોંટી છે તેટલા માટે અહર્યો તમારેખી એવીજ રીતે એની બાબમાં અનુમાનપર આવવું.

અહર્યો, કાંઈખી એની આફત માંગતું નથી કાંઈખી એમ નથી ચાહતું કે સરકાર લોકોપર જીલમ ચીતારે અને તેનુલા માટે અમારી ફરજ તેવો ચીતાર સરકાર સનસુખ રજુ કરવાની છે. અમે અમારો દેશ સંકટમાં નહીં રહે તે જોવાની છે. “પાયોનીઅર” કહે છે કે, જે બનાવ નામે છે. સુઝરપોર ખાતેનો બેબનો બનાવ તે

તરફ આમાં હીંદુસ્તાને પોતાનો ગુસ્સો જાહેર કરવો જાઈએ. હું કહું છું કે, અલખતાં તેમ કરો, તમે ગુસ્સો જાહેર કરો, પણ તેજ વેળા સુધારા શું કરવા ? માનસે રાહપર કેમ લાવવો તે બાબેની સુચના બાહર પાડો. હવે અહર્યો મેં મારી એ આરટીકલની સેરેટ શું લખ્યું છે ? એમજ કે, જેમ એક શેહેરીની ફરજ સરકારી અમલદારને તેનાં કામમાં મદદ કરવાની છે તેજ મુજબ સરકારની ફરજ હાલના વખત મુજબ ચોક્કસ સુધારાએ દાખલ કરવાની છે. અહર્યો આ સુચનામા મારો હેતુ શું છે ? મારો હેતુ શું છે તે તમે સારી રીતે સમજી શકશો “પાયોનીઅર” પત્ર જેમ સરકારને સલાહ આપવાનું ઠીક વીચાર્યું છે, તો શું તેવો હક એમને નથી, જે સરકારને સલાહ આપવાનો એકલો હક એમને છનડીઅન પત્રોજ રાખી મેલવા માંગતા હોય તો બેહેતર છે, કે આખો દેશી છાપોજ બંધ કરી દેવો, તેટલા માટે હું તમેને અરજ કરું છું કે મારી આરટીકલો તમેએ સંભાળમરી રીતે વાંચવી અને તમારે એવા અભીપ્રાયપર આવવું, કે તેમાં સરકારને સલાહ આપવાનીજ મતલબ છે. મેં જે આરટીકલો લખી છે તે છાપાનાં છુટાપણાના હકને અનુસરીને લખી છે. હું કાંઈ હલની બહાર ગયો નથી, મેં કાંઈ આંકણ વગર રહીને લખાણ કર્યું નથી. મેં મારાં વાંચનારાઓની સેવામાં દેશનો ચીતાર રજુ કર્યો છે અને “પાયોનીઅર” લખેલા વીચારોના જવાબ આપવાને હું બંધાયલોજ છું એમ મને લાગ્યું; એટલે મેં આરટીકલ લખી. અહર્યો, હું કાંઈ તમેને મારા વીચારો તરફ ફેરવવા માંગતો નથી. તે તો તમારે આરટીકલો પરથી જોવાનું છે. તમારે તે બાબે વીચાર ચલાવવાનો છે. મેં તમારી આગળ મારો આખો કેસ રજુ કર્યો છે અને તે બપર તમારે સંભાલ ભરવે, વીચાર કરવાનો છે. અહર્યો, તમે કહેશો કે “પાયોનીઅર” પત્ર જે લખાણ કર્યું તે બાબે તમે તેની સામે કામ કાં નહીં ચલાવવા ? અહર્યો, તેમ બોલવું બહુ સહેલું છે. ૧૨૪ મીએ અને ૧૫૩ મી એ કલમે મુજબ અમારાથી તેની સામે કામ ચલાવી શકાય નહીં મારી સામે સરકારની પરવાનગી લઇને જેમ હાલ કામ ચલાવવામાં આવે છે તેજ મુજબ કાંઈ મારાથી “પાયોનીઅર” સામે કામ ચલાવી શકાય નહીં. સરકારે મારી સામે કામ ચલાવવાની બંદાલી આપી અને “પાયોનીઅર” સામે કામ ચલાવવાની કાં નહીં બંદાલી આપી ? પારલામેન્ટમાં તે બાબે સવાલ પુછવામાં આવ્યો હતો પણ તે

નો ઉઠાવનારો જવાબ આપવામાં આવ્યો હતો.

હવે જ્યારે “પાંચેનીઅર” નાં હફજહારનાં સખત દીકાઓનો મારા પોતાના બચાવમાં જવાબ આપવાની શું મારી ફરજ નથી? શું મારો પોતાનો બચાવ કરવાનો મને હક નથી? મારાથી તેની સામે કામ તો નહીં ચલાવી શકાય, કેમ કે તે બાબે સરકારની બહાલી મેળવવી જોઈએ અને તેટલા માટે મારા બચાવમાં શું મારે મારાં પત્રમાંથી લખવું કે નહીં? તેટલા માટે મેં જે આરટીકલ લખી છે તે શીતુરી કહેવાય નહીં. અહરથો, યુરોફેસીનો મેં જે અર્થ હાલ કર્યો છે તે કાંઈ નવા નથી, અથવા તો મેં તે કાંઈ મારાં બેનમાંથી નથી કહાડ્યો, પણ તે જુનો છે. યુરોફેસીનો અરથ રાજ કારોબારનો થાય છે અને નહીં કે સરકારના અરથનો બાસ તેમાં આવતો. શું બ્રીટીશ સંસ્થાઓમાં યુરોફેસીથી રાજ નથી ચલાવવામાં આવતું? તેટલા માટે મેં એમ લખ્યું કે. યુરોફેસીમાં ફેરફાર કરવો જોઈએ તે માં શીતુર શું કર્યું. હવે સ્વરાજની માંગણી કરવામાં શીતુર શું છે? તેમાં કાંઈપણ શીતુર નથી એમ હું માનું છું. હવે અહરથો સ્વરાજની માંગણી કરવી એ રાજકારોબાર ચલાવવામાં હિસ્સો માંગવાની બરાબર છે. પણ તે હિસ્સો કેમ મેલવાય? હાલના રાજકારોબારની રૂઠીમાં ખામી છે અને તેમાં સુધારો કરવો જોઈએ એમ બતાવવા સીવાય તેવી રીતનો હિસ્સો મળેજ કેમ? તેટલા માટે હાલના રાજકારોબારની રૂઠી માં ખામી છે એમ આપણે દેખાડવું જોઈએ અને પછી રાજકારોબાર ચલાવવાનાં કામમાં હિસ્સો મેળવવાની કોશિશ કરવી.

એક જાણીતા સરકારી અમલદારે જણાવ્યું છે કે, હિંદી રાજઅમલ આપખુદ નથી એમ કાંઈ છેજ નહીં.

હવે અહરથો, હાલનો અમેરીકાના પ્રેસીડેન્ટ નાં જોધાનો ઉમેદવાર મીં બ્રાયન શું કહે છે? તે કહે છે કે હિંદી રાજ અમલ રથીયાના જે વેળ આપખુદ છે, પણ ચોક્કસ બાબદમાં તો તે રથીયાના રાજઅમલ કરતાં બી બદતર છે, કેમકે રથીયાના લોકો પાસેથી લેવામાં આવતા કરની રકમો ખુદ તેમનાજ દેશમાં વપરાય છે પણ હિંદુસ્તાનનો પૈસો તો પરદેશીઓનાજ હાથમાં જાય છે.

હવે સર શીરોઝશાહ મેહેતાએ શું કહ્યું છે તે જુઓ? તેઓ જણાવે છે કે એશીયીઅલ યુરોફેસી બહુજ આપખુદ સત્તા બોગવે છે અને એશીયીઅલ સીક્રેટ એક્ટની બાબદ તેમ

ની આપખુદનો એક દાખલો છે.

“ઇરટ ઇન્ડિઆ એસોસીએશન” ની એક સભામાં એમ જાહેર કરવામાં આવ્યું હતું કે હિંદુસ્તાનમાં હાલ જે રાજઅમલ ચલાવવામાં આવે છે તે દેશનાં ધેરજુથી તદન અચ્છવટો છે. અહરથો, એવીજ મતલબનું અમે છેલ્લાં ૫૦ વરસ થયાં બોલ્યે છીએ અને સુધારા કરવાની માં મણી કરતા આવ્યા છીએ. તેવીજ રીતનું હું મારી આરટીકલમાં બોલ્યો છું, અને તે છતાં હાલ ૧૯૦૮ માં મને તે કેવી રીતે બોલવા માટે કાયદાની અદાલતમાં ધસડવામાં આવ્યો છે અહરથો હું મારી પહોળા આચારવીચારથી કદીબી વેગળો ગયો નથી. મેં તેમનાજ વીચારો સમજાવ્યા છે. હું ધારું છું કે, મેં જે કાંઈ ટાંકી દેખાડ્યું છે તે પુરતું છે.

હવે મેં તાં ૧૨ મી મેના દીવસે લખેલી બે નોંધપર આવીશ મેં તેમાં જણાવ્યું છે કે, એંગ્લો ઇન્ડિઅન પ્રેસ જ્યારે હાલની અસાંતીનો સધળો ટોપલો દેશી છાપાને માથે મેલે છે તો તેનો જવાબ શું કરવો? મેં તેમાં અમારો બચાવ કર્યો છે અને સરકારને તેમાં મેં સુચવેલું છે કે, બંગાલનાં બાગલાથીજ જે અસાંતી ચાલુ રહેલી હોય તો તે બાગલા રદ કાં નથી કરવામાં આવતા? મેં જેમ કહ્યું તેમ રેલથી જે પુરતો ભાંગી ગયો હોય તો રેલનાં કારખાં વરસાદનેજ કાં નથી અટકાવવામાં આવતો?

અત્રે મીં ૦૦ તીલક તે બંને નોંધો વાંચી ગયા હતા.

અત્રે ૨-૩૦ વાગવાથી કોરટ રીટીન માટે બંધી હતી.

રીટીન પછી કોરટ ૨-૩૦ કલાકે એસતાં મીં ૦૦ તીલકે પોતાનું બારણું આગળ ચલાવતાં એમ જણાવ્યું કે મારા લોરડ અને જુરિના અહરથો, મેં તાં ૧૨ મી મેના દીવસે લખેલી આરટીકલ અને તે પાઠનની નોંધો તમારી સન્નિધિમાં વાંચ્યા છે અને તે બાબેનો તકરાર મેં તમેને સમજાવી છે, હવે તાં ૧૯ મી મે, ૨૫ મી મે, ૨ જુન અને ૯ મી જુનના દીવસોની આરટીકલો રહી છે, પણ હવે હું તમારી આગળ તારીખ ૯ મી જુનના દીવસની અગાઉની આરટીકલો વાંચીશ જે ઉપરથી તમેને માલમ પડશે કે ચોક્કસ ખીનાઓ મેં કેવા સંજોગો વચ્ચે લખી છે, મેં જેમ આરટીકલો લખી છે તેજ સુજબ નવા નવા બનાવો બનતા મળે છે. એકજ આરટીકલનું સાધન કાંઈ એ સધળી આરટીકલો નથી તે તમેને ખુદ આરટીકલપરથીજ

માલમ પડશે, કેમકે દર અઠવાડિયે માફ પત્ર નીકળે છે અને દર અઠવાડિયે નવા નવા બનાવો બનતા જ રહ્યા હતા અને દરેક આરટીકલ જુદા જુદા બનાવો પરજ મેં લખી છે, તા. ૧૨મી મે પછી ૧૯ મી મેની આરટીકલ આવે છે, તેનું મથાળું 'ડબલ હોર્ડિંગ' કરીને છે. હાંદી રાજદ્વારી પક્ષની જાણ મારે મારે આ બીના જણાવવાની ફરજ પડી હતી કે મુઝફ્ફરપોર ખાતે બનેલા બનાવનાં સંબંધી જે સભાઓ ભરવામાં આવી હતી તે પ્રજાના પ્રતિનિધીઓ તરફની નહીં હતી. અલગતાં તે સભાઓ મધે દીલ્લીની જાહેર કરવામાં આવે તે સામે મારે કહેવું નથી. મારે જે કહેવું છે તે એજ કે તે સભાઓ સંપૂર્ણ રીતે પ્રજાના પ્રતિનિધીઓ તરફની જ નહીં હતી એમ સરકારે જાણવું જોઈએ. તે બાબે મેં સરકારને ચેતવણી આપી હતી.

મેં લખ્યું છે કે કેટલાક હિંદુઓએ કામને લીધે બે જવાન છત્રેજ બાનુઓ બો બો બોગ થઈ પડી હતી. અલગતાં એવા બનાવો જે દેશમાં આપખુદ અમલ ચાલતો હોય તથા બને છે, પણ એ બનાવ તે બોય ફેકનારા પણ જાણતા હતા કે નહીં તે બોયેની મેં કાંઈ બી સુચના બહાર પાડી નથી. મેં વળી જણાવ્યું હતું કે આનું કામ કરવામાં હિંદુઓ પાછાની જ નહીં પણ મુસ્લિમોમાં કામની હાંદી આવી રહી હતી તે કામ એવું હતું કે જે સ્વરાજની માંગણીને બીલકુલ અનુસરતું હતું, નહીં, પણ એ કામને સમજ દેશી જાપાની ચલાવવામાં આવતાં એજીટેશનને હતો, એમ બહારના કેટલાકો કહેવા પડ્યા તે કામને અમે ક્ષાટીશ અમલનાં લાભને હાણીકાર અને આપ ક્ષાટીક લેખ્યું.

અહરથો. બોય ફેકનારા તરફ ક્ષીકાર બનાવવામાં આવ્યો હતો. આખાં હિંદુસ્તાનમાં સંઘળાઓ એમ માનતા હતા કે બોય છુટો એ ઘણું જ પુરું થયું, પણ તે દેશી જાપાની રાજદ્વારી ઉચ્ચકરણીને લીધે થયું એમ કોઈ બી કબુલ કરતું નથી. એવી સુચના કરવામાં આવી હતી કે રાજદ્વારી એજીટેશન કરનારાઓ સંઘળા અખતીયાર પોતાને હાથ લેવા માંગતાં હતા. પણ તે દેશના લાભને સંદર્ભ નુકસાન કારક હતું. પણ આટલું તો ખરું કે રાજદ્વારી એજીટેશન દાખી દેવું જોઈતું નથી. સામી તરફથી એમ કહેવામાં આવે છે કે રાજદ્વારી એજીટેશનની માંગણી અણધારતી છે, અને પુરોક્સી ની સત્તા તો જરૂરી તેમજ રહેશે અને તેવી

રીતના અમલમાં કદી પણ ફેરફાર કરવામાં આવશે નહીં. આવી રીતની સલાહ "પાર્લામેન્ટ" અને બીજા પત્રોએ આપેલી છે અને તેવી નુકસાનકારક સલાહનો અમોએ જવાબ આપ્યો છે. અહરથો એ આરટીકલો તમેને પસંદ પડે ચા નહીં પણ તે સંઘળા એવાં એજીટેશન છનડીએ ન પત્રોએ ફરેલી નુકસાનકારક ટીકાના જવાબમાં જ લખવામાં આવી છે એવી જ હપે તમે તે આરટીકલો તરફ જોશો એવી હું ઉમેદ રાખું છું.

મારી મજબૂર આરટીકલમાં મેં વળી લખ્યું છે કે બોયના બનાવથી જે બે છત્રેજ બાનુઓ નીરદોશ બોગ થઈ પડી છે તે ઘણું ખેદકારક છે, પણ તેથી જોઓ પકડાયા છે તેઓના એક રારપર એકદમ ધ્યાન આપી દેવું નહીં જોઈએ. મેં તે બાબે સત્તાવાજાઓનું ધ્યાન ખેંચ્યું હતું. હવે મેં મારી આરટીકલમાં "ઉલ" કરીને જે બોગ વાપર્યો છે તેના અર્થ ચોકવનારી ખમર એવો થાય છે. લોકોનાં જાહેર મત ઉપરથી હમે શાં કાંઈની દેશના લાભનું કારણ થઈ શકે છે. મેં મારા દેશ બંધુઓનાં બલાં મારે લખાણ કર્યું છે, પણ તેમાં ખોટું શું છે ? અલગ બતાં આગથી શહેરોનાં શહેરો નાશ પામે છે એ ખરી વાત પણ તેથી આતશ વાપરેજ નહીં એવી તકરાર લાવવી તદ્દન બે હુંદીજ છે. ચોક્કસ માણસ બોયથી ઉડી મયું તેથી સંઘળી રાજદ્વારી ચરચા દાખી દેવી અને સંઘળાનાં મોંઢાં બંધ કરવાં એવી ભલામણ જે કાઈ કરવા નીકળે તો તે કનચા કેળવણી દાખી દેવાની ભલામણ જેટલી બેહુંદી નીવડે. અલગ તાં બોયથી નુકસાન થયું, પણ તેથી શું સંઘળી રાજદ્વારી ચર્ચા બંધ કરવી ? સુધારાઓની ચોજના પડતી મેલવી ?

મેં લખ્યું છે, અહરથો કે કેટલાક સરકારી અમલદારોએ પોતાના માંમાં ખોલી દીધાં છે અને તેઓ બાંબતો સંઘળો જુઓ દેશી જાપાને માથેજ નાંખવા માંગે છે જે ઘણું ખોટું છે. અમે એમ કહેવા માંગતા જ નથી, કે જે માણસ જાસ્તીનાં કામ કરે તેને સજા કરવી નહીં. અમે એમ કહેવા માંગતા જ નથી. તમે સજા કરો, પણ સજા કર્યા પછી શું કરવું તેની અમે સુચના કર્યે છીએ અને તે એ કે, પ્રજાને અવાજ દાખી દેનારાં પગલાં ના ભરો, પણ જે સુધારાઓ દાખલ કરવા હોય તે કરો. તમે ઝુનેહગારો ને સજા કરીને શું જાપતાના અને જુલમતાન ઉપાયો લેવો એ શું સારી રાજનીતીને અનુસરવું કહેવાય ?

આરટીકલમાં આગળ મેં એમ લખ્યું છે કે, રાજકારણારની રીદીમાં સમાયલી કાંઈ ખામી ને લીધે મજબૂર રમખાણ થવું હોય અને તેથી તેવી ખામી દુર કરવી જોઈએ. દરેક જણ સમાં ધાની અને બહોળસ્તને ચાહે છે, પણ લોકોમાં શાંતી નથી એવાં બાહનાં દુકળ તેઓપર ફટકા લગાવે એમના નથી. હવે લોકોનો અવાજ દા બી દેનારાં પગલાં બરવાની સરકારને સલાહ આ પવી એ તદન બેહુદું અને જોખમનું કામ કહેવાય અને તેથી સરકારને બવીશ્યમાં મોટી મુશ્કેલી અને ગુચવાડામાં ઉતરવું પડે એમાં શક નહીં.

આ આરટીકલ ૧૯ મી મેના દીવસે લખે લી છે, એ મધે યોગના બનાવનો ખેદકારક ગણ વામાં આવ્યો છે અને યોગ દેકનાર ભરદ્ધ પી કાર દેખાડવામાં આવ્યો છે, પણ તેની સાથે એમ પણ જણાવ્યું છે, કે રાજકારણારની રીદીમાં ફેર ફાર કરવો જોઈએ તે મધે લોકો ઉશ્કેરાય યા સરકાર સામે બેદીલ બને એવું. કાંઈખી લખવા માં આવ્યું નથી. હવે એ લખ્યા પછી કાંઈ ખીજ ખબર મળે તો તેપર મારે નુકતેચીની કર વી પડે છે. તેટલા માટે આવી આરટીકલો કાંઈ ખી ખાસ મક્કસદસર લખવામાં આવી છે એવો મારો હેતુ હતો તો તે શું છે તે બાબે તમારે અનુમાનપર આવવું જોઈએ. એ આરટીકલ શીતુરી છે એમ તમે કહી શકશો નહીં એ લખ્યા પછી “એક્સપ્લોઝીવ એક્ટ” અને “ગ્રેસ એક્ટ” પસાર થયા અને તે બાબે અમેને નુકતેચીની કરવી પડી.

હવે તા. ૨૫ મી મેની આરટીકલપર હું આવીશ તેની અંદર મેં ઈંગ્લંડથી યોગના સ બંધમાં મળેલા ઇંગ્લેન્ડ વરતમાનપત્રોનાં અબીપ્રાય પણ ટાંકેલા છે, અને તેઓએ જે લખ્યું છે તે માટે તેમની સામે કામ ચલાવવાનાં કોઈને ખ્યા લ પણ આવ્યો નથી,

અત્રે તે આરટીકલવાળો “કેસરી નો અંક જુરીને વાંચવા માટે આવવામાં આવ્યો. આગળ ચાલતાં મી. ૦ તીલકે જણાવ્યું કે, જે ઇંગ્લેન્ડ અ બીપ્રાય આવવામાં આવ્યો છે તે મધે એમ જ જણાવવામાં આવ્યું છે કે “કલકતાખાતે યોગનો બનાવ બન્સાથી ઈંગ્લંડમાં મારે ગભરાટની લાગ છી તીનેવલી ખાતેનાં દુલ્લડથી, ૧૯૦૭ નાં પુ નાવાલા રેનડ અને આપરરટનાં ખુનોથી, અને લાલા લખપતરાયને પકડવાથી બી ઉશ્કેરાઇ હતી નહીં પણ આ યોગનો બનાવ શાથી બ ન્યો ? રેકોર્ડિટીક પારટી આપખુદ સ્તા બોગવે

છે, તેથી યોગપારટી હસ્તીમાં આવી છે. તેટલા માટે છાપામાં તેમજ જાહેર બાપણો આ પીને રાજકારણી ઉશ્કેરણી કરનારાઓને નહીં પણ આ આપ ખુદ સરકારી અમલદારોને પણ જવાબદાર લેખવા જોઈએ.”

હવે અહરથો “પાયોનીઅર” વીજેરે પત્રો માંથી મેં જે ઉતારા વાંચી દેખાડ્યા છે તે મધે રાજકારણી ચર્ચાને નહીં પણ સ્વદેશી અને બે યકોટની હીલચાલને પણ વખોડી કહાડવામાં આ વી છે. મેં તેની સામે જે આરટીકલ લખી છે તે તમારી સનમુખ છે, પણ તેનો તરજુમો ફેટ લો બધા ખોટો થયો છે તે બોલે બોલ દેખાડી ને હું તમારો વખત લેવા માંગતો નથી.

અહરથો, આમની સમામાં મી. ૦ રીઝ જેઓ લીબરલ સમાસદ છે તેઓએ એમ જ જણાવ્યું છે કે યોગ બનાવવાનું બ્યારે હીદુ સ્તાનમાં લોકને ખબર નહીં હતી તો યોગ આ વ્યો ક્યાંથી ? હીદુસ્તાનમાં લોકો ગરીબાઇમાં ક ચડાઈ ગયાં છે તો યોગ બનાવવાનો હુનર તે ઝોએ કેમ અખત્યાર કર્યો ? તેઓએ હેનુથી આ કામ કયું છે. તેટલા માટે તેમની સામે જપતા ના જખરદસ્ત લપાયો લેવાં. અલખતાં ઉપાયો લે વામાં આવ્યા છે ખરા, પણ તે એટલા બધા કારગર લાગ્યા નથી, પણ હવે તમારો એવો મારવો કે જેથી કરીને તેઓથી ચુકે ચાં કાંઈખી થાય નહીં, અહરથો ઈંગ્લંડમાં યોગની બાખતમાં જે બે મત હસ્તીમાં છે તેમાનું આ એક મત છે. મી. ૦ રીઝ જણાવે છે, કે જપતાના ઉપાયો હવે એવા લેવા, કે હીદીવાનોથી કાંઈજ બોલાય નહીં.

હવે બીજો મત શું છે ? સર હેનરી કોટન અને બીજાઓ શુ વીચારે છે ! તે પક્ષ એમ મત ધરાવે છે કે. બંગાલીઓ ઉશ્કેરાઈ જવાથી અને ખુરેફિરીનો આપખુદ અમલ નહીં ખમી શકવાથી યોગ હસ્તીમાં આવ્યો છે અને રાજદ વારી છુપી ટોળીની સ્થાપના થઇ છે.

અહરથો, જે મારી આરટીકલમાં એમ લ ખ્યું છે. કે પુરવનાં લોકોમાં જે રીતની જગર તી થઇ છે તે તરફ સરકાર આંખવીચામણું નહીં કરશે, કેમકે તેમનામાં સ્વદેશાભીમાનીનો જુસ્સો ઉતપન થયો છે.

અહરથો, હાલમાં સરકાર અને રાજદવારી ટોળી વચે ફરક એટલોજ છે, કે સુધારાઓ સ પુરજુ થયા નથી નામદાર વાઇસરોયની ધારાસ મામાં એમ કહેવાયું હતું,

મી. ૦ તીલકે તે પછી પોતાની આરટીકલો

આગળ વાંચતાં જણાવ્યું કે, આપણે જાપાનના ઉપાયો કનેહમંદીથી લઈ સંકીર્ણ નહીં.

હવે હું તાા ૨૭ જુનના દીવસની આર દીકલ લઈશ.

આ આરટીકલ સરકાર જે રીતનાં જાપતા નાં પગલાં લે છે તે સામે વાંધા ઉઠાવવાને લે ખવામાં આવી છે. અમે તે આરટીકલમાં એમ જણાવ્યું છે કે ભોંય કેંકનારાઓને સખત સજા એ પહોંચાડે, પણ તેને લીધે લોકોપર નવા ન વા જાપતા નાખે નહીં. એકરૂપલોગીવ એકટ અ ને છાપાને લગતો એકટ પસાર કરવામાં સરકારે ખચીતજ લોકોનો અવાજ દાખી દેવા સરીખાં પગલાં ભર્યાં હતાં ભોંયને અમે વખોડી કહાડ્યો છે તો કાં નહીં અમે સરકારનાં એવાં પગલાંઓ ને વખોડી કહાડીએ ? તેટલા માટે સરકારે નાંખે લા પગલાં સામે વાંધા લેવા થઈ તાા ૨૭ જુ નની આરટીકલ લખવામાં આવી હતી.

હવે અહરથો, ઇલાંડમાં “ કન્ટેમ્પરરી રીવયુ ” માં જે વીચાર ઇલાંડની સ્થીતીનાં લેવા માં આવ્યો હતો અને જે વાઇસરાયની કાનિ સીલમાં સર સહયદ આદમજે વાંચ્યો હતો તેવાજ વીચાર થોડેકણે દરજ્જે મારી હાલની આરટીકલ માં આપવામાં આવ્યો છે.

હવે અહરથો એંગ્લા ઇનડીઅન પત્રો અ મોને શું કહે છે? તેઓ કહે છે કે ભોંયને તમે વખોડી કહાડો છો એ સઘળો તમારો ઢોંગ છે, કેમકે તમે જ્યારે ભોંયને વખોડો છો ત્યારે સ રકાર જે નવાં પગલાં લે છે તેની તરફજુમાં તમે કાં નથી જતા?

અહરથો, આવી રીતે ઢોંગી હોવાનો આવે પ અમારી સામે મેલવામાં આવે છે, પણ અમે સરકારની તરફજુમાં થઈ નથી શકતા, કેમકે સ રકાર તરફથી જે પગલાં ભરવામાં આવે છે, તે જાપતાના ને પ્રમતો અવાજ દાખી દેવા સરી ખાં છે એમ અમે સમજીએ છીએ.

અત્રે મીા તીલકે આગળ ચાલ નાં જણાવ્યું કે ૧૮૯૭ નાં પુણાં ખાતેનાં ખુનો અને મુઝફરપોર ખાતેના ખુનોમાં ઘણા ફરક છે. તે વેળાનો વખત જુદોજ હતો અને હાલનો વ ખત તદન જુદોજ છે. ભોંય મુઝફરપોર ખાતે ડાડવામાં આવ્યો ખરે, પણ તેથી કાંઈ લશકરી યજ ઘટતું નથી, ભોંય કાંઈ લશકરી જળનાં મા ાગમાં એકે નડતલ નથી અને તેથી કાંઈ થવાનું યી. તેટલા માટે ભોંય વીશે સરકારે કાંઈખી ૨ રાખવો નહીં, કેમકે એથી છેવટ કાંઈખી કા હો થવાનો નથી. તેથી કાંઈ હીંદુસ્તાનનું જળ

ઘટવાનું નથી.

ભોંયથી કાંઈ સરકારનો નાશ નથી થનો પણ તેથી કાજકારેખાર ચલાવવામાં ખલલ પડે છે અને તેટલા માટે ભોંયમાંથી સરકારે ચેતવણી લેવી જોઈએ અને લોકોની સ્થીતી, તેમનું મન કયાં ખેચાય છે તે બામે ચેતવું.

ઓ ૧૦ મીા જેખલેએ ચેતવણી આપી હ તી અને તરીજ ચેતવણી ડોા રાશખીહારી લોમે આપી હતી. પણ તેથી તેમને એમ કહેવામાં આવ્યું કે ભોંય વીશે તમેને કાંઈખી ખખર હો વી નહીંએ. ઘણાંએ એમ કહેવા માંગે છે કે ૧૮૯૭ના જનાવ પછી આ જનાવ પાછો બન્યો એ અર્થ સુચક છે. તે વેળા એંગ્લા-ઇંડીઅન પત્રોએ જાપતાના ઉપાયો લેવાની બલામજુ કરી હતી અને એવી રીતે એંગ્લા ઇંડીઅન છાપાની ઉસ્કરણીથીજ યાને લોકોપર વધારે ને વધારે જા પતાઓ નાખવાની બલામજુને લીધેજ હાલના યાને ૧૯૦૮ના જનાવો બન્યા છે.

અત્રે કોર્ટ ઉડવાનાં સરેસ્તાનાં વખત ૫-૩૦ ની ઉપર ૧૦ મીનીટ થઈ હતી અને મીા તીલકે પોતાનું બાશજુ આવતી કાલ પર મુકતવી રાખ્યું હતું અને કોર્ટ ઉડી હતી.

(મંગળવાર તાા ૨૨ મી જુલાઈ ૭ મો દીવસ)

કારટ ૧૧-૩૦ વાગેપેસતાં મીાતીલકે પાના નું ગઈ કાલનું અધુરું રહેલું બાશજુ આજળ ચલાવતાં જણાવ્યું કે મારો લોહ અને ગરી ના અહરથો, ગઈ કાલે હું તમારી આગળ તાા ૨૭ જુનના દીવસની આરટીકલ વાંચી ગયેા છું આજે તાા ૯મી જુનના દીવસની આરટીકલ વાંચીશ. તે આરટીકલ માટે મારી સામે જે આ રોપો મેલવામાં આવ્યા છે, અને તે ૧૨ મી એ અને ૧૫ મી (એ)ની કસના છે. એ આરટીકલ એકસપલોગીવ એકટ અને એમ એકટ પસાર કરવામાં આવ્યા તેની મામે પ્રેરેસ્ટ ઉડાવનારી છે. હવે અહરથો, એકસપલોગીવ એકટ ૧૮૮૩ નાં ઇગલડના કાયદાના ધોરજુ ઉપર પસાર કરવામાં આવ્યો છે. એજને કાયદા પસાર કરવામાં આવ્યા છે તેને લગતો સમાગાંચાલેલો હેવાન હું મારી સાથે લા ંચો છું, અને તે પછી હું મારાં આરટીકલ મા બે મોત્રાંશ. પ્રેસ એકટ જે તવજે વડી હાના સમામાં એકજ બેઠકમાં પસાર કરવામાં આવ્યો છે તેની સામે વડી હાસસમાના દેશી સમાજહો એ પ્રેરેસ્ટ ઉડાવ્યા હતા. સરેસ્તા મુજબ તે ધ વદાઓને લગતો ખરેખરી આગમચથી પ્રગટ કે

રજામાં આંખો હતો નહીં. એકસપ્તોત્રીવ એકટ
આરૂઠે એવું દેરવામાં આંખું હતું કે જેની
પાસેથી સળગી ઉઠે એવા પદાર્થ મળી આવે તે
ને કાયદાની અદાલતમાં ધસડી તેની સામે કામ
અલાવવું. પણ એવી ગોઠવણ કાંઈપણ કરવામાં
આવી હતી નહીં કે સળગી ઉઠે એવા પદાર્થ
જેની પાસેથી મળી આવે તે તે મંત્રી આવેલો
પદાર્થ ખાતાની પાસે રાખવા માટેની મતલબ થું
હતી કાયદામાં એવી ગોઠવણ કરવામાં આવી ન
થી અને તેથી માટે ભાગે દેશી છાપાએ તેને વ
ખોડી કાઢયો છે અને લોકોના છુટાપણાં પર ત્રા
પ નાંખનારા એ કાયદાનો અર્થ વાંધસરોયની
સભામાં પણ એવીજ મતલબનો કરવામાં આ
વ્યો હતો.

હવે અહરથો, મારી આરટીકલમાં થું-લ
ખ્યું છે. મેં લખ્યું છે કે હીદી સરકાર જાપતા
ની નવી રાજનીતી પર દોરવાઈ છે અને ફર
પાંચ કે ૧૦ વરસે એવી રીતના જાપતાનો ભુત
સરકારને આવે છે.

મીં તીલકે પોતાની આરટીકલનો ખુલાસો
આપતાં એમ જણાવ્યું કે એવી રીતના જાપ
તાના ભુત પર કાંઈનેપણ આંકાશ રહેવો જોઈતો
હતો. ખરાબ ખુદી પર કાંઈનેપણ આંકાશ જોઈએ
રૂબી મેં સુચના કરી હતી અને તે આંકાશ
જાપનાર તરીકે મેં લોઈ મોરલીનું નામજ કહે
વાની મતલબ રાખી હતી. હવે ‘મંત્રકર’ નો
અર્થ થું થાય છે? જે આણસ જાદુ ઉપર આં
કાશ રાખી શકે તે. મેં ખુદ્યું લખ્યું છે
કે, જેઓ પર આંકાશ રાખવો જાઈએ
અને જેણે મંત્રકરણનું કામ કરવું જોઈએ તે કર
વામાં આવવું નથી, અને તેથી સરકારની રાજ
નીતી પાછળ હાલ સરખી થઈ પડે છે. છાપાનું
અને ભાશાનું છુટાપણું એ દેશના પોપણનું મો
ડું સાંભળ છે. એવા કંઈ મારોજ વીચાર નથી
પણ તે બીજા અંધકર્તા પણ એમજ નીચારે છે.
તેટલા માટે પ્રજાનો અવાજ દાખી દેનારા પ્રેસ
એકટથી પ્રજાનું પૌષણ થઈ શકતું નથી.

ટામસપેન નામનો અંધકર્તા જણાવે છે કે
છાપાને છુટાપણું આપવાથીજ આપણે
આપણી હાલની આપાદ હાલત બનાવી શક્યા
છીએ અને છાપાના છુટાપણાંથીજ લોકો
મેં અવાજ સરસ રીતે સાંભળી શકાય છે. તે
ટલા માટે મેં જે લખ્યું છે તે એવા લખનારા
એને રોકે આપવા જવું છે.

અહરથો, આંખો એન્સે-મંડીઅન છાપો
દેશી છાપાને છુટાપણું આપવાની વીરધ છે.

“માલકમસ ગવરનમેંટ” નામની ચીપ
ડીમાંથી એક ફરો ટાંકી દેખાતાં મીં તી
લકે જણાવ્યું કે અગાઉ એક કેસ એવા બ
નેલો હતો કે જે મધે સરકાર અને વડી અદાલ
ત વચ્ચે જે અંધો આલેતો હતો તેને લખતો હે
વાલ છાપવા દેવાને દેશી છાપાને અટકાવવામાં
આવતો હતો.

નોર્થ નામનો અંધકર્તા જણાવે છે ઇ
ંગ્લંડ અને હીંદુસ્તાન વચ્ચે સારો સંબંધ જ
ળવવા માટે હીંદુસ્તાનને છાપાનું છુટા પણું જે
છમ્મે તે કરતાં વધારે આપવું. દેશની આખાદી
અને ખીલવણીનો આધાર એની પર રહે છે.

અહરથો, ત્યારે છાપાનું છુટાપણું એ ખરું
જ અગત્યની ચીજ છે અને તે વગર કાંઈપણ પ્ર
જા આપાદ બની શકે નહીં, એમ બંદારના અં
ધકર્તાએ જણાવે છે.

મારી આરટીકલમાં મેં પણ એમજ લ
ખ્યું છે અને નવા પ્રેસ એકટ સામે મેં વાંધો
ઉઠાવ્યો છે.

હવે સં હારવે એડમસને પોતાનાં વાંધમ
રોયની સભા મધેનાં ભાષણમાં એમ કહ્યું છે
કે હીંદુસ્તાનનાં લોકોની પાઠેશ કાયદાને અને
સુદેહને માત આપવાની નથી, અને રશીઆમાં
પણ એવોજ અમલ છે, માટે આવો કાયદો હા
ખલ કરવાની જરૂર જણાય છે, પણ એ સરખા
મણી ફરી મેહુદી છે તે હું તમોને રશીઆનાં
નીહીલીસ્ટો બાબે મીં નિરો આપેલાં મત ઉપર
થી દેખાડી આપીશ. મીં નેશ જણાવે છે કે
નીહીલીસ્ટોનું રાજ્ય બંધારણ કાંઈજ નથી, તેમ
ની પાસે ચુલ્ નથી, તેમની પાસે કાયદો નથી
અને તેઓ મારફા અને કાયદાનો સામે ઘડનેજ
છવે છે.

હવે અહરથો રશીઆના નીહીલીસ્ટો સા
થે હીંદુસ્તાનના લોકોની સરખામણી કરવી એ
કેમ અને? હીંદીવાને કાંઈ નીહીલીસ્ટ નથી.
તેઓ તો સુદેહને આહવારોએ અને કાયદાને
માત આપનારા છે.

હવે અહરથો, રશીઆમાં જે રીતનો એના
રકારતોનો ગમરાત ૧૯૦૬ માં ફેલાયો હતો
તેનો ‘પાયોનીઅર’ પત્રેણી તેવોજ વીચાર થીધો
છે તે હું અહીં દેખાડી આપીશ. ‘પાયોનીઅર’
જણાવે છે કે ‘આપણું રાજ્યઅમલ સામે પ્રો
ટેસ્ટ ઉઠાવવાનો એજ મારગ છે. એજ સામે
લરકર હાંધવાજ બને છે અને લોકો તેથી હેવ
ટે આપણી સામે લડી શકે છે.’

અહરુથો, 'પાયોતીઅર' પત્રે ૧૯૦૬ માં એમ કહ્યું હતું અને 'લ'ડન ટાઇમસે' પણ એ વાજ અભીપ્રાય આપ્યો હતો અને મારી આર ટીકલમાં બી મેં તેમજ કર્યું છે. મેં કાંઈ મારો પોતાનો કાંઈ નવો વીચાર કહાડ્યો નથી, પણ જે બીજા બીજાઓએ કરી છે તે મેં પાછો કહી છે.

હવે સર થોમસ મનરો શું કહે છે ? તે જણાવે છે કે પ્રદેશી રાજની જીવસરીથી એક પ્રજાના સઘળા ગુણ અને તેની ચાલ ચલગત દબાઈ જાય છે અને તેથી તેની આબાદી ચઢી શકતી નથી. લોર્ડ ઇસલીએ મોગલ અને ઇંગ્લેન્ડની સરખામણી કરી છે જે મધે અકબર બાદશાહ જેવાના રાજ વહીવટની ભારે વખાણ કરી છે. અહરુથો, તેવીજ વખાણ મેં કરી છે.

મેજર ઇવેનસડે ઇંગ્લેન્ડને "બર્ડસ ઓફ પેસેન્સ" કહ્યા છે અને તેઓએ જણાવ્યું છે કે ઇંગ્લેન્ડે કરીને હિંદુતાનમાં કાંઈ રહેતા નથી, માને અમલદારો જાય છે અને આવે છે તેથી રાજ કાંઈ મક્કમ રહેવાનું નથી.

હવે મેં મારો વીચાર મેજર ઇવેનસડેલ માંથીજ લીધો છે અને તે મુજબ મેં મારે મત જણાવ્યું છે.

અહરુથો, આ લાઇનમાં હું ૨૮ વરસ થયાં થો છું અને મારી પારટીનું શું શું સાહીલ છે તે બધું હું જાણું છું. અમારી તરફથી માંથું શું મનો પડે છે તે બાબેની મને સંપૂર્ણ માહિતી છે અને તેથીજ હું મારે મત તે મુજબ ઉઘાડું છું એમ તમારે જાણવું જોઈએ.

મીઠી લોકે આગળ ચાલતાં જણાવ્યું કે, "એકવાર પોલીસ અમલદાર મરડીવાળા ઘરમાં ધુસરો, પણ લાંથી તેને હડધુત મઠને બાહાર નીકળવું પડ્યું અને"—

એડવોકેટ જનરલ- એવા ટીકાઓ સામે હું વાંધો ઉઠાવું છું, કેમકે આરોપી પોતાને આ પત્રમાં આવેલી છુટની બાહર જાય છે અને તેમ થવું જોઈતું નથી.

નામદાર જડજ-એવણ ચોપડીઓ વીગેરે માંથી ચોક્કસ દાખલો ટાંકી દેખાડે છે અને તેટલા માટે તેમને તેમ કરતાં અટકાવવા નહીં જોઈએ.

એડવોકેટ જનરલ-પણ તે કેવી રીતે કરવામાં આવે છે તે તમે નામદારે જોવું જોઈએ.

નામદાર જડજ-(મીઠી લોકે) જુરી સન મુખ તમેને બાજણ કરવાની સંપૂર્ણ છુટ છે, તમે તમારા અભિપ્રાય મેં તેવી તકરાર અને દા

ખલા લાવી શકો. તે સામે કાંઈપી વાંધો નથી. પણ કોઈપી દાખલાની વીઅતોમાં તમારે ઉતરવું નહીં અને તેને લગતી બધી હકીકતો રજુ કરવી નહીં.

મીઠી લોક-પણ મારા અભિપ્રાયને માટે મારે અગત્યની વીગતોમાં ઉતરવું જોઈ પડે.

નામદાર જડજ-પણ કોરટ તેવી રીતની છુટ આપી શકતી નથી.

એ પછી મીઠી લોકે આગળ ચાલતાં લોર્ડ મોરલીએ સીવીલ સરવીસ ડીનર વેળા વેલાતમાં કીધેલા બાજણમાંથી ચોક્કસ ફક્રાઓ ટાંકી દેખાડ્યા હતા અને જણાવ્યું હતું કે લોર્ડ મોરલીનું એવું મત છે કે, જે સ્થિતિ આપણે હાલ ખતાવી છે તે ઉપરથી તો હિંદીવાનોની ઉમેદોને સંતોષ આપવાને નીશકળ નીવડવું નહીં જોઈએ. અહરુથો, આવો વીચાર હિંદી પ્રધાને લીધો છે અને તેવોજ વીચાર મેં પણ લીધો છે.

એ પછી મીઠી લોકે પોતાની આરટીકલ નો વધુ ભાગ વાંચતાં જણાવ્યું કે, મેં એમ લખ્યું છે કે લોકો પાસેથી હથીઆરો, બંદૂકો, બાક્ષાઓ વગેરે "આમર્સ એક્ટ" ની રહે પુચવી લઈ શકાશે. પણ જોખને અટકાવવાનું મુંશકેલ કામ છે અને જોખનો નીકાલ કાઢી નાંખવાનું તદ્દન અશક્ય થઈ પડશે.

હવે અહરુથો મેં એમ લખ્યું છે ખર, પણ એ કાંઈ મારોજ વીચાર નથી. મેં જે કાંઈ લખ્યું છે તે જોખની બનાવટ બાબેના એકસપે બોલીવ ઇન્સપેક્ટરે કરેલા રીપોર્ટ ઉપરથીજ મેં મારો વીચાર બાંધ્યો હતો. તે બધી રીપોર્ટ એ જોઈ ઇન્ડિયન પત્રો મધે પ્રગટ થયો હતો. અને બીજાં સંપ્રદાયના પત્રોએ તે બાહેર પાડ્યો હતો. અહરુથો રીપોર્ટમાં એમ જણાવવામાં આવ્યું છે કે, જોખ બનાવવાનું સહેલું છે અને તેથી તેને બનાવવાનું કામ અટકાવી શકાશે નહીં. હવે એમ બાહેર પાડવામાં આવ્યું છે તો કાં નહીં તે જોખ બનાવવા માટેની ઉશ્કેરણી કહેવાઈ એમ તો ચોરી સુચનાઈના બધા હેવાલો અને વરજીનથી પત્રો મધે પ્રગટ થાય છે. અને તેટલા માટે તેવા વરજીનના પત્રોને પણ પકડવાં જોઈએ. એમ તો તખીખી ચોપડીઓમાં ચોક્કસ હોરા કેમ બનાવવાં તેના તુખસા આપવામાં આવ્યા છે અને તેટલા માટે તે ચોપડીઓ ખુન અને આપધાતની ઉશ્કેરણી કરવા માટેજ છપાવવામાં આવી હતી એમજ આપણે ધોરી લેવું જોઈએ કે ? અહરુથો જે એમજ આ લેખને જે એમજ સાનવામાં આવે તો એ બંધાતો છેડો આવેજ નહીં. અમે જે કાંઈ લ

પચું છે તે બાહેર પડેલા બોંબની બનાવટના રી પેરટ ઉપરની નુકતેચીની છે. અને એવી રીત ની નુકતેચીની બધાં પત્રાએ કરેલી છે, તે એ સંબંધનાં પત્રા સામે ત્યારે કામ ચલાવવું જોઈએ. મેં કાંઈ મારા પોતાના વીચારો જાહેર કર્યા નથી. જે વીચારો બહાર પડી ચુક્યા હતા તે ઉપરથી મેં મારા પત્રનો મત જાહેર કર્યો છે.

અત્રે મી૦ તીલકે “ઝોરીએનટલ રીવ્યુ” માં પ્રગટ થયેલા વેલાયતનો “મોરનીંગ લીડર”ના કલક-તાનાં અખરપત્રી તરફનો બોંબ વીંપનો હેવાલ વાંચવા માંગ્યો, પણ તે બાબે એડવોકેટ-જનલે વાંધો લીધો, પણ નામદાર જડજને દરાવ્યું કે આરોપીને જે એમ લાગે કે એ નેમને અગત્યનું છે તો તેમ કરવાને તેઓને છૂટ છે આ ઉપરથી મી૦ તીલકે તે લખાણ વાંચ્યું હતું જેની મતભાવ એ હતી કે બોંબ હીંદુસ્તાનમાં આપો છે અને તેથી ઇંગ્લેન્ડમાં હવે ચેતીને ચાલવું જોઈએ.

અત્રે જુરીના ફોરમેને તે “ઝોરીએનટલ રીવ્યુ” નો એક માંગ્યો હતો જે તેમને આપવામાં આપ્યો હતો.

નામદાર જડજ-મી૦ (તીલકને) તમે એવાં પત્રા અહીં શું કામ લઈ આવ્યા છો?

મી૦ તીલક-એવું દેખાડવા કે મેં જે કાંઈ લખ્યું છે તે ખીજાં પત્રાએથી લખ્યું છે.

નામદાર જડજ-પણ તમારો ત મત શું છે? નમેથી તેવું જ મત આપ્યું છે કેની? હું નહીં ધારતો કે એવાં પત્રા અહીં જુરીના અંદરથી સનમુખ વાંચવા જોઈએ, તેટલા મારે હું દરાવું છું કે એવાં લખાણની અસર જુરીના અંદરથી પર થવી જોઈતી નથી.

અત્રે નામદાર જડજે “ઝોરીએનટલ રીવ્યુ” ખાણું આપી દેવાને ફોરમનને જણાવ્યું હતું જેમ કરવામાં આવ્યું હતું.

મી૦ તીલક-આનંદમલ નવાય સહયદ મહમદ બાહદુરે નામદાર વાઈસરોયની કાઉન્સીલમાં જે વીચારો જાહેર કર્યો છે તે મારી આરટીકલને મળતા છે.

અત્રે મી૦ તીલકે નવાય સહયદ મહમદનો ચોક્કસ બાગ વાચી સંભલાઓ હતો અને જણાવ્યું હતું કે તે બાપણ મધે તેઓએ સરકારને ચેતવણી આપી હતી અને લોકોમાં સંનોષ ફેલાવ્યો એવા મુંવાગ દાખલ કરવાને જણાવ્યું હતું.

મી૦ તીલકે જણાવ્યું કે, નામદાર વાઈસરોયની ધારાસભામાં એ દેશી સભાસદે જે વી

ચારો તા. ૧૦ મી જુનના દીવસે જાહેર કર્યા હતા તેજ વીચારો મારી તા. ૯ મી જુનના અંકની આરટીકલમાં તે કાઉન્સીલમાં પસાર થયેલા બે જાપતાના કાયદાઓને સંબંધી તરફથી વખાડી કહાડવામાં આવ્યા છે અને આખા દેશનાં સંબંધનાં પત્રાએ તેમની સામે અભ્યુગમે દેખાડ્યો છે. ત્યારે મામલો એમ છે તો મનેજ તેવાંજ લખાણ મારે કોરટમાં ઘસડ્યો અને મારી સામે કામ ચલાવ્યું એ હું કહું છું કે કહાપણમરવું અને કાયદેસરનું નથી જે ચીજ સંબંધાઓએ લખી તે મેં લખી અને તે મારે મારી એકલાનીજ સામે શું કામ આરોપ મેલવા જોઈએ? એમ તો ૧૮૫૭ ના બગવા વેળાની તવારીખને લગતી ચોપડીઓ બાહર પડેલી છે અને તે ચોપડીઓ નો જો અમે અભીપ્રાય લઈએ તો શું તેમ કરી ને અમે લોકોને ઉરકરે છે? નેમ તો કહીથી અને નહીં.

તેટલા મારે અંદરથી મારી આરટીકલે લખવામાં મારો હેતુ શું છે ને તમારે પહેલાં તપાસવું જોઈએ અને તે પછીજ તમારે તમારા અભીપ્રાયપર આવવું.

અંદરથી, તમારે એમ નહીં જણવું કે એમલો-ઇનડીઅન. યુજરાતી, મરાઠી, અંગલી વીગેરે વીગેરે આમાં હીંદુસ્તાનનાં પત્રાએ એજ એકનો એક અભીપ્રાય લીધો છે કે તાના પગલાં ચાલવાના નથી અને તે કદીથી યંસાધક થઈ પડશે નહીં.

એમ તો ઉમગવાની સભામાં લોરડ કરજને કાયલનાં અમીર સામે ચોક્કસ રીપાઓ કરવા હતા, અને તેના જવાબમાં લોરડ મોરલીએ તેમને એમ પણ જણાવ્યું હતું કે તમારા ચોક્કસ રીપાઓથી બનવા જોગ છે કે અમીર એમલો-રશીઅન કોલકારની સામે થાય.

અંદરથી, લોરડ કરજન સામે લોરડ મોરલીએ તમારે કામ ચલાવવું હતું. પણ તેમ બની શકે નહીં કેમકે ઉમરાવોની સભામાં છુટથી જાહેર મવાલો બાબે તકરાર ચાલતી હતી અને તે તકરારમાં બાગ લેવામાં આવતો હતો.

મી૦ તીલકે આમળ ચાલતાં જમાવ્યું કે હમેશાં જે હકીકત હોય તે પ્રગટ થાય છે અને તેમાં ખોટું કશુંજ નથી. એમ તો ધારો કે કાંઈ ચોક્કસ પોલીસ અમલદારના કામની તપાસ ચાલતી હોય અને તેમાં હેવાલ પ્રગટ કરવાને સરકાર તરફથી ના કહેવામાં આવે અને કોરણ માં એમ જણાવવામાં આવે કે તે હેવાલ પ્રગટ થાય તો પોલીસ ખાતાને ખરાબ ભાગશે, પણ તે

થાજ શું તે હેવાલ નહીં પ્રગટ કરવા ? તેમ બનેજ નહીં. ખારી વાત બહાર આવવી જોઈએ. અહરથો, હીંદુસ્તાનના લોકોની સવળી ફરવાહો ધ્યાનમાં લઇને લખાણ કર્યું છે. હું તેમાં ખરા હોવું કે ખોટો હોવું તે આખત જોવાની નથી, પણ મારે ખારી સમજ મુજબ ખારી આરટીકલ લખવાનો હક છે કે નહીં તે તમારે જોવાનું છે. શું લોકોને પોતાના અચાર વીચારે ખુલ્લેખુલી રીતે દરજાવવાનો શું હક નથી ? એ તો છાપાના છુટાપણનો સવાલ છે અને તે કોઇની ચોક્કસ આસામીને લગતો સવાલ નથી. તેટલા માટે મેં જે કાંઈ લખ્યું છે તે તદ્દન ખુલ્લેખુલ્લી રીતે મારા વીચારે બહાર પાડીનેજ લખ્યું છે. અહરથો, આખો એંગ્લો-ઇન્ડીઅન છાપા અમારી પુઠે લાગીને કહી ચુકો છે કે મારશીઅલ લે ચલાવે તે કાંઈની છુટ આપે નહીં. આવા લખાણો સામે શું અમે અમારી કલમો નહીં ચલાવીએ ?

હવે અહરથો પેલો કાઠ જે ફરીયાદપક્ષ તરફથી પુરાવામાં મેલવામાં આવ્યો છે તે આખે હું બોલીસ. તે કાંઈ મારફતે ખારી ઉપર એવો આક્ષેપ મેલવામાં આવ્યો છે કે હું બોંબ બનાવવાની આપદમાં સામેલ હતો. હવે એ કારડ મારી ટેબલ ઉપરથી બીજા સઘળાં કાગળયાંઓ સહીત મળી આવ્યો છે એમ કહેવામાં આવ્યું છે કે, એ કારડ મારા રોજના કાનનાં કાગળીયાંઓ સાથે મળી આવ્યા છે અને તે એવી કોઈની છુટ પી જન્માએ હતોજ નહીં કે તે નહીં મળી આવે અહરથો એક્સપ્લોઝીવ એક્ટ ઘડાયો તેની અગાઉ એ કારડ મેં લખી રાખ્યો હતો પણ તેમાં મેં સળગી ઉઠે એવા પદાર્થની વીગતો જે મને જોઈતી હતી તે લખી હતી. મેં મારા પોતાના સાધનો માટે ચોક્કસ એક્સપ્લોઝીવને લગતી ચોપડી મંગાવી હતી કે જ્યાં કરીને એક્સપ્લોઝીવ ની વ્યાખ્યા આપવા માટે અને સહેજાઇ ચઢપડે.

અત્રે મીંડ તીલકે ચોપડીઓનું એક મોટું કેટલોમ જુરીના અહરથો સનમુખ રજુ કરી તે જણાવ્યું કે એમાં પાને ૩૪મે એક્સપ્લોઝીવની ચોપડીને લગતું જે વરજીન આપવામાં આવ્યું છે, તેવુંજ વરજીન મેં મારા એ કાર્ડમાં કર્યું છે અને એ ચોપડી જોઈતી હતી અને તે મેં મંગાવી હતી. એ ચોપડીની કોમ ત પણ એ કેટલોમમાં આપવામાં આવી છે. હવે અહરથો જે કેટલોમ મેં તમને આપ્યું છે તે ખારી લાયબેરીમાંનું છે. હવે એવી ચોપડી ખારી પક્ષે રાખવામાં જે શીતુર નહીં હોય તો

તેમાંથી ચોક્કસ ચોપડીઓ મંગાવવામાં શીતુર શું કહેવાય તે હું સમજી શકતો નથી જે ચોપડીઓ આપણને જોઈતી હોય. તે મંગાવવામાં શું શીતુર કહેવાય ? એ એમ નહીજ હોય તો મારે કારડ કાંઈ શીતુરીની મતલબનો કહેવાય નહીં, વળી એ કારડ ક્યાંથી મળ્યો ? મેં કાંઈ છુપાવી નહીં રાખેલો તે રોજના કાગળયાંઓ સાથે ટેબલ પરથી મળી આવ્યો અને તેને અહીં ફરીયાદપક્ષે તરફથી પુરાવા તરીકે ઠોઠી મેસાડવામાં આવ્યો છે.

હવે જુરીના અહરથો, જે કાગળયાંઓ જડતીમાં મળી આવ્યાં છે તે તમે તપાસો.

અત્રે ફરીયાદપક્ષ તરફથી મીંડ તીલક સામે જે કાગળયાંઓ કોરટમાં રજુ કરવામાં આવ્યા હતાં તે જુરીના અહરથોએ તપાસ્યા હતાં.

એ પછી મીંડ તીલકે જણાવ્યું કે જુરીના અહરથો તમને એ કાગળયાં તપાસ્યાં છે અને તમને માલમ પડશે કે એમાં શું શું છે અને આ બધાં કાગળયાંઓની વચ્ચે તે કારડ મળી આવ્યો છે અને વળી તેમાં શું લખવામાં આવ્યું છે ? મને જે ચોપડી જોઈતી હતી તે મંગાવવાને લગતું લખાણ તેમાં હતું. વળી તે કારડ તદ્દન ખુલ્લો હતો અને તે કોઈની રીતે છુપાવેલો હતો નહીં. એમ તો ખારી લાયબેરીમાંની કેટલોમની હાજરીથી વાંધા ભરી કહેવાય. એમને અહરથો આપણે વીચારજ કરવા બેસીએ તો કોઈની ચીજનો છેડો નહીં આવે.

મીંડ તીલકે આગળ ચોક્કસ જણાવ્યું કે તા. ૧૬મી જુનના દીવસની ખારી આરટીકલમાં મેં “એક્સપ્લોઝીવ એક્ટ” ની જુદી જુદી કલમો આપી છે અને તેની સમજ રજુ કરી છે.

અત્રે નામદાર જડજે મીંડ તીલકને પુછ્યું કે તમે તમારે આપણું ક્યારે પૂરું કરશો ?

મીંડ તીલક-આજ સાંજ સુધીમાં હું ખતમ કરીશ.

અત્રે ૨-૩૦ વાગી જવાથી કોરટ ટીરીન માટે ઉઠી હતી.

મીંડ તીલક પોતાનાં બાશણ ચલાવતા હતા તે દરમિયાન વચમાં સેશનસ કોરટની ગેલેરી આગળથી ચમકારો એકએક સેશનસમાં બેઠલાઓની નજરે પડ્યો અને આગતું હમકહું હોય એમ નજરે પડ્યું આથી થોડીક પળ તે તરફ સઘળાઓની નજર ગભરાટમાં ખેંચાઈ. ખબર મહડતાં માલમ પડ્યું કે સેશનસ કોરટ આગળની ગેલેરી આગળથી ફેલેસલાઈટ વડે ફોટો લેવામાં આવતો હતો.

ટીકીન પછી મીં- તીલકે પોતાનું અધુર રહેલું બાપણ આગળ ચલાવતાં જણાવ્યું કે અહરથો, બીજી આરટીકલના સંબંધમાં મારી સામે ફાઇનારી કાયદાની ૧૨૪ મી (એ) અને ૧૫૩ મી (એ) મુજબના બે આરોપો મેલવામાં આવ્યા છે. હું તમોને ૧૨૪મી એ નો અર્થ તો સમજાવી ગયો છું. હમણાં હું તમોને ૧૫૩મી એ.નો અર્થ સમજાવીશ. એ કલમમાં એમ જ જણાવવામાં આવે છે કે “ જે કોઇ પોતાના બો લોથી યા બાપણથી જાત જાત વચ્ચે દુશ્મનાઇની લાગણી ઉશકેરે વા ઉશકેરવાની કોશિશ કરે તો તે કાયદામાં જણાવેલી સજાને પામ થશે.”

અહરથો, મેં તમોને જણાવ્યું તેમ તજવીજ એ કાંઇથી મક્કસ વગરની હોતી નથી. દાખલા તરીકે જો હું એક પથરો ફેંકું તો તે ચી એમ નહીં કહેવાય કે મેં પથરો ફેંકવાની કોશિશ કરી તમારે તે સંબંધી મારો હેતુ દેખાડી આપવો જોઇએ અને તેમ દેખાડી આપવામાં આવે તો તે તજવીજ કહેવાય, તેટલા માટે તજવીજ એટલે કાંઇથી નેમ સાચનું કામ. નેમ વગરની તજવીજ કહેવાય નહીં. એ સઘળું મેં ૧૨૪ મી (એ) કલમ સમજાવતી વેલા જણાવ્યું છે.

અહરથો ધણીવાર એમ બને છે કે, એક માણસ એકલીજ ઉશકેરવાની મતલબ રાખતો હોય, પણ તેથી ઉલટું જ કામ તે કરે છે; અને કોઇ કોઇ વાર વલી એમ બને છે કે લાગણી ઉશકેરવાનું કામ નીશ્ચય પણ નીવડે છે. અત્રે મીં તીલકે પંચમના લો રીપોર્ટમાંથી પોતાની તકરારના ટકામાં એક દાખલો ટાંચી દેખાડ્યો હતો.

નામદાર જડ જ તેપોતાની તપાસ માટે વાંચી જોઇ હોતો.

મીં તીલકે આગળ ચાલતાં જણાવ્યું કે, આરોપવાળી કલમમાં “બે વરગો વચ્ચે” એમ જ જણાવવામાં આવ્યું છે. હવે ત્યારે વરગો એટલે શું તે આપણે જણાવું જોઇએ મોહમેદન અને હીદુઓ અને યુરોપીઓ વચ્ચે એ વરગો કહેવાય કે? રાજદારી બાબતમાં તો પહેલો એ એલ લાઇ પડે નહીં. પણ “વરગો ઉપરથી એ મજા ફરે કે એક બાજુએ રાજકરતી યુરોપીઅન કોમ અને બીજી બાજુએ હીદુસ્તાનના દેશી લોકો હવે આ કલમની હેઠળ આરોપ સાબત કરવા માટે યુનાઇતેડ હેતુ પહેલાં આપવો જોઇએ. તે વગર આરોપ ટકી શકે નહીં. નામદાર શહેન શાહની રદખત અને યુરોપીઅન વચ્ચે ધીકરની કામણી ઉત્તપન ધીકી યા કોશિશ કરી તો તે કેવા

હેતુથી તે પુરવાર કરવું જોઇએ. હુંકમાં દેશબાવીક હેતુ પુરવાર કરવાની જરૂર છે. તેવો હેતુ એ આરોપમાં આવવો જોઇએ. ફરિયાદ પક્ષ દેખાડી આપવું જોઇએ કે મારો દેશબાવીક હેતુ શું છે.

હવે અહરથો, મેં તમોને કહ્યું તેમ મારી તા. ૯ મી જુનના દીવસની આરટીકલ “એકસ પક્ષાકીવ” અને “ત્રેસ એકટ”વાલી બાબદોપર નુકતેચીની કરવાની મતલબથી લખાયલી છે. તે કાંઇ યુરોફેરલીના ઉપર લખેલી નથી. એ બંને કાયદા કેવા છે તે બાબે મારા વીચારો દરશાવવાની મતલબથી મેં એ આરટીકલ લખી છે, અને તે મેં ઉશકેરણી કરવાની મતલબથી લખી છે એમ સામી પક્ષ તરફથી કહેવાશે નહીં. કેમકે સરકારના ચોક્કસ કામો ઉપર નુકતેચીની કરવાનો છાપાને હક છે તે હદ મુજબની નુકતેચીની મેં કરી છે અને તે કાંઇ ચીતુરની સહમાં આવી શકે નહીં વળી મારી સામેના આરોપમાં કોઇથી બે વરગો એમ જણાવવામાં આવ્યું છે. ચોક્કસ વરગોજ વચ્ચે એમ કાંઇ ખાસ જણાવવામાં આવ્યું નથી. તેટલા માટે મેં ઉપર કહ્યું તેમ હીદુઓ અને મોહમેદનો વચ્ચે, મોહમેદનો અને શીખો વચ્ચે, યા મોહમેદનો અને જૈનો વચ્ચે તે હું નકાપણે કહી શકું નહીં. પણ હું ખાલી ધારી લેવું કે એ વરગો તે યુરોપીઓ અને દેશીઓ હશે. અહરથો, મેં મારી આરટીકલમાં જો તે બે કાયદાઓ બાબે નુકતેચીની કરી છે. હવે જો તે કાયદામાં એક વર્ગને બીજા વર્ગની સામે રક્ષણ આપવામાં આવ્યું તેમની કલમો એક વર્ગના લોકો બીજા વર્ગને સગવડ કરી આપવાની હોય તો મારી ઉપર વરગ વરગ વચ્ચે દુશ્મનાઇની લાગણી ફેલાવવાનો આરોપ મેલવામાં આવે. પણ તેવી કશી ગોઠવણ તે કાયદામાં કરવામાં આપેલી જોવામાં આવતી નથી.

હવે અહરથો, મારાં લખાણનો તો તમો એ કુદરતી અર્થ કરવો અને તેજ મુજબ તમારે ૧૫૩મી કલમ તરફ જોવું. પહેલાં મારી આરટીકલ સામે ૧૨૪ મી (એ) કલમ અને ૧૫૩ મી (એ) કલમ મુજબના બે આરોપો મેલવામાં આવ્યા છે. એકજ આરટીકલ માટે, બે જુદી જુદી જાતના આરોપો મેલવામાં આવ્યા છે. અહરથો, આ લખાણ જ છે, બાપા તેજ છે, પણ તે છતાં બે જુદા જુદા આરોપો મેલવામાં આવ્યા છે. પણ મારાં લખાણનો કયો ભાગ એ આરોપો હેઠળ આવે છે પછી મારાં લખાણનો કયો ભાગ એ આરોપો મુજબ

પુરવાર થાય છે તેટલા માટે એવી રીતે “ગીદી” નો અભીપ્રાય તમારાથી આપી શકાય નહીં.

મીઠ તીલકે આગળ ચાલતાં જણાવ્યું કે ઇંગ્લંડમાં જુરીને કાંઈ ફક્ત લખાણોજ તપાસવાનાં નથી, પણ સઘળા સંજોગોનો વીચાર કરવો પડે છે અને તેજ નીચમ આ કારટે પણ અખત યાર કરવાનો છે. જુરીએ વળી બીજું એ તપાસવાનું છે કે ધરાદો, મતલબ અને હેતુ શું છે? કાયદામાં હેતુ પહેલાં લેવાનો છે અને તે કાયદે સરનો બોલ છે. તયાર પછી આસપાસના સંજોગો લેવાના છે. કયા સંજોગો હેઠળ આરટીકલો લખવામાં આવી છે તે તપાસવાનું છે. આવી રીતના મુકદ્દમામાં આસપાસના સંજોગો ધણા અમલના છે. જુરીએ તે બાબે ધણુંજ સ્વતંત્ર રહીને વર્તવાનું છે અને કાંઈખી આડી અવલી બી નાને પોતાના મનપર અસર કરવા દેવી જોઈતી નથી. જુરીના અહરથો બે કાયદાની આરીકીજ ધયાનમાં લઈને “વરડીકટ” આપશે તો તે કાંઈ વરડી કટ કહેવાશે નહીં કેમકે આસપાસના સંજોગો હમે શાં આવા ફોતુરના કેસમાં તપાસવાની બારે જરૂર છે.

મીઠ તીલકે આગળ ચાલતાં એમ જણાવ્યું કે. હાલના જેવા કેસમાં મારી સામે કામ ચલાવવાની બાબદમાં સરકારની બહાલી મેળવવી જોઈએ. સરકારે બહાલી આપનાં તપાસવાનું છે, આરોપ બરાબર રીતે મેલવામાં આવ્યો છે, સવાલ એ ઉઠશે કે, આ આરટીકલો લખવાને મને હક છે યા નહીં. હહ મી કલમ મુજબ કો ખને પોતાનો યા બીજોનો અથવા તે પોતાની યા બીજીની માલ મીલકતનો બચાવ કરવાનો હક છે. હાલમાં મેં તેવા હકનો લાભ નહીં પણ ઉપયોગ કર્યો છે. મેં મારી પારટીનો બચાવ કર્યો છે અને તેના બચાવમાંજ સઘળાં લખાણો ક ર્યાં છે. અને તેટલા માટે તેવા હકનો ઉપયોગ કરી મેં જે લખાણ કર્યાં છે તે ફોજદારી કાયદાની કલમ હેઠળ આવી જતાં નથી.

અહરથો, જે ચોક્કસ કામથીજ એક માણસનો ધરાદો પરખાતો હોય તો તે રીત ધણી ખામી બરી કહેવાય. તમારે તે નક્કી કરવાનું છે અને ફક્ત ચોક્કસ કામથીજ કાંઈ મારો ધરાદો પુરવાર થઈ જાય છે એમ તમારે ધારવું નહીં.

રાજદારી ચક્રવાર અને રાજદારી જુમબેશ અને એજીટેશન સરકારની મરજી મુજબ ચલાવી જોઈએ એમ કાંઈ ફરતું નથી. તેતો લોકોના અવાજ પર આધાર રાખે છે અને તેમની મા

ગણીને અનુસરતીજ હોવી જોઈએ. અહરથો, જુરીનાં અહરથો, છાપાનાં છુટાપણનાં પાસખાનો ગણાય છે અને તેઓ આવાં લખાણોનાં તો સંખ્યા બરી રીતે નીરદોશ અર્થ ઉઠાડવા માંગે તો તેમ કરી શકે એમ છે.

મીઠ તીલકે આગળ ચાલતાં જણાવ્યું કે તજવીજ એ હમેશાં નીચકૂળ ગયલા યુનાઈડ હેવાય છે. તમારે નક્કી કરવાનું છે કે મારી આરટીકલે શું અંસર ઉપજાવી છે. એમ તો બે વરસની વાત ઉપર લખેલી આરટીકલની અસર તે વેળા નહીં થાય અને હમણાં થાય તો તે બે વરસપર લખાયેલી આરટીકલ માટે તમે મને શું નેહગાર ઠેરવશો ? હાલની આરટીકલોએ શું કર્યું છે ? શું અસર ઉપજાવી છે. ચોક્કસ વરગ પર તેથી શું અસર થઈ છે ? તેથી કાંઈખી અસર થઈ નથી અને કાંઈખી એમ પુરવાર કરી શકશે નહીં. અહરથો, આ વાત તો સ્વીકારાયેલી છે કે ઇંગ્લંડમાં જેવી રીતનું છુટાપણું છે તે વીજ રીતનું છુટાપણું ભોગવવાને હીંદુસ્તાનનાં લોકોને પણ હક છે. હીંદુસ્તાનમાં કાયદો ઇંગ્લંડનાં બારણ ઉપરજ રચાયેલો છે અને તેટલા માટે ઇમેજ છાપાને જે છુટ મળે તે હીંદી છાપાને પણ મળવીજ જોઈએ. અહરથો, યુનાઈડ કરવાના ધરાદા વગર કાંઈ શીતુરનો આરોપ લાગુ પડતો નથી. શીતુરના આરોપમાં તેનો સમાવેશ થવો જોઈએ. હાલનો વખત કેવો છે, અને તે બાબે આખા હીંદુસ્તાનનો છાપો શું અભીપ્રાય આપે છે. તે જુરીના અહરથોએ તપાસવાનું છે. લોકમતની સામાન્ય વલણ કહી બાજુએ છે, તે એકજ બાજુએ છે કે નહીં તે જુરીના અહરથોએ જોવાનું છે. બોખના બનાવથી આ સઘળી ચક્રવાર જાગી ઉઠી છે. અને તે બનાવથી વરતમા નપત્રો જુદા જુદા અભીપ્રાયો આપવા મંડી ગયા છે. તેટલા માટે મેં જે કાંઈ કહ્યું છે તેવીજ રીતનું બીજાં બધાંઓએ કહ્યું છે મેં જુરીના અહરથો સનસુખ ચોક્કસ લખાણો ટાંકી દેખાડ્યાં છે, અને વધારેથી ટાંકી દેખાડવા માગું તો તેમ બની શકે,

પણ જુરીના અહરથોનો હું વખત રોકવા માંગતો નથી, પણ તેઓને જે હાલ લોકમતની સામોન્ય વલણ કંઈ તરફ વળેલી છે તે બાબેની ખાતરી કરવી હોય તો તેઓએ મેં તેમને જણાવેલાં સઘળાં પત્રો વાંચી જોવાં અને તે પછી તેમને હાલની હાલતનો સારી રીતે ખ્યાલ આવશે. વળી જુરીના અહરથોએ બીજી ચીજ ધ્યાનમાં લેવાની છે તે એ કે મેં અણીની ધીકપર લખ્યું છે. વળી ચોક્કસ ખી જવાતના કારણે વેળા મારા મનની હાલત કેવી હોવી જોઈએ અને તે ખીનાપર પણ જુરીના અહરથોએ ધ્યાન આપવાનું છે અને તે પછીજ તેઓએ પોતાના મતપર આવવું. હવે બધી આરટીકલો છુટી રીતે તપાસવાની જરૂર નથી, જે પહેલી આરટીકલમાંથી ગુનાહનો હેતુ તમોને નહીં મળી આવે તો તે શોધવા બીજામાં ઉતરવાની જરૂર નથી.

અહરથો, હવે મારી આરટીકલોનાં તરજુમા જે ખોટા કરવામાં આવ્યા છે તે બાબે હું તમોને જણાવી ગયો છું. અલબત્ત, હું તો કહેવા માંગતોજ નથી કે તરજુમા બોલે બોલે જુલ ભર્યો છે. પણ મારી કહેવાની મત ક્ષમ એટલીજ છે કે તરજુમાનાં જે જે બોલોપર ફરયાદ પહે મદાર બાંધ્યા છે તે સઘળા જુલ ભર્યા છે અને તેથી બન્યું છે એમ કે મેં મારી આરટીકલમાં મરાહી બાંધ્યામાં એક ચીજ લખી છે અને તેનો અર્થ ઇંગ્રેજ તરજુમા મધે બીજો કરવામાં આવ્યો છે. તેટલા માટે મેં એક ચીજ કહેવા માંગી છે અને તરજુમા મધે તેનો અર્થ જુદોજ કરાવવામાં આવે છે. એવી રીતે મારા બોલવાની મતક્ષમ તરજુમા મધે હલટાવી નાંખવામાં આવે છે. ખરી રીતે જોતાં અહરથો, મારી મરાહી આરટીકલો સામે આરોપ મેલવામાં આવ્યો નથી. પણ તેનાં ઇંગ્રેજ તરજુમા મધે સુજળ આરોપ મારી સામે મેલવામાં આવ્યો છે.

એડવોકેટ-જનરલ-હું કહું છું કે અમે આરોપીની મરાહી આરટીકલો સામેજ આરોપો મેલ્યા છે, અને નહીં કે ઇંગ્રેજ આરટીકલો સામે.

મીં તીલક-ત્યારે તરજુમા કરાવવાની જરૂર છે ?

એડવોકેટ-જનરલ-જુરીના અહરથો અને બીજાઓને જણાવવા માટે.

મીં તીલકે આગળ ચાલતાં જણાવ્યું કે મારી સામે મરાહી આરટીકલો લખવા માટે આ રોપો મેલવામાં આવ્યા છે તો હું પુછવા માયું છું કે સરકારની બહાલી મરાહીપર લીધી કે ઇંગ્રેજ તરજુમાપર લીધી છે ? અહીંયાં તો ઇંગ્રેજ તરજુમા થયો છે અને તેની ઉપર મત બાંધવા તે જુરીને કહેવામાં આવ્યું છે. પણ મરાહી જાણનારા આજે એનો ખરો અર્થ સમજી શકે. તેટલા માટે જે ખોટા તરજુમા થયા છે તેની ઉપરજ જુરી મને યુનેહગાર ફેરવે એ વાજબી કહેવાય નહીં અને તેટલા માટે જુરીનાં અહરથોને હું અરજ કરું છું કે તમારે તમારું “વરડીકટ” આપવા બાબે ઘણો સંભાળ ભર્યો વીચાર કરવાનો છે. અત્રે મીં તીલકે જણાવ્યું કે હું હવે મારા બચાવનું બાપણુ પુરું કરી રહ્યો છું. પણ આવતી કાલે મને જે અરજો કલાક આપવામાં આવશે તો કદાચ હું કાંઈ જુલો ગયો હોવું તો તે બાબે બોલવાને મને કામ આવે.

નામદાર જરૂર તે અરજ સ્વીકારી હતી અને કોર્ટ ૫-૪૦ કલાકે ઉઠી હતી.

જુદા જુદા અગીયાર રાજ્યોના
જાડા ઉંચા એક કે બીનર સામ્રાજ્ય કાર્ડ ઉપર

ફોટોઓ

ફક્ત ચાર આનાની પોષ્ટ ટીકીટ મોકલી મંભાવીલ્યો.

રતિલાલ દુર્લભદાસ

બાલાજી રોડ—મુરત.

બુધવાર તા. ૨૨મી જુલાઈ.

કાંઈ બેસતાં મીઠા તીલકે જણાવ્યું કે, મારા હોડ અને જુરીના અંદરથી, કૃષિકર્મ માં રી સામે જે આરોપો મેલ્યા છે, તે ઇંગ્લેન્ડ તર જુમાને આધારે છે, પણ એ તરજુમા નો વૃક્ષ મર્યા છે, ત્યારે મારી સામેના આરોપો રકી કેમ શકે. ફરીયાદ પક્ષની ફરજ હતી કે માં લખાણુ તો ખરો બાવાઈ શું થાય છે તે સમજવનારી જ્યાની રજુ કરવી હતી, પણ તેમ કરવામાં આંચું નથી. અને હું મારે માપણુ પુર કરવા આંચો છું, પણ હમણું સુધી જે જુરીના અંદરથીનો મેં જોયો તે કરતાં વધારે વખત લીધા હોય તે નોંધ્યો મને દરજુજર કરવી. અંદરથી મેં અંચું તમારી સનમુખ સમજાવ્યું છે. મારો હેતુ, મારી નેમ, અને જે સંજોગો વચ્ચે મેં લખાણુ કીધાં તે અંચું મેં તમેને સમજાવ્યું છે અને મારો જવાબ મેં કાયદાપુરવક રીતે કીધો છે. હું કહું છું કે સામી પક્ષના બાણુના ધારાશાસ્ત્રા મીઠા જાનસન મુશકેલીમાં આવી પડ્યા હશે, કેમકે તેઓએ પોતાનો મુકદ્દમા કાંઈ ખાતીપુરવક રીતે જ્યાનીઓ સાથે રજુ કર્યો નથી. અંદરથી તમારે આ યાદ રાખવાનું છે કે, ડુરોફેસી એ કાંઈ સરકાર નથી, પણ તે રાજ આરોપો છે. ખુદ સરકારની હસ્તીના કામ સવાલ નથી, પણ રાજકારિયાને આકાર ક્યો હોવો જોઈએ તેનો સવાલ સરકારનેજ રહે છે, પણ તેનો રાજકારિયાર ફેરવો જોઈએ એવી મતલબનું લખાણુ મેં મારી પ્રદેલી આરટીકલમાં લખ્યું છે. બીજી આરટીકલમાં અમે જોઈએ વખોડી કહાડયો છે, તેને કાંઈથી અમલતા આપી નથી. પણ જોઈએ જ્યારે અમે વખોડી કહાડયે ત્યારે વળી સરકાર તરફથી લેવામાં આવતા ઉપાયોતેથી અમારે વખોડી કહાડવા જોઈએ અમારે તે બાબે પણ લખ્યું જોઈએ. અને પક્ષોએ પોતાની પક્ષનાં લખાણુ કયાં છે. અંદરથી, આ કાંઈ એક અંગત સવાલ નથી, પણ આખા જાપાનાં જુદાપણુનો સવાલ છે. આ એક એવો સવાલ છે કે જે બાબે ઇંગ્લેન્ડમાં મોટી લડત ચલાવવામાં આવી હતી અને તેનાં પરીણામમાં ભારો જાપાન આજનું જુદાપણુ જોયું છે. અંદરથી તમે ઇંગ્લેન્ડે લાંબી લડત પછી જાપાનું જુદાપણુ મેળવ્યું છે અને તમારા હાથ થીજ હું અમારા જાપાનું જુદાપણુ મેળવવાનો હાથ કદે છું અને તે બાબે તમે જરૂર વી

ચાર કરશો. વળી અંદરથી, આના લખાણો કેમ જુમખેશના વખતમાં કર્યા છે તે તમારે ધ્યાનમાં રાખવાનું છે તમે જે વરડીકટ આપો તે અચીતજ એક ચંદમાર વરડીકટ કહેવાશે, કેમકે આ કાંઈ એક અંગત મવાન નથી પણ આખા જાપાનો સવાલ છે અને તે બાબેની તમારે માથે ધમ્મી મારે જોખમદારી લાડલી છે તમારા માનો જે એક જણુ એમ આવીને કહે કે મેં લખાણો વાજખી રીનેજ કર્યાં છે તો તેમજ ફરજ કરવું ઇંગ્લેન્ડમાં અંદરથી, જુરીનું વરડીકટ એક મતજ જોઈએ છે અને જો તે એક મત થઈને આવતી નથી તો તપામ નવી જુરી મારફતે નવેસરથી ચલાવવામાં આવે છે. એવું આ દેશમાં નથી તોપણુ તેપરથી તમારે એક બીતા ધ્યાનમાં લેવાની એ છે અને તે એક બંધનાં તુલીક એક મત થઈ આવવામાં ખનસાદ સમાવેશ છે, અંદરથી તમે મારી સાથે એક મત થવો કે નહીં. તમે માન લીધારોનેજ મળતા થાવો કે નહીં તેજ કાંઈ તમારે જોવાનું નથી, પણ નામદાર શહેનશાહની રજાવત આવ્યાં લખાણોથી ઉરકેશ છે કે નહીં તે તમારે જોવાનું છે. વળી તમારે અંદરથી હજુ તો વીદ્યાન એડવોકેટ જનરલ શું કહેનાર છે તે માંજવાનું છે, ત્યાર પછી નમદાર જડત પોતાના સમીગ અપમાં શું કહે છે તે પાનમાં રાખવાનું છે અને ત્યાર પછીજ તમારે તમારો વીચાર આંધવાનો છે. તોપણુ એક બીતા હું તમેને કહેવા માંચું છું અને તે એ કે તમારે બાહોની સધળી બીતાઓ ભુલી જવી અને કાંઈથી રીતની અમરથી દોરવાનું નહીં. અંદરથી, મેં તમેને સધળું સમજાવ્યું છે અને તે છતાં તમેને જો એમ લાગે કે મારી મતલબ સારી નહીં હતી તો તમે મારી સામે “ગીટી” નું “વરડીકટ” આપજો પણ મારી ખાત્રી છે કે મેં તમેને જે સધળું કહ્યું છે તેપરથી તમે મારા લખાણોની મતલબ સમજીને તેમની બરોબર પીછાણુ કરશો અને મારી તરફણમાં “નોટ ગીટી” નુંજ “વરડીકટ” આપશો.

અને મીઠા તીલકે પોતાનું બાપણુ પુર કર્યું હતું અને પોતાને લાંબો વખત સુધી માંજવા મારે નામદાર જડત અને જુરીના આખા રાજાનો હતો.

એડવોકેટ-જનરલનું બાપણુ

એડવોકેટ-જનરલ તે પછી પોતાનું બાપ

જી અક્ષરનાં જણાવ્યું કે તમેને હું કાંઈ કહેવા માગુ છું તે એ છે કે આરોપીને તમે નીરવ પ્રાપ્તિ થાતો તેને તમે અપ્રાપ્તિ કરેલા એમ કંઈ કહેવા માંગો નથી મારી ફરજ તમેને એટલું જ કહેવાની છે કે તમારે તમારું મત વાજબી રીતે બાંધવું. અહરથો, તે છતાં મી. તીલકે જે કાંઈ બધું કહ્યું છે તે બાંધે મારે ઘટતો પુલ્કારો કરેલો જોઈએ મી. તીલકે પોતાનાં આશયમાં હાલના રાજદવારી મામલો લંબાવ્યો સમગ્ર ઓયો છે અને તે મધે તેઓએ એકની એક વાત ફરીથી ને ફરીથી એટલી બધી વખત તો કહી છે કે તે કહેવા માટે મી. તીલક પોતેથી કંટાળી ગયા હશે. પણ અહરથો, આવા કેસમાં રાજદવારી આપદોની તવારીખમાં જવાની કાંઈખી જરૂર નથી. રાજદવારી ચકચાર થું છે અને જુદી જુદી પાર્ટીઓ થું વીવેચન કરે છે તે તમારે જોવાની કાંઈખી જરૂર નથી. મી. તીલકનાં કહેવા મુજબ અહરથો, એકસ સુધારાઓ સરકારે કરવા જરૂરનાં છે એમ આપણે ધારીએ તોપણ હાલની તપાસ સાથે તેને સેહેજથી લાગતું વળગતું નથી તમારે તે બાંધે વીચાર કરવાનોજ નથી. તમારે કેમના મુદ્દા અને આરોપોની વીગતોજ તપાસવાનું છે. સુધારાઓ દાખલ કરવાનું છે ત્યાં તમારે તપાસવાનુંજ નથી. સર સોરેન્સ જનરલને રીટુરના કેસને લગતા પોતાના મુકાદમાં ખુલ્લે ખુલ્લી રીતે જણાવ્યું છે કે આવા કેસોની અંદર તમારે બીજી ભલતી બાબતો જોવીજ નહીં, પણ ખુદ આરટીકેસોમાં જ લખાણ મેલવામાં આવેલા આરોપોવાળી કેસમાં આવે છે કે નહી તેજ તપાસવાનું છે.

અહરથો, મી. તીલક આજે ૨૦ વરસના જુના પ્લીડર છે અને તેઓએ કાયદાનો અભ્યાસ જશક વધારે લંબાવ્યો હતો અને છેલ્લા ચાર દીવસ થયા તેઓએ તમારી સનમુખ કાયદાની કલમો સમજાવવામાં જરૂરક વધારે લંબાવ્યો થી દરિયાકૂત કર્યો હતો નો તે બીતા તમે જુરીના અહરથો માટે તેમજ મારે માટે ઠીકજ કહેવાતો.

અત્રે મી. તીલક પોતાની બેઠકપરથી ઉઠીને નામદાર જડજની પરવાનગીથી એડવોકેટ-જનરલની પુરશીની પાછળની પુરશીપર આવીને બેઠકે હતા કે જોથી તેમને એડવોકેટ-જનરલના ટીકા સાંભળવાને લાગે.

એ પછી એડવોકેટ-જનરલે આમમ આલતાં જણાવ્યું કે મી. તીલક કહે છે કે દેશમાં અક્ષરો અને ઉચ્ચકરણી તો હતી અને 'ફરારી'

ના વાંચનારો તેમના વીચારોથી વરસો સુધી વાકેફ હતા.

અત્રે મી. જ્ઞાનસને છેલ્લા તીલક કેસમાં જરૂરી સેચીનાં મુકાદા સાંભે પ્રીવી કાઉન્સીલને થયેલી અપીલનો આપવામાં આવેલો મુકાદો વાંચી સમજાવ્યો હતો, અને જણાવ્યું હતું કે તે વેળા મી. જરૂરી સેચીનો મુકાદો પ્રીવી કાઉન્સીલે ખાદાલ રાખ્યો હતો અને અપીલ કાઢી નાંખી હતી. હવે અહરથો, જરૂરી સેચીએ પોતાનાં તે મુકાદામાં જે જે વીગતો જણાવી હતી અને જે અનુમાનપર તેઓ આંખ્યા હતા તેથી તદ્દન ઉલટીજ વાત મી. તીલકે કહી છે અને તેઓએ મી. જરૂરી સેચીનાં મુકાદાને અનુસરતું અત્રે કંઈજ કહ્યું નથી, તો જો કે તે મુકાદો સજીથી વડી અદાલતની પ્રીવી કાઉન્સીલે ખાદાલ રાખ્યો હતો.

અત્રે મી. તીલક વચે કાંઈ બોલવા જતા હતા.

મી. જ્ઞાનસન-મી. તીલક જ્યારે બોલતા હતા ત્યારે હું ચાર દીવસમાં ફક્ત બેજવાર વચમાં બોલ્યો હતો અને તેવીજ રીતની છુટ અને આપવામાં આવશે એવી હું આશા રાખું છું. પણ મી. તીલકને જે લાગે કે તેમના વીચારો હું જુરી સનમુખ ખોટી રીતે દરજાતું છું તો તે બાંધે વચે પડવાનો તેમને હક છે.

એ પછી મી. જ્ઞાનસને આમમ આલતા જણાવ્યું કે જુરીનાં અહરથો, જે તમેને એમ લાગે કે મી. તીલકનું પેહેલું લખાણ ૧૨૪ મી (એ) કલમમાં આવી જાય છે તો તેમને ગીલ્ટી ફરવળો. આ કલમ લખીજ અમલગતી છે અને તેનો તમારે અભ્યાસ કરવો જોઈએ અને ત્યાર પછીજ તમારે મત બાંધવો.

મી. તીલક જેવા ૨૦ વરસના અનુભવવાળા પ્લીડરે પોતે જે કાંઈ કહ્યું તે અગાઉ તેઓએ લખાણ વીચાર કરવો હતો. ક.યદનો અભ્યાસ કરનાર એક આસામીએ કેવી રીતે પોતાની તક સાર રજુ કરવી જોઈએ તે બહુ સારી રીતે સમજવું જોઈએ.

અહરથો, મી. તીલકે આજે ચાર દીવસોમાં તમેને સમજવું કહ્યું છે અને હું નથી ખાતર તો કે તેઓ એમ કહેવા તીલકે કે તેઓએ જુરી પોતાની ખાદેસ મુજબનું કહ્યું નથી. અક્ષરો તેઓએ ચાર દીવસ કરતાં વધારે વખત લખી તેથી કાંઈ આપણે દીક્ષગીર થવાનું નથી, કેમકે તેમને જે કાંઈ કહેવું હતું તે કહેવાનું તક મળી છે. મી. તીલક પોતે જે કાંઈ કહેવાનું

હું તે કહી રહ્યા છે પણ જો હું મારા બાપ જુમાં કાંઈ નથી બીના ઉઠાવું તો તે બાપે તેમને બોલવાનો હક રહેશે. મીંડ તીલક મારી તદ્દન નજીક આવીને બેઠો છે અને મારેથી કાંઈ એવું બોલાય છે કે નહીં તે તેઓ ધ્યાનથી તપાસે છે. પણ મારે કાંઈ તેથી બીહવાનું નથી.

હવે અહરથો, મીંડ તીલક પોતાના પત્રનાં સંબંધી ઉકેલેશન નોંધાવું છે અને તે મધે તેઓએ પોતાને અધીપતી, પ્રીન્ટર, અને પ્રગટ કરતા તરીકે જણાવ્યા છે. આ બીના તમારી જાણમાં લાવવાની મારી મતલબ એ છે કે તેનાં છાપાખાનામાંથી કાંઈથી લખાણ પ્રગટ થતે ના હેર પડે તે માટે તે જોખમદાર છે. અહરથો મીંડ તીલક આ ચોમામાંનો શુભમાંથી તમારી આંખમાં સઘળી ધુલ નાંખવાની કોશિશ કરીને કહ્યું છે કે મેં જે કાંઈ આરટીકલો લખી છે તેમાં મારો હેતુ સારો હતો. હમણા તેઓ ગમે તે કહેવા નીકળે, પણ લખતી વેળા તેમની નેમ થું હતી તેજ તમારે નકી કરવું તમારે આરટી કલો વાંચીનેજ મત બાંધવું. અને જો તેમાંના લખાણ પરથી તમને આરોપીતો હેતુ લખતી વેળા પણ સારો જ દેખાય તો તે મુજબનું મત તમારે બાંધવું.

અહરથો, હવે જો તમોને એમ લાગે કે આ આરટીકલો શીતુરી નથી તો પછી આ કેસ ને: છેડાઈ આવી જાય પણ આરટીકલો શીતુરી છે એટલુંજ નથી જોવાનું, પણ તમારે એટલુંથી તપાસવાનું છે કે એ સઘળી આરટીકલો ૧૨૪ મી (એ) કલમમાં સમાઈ જાય છે કે નહીં.

અહરથો, આ આરટીકલોનાં સંબંધમાં મી. તીલક જે એવી તકરાર લાવ્યા છે કે રાજ્યખંધારણના ધોરણમાં સુધારા કરવા જોઈયે તે બીના તદ્દન બીન અગત્યની છે, અને તે બાપે તમારે વીધાર કર નો નથી.

હવે અહરથો લોડ અરસકીનની " ફોક્સ લાયબલ એક્ટ " ને લગતી ચોપડી જો તમોએ ધ્યાનથી વાંચી હોય તો આ મુકદ્દમાનો છેડો ૧૦ મીટીટમાં આવી જાય. મીંડ તીલક તેના ઇલાસો કર્યો છે, પણ હજી ૭૩માંથી શીતુરીનાં કેસોમાં જુડીસી લખાણો બાપેજ વીધાર કરવા પડે છે.

અત્રે મીંડ બાનસને જસ્ટીસ સ્ટેચીના ચુકાવોમાંથી કેટલાક ફકરા પોતાની તકરારનાં ટેકા માં રાખી દેખાડ્યા હતા.

તે પછી તેવજો જણાવ્યું કે અહરથો, હું જાણું છું તે સમોને કહું છું, અને તે ઉપરાંત મારે કાંઈ જણાવતો નથી, પણ હાલમાં

શીતુરી બદનક્ષીને લખતો કાયદો કેવો છે તે તમારે સારી રીતે જાણવું હોય તો તમારે લોરડ કે મપએક્સ ઇંગ્લીશો હેવાલ વાંચવો. અહરથો, આપણને હી દી ફોજદારી કાયદો જોવાનો છે. તેની બાહર કાંઈ આપણથી જવાઈ લકાય નહો.

તમોને અહરથો, એમ કહેવામાં આવ્યું છે કે તમો છાપાનાં છુટાપણાં પાસખાનો છો પણ તેમ નથી, તમે કાંઈ પાસખાનો નથી, પણ ખરી રીતે જોનાં તો ફોજદારી કાયદોજ એ છાપાનાં છુટાપણાનું રક્ષણ કરે છે. તેટલા મારે તમારે ફોજદારી કાયદોજ જોવાનો છે અને તેની બાહર જમને તમારે બીજો કોઈથી આધાર લેવાનો નથી.

મીંડ તીલકના કહેવા મુજબ છાપાના છુટા પણાનો અરથ જેમ જેને પોતાની મરજી પડે તેમ લખાણ કરવાનો થાય છે. મીંડ તીલક એ વા અરથ કરે છે, પણ અહરથો, હું દેખાડી આ પીલ કે કાંઈથી માણસ મીંડ તીલક લખેલી આરટીકલો માણસાઈ લાગણી પોતાની સાથે રાખી ને લખવા એસે તો આરટીકલો કે જેમાં નાત રસ રીતે કરવામાં આવેલાં ખુનો તરફ પસંદગી દેખાડવામાં આવી છે અને આરટીકલો કે જેમાં ખુનો થાય એવી ઉશકેરણી કરવામાં આવી છે અને ખુનો સલાહકારક ગણવામાં આવ્યા છે. અહરથો, આવી રીતની લાગણી સહીત આરટીકલો લખવા પછી મીંડ તીલક કોર્ટમાં આવીને કહે છે કે એ સઘળી આરટીકલો લખવામાં મારી મતલબ ધણી શુભ હતી, ધણી ઉંચી હતી અને હેતુ ધણોજ સારો હતો.

મીંડ બાનસને આગળ ચાલતાં જણાવ્યું કે સર લોરેન્સ જેનકીનસે પોતાનાં ચુકાદામાં જણાવ્યું છે કે તજવીજ ફોટોમંદ થાય યા નહી થાય તોપણ જુડીસી તજવીજ કરનારને તકસીરવાર ઠેરવવો જોઈએ. અહરથો મીંડ તીલક જણાવે છે કે તજવીજ ફોટોમંદ થઈ છે તે કાંઈ જખાની મારફતે પુરવાર કરવામાં આવ્યું નથી. વડા જડજ સર લોરેન્સ જેનકીનસ, જસ્ટીસ મેડી અને જસ્ટીસ એચીએ એના સંબંધમાં જે કાયદો રજુ કર્યો છે તે મીંડ તીલક બરાબર સમજી શક્યા નથી. જો તજવીજ ફોટોમંદ થાય તો તે તજવીજ સંપૂર્ણ કહેવાય, પણ જો તજવીજ નીસફળ ત્રીવડે તો તે જે ચીજો ઉપર તજવીજ કરનારને આંકોશ નહી હોય તેવી બીના બનવાથી તે નીસફળ ત્રીવડે એમ બને.

અત્રે મીંડ બાનસને તજવીજને લખતો કાયદો મુજબનો અરથ જસ્ટીસ કેલીનાં લખાણ

શો અને હટો નાંખવાની જરૂર નથી તો યાદ રાખજો કે તેનાં પરીણામમાં એક દીવસ એવો આવશે કે તે બાબે તમારે પસતાવું પડશે.

અહરથો, મેં જસડીસ સ્ત્રેયીનાં સર્મીંગ અપમાંથી તમારી આગળ પુશકળ ટાંકી દેખાડ્યું છે, પણ એ સર્મીંગઅપ એટલું તો મદદ કરતા છે કે તેમાંથી વધારે ટાંકી દેખાડવાની હું મારી ફરજ વીચારું છું. મીં જસડીસ સ્ત્રેયીએ જુદીને વધુ એમ જણાવ્યું હતું કે “આરટીક લો સરકારની સામે ઉશકેરણી કરવાની મતલબ થી લખાઈ હતી કે ખાસી સરકારનાં કામ સામે અણગમો દેખાડવાની મતલબથી લખવામાં આવી હતી તે તમારે તપાસવાનું છે. તમારે જે સવાલો તપાસવાનાં છે તે એજ છે, પણ અહરથો તમે પુછશો કે હેતુ વીગેરનાં સવાલો અને કેમ નકી કરશે. અને તેના જવાબમાં તમેને એમ જણાવીશ કે તમારે આરટીકલોની મક્કસદ અને નેમ ધ્યાનથી તપાસીનેજ અનુમાન પર આવવાનું છે.”

મીં જ્ઞાનસને આગળ ચાલતાં જણાવ્યું કે તમારી પાસે ૧૨ મી મેંથી તે તાં ૯ મી જીન સુધી છપાયેલી આરટીકલો છે. અહરથો, જે ભાશામાં એ સઘળી આરટીકલો લખાઈ છે તે તરફ હું તમારે ગંભીર ધ્યાન ખેંચીશ. હું માનું છું કે એ સઘળી આરટીકલો લખતી વેળા મં તીલક કોષ્ટી જાતનો વીચાર રાખ્યો હશે. એ આરટીકલોમાં મુઝફરપોર ખાતેનાં ખુનો તરફ અને જે સાંધેના મારફતે ખુનો કરવામાં આવ્યા હોય તે તરફ પસદગી દેખાડવા અને પકડી થી અહીં આવીને એમ કેહેવું કે મારો હેતુ તો ફલાણો ફલાણો હતો એને હું સાફ સાફ ઠાંગ કહું છું. મીં જસડીસ સ્ત્રેયી કહે છે કે “તમારે (જુરીએ) વીચરવાનું છે કે લખનાર પોતાની આરટીકલો મારફતે પોતાનાં વાંચનારાઓને સરકાર સામે ઉશકેરી મેલવાની તજવીજ કરે છે નહીં અને જે તમારી ખાત્રી થાય કે તે લખાણો ત દન શીતુરી છે, તો તમારે બીજા વીચાર કરવા તો નથી. અગર જે તે આરટીકલોએ તેમના વાંચનારાઓ ઉપર શું અસર ઉપજાવી છે તે તમે નક્કી નહીં કરી શકો તો તમારે તમારા હુનીયાનાં અનુભવપરથી, તમારી સાદી અકકલથી અને તમારી આસપાસના સંજોગો ધ્યાનમાં લઈ તે વીચારવાનું છે કે એવી આરટીકલોથી કેવી અસર થાય.”

તેટલા માટે તમારે જાણવું નેહરે કે ફરવાદ પદાં લેફ્ટી એ મુકેઓ રજુ કરવામાં આ

વ્યો છે તે તદન વાજબી છે અને તે બાબે સહેજબી શક તમારે રાખવો નહીં.

હવે અહરથો, આરોપીની સામેનો આરોપ બરાબર છે તે બાબેની સહીથી સરકારમાં સરકાર જમાની તો ખુદ આરોપીના બાપણમાંથીજ પથુને મળી આવશે. મીં તીલક કહે છે કે આરટીકલોના તરજુઓ ખોટા કરવામાં આવ્યો છે, અને ટ્રાન્સલેટરની ઓશીસમાં મેદાનમાં રજુજ આપનારી લાશીંગ જેક્સરી લાવી મેલવામાં આવી છે. અહરથો, પોતાના બચાવનો આ અજબ એવો આધાર છે. ઓરીએન્ટલ ટ્રાન્સલેટરને ખોટા તરજુઓ કરવામાં લાભ શું હોય ? આ સમ્યો ખોટા આધાર બચાવ પક્ષ તરફથી લેવામાં આવ્યો છે.

અહરથો, જે તમારી ફરજ, તમારા અંતઃકરણ મુજબ તમેને જે એમ લાગે કે આ આરટીકલોમાં શીતુરી જેવું કાંઈજ નથી તો હું તમેને ગંભીરપથી કહું છું કે અલખતાં તમારે તે તો લાભ આરોપીને આપવો. અહરથો, હું તમેને કહું છું કે “જે તમેને લાગે તો,” પણ એ “જે” બોલ અહીં ઘણો લાંબો છે, હું તો તમારે જેવાનું છે. તેટલા માટે હું તમેને ફરીથી જણાવું છું કે તમારા અંતઃકરણ તમારી ફરજ, તમારા દેશ તરફની લાગણી, ખુદ તમારી સરકાર તરફની લાગણી એ બધાને અનુસરીને તમેને એમ લાગે કે આરોપીએ લખેલી આરટીકલો તદન નીરદોષ છે અને તે કાંઈપણ રીતની શીતુરી લાગણી ઉશકેરતી નથી તો અલખતાં હું તમેને કહું છું કે તમારે જરૂરજ તેના લાભ આરોપીને આપવો.

મીં જ્ઞાનસને આગળ ચાલતાં જણાવ્યું કે જુરેકેસીની બાબમાં મીં તીલક એમ કહે છે જુરેકેસી કાંઈ સરકાર નથી, પણ બીજા બાજુએ એમ જણાવે છે કે જુરેકેસી એ સરકાર ના વીચારો જાહેર કરે છે. હવે એ બેમાંથી કયું બોલવાનું માનવું અને કયું નહીં માનવું તે સમજ શકાતું નથી. જુરેકેસી ઉપર એવી રીતે મી. તીલકે જુદા જુદા ઉલટાસુલટા વીચારો જાહેર કર્યા છે. અહરથો, જસડીસ સ્ત્રેયી પોતાના સર્મીંગ-અપમાં એમ કહે છે કે સરકાર સામે તમારે ગમે તેવી મુકેટીની કરવી, સરકારના પગલાં બાબે ગમે તેવા વીચારો તમારે જાહેર કરવા પણ તે બાબે તમારે હમેશાં ધટલી હદમાં રહેવું અને તેવી હદ રાખીનેજ તમારે લખાણો કરવાં. આરોપીએ જે રીતે પોતાનો બચાવ કર્યો છે તે બધું સંકેતવાનું છે એવું આપણે મનેકેને

ખાતર સારી લાઇશું. પણ મોટી મોટી ચોપડીઓ ટાંકી કેપાડીને કરવામાં આવતા બચાવને ક્ષણો સ્કંતીજનન ધારવામાં આવતો હોય તો મલે અહરથો, કદાચ હું ધણું લખાણુ કરતો હોઈસ પણ આ કેસની અગત્ય તરફ જોતાં અને મી૦ તીલક પોતે આખાં છાપા તરફથી આવેલા છે તે તરફ જોતાં હું લગત લખાણુમાં ઉતરું તો તેમાં હું વાળખી મળ્યાદશ. અહરથો, મી૦ તીલક પોતાનો બચાવ કર્યો છે, પણ તે કેવો બચાવ છે? મી૦ તીલક હાથ ધણી જોખમભરી હાલતમાં છે, તેઓ જીવપર અહીંને લડત કરે છે અને પોતાના બચાવ માટે તેઓએ પૂખતાં માણુ સની માફક ભરતીમાં આવતાં છેલ્લા તણખલાને પણ વળગવાને સુકયા નથી. તેઓ એવી રીતે એકે એક બીજનો ઉપયોગ કર્યો છે અને જે આરટીકલો નાં હરજીમા ફર્માદ પણ તરફથી રજુ કરવામાં આવ્યા છે તે બધાં ખોટા છે એમ કહેવાને પણ તેઓ સુકયા નથી. તેઓ જણાવે છે કે આ તરજીમા તેમનું નખોદ વાળવાની અ ને ફર્માદ ધક્કાને મદદ કરવાની મક્કસથી મરડી મચાડીને કરવામાં આવ્યા છે. પણ અહરથો એમ કહેવાનો તેમને ખીલકુલ હક નથી. તેમ કહેવામાં તેઓ જરાકથી વાળખી નથી.

અત્રે કેરિટ ૨-૩૦ વાગતે ઉઠી હતી અને ૩ વાગતે પાંધું મળવાની જોડવણુ નામદાર જડ જની સુચના પરથી થઇ હતી.

મી૦ બ્રાન્સને આગળ ચલાવેલું પોતાનું

લાપણુ.

મરાબર ત્રણ વાગતે કેરિટ બેસતાં મી૦ બ્રાન્સને પોતાનું લાપણુ આગળ ચલાવતાં જણાવ્યું કે જે બોલો ખોટાજ નહીં પણ મરડી મચાડીને અર્થ કીધેલા આરોપી જણાવે છે તેના સંબંધમાં હું કાંઈ પણ આનાકાની વચ્ચર કહીશ કે મી૦ તીલકને એવી દીકા કરવાનો કાંઈ હક હતો નહીં. આ દીકા તરજીમા ખસાવે તથા ખાસ કરી મી૦ જોશીને અપમાન કરવા માટે કરવામાં આવ્યા હતા. મી૦ જોશી પોતે તરજીમા કરવાને નહીં હતા તે જ

તાં મી૦ જોશીએ જુલાનીમાં એ તરજીમા આ રા જણાવ્યા હતા. મી૦ તીલકે પોતા તરફનો અર્થ કરી બતાવ્યો છે તે ખરો છે એવું તેઓએ બતાવ્યું નથી. પણ તે જતાં હું તેઓને શકનો લાલ આપીશ તથા કહીશ કે તેઓએ કાંઈક અર્થ ખરા છે. પણ તેથી તરજીમામાં ખાલી અહીં તહીં બોલો નો ફેરફાર રહેશે પણ તેથી લખાણુની સામાન્ય મતલબમાં કાંઈ ફેરફાર પડનાર નથી. મી૦ તીલકે એવું બતાવ્યું નથી કે તેઓએ જણાવ્યા મુજબના અર્થ કરવાથી લખાણુની સામાન્ય મતલબમાં ફરક પડવે આરોપી પત્રના માલક તરીકે પોતાનાં પત્રમાં અવેક્ષાં બધાં લખાણુ માટે જવાબદાર છે. આરોપીએ પોતે પણ અધીપતી, માલિક તથા પ્રગટ કરતા છે એવો એકરાર કીધો છે. પણ તેની સાથે આપણને કાંઈ સંબંધ નથી. તે એકરાર કરે કે નહીં કરે તે સરખુંજ હતું. તે એ પત્રનો માલિક, અધીપતી તથા પ્રગટ કરનાર હતો એવું પુરવાર તો કરી સુકવામાં આવ્યું હતું. હવે મી૦ તીલકનાં લખાણુ ઉપર આવતાં હું કહીશ કે તેઓનાં પોતાનાં લખાણુ ઉપરથી તેઓનો ધરિદો તમો નક્કી કરી શકશો. મી૦ તીલક હવે જણાવે છે કે પેલી બાબત ઉપરથી લખાણુ કીધું હતું તેથી કાંઈ લખાણુ કરવાની તેઓની નેમમાં ફરક પડતો નથી. જડજ નહીં પણ જુરી પોતેજ આસપાસના સંજોગો ઉપરથી સુકાદો આપી શકે એવું મી૦ તીલકનું કહેવું ભુલભરેલું છે. ઇંગ્લંડમાં તેમજ અહીંયાં ફઢી એ છે કે જડજ જુલાનીનો સાર જુરી સન્મુખ કહી સંભળાવતાં તેની સન્મુખ કાયદાની બારીકાઈએ તેમજ વીગતો મુકે છે. જુરી તો કાયદા માટે જડજ જે મુજબ સમજણ આપે તેજ ઉપરથી મત આપી શકે. જડજની ફરજ છે કે બધી કાયદાની વીગતો જુરીને કહી સંભળાવવી. તથા જુરીની ફરજ છે કે કાયદા તથા બધા સંજોગો બાજુ રાખી પોતાનો સુકાદો આપવો.

મી તીલકે બીજું એ જણાવ્યું હતું કે પોતાનાં લખાણુથી કાંઈના મજબમાં ખીલ

ઉત્પન્ન કરવાની કોશિશમાં તેઓ ફતેહ પામ્યા હોય અથવા કોઇ બીજા સંજોગોને સમયે નીષ્ફળ થયા હોય એવું કાંઇ કયાંદ પક્ષ તરફથી બતાવવામાં આવેલું નહીં હોવાથી ફક્ત મીઠા તીલકનાં લખાણ ઉપરથી લખાણ ઉશ્કેરણી કરવા માટે કરવામાં આવ્યું હતું એવું તમારે માની લેવું નહીં. પણ હું જણાવી ચુક્યો છું તેમ કાયદો એવું કાંઇ કહેતો નથી. ખુદ લખાણ શીતુરી છે કે કેમ તથા તેથી લોકોની લાગણી અથવા ધીકાર ઉશ્કેરાવાનો સંભવ છે કે કેમ તેનું અનુમાન ખેંચવાનું કામ તમારું છે.

ખરૂં છતાં શીતુરી લખાણ.

એક માણસની ફરીયાદ ખરી હોય અને તે ઉપરથી શીતુરી લખાણ કરવામાં આવ્યું હોય તેથી કાંઇ તે લખાણ શીતુર રહીત ગણી શકાતું નથી. મીઠા તીલકે જણાવ્યું છે, કે અંગ્રેજ પત્રોમાં લખાણ પોતા સામે, પોતાના પક્ષ સામે તથા હિંદીઓ સામે કરવામાં આવ્યું હતું તથા અંગ્રેજ પત્રો સખત લાખામાં લખાણો કરતાં હતાં તેના જ વાળમાં મારું લખાણ મેં લખ્યું હતું. પણ કોઇ તરફથી હુમલા કરવામાં આવે તેના જવાબમાં શીતુરી લખાણ કરવું તે કાંઇ ફોજ દારી કાયદો બચાવ ગણતો નથી. મીઠા તીલકે જણાવ્યું છે કે દરરોજ અંગ્રેજ પત્રો હિંદી પત્રોને તથા હિંદી પ્રજા ઉપર હુમલો કરતા હતા તેથી ઉશ્કેરાઇ મીઠા તીલકે “એશયન” તથા “એમપાયર” નામનાં પત્રોએ સરવેથી ખરાબ ટીકા કીધા હતા તે ટીકા બતાવવા માટે ખુદ એ પત્રો રજુ કીધાં નથી પણ “ચુજરાતી” પત્ર રજુ કીધું છે, જેણે એ ટીકા ઉતારી લીધા છે. અસલ અત્રે રજુ નહીં કરવામાં આવે તો ફક્ત નકલ ઉપર જુરી કેવી રીતે ખ્યાન આપી શકે તે હું સમજી શકું નથી.

હિંદી પ્રજાનીય કેંગ્રેસ ભાંગી નાંખનાર.

તા. ૭ મી મેના “પ્રયોગીયર” પત્રમાં આવેલી ટીકા મીઠા તીલકે દાંડી બતાવી છે.

પણ “તેમાં ખાસ હિંદી પત્રો કે હિંદીઓ સામે કાંઇ વિવેચન કીધું. નથી તેમાં ફક્ત સામાન્ય ટીકા કરવામાં આવી છે” અત્રે મીઠા આ-સને “પ્રયોગીયર” પત્રનું આખું લખાણ વાંચી જણાવ્યું કે આ ટીકા કોઇ પણ રીતે ઉશ્કેરણી ભરેલા તમે ગણી શકશો નહીં આ લખાણમાં કેંગ્રેસના મધ્યમ વીચાર ધરાવનારા પક્ષ સામે વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે, જે પક્ષના હોવાનો મીઠા તીલક જેવા શખસ જેણે છેલ્લી હિંદી ક્રીય કેંગ્રેસ ભાંગી નાખી હતી તેઓ કદાચ જ દાવો કરી શકશે.

દેશભીમાન શીતુર.

મીઠા તીલકે જણાવ્યું છે કે તકસરી લખાણ કરવામાં હું વાજબી હતો કારણકે મારી ઉપર, મારા મિત્રો ઉપર તથા હિંદીઓ ઉપર હુમલો કરવામાં આવ્યો હતો, જેનો આ લખાણ જવાબ છે, તેઓ જણાવે છે કે મેં લખાણ ગરમાગરમ તકરાર કરતી વેળા લખ્યું હતું તેઓ જણાવે છે કે મારું લખાણ સરકારને સલાહ આપવા માટે લખવામાં આવ્યું છે પણ તેથી શીતુરી લખાણ કરવાનું વાજબી કેવી રીતે ગણી શકાય? તેઓએ શખતલાશાવાપરી હતો તો આપણે સમજી શકતો. પણ શીતુરી કાયદાની કલમ હેઠળ એવી રીતનું લખાણ કરવામાં તેઓ કેવી રીતે વાજબી ગણાય તે હું સમજી શકતો નથી. મીઠા તીલક આપણને એમ સમજાવવા માગે છે કે પોતાની નેમ પોતાના દેશમાં સુધારા કરવાની હોવાથી તથા પોતાના બચાવ કરવાની હોવાથી તથા સખત તકરાર ચાલતી હતી તે વેળા ગુરુસામાં લખેલું હોવાથી તેઓને ગમે તે પ્રકારનું લખાણ કરવાનો હક છે. તેઓ ની આ તકરાર તદ્દન ખેડુદી છે. તેઓની તકરાર એવી ગણી શકાય કે “દેશભીમાન શીતુર” એટલે દેશના લાલ માટે શીતુરી બનાવવું વ્યાજબી ગણાય. તેઓ કહે છે કે મારી નેમ એ સારી હોય તો પછી હું ગમે એવું શીતુરી લખાણ લખું તે છતાં તમે મને તકસીરવાર કરાવી શકો નહીં. પણ તમારી નેમ દેશભીમાની હોય તેથી શું તમે

તમારા દેશના કાયદાનું ઉલ્લંઘન કરી ગુનાહ કરી શકે ? એક જણ કાંઈની બદનક્ષી કરે તો બદનક્ષી કરવામાં તેની નેમ ગમે તેવી હોય તે છતાં તે બદનક્ષી માટે તો ગુનેહગાર ઠરે છે. સખત લખાણ કરવામાં તમારી નેમ સારી હોય તો તમે ફક્ત એટલું જ કરી શકો કે સજા કરતી વેળા જડજને તમે તમારી સારી નેમ ધ્યાનમાં રાખી સજામાં ઘટાડો કરવાની અરજ કરી શકો. પણ તમારી સારી નેમ કાંઈ ફીતુરી લખાણ કરવા માટેના બચાવ તરીકે આગળ કરી શકાય નહીં. મીઠો તીલક તરફથી રજૂ કરવામાં આવેલી તકરારો એક કુઠાળામાં ફરયાન કરવા જેવી છે. એ તકરારોને છેડા ક્યાં છે તે કદી જાણી શકાય નહીં.

બોમ્બની વાત કરી સરકારને આપવામાં આવેલી ધમકી.

મીઠો તીલકમાં લખાણની મતલબ બોમ્બની સરકાર કરી સરકારને આડકતરી રીતે કે ખુલાસા રીતે ધમકી આપવાની હતી.

હું હવે તકરારી લખાણમાંથી ફકરાઓ દાંડી બતાવી આપીશ કે મીઠો તીલકે જે જણાવ્યું છે કે બોમ્બ ફેંકવાના બનાવ તરફ મેં નાપસંદગી દરશાવી છે તે ખોટું છે.

અત્રે મીઠો જાનસને તે મતલબના ટીકા દાંડી બતાવ્યા હતા.

મીઠો તીલકે પોતાનાં લખાણમાં ખુલેાઈ શારો કીધો છે કે બોમ્બ ફેંકવાના બનાવથી રશીયામાં રાજદવારી સુધારા થવા પામ્યા છે, જેની નકલ હીંદમાં થયાથી પણ તેતું જ પરીણામ આવશે. મીઠો તીલકે ખુદ મેં અંગ્રેજ ખાનુઓ જુલમાં બોમ્બથી મારી ગઇ છે માટે દલગીરી બતાવી નથી મેલ્સેટ મીઠો કીંગસફરખું ખુન થવાને બદલે તેઓ મારી ગઇ તે માટે ખેદ દરશાવે છે. લખાણમાં બધેબધે પરદેશી અમલદારોને દેશમાંથી લાત સારી બાહરે કઢાડો, પરદેશી અમલદારોનું આ દેશમાં કામ નથી એવું જણાવવામાં આવ્યું છે.

સામગ્રી રીતે લખાણની નેમ એવું બતાવવાની છે કે બોમ્બ ફેંકવાના બનાવથી જુલમાં અમલ વધારે જુલમાં બનશે પણ એવા જુલમાં અમલનું કાંઈ લાંબોવાર ચાલવાનું નથી.

બંગાળના ભાગલા.

તકરારી લખાણમાં બંગાળના ભાગલા પાડવાની રાજનીતી રદ કરવામાં નહીં આવતી હોવાથી લોકો નીરાશ થયા છે એવું જણાવવામાં આવ્યું છે. પણ બંગાળના ભાગલાના સંબંધમાં ખોટું શું છે. ફક્ત એક મોટા ભાગને એક જ પ્રાંતીક સરકાર હેઠળ રાખવાને બદલે તેના બે વીભાગો કરી બે સરકારો હેઠળ રાજકારોવાર સરળ રીતે ચલાવી શકાય તે માટે એવા ભાગલા કરવામાં આવ્યા છે.

લીંદી લશકરની બદનક્ષી.

લખાણમાં ગોરા મોટા અમલદારોના વર્ગના અમલે દેશની મરદાનગીના નાશ કીધો છે. એવું લખવામાં જે લીંદી લશકરે થોડાજ વખત ઉપર પોતાની બહાદુરીના પુરાવા આપ્યા છે તેની ખુલી બદનક્ષી કરવામાં આવી છે.

જજે જુરીને સમજવેલો જુબાની નો સાર.

નામદાર જજે જુરી સનમુખ જુબાની નો સાર કહી સાંભળાવનાં જણાવ્યું કે તમે બહાર જે સાંભળ્યું હોય તે મગજમાંથી કઢાડી નાખી અત્રે જે કહેવામાં તથા સાંભળવામાં આવ્યું હોય તે ઉપરથીજ તમારો અભિપ્રાય બાંધજો. આરોપીએ તમે ઉપર તથા તમારા મુકદ્દા ઉપર વીધાસ રાખશે એવું જણાવ્યું છે તથા તમે પોતે પણ આરોપીને એક તમારી લાઈબલ રકત તરીકે ગણી તેના ઉપર મુકવામાં આવેલા આરોપના મુકદ્દા આપજો.

મુકદ્દા ચલાવવાની સરકારની ફરજ.
સરકાર આ મુકદ્દા ચલાવે છે તે બાબતે તે તમે કોઈ વજન લાડ પાડતા ના. સરકાર તો તેમાં પોતાની ફરજ બજાવે છે. બાની ના.

રીના, ખુનના, હુટકાટના વગેરે જે બધા મુકર દમ્મ આ સેશન્સ કોર્ટમાં ચલાવવામાં આવે છે તે બધા સરકાર પોતેજ ચલાવે છે તેની ફરજ છે કે ત્યારે તે કે તેના અમલદારો પાસે કે કાયદાનું ઉલ્લંઘન થયું છે ત્યારે આરોપીઓને અદાલતમાં ઉભા કરવા. પણ આરોપ ખરો છે કે કેમ તે ફરયાદ પણ તથા આરોપીનું સાંભળી નક્કી કરવાનું કામ જડજી તથા જુરીનું છે. હાલના આરોપી સામે મુકવામાં આવેલા આરોપો માટે આરોપીએ જણાવ્યું છે કે બહેર તથા રાજ્યદારી બાબતને લગતા છે. એવા આરોપ માટે કોઇને નાહકનો સતાવવામાં નહીં આવે તે મતલબથી એવા આરોપો સામે કામ ચલાવ્યા આગ્રમ્ય તે માટેની કામ ચલાવનાર સરકારી અમલદારને પ્રથમ સરકારની ખાસ પરવાનગી મેળવવી જોઇએ છે. આરોપીએ કહ્યું છે કે સરકાર તરફથી આરોપી સામે કામ ચલાવવાનો સેહેજ પણ એશારો થાય તો તે તેને તકસીરવાર ઠરાવવાના હોકમ જેવો છે પણ એવો ખીઆલ તમે તમારાં મગજમાં જ કહાડી નાખજો આપણે અને ફક્ત કાયદો જ નહીં મુકવા માટે મળ્યા છીએ આપણે સરકારના કોઇ પણ હુકમ મુજબ ચાલવાને બંધાયેલા નથી. આરોપી સાથે તદ્દન ન્યાયી તથા વાજખી રીતે વર્તવાની મારી ખાહેશ હતી અને તે મુજબ મેં આરોપીને પોતાનો બચાવ પોતાની મરજી મુજબ કરવા દીધો છે, જો કે તેઓએ ઘણી ભગતી બાબતોના સંબંધમાં વીવેચન કીધું હતું. તેમાં હરકત નહીં કરતાં મેં તેઓને પોતાના વીચારો પોતાની મરજી મુજબ ખોલી રીતે દર્શાવવા દીધા હતા.

જડજી તથા જુરીની ફરજ.

જડજી શું તથા જુરીએ શું કામ કરવાનું છે તેના સંબંધમાં આરોપી લખાણથી ખોલ્યા છે. પણ હું તમને જણાવીશ કે એક જડજીની ફરજ કીદી ફેમિલી કાયદામાં ખુલ્લી રીતે દર્શાવવામાં આવી છે. કાયદામાં ઉભા થતા કયા

સવાલો ઉપર ફરજો કરવાનું કામ જડજીનું પોતાનું છે તથા ક્યાનું ફરજો કરવાનું કામ જુરીનું છે તે દર્શાવવાનું કામ જડજીનું પોતાનું છે. જડજી એ બાબતમાં જે ચુકાદો આપે તે મુજબ ચાલવાને તમે જુરીના મહસ્થો બંધાવેલા છો. સુકરદમાનો સાર જુરી સનમુખ કહી સંભળાવતાં જડજી કાયદા તેમજ આસપાસના સંજોગો ઉપર પોતાના વીચાર દર્શાવી શકે અને જુરીની ફરજ છે કે પોતા સનમુખ મુકવામાં આવેલી કઈ વીગતો ખરી છે તે પોતા માટે નક્કી કરવું તથા જડજીની સુચના મુજબનો ચુકાદો આપવો. જુરી સનમુખ મારા વીચારો મેં ઉપર જણાવ્યા મુજબ દર્શાવવાનો મને હક છે. એ બાબતમાં કાયદો તદ્દન ખુલ્લો છે. આવા રીતુરના મુકરદમા દર વરસ થયાં કોર્ટમાં આવે છે. તેમાં થયેલાં લખાણ વીવેચનની એ કાયદાથી દરેક કલમનો અર્થ ખુલ્લો થયો છે. એડવોકેટ-જનરલે તમને આ બાબતમાં કાયદાની સમજણ આપતાં નામદાર જડજી મીડી રેડ્ડીએ જુરી સનમુખ વાંચી સંભળાવેલા સાર તમે આગળ મોટે ભાગે વાંચી સંભળાવ્યો છે. તેમાં દર્શાવવામાં આવેલા વીચારો નજીવા જેવા અપવાદ સીવાય નામદાર જડજી મીડી ફેરનનાં પ્રમુખપણાં હેઠળ મળેલી આ કોર્ટની કુલ બેંચ તથા ટ્રીબી કાઉન્સિલે પસંદ કીધો છે.

હવે હું આરોપી સામે જે કલમો મુજબ કામ ચલાવવામાં આવ્યું છે તેનો તમને ખુલ્લો ખ્યાલ આપીશ. આરોપી ઉપર બે લખાણના સંબંધમાં ૧૨૪ કં ૦ તથા ૧૫૩ કં ૦ કલમો હેઠળ બધા મળી ત્રણ આરોપો મુકવામાં આવ્યા છે. આ કલમોમાં રીતુર શાને કહેવું તે વગેરેની સમજણ આપનારા આવેલા ફકરાઓ ઉપર હવે હું બોલીશ. કલમ ૧૨૪ કં ૦ માં જણાવવામાં આવ્યું છે કે સરકારનાં કામ સામે રીકા કરતાં લખાણ કે લખાણ એવું નહીં જોઇએ કે જેથી સરકાર સામે લોકોનાં મગજમાં ધીકાર કે ગુસ્સાકારની લાગણી ઉત્પન્ન થાય. ધીકાર તથા ગુસ્સાકારના સંબંધ

જમાં હું જાણવીશ કે આપણે બધા એક યા બીજી વખતે એવી લાગણી ધરાવીએ છીએ. સરકાર તરફ ફીતુરતી લાગણી ધરાવવી તેમાં ખેતકાંદારી તથા સરકાર સામેની દુરમનીની લાગણી સમાધિ જાય છે. કેાઇ પણ વક્તા અથવા લેખકને સરકારનાં કામ સામે પોતાને ગમે એવી સખત ભાષામાં ટીકા કરવાનો હક છે પણ આટલું બાદ રાખવાનું છે કે એક વક્તા કે લેખક એક સરકારને અપ્રમાણીક નીષ્ટા કે ખરાબ નેમ લાગુ પાડી શકે નહીં.

ફીતુરીનો અર્થ.

૧૫૩ સ. સાદી કલમ છે. આજીવનમાં જે કાંઈ રચેતના વરગેમાં સરકાર સામે દુશ્મની કે ધીકાર ઉત્પન્ન કરવાની કોશિશ કરે તેને સજા કરવાની સત્તા આપવામાં આવી છે. આ કલમ ને કે એક વક્તા તથા લેખકને પોતાના વીચારો ખુલ્લી રીતે દરશાવવાનો હક આપે છે તે છતાં તે હક એવી રીતે નહીં ભોગવવો જોઈએ કે જેથી રચેતના વરગેમાં વચ્ચે દુશ્મનીની લાગણી ઉભી થાય. આ ખાખતમાં પોત પોતાની તરફથી અને ખરે “ બગોચાસી ” વાળો કલ્પકતાની હાઈ કોરટમાં આપવામાં આવેલો ચુકાદો ટાંકી બતાવ્યો છે. તેમાં જડજે ફીતુરનો અર્થ ચાહથી ઉલટું એવો કાઢ્યો છે. એક લખાણ અથવા ભાષણથી કાંઈ ગડબડ કે તો ફાન નહીં થયું હોય તે છતાં તેથી જે લોકોમાં સરકાર સામે ધીકાર અથવા દુશ્મનીની લાગણી ઉત્પન્ન થાય એવું હોય તો તેટલુંજ આરોપીને તકસીરવાર દરાવવા માટે ખસ છે. એક લેખકનો એરોહા કેવી રીતે નકી કરવો?

એક વક્તા અથવા લેખકનો શું એરોહા હોતો તેનું અનુમાન તેનાં ભાષણ અથવા લખાણ ઉપરથી તેમજ આગમ્ય તેના તરફથી આપવામાં આવેલાં ભાષણો અથવા લખાણો ઉપરથી ખેંચી શકાય.

દરબાદ પહે તમે સન્મુખ આરોપીનાં લખાણ રજુ કરી જણાવ્યું છે કે આ લખાણ

થી સરકાર સામે ધીકારની લાગણી ઉત્પન્ન થાય એવું છે. તમારે આ લખાણો વાંચી આ લખાણથી વાંચનારાનાં મગજ ઉપર કેવી અસર થાય તેનું અનુમાન ખેંચી ફરીવાર પક્ષનું કહેવું ખરું છે કે જોકે તે ઉપર મત આપવું. તમને જે આ લખાણ લોકોનાં મગજમાં ધીકારની લાગણી ઉત્કરે તેવાં લાગે તો આરોપીનો એવી લાગણી ઉત્કરવાનો એરોહા હોતો એવું ગણવું એમ આ કોર્ટના માણ વડા જડજ સર લોરેન્સ જેનકીનસે ઠરાવ્યું હતું.

કોશિશ અને ધરાદા વચ્ચે ફરક.

આરોપીએ કોશિશ કીધેલા કાયદા ક્યારે સ્વીકારે છે તેનો તમને ખ્યાલ આપવા માટે પંચતમની હાઇ કોર્ટનો મુકરદમો ટાંક્યો હતો. તેમાં તેણે એક જણ કાદાળી લખ બીજાની પુઠે તેને મારવા દોડ્યો હતો તેનો દાખલો આપ્યો હતો તથા જણાવ્યું હતું કે આ શખસ જેને મારવા દોડ્યો હતો તેનાથી ચાર કદમ જેટલે છેટે હતો તેટલાં તેના હાથમાંથી કાદાળી ખેંચી લેવામાં આવી હતી. આ ઉપરથી કોર્ટે આરોપી સામે ખુનની કોશિશ કરવાનો આરોપ ટકી શકે નહીં એવું ઠરાવ્યું હતું, કારણકે તે ચાર કદમ આગળ વધતાં ખુન કરવાનો પોતાનો ધરાદો ફેરવી નાખે તે ખનવાળેગ હતું એવું ગણ્યું હતું. પણ મીઠી નીકડે તમને આ મુકરદમાનું વધુ પરીણામ શું આવ્યું હતું તે જણાવ્યું નથી. આરોપીને ખુનની કોશિશ કરવાના વાંકમાંથી મુક્ત કરવામાં આવ્યો હતો પણ તેને મંબીર ઇજા કરવાની કોશિશ કરવા માટે ચુનેદગાર ઠરાવ્યો હતો તથા જડજે જણાવ્યું હતું કે, આરોપીનો મંબીર ઇજા કરવાનો ધરાદો તો હતો.

નામદાર જડજે આગળ ચાલતાં જણાવ્યું કે આરોપીએ પોતાના ખયાલમાં ઘણી સદીએ આગમ્ય ચાલેલા મુકરદમા તથા તે વેળા કરવામાં આવેલાં ભાષણ ટાંકી બતાવ્યાં છે પણ તે વખતના સંજોગો હાલના કરતાં તદ્દન ભુલ્હા હતા. આરોપીએ જે ભાષણો ટાંકી બતાવ્યાં છે તેનો મોટો ભાગ એક બગોચાએ પ્રગટ કીધેલી એપીકમાં આપવામાં

આવ્યો છે. આરોપીએ જણાવ્યું છે તેમ અલખત તમે જુરીના પ્રહરથી છાપાનાં છુટાપણુનો બચાવ કરો, અગ્રેષ્ઠ પત્રો કરતાં હોદી પત્રો તરફ વધારે રહેમદીલીથી નજર કરો છો, કારણકે એ પત્રો હજી તો ઉધરતાં પોતાની જવા નીમાં છે તથા સ્વભાવિક ઉત્સાહી છે. એક જગે દર્શાવેલા વીચાર મુજબ વરતમાન પત્રો જે પ્રમાણી કપણે તેઓને નીતીની રૂયે ઠપકા નહીં આપી શકાય તેવી જુલ કરે તો તેઓનાં લખાણને બદનકર્શી બરેલાં ગણવાં નોંધતાં નથી પણ ન્યાં પ્રમાણીકપણે વીચારે દરશાવવાનું છોડી ગાળગળાય ઉપર આવે ત્યારે છાપાનાં છુટાપણુનો છેડો આવેલો ગણવાં નોંધ્યો છે. બીજા એક જગે જણાવ્યું છે કે બહાર તથા રાજદારી બાબતો ઉપર ટીકા કરવા માટે વર્તમાનપત્રોને ધણું છુટાપણું અપવું. નોંધ્યો છે, કારણ કે એવી બાબતોમાં પ્રમાણીકપણે છુટથી ટીકા કરવામાં આવતાં ઘણો લાભ થાય છે.

લોર્ડ શીટ્ઝરહાડે જુરીને જુબાનીનો સાર કહી સંભળાવતાં જણાવ્યું હતું કે તમે છાપાના છુટાપણુના રક્ષણકરતાઓ પણ તેજળા છુટાપણુના ગેર ઉપયોગ થાય તે તમે મજબુત હાથે દાખી નાંખો.

હવે આરોપીનાં લખાણના સંબંધમાં ફરિયાદ પક્ષે જણાવ્યું છે કે રાજદારી નેમથી ખુન કરવાનું લખાણમાં પસંદ કરવામાં આવ્યું છે. એવી રીતનાં લખાણથી વાંચનારનાં મગજ ઉપર કેવી અસર થવી નોંધ્યો તેનો તમે ખીચાલ કરજો પણ તેજળ વેળા અહીં તહીં આવેલા છુટાછવાયા વાક્યો તથા ફકરાથી તમે એકદમ એક યા બીજા બાણ્યે મત બાંધી લેતા ના, આખું લખાણ વાંચ્યા પછી તેની મગજ ઉપર કેવી અસર થાય છે તે ઉપર તમે ખ્યાન આપજો. આરોપી ઉપર જે એ ફીટુરી લખાણ કરવાનો આરોપ મુકવામાં આવ્યો છે તે વાંચતાં હમને એ લખાણો સરકાર સામે લોકોનાં મગજમાં ધીકાર તથા તુચ્છકારની લાગણી ઉત્પન્ન કરવા માટે કરવામાં આવેલાં હોય તો તમને

વધુ લખાણો વાંચવાની જરૂર નથી. એટલાજ લખાણ ઉપરથી આરોપીની ધીકાર ઉત્પન્ન કરવાની નેમ હતી એવું તમે અનુમાન ખેંચી શકશો. **તરજુમા સામે લેવાયલો.**

લખાણમાં આવેલા વાક્યો વગેરેનો તમે સાધારણ અર્થ ઉઠાવજો. આરોપીએ પોતે તો પોતાનાં લખાણના કરવામાં આવેલા તરજુમા વીરો ફરિયાદ કીધી હતી પણ મીઠો નેશીને ઊલટ પાલટ તપાસ માટે આરોપી સન્મુખ રજુ કરવામાં આવ્યા હતા ત્યારે તેઓ ના જવાબથી તેઓ માટે તમારાં મગજમાં કેવી ખીચાલ ઉપજ્યો હતો મને તો લાગે છે કે તેઓએ કાંઈ પણ પદ્યપાત્રી વગર જુબાની આપી હતી તથા મરાઠી ભાષામાં પ્રવીણ હોય તેવું પાણી બતાવ્યું હતું. તેઓએ ખરાબર વીચાર કરી જવાબ આપ્યા હતા. વળી આવાન યાદ રાખવાની છે કે તરજુમા મીઠો નેશીએ નહીં પણ આ કોર્ટના તરજુમા કરનાર દુભાસ્યાએ કીધો હતો. તે જો પોતાનું કામ સારી રીતે કરી શકતો નહીં હોય તો તેને એ ઓધ્યા ઉપર ઝાંઝવાર રહેવા દેવામાં નહીં આવે તેટલો પણ તમારે ખ્યાલ રાખવો નોંધ્યો છે. આ કોર્ટમાં તેઓ તરફથી કરવામાં આવેલો તરજુમા હમેશા ખરા તરીકે સ્વીકારવામાં આવતો રહે છે. તરજુમા કરનારને પોતા સામે દુશ્મની હોવા એવું આરોપીએ કહ્યું નથી તમારે તેઓ તરફથી બોલોનો મરડો મચડીને તરજુમા કરવામાં આવ્યો છે એવું આરોપી શા ઉપરથી કહે છે? મીઠો નેશીએ પોતે તો તરજુમામાં ન્યાં જુલ જેવું લાગ્યું ત્યાં તે વગર આનાકાનીએ કથુલ કીધું છે. માણસ જુલ કરે એ બનવા જોગ છે. અને તે મુજબ સત્તાવાર તરજુમામાં પણ જુલ આવે. તે જુલ કોઈ પણ સાક્ષીની ઊલટપાલટ તપાસ કરી આરોપી બતાવી શકે. મીઠો નેશીને મીઠો કવીનગી સહી પુરવાર કરવા માટે લાવવામાં આવ્યા હતા. તેઓને એડવોકેટ-જેનરલે વગર જરૂરે સવાલ પુછ્યો હતો કે તરજુમા ખરા છે કે? પણ તરજુમા સત્તાવાર હોવાથી તે ખરાજ તરીકે માની લેવો જોઈતો હતો.

મીં તીલક પોતે મીં જોશીની ઉલટ પાઠક તપાસ ચલાવી હતી, જેમાં મીં જોશી એ નજીવી જુલો સીવાય તરજુમે ખરા તરીકે બતાવી આપ્યો હતો. પણ તે છતાં મીં તીલકે જે પોતાના અર્થ જણાવ્યા છે તે સાતવાર તરજુમાને બદલે આપણે સ્વીકારીશું. મેં પોતે કેટલાક ખોલો મીં તીલકના જણાવ્યા મુજબ સ્વીકાર્યા છે. નામદાર જડજે અત્રે એવા સંખ્યાબંધ ખોલો ટાંકી બતાવ્યા હતા. હવે તરજુમા સામે આરોપી વાંધો લે છે ત્યારે આરોપીએ રજુ કીધેલો પોતાનો તરજુમો જુલો અને તે ઉપરથી આરોપીના સંબંધમાં અનુમાન ખેંચો. લખાણ ઉપર ધ્યાન આપતાં બધા આસપાસના સંજોગો તથા “કેસરી” પત્રના વાંચનારાઓને ધ્યાનમાં રાખજો.

એકવીસ કલાક અને દસ મીનીટનો ખુલાસો.

મીં તીલકે જણાવ્યું છે કે તેઓના પત્ર-એ ફેલાવો હીંદી પત્રોમાં સર્વેથી વધુ છે. આ પત્ર મરાઠી ભાષામાં પ્રવીણ એવા વિદ્વાનો તથા કેળવણીમાં માણસો વાંચતાં હોવાં જોઈએ તેમજ જોઓ પોતાને માટે અનુમાન ખેંચવાની સાદી સમજ નહીં ધરાવતા હોય તથા રાત્રીમાં જાગતા નહીં સમજતા હોય તેઓ પણ વાંચતા હોવા જોઈએ. હવે તમે વીચાર કરો કે “કેસરી” પત્ર વાંચનારાઓની જે મોટી સંખ્યા તે વાંચે છે તેનાં મગજ ઉપર આ તકરારી લખાણો વાંચ્યાથી કેવી અસર થવી જોઈએ? વળી આ વાત પણ ધ્યાનમાં રાખજો કે એ પત્રના વાંચનારાઓને તમને જે એકવીસ કલાક અને દસ મીનીટ સુધી આરોપીએ એ લખાણનો ખુલાસો આપ્યો છે તેવો લાભ કાંઈ મળતો નથી. લખનારની નેમ. ધરાદા, કાયદા, લખાણ ખર્ચ કે નહીં ખર્ચ તે વગેરેના સંબંધમાં અત્રે બંને બાજુ તરફથી બધું બોલાયું છે. કાયદા મુજબ લખાણના ઉલટા અર્થે ઉપરથી આરોપીના ઘોરાદાનું અનુમાન ઉપરથી શકાય છે, જે લોકો માટે લખાણ કરવામાં આવ્યું હોય તે લોકો શું સમજે તે ઉપર આ-

રોપીના ધરાદાનું તોલ કરતી વેળા તમને ધ્યાન આપવાનું છે.

હવે આપણે અત્રે બેઠેલાઓ આરોપીનાં લખાણથી ધીકકાર વગેરેની લાગણી સોદામાં ઉસ્કેરાઈ છે અથવા એવી લાગણી ઉલ્લેખવાની આરોપીએ કોશિશ કીધી છે કે નહીં તે કેમ પુરવાર કરી શકે? તમે સો જણાવે બોલાવો તો તેઓ કહેશે કે અમારાં મગજમાં લખાણ વાંચ્યાથી ધીકકાર ઉત્પન્ન થયો નથી પણ અમે લખાણને સામું લખાણની લાગણીથી જોઈએ છીએ ખીજા સો કહેશે કે લખાણ વાંચ્યાથી અમારાં મગજમાં ધીકકાર ઉત્પન્ન થયો છે. આથી ખર્ચ અનુમાન લખાણ વાંચ્યા પછી તે ધીકકાર તથા બેવકાફારી ઉત્પન્ન કરવા જેવું તમને લાગે છે કે કેમ તે ઉપરથી તમે પોતેજ વધારે સારી રીતે કરી શકો. લખાણની ભાષા અંગ્રેજો સામે વેર ઉત્પન્ન કરે તેવી છે કે કેમ તે ઉપર તમે વીચાર કરો અને તે પછી ચુકાદો આપો.

સત્તાવાળાઓ તરફ માનની નજરથી નહીં જેવાનું પરીણામ.

એક ચીજ તમે ધ્યાનમાં રાખજો. તોફાન, ગડબડ, અશાંતી, ખુન વીગેરે જેવા બનાવો સત્તાવાળાઓ શહેરમાં શાંતી જળવવા માટે જોખમદાર છે તેઓ તરફ તુરંતકાર તથા ધીકારની લાગણીથી જેવામાં નહીં આવતું હોય તો ઘણાજ થોડા બનવા પામે.

જો સરકાર માટે તેમજ ખીજાઓના જનમાલ મીલકતના હુકો માટે લોકો માન ધરાવતાં હોય તો ગડબડ તોફાન બ્રામ ફેંકવાના બનાવો વગેરે કાંઈ બનવા પામે નહીં મેં કહ્યું છે કે કોશિશ ફતેહમંદ થવી જોઈએ મીં તીલકે તો આજળ વધી તમે જુરીના અલ્ટરેસ્ટો ને કહ્યું છે કે કાયદો ગમે એવો હોય તો પણ તમે મારી તથા કાયદાની વચે ઊભા રહો. આ પાનાં છુટાપણાની બચાવ કરજો પણ આજળ ને ખુદ કાયદો સખત છે કે નહીં તે સચો કામ નથી દેશના કાયદાને તો સર્વે એ તે

સામે માથું ઊંચકયા વગર ચુપચુપ સ્વીકાર વેા જોઇએ. એક જાખસની નેમ મમે એવી પ્રમાણીક હોય તે જતાં તેણે કાયદાનું ઉલ્લંઘન કરવું જોઈતું નથી. માણસ હમેશાં કેમ નેમ ખ્યાનમાં રાખી કામ કરે છે કેટલાક દાખલાઓમાં નેમ અપ્રમાણીક હોય તથા કેટલાક દાખલાઓમાં નેમ કેવી રાખવામાં આવી છે તે શકમંદ જણાય. પણ તમને નેમ સાથે કામ નથી. તમને ખાલી આરોપો સાથે કામ છે. કેટલીક વેળા ખરી વાતને એવી બદલી નાંખવામાં આવે છે કે જેથી ખરેખર એરોહો રાખી ઝેરી લખાણ લખવામાં આવ્યું હોય તેથી લખાણ વધુ ઝેરી બને છે. તમારી ફરજ એ છે કે લખાણ વાંચ્યા પછી તમારે મારે અનુમાન ખેંચવું કે તે લખાણ સરકાર સામે ધીકાર વગેરે ઉત્પન્ન કરનાર છે કે નહીં. તમને લાગે કે આ લખાણ વાંચ્યાથી લોકોનાં મગજમાં સરકાર સામે ધીકાર ઉત્પન્ન થાય અથવા ગડબડ સડબડ તોફાન વગેરે ઉભું થાય તેવી નેમ રાખવામાં આવી છે તો પછી લખાણ કાયદાનું ઉલ્લંઘન કરનાર છે કે નહીં તે ઉપર વીચાર કરજો. પણ તેજ વેળા હું કહીશ કે આ લખાણ ઉપર વીચાર કરતી વેળા તમારી પહેલી ફરજ પુર્વ તરફના લોકના વીચાર આચાર તથા લખાણ કરવાની રીત ઉપર ખ્યાન આપવાની છે. તમારાથી બને એટલું આરોપીના લાલ તરફ તમે ખચીત જોજો. પોતાનાં લખાણનો સરવેથી અનુકૂળ અર્થ ઉઠાવવામાં આવવો જોઈએ એવું કહેવાનો આરોપીને ખચીત હક છે. પણ જો તમને લાગે કે એટલું જતાં લખાણ કાયદા મુજબ તકસીરવાર હરે તેવું છે તો તમે તે મુજબનો ચુકાદો આપજો. અહીં તહીંનાં વાક્ય ઉપરથી તમારો ચુકાદો આપવા ઉપર કોરવાળ જતા ના. નામદાર સરકાર આવા મુકદ્દમામાં કામ ચલાવે છે. કારણ કે સરકારને એક ખાનગી આશાખીની માફકજ પોતાનો હુમલામાંથી બચાવ કરવાનો હક છે.

સરકારનાં ન્યાય, કારોબારી વગેરે બધાં ખ્યાનમાં જોઈ ઉપર સખ્ત લાખામાં ટીકા કરવાનો વર્તમાનપત્રોનો હક તમારે મળવો જોઈએ છે. પણ એ ટીકા અપ્રમાણીક નીપટાથી નહીં કરવામાં આવવા જોઈએ તથા તે દુસ્મની કે ધીકારની લાગણી સરકાર સામે ઉત્પન્ન નહીં કરે તેવા હોવાં જોઈએ.

સરકાર તથા રૈયત વચ્ચેનો સંબંધ.

આરોપીના સંબંધમાં ચુકાદો આપતાં તમારે યાદ રાખવાનું છે કે સરકારને એવું માનવાનો કાંઈ હક નથી કે રૈયતે સરકાર તરફ ચાહજ બતાવવો જોઈએ. એક રૈયત પોતાની મરજી મુજબ સરકાર તરફ ધીકાર કે દુસ્મની ધરાવે પણ તેણે તે જાહેરમાં દર્શાવવાં જોઈએ નહીં. તે જોઈએ તો દુસ્મની બરેલું લખાણ લખી પોતાનાં ખાનામાં રાખે અથવા તો મજવામાં લઈ ફરે પણ તેનાથી તે કાઢને અપાય નહીં તથા કાઢના મગજમાં તેવીજ લાગણી ઉત્કરે શકાય નહીં.

શું એકદમ ઉતાવળે લખાણ કરવામાં આવ્યું હતું?

આરોપી જણાવે છે કે હું લેખક છું મારી પાસે એકી વેળા બસો પત્રો વગેરે રહે છે, જે ઉપર વીચાર કરી ઉતાવળાં મારા વીચાર એકદમ જણાવવા પડે છે. આ સંજોગ તમારે ધ્યાનમાં લેવાના છે. બરાબર વીચાર કરવાની તક મળ્યા વગર તેણે આ લખાણ લખ્યું છે એવું તમને લાગે તો તે ખચીત તમારા ધ્યાનમાં લેજો. પણ લખાણ શું ખરેખર એકદમ ઉતાવળમાં લખવામાં આવ્યું છે? આ નીચલા સંજોગો ઉપરથી તમને શું લાગે છે. આરોપીના તકરારી લખાણની શરૂઆત તા. ૧૨ મી મેથી થઈ છે. બોબ ફેકવાનો બનાવ એપ્રિલ માસમાં બન્યો હતો. બનાવ બન્યા પછી ચાર અઠવાડિયે શરૂઆતનું લખાણ લખવામાં આવ્યું છે, ત્યારે લખાણ એકદમ પુખ્ત વીચાર વગર લખવામાં આવેલું જણાય કે? એવું તમે જો મળે તો આરોપીને તેનો લાલ આપજો.

મિત્રના અચાવમાં લખાણ કીધેલું ક્યારે જણાય ?

આરોપીએ કહ્યું છે કે મેં સ્વઅચાવમાં આ લખાણ લખ્યું છે, જો કોઈ એક શખસ બીજા શખસનું નાક ખેંચે તો તે બીજા શખસ નાક ખેંચનારને મુકી મારે તો તેણે સ્વઅચાવમાં કામ કીધેલું ગણી શકાય. પણ પોતાનું નાક ખેંચનારને બદલે કોઈ તરાહેત માણસને તે મુકી લશાવી કહાડે તો પોતાના સ્વઅચાવમાં તેણે મુકી લશાવેલી કેવી રીતે કહી શકાય ? એજ મુજબ અંગ્રેજ પત્રોએ કીધેલાં લખાણ આરોપીએ પોતાને ગુસ્સો ઉપજેલો તથા તે ઉપરથી પોતાના અચાવમાં લખાણ કીધેલું જણાવ્યું છે. પણ આ લખાણમાં તેઓએ શું કીધું છે ? શું એ અંગ્રેજ પત્રો સામે તેઓએ હુમલો કીધો છે ? નહીં, તેઓએ તો સરકાર સામે હુમલો કીધો છે. મારું આ બધું કહેવું તમે બધું સ્વીકારી તેજ મુજબ ચુકાદો લાવજો એમ હું કાંઈ તમને કહેતો નથી. તમારે જોઈએ તો તમે મારાથી તદ્દન જુદા પડજો અને તમારા વીચાર જુદા હોય તો તમારા વીચારને પેહેલી અમત આપજો તથા તે મુજબનો ચુકાદો આપજો. હું તમારા ચુકાદાને આધારે છું. આરોપી તરફથી થયેલી બાબતો તમે સનમુખ લાવવામાં આવી હતી તથા થણા શીતુરી જેવા ફકરાઓ વાંચવામાં આવ્યા હતા. આરોપીએ એવાં લખાણો તરફ દીલસોજી બતાવવાનું કામ જેરકાદાપણ ભરેલું હતું પણ તેથી આરોપી સામે એકદમ તમે મત આંધી દેતા ના. આરોપીએ જણાવ્યું છે કે બીજાઓએ લખ્યું તે મુજબ મેં પણ લખ્યું હતું. પણ બીજાઓ સાથે આપણને કાંઈ કામ નથી, આરોપીનું લખાણ કેવું છે તેજ ફક્ત આપણને જોવાનું છે. આરોપી કહે છે કે હું મળના લાલ માટે સરકાર સામે રાજ્યધારણને અનુસરતી રીતે ખુદશી રીતે ફક્ત સલાવતો હતો. તમને આરોપીનું આ કહેવું મારું લાગે તો તેનો લાલ આરોપીને આપજો.

મોંમના લખાણના સંબંધમાં કહેવાની જરૂર નથી કે મોંમ ફેંકવાનો બનાવ ધીકાર ભરેલો તથા હીચકારો છે, ખુની એકને, જ્યારે મોંમ દળનને મારે છે આ બાબત તરફ સર્વેએ કમકમાટીથી જોવાનું છે. તમને લાગે કે એ બાબતમાં આરોપીનું લખાણ ઘટતી રીતે લખવામાં આવ્યું છે તો આરોપીને છોડી મુકજો. વાંચનારાઓનાં મન ઉપર આ લખાણની અસર કેવી થવી જોઈએ તે ઉપર તમે વીચાર કરો. આરોપી કહે છે કે રાજ્યધારી બાબતોની ચારવણી કરનારાઓનો મોંમ ફેંકવાના બનાવમાં હાથ હતો એવું અંગ્રેજ પત્રો લખાણ કરતાં હતાં તેથી તેનો ગુસ્સો ઉપજ્યો હતો પણ તેની સાથે આપણને કામ નથી. મોંમનો બેદ, બમણી ચેતવણી વગેરે લખાણો તમે આગળ મુકવામાં આવ્યાં છે. તે ઉપરથીજ તમે આરોપીના એરાદા વીશે વીચાર કરજો. મી૦ નેશીએ જુદા જુદા પક્ષ બની ગયલા જણાવ્યા હતા પણ મોંમ પક્ષ ઘષ્ટ ગયો છે એવું તે વીશે મેં તકરારી લખાણ વાંચ્યું ત્યાં સુધી હું વાંકફ હતો નહીં. રાજ્યધારી બાબતો ઉપર વીવેચન કરનાર તથા પોતા ઉપર ગયલા હુમલા માટે ગુસ્સો બતાવનારની આ સારી નીજાથી ફરેલી ટીકા છે કે તે ઉપર તમારે વીચારવાનું છે. આરોપીએ જણાવ્યું છે કે મારી સામે ત્રણા ભયંકર ઇશિરા કરવામાં આવે છે, પણ હું તો કહીશ કે ખુદ આરોપીના લખાણમાં સરકાર સામે એવાજ ઇસારા છે કે કેમ તે તમારે વીચારવાનું છે તમારે લખાણને થોડું ધણું એડેસ્ટમાં લખ્યું હોય તેથી તેની વીરૂધ્ધમાં મત આંધી દેવું જોઈતું નથી દરેક લખનાર સારા ટેસ્ટથી લખવાને બંધાયેલો નથી. હવે આરોપીનાં લખાણો એડેકેટ-જનરલે તમે સનમુખ વાંચી બતાવ્યાં છે, જેથી હું તેમાંથી થણું વાંચવા માગતો નથી. હું ફક્ત થોડાજ ફકરાઓ વાંચી સંતોષ પકડીશ.

લખાણમાંના વાંધાભરેલા ફકરાઓ.

આરોપી એક ટેકાણે જણાવે છે કે, “સ્વ-રાજ્ય મેળવાની લોકો ખાહેશ થાય છે. તે જો

પુરી નહીં પાડવામાં આવશે તો, થોડા નીરાશ થઈ અણુધટતાં તથા કમકમાટ ભરેલા એવાજ ધલાળે જીવ ઉપર આવી જઈ લેશે. "એવાજ ધલાળે મુઝફરપોર ખાતે બામ ફેંકવાનો બનેલો બનાવ છે, જેમાં એક છોકરાએ બામ ફેંકી બે અંગ્રેજ સ્ત્રીઓનાં ખુન કરીધાં હતાં.

ઉપજી લખાણ કરવામાં આરોપીની નેમ બામ ફેંકવાની ઉચ્ચકરણી કરવાની છે કે નહીં તે તમારે વીચારવાનું છે.

ખીજે ઠેકાણે આરોપી જણાવે છે કે "ધ-ગ્લાંડની સરકાર ઉપર કેટલાંકો અરજી મોકલી પોતાના હક મેળવવાની આશા રાખે છે, જ્યારે ખીજાઓ જણાવે છે કે જેમ એક માણસ મોટું ઉઘાડે તે માટે તેનું નાક દાખવું જોઈએ છે તે મુજબ સરકારનાં ચક્રને ફરવું અટકાવવા માટે આંદોલન સળીયો નાખવો એવું લખવામાં આરોપીની નેમ બામ ફેંકવા એવું કહેવાની ખાલી જણાય છે.

આરોપીનો અંરોદ્ધ જણાવવા માટે તા. ૧૨ મી મેએ અધીપતીની નોંધમાં આવેલા ફકરા ઉપર તમે નજર કરો. એક ફકરામાં જણાવવા-આવ્યું છે કે "આયર લેન્ડમાં જ્યારે હીન્ડો જ્યાં બનાવ બનવા પામ્યા તે દૂર કરવા માટે સ્વરાજ્ય આપવાનો વડા પ્રધાન મી. ગ્લેડસ્ટને વીચાર કાઢ્યા હતા. આવા બનાવ બન્યા ત્યાં સુધી મિ. ગ્લેડસ્ટની સરકારનું ધ્યાન ખેંચાયું હતું નહીં. એ ફકરાની નીચે આરોપી શેરો મારે છે કે ખુનો કાઈ વેળા ધણાં ઉપયોગી થઈ પડે છે. આ લખાણ ખુનની ઉચ્ચકરણી કરનાર નહીં ગણાય ?

આવી જાતનાં લખાણનો આરોપીએ જે ખુલાસો કરીધો છે તે તેને કાયદાની ચુંગાલમાંથી અચ્છાવવા માટે પુરતો છે કે તે તમારે જોવાનું છે.

તા. ૯મી જુનનાં લખાણ ઉપર વીવેચન કરવાનું મુશ્કેલ લાગે છે. તમે આગળ તે વાંચવામાં આવ્યું છે. તે ઉપર તમેજ વીચાર કરી લેજો. "લેખમાં આવતા ધલાળે કાયમના

નથી." એવાં મથાળાં હેઠળ આરોપીએ બોલનાં સંબંધમાં વીવેચન કર્યું છે. આરોપી જણાવે છે કે સત્તાવાળા આ ખોટી રીતે સમજાવે છે કે બોલનો બહોળો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. તે પછી તે જણાવે છે કે હીંદ તથા રૂશીયામાં બોમ વાપરવામાં આવે છે તેની નેમમાં આસ-માન જમીનનો ફરક છે. હીંદમાં બોમ દેશહીત-કારી નેમથી વાપરવામાં આવે છે. બોલનો ઉપયોગ દેશહીતકારી જણાવવામાં આવે તો એવાં વીવેચનથી સરકાર લોકોના ધીકારમાં આવી પડે છે કે કેમ તે તમારે વીચારવાનું છે.

ખીજી ગમ આરોપી જણાવે છે કે, મહાન રશીયન શહેનશાહે રાજસભાને તોડી પાડવાની કાશિશ કાપી પણ તેને છેવટે બોલની આગળ નખી જવું પડ્યું.

તે પછી પીઠાં કહાડી નાખવામાં આવેલા પોપટનો ચીતાર આપવામાં આવ્યો છે, જે હીંદી પ્રજાને લાડુ પાડવામાં આવ્યો છે.

આગળ ચાલતાં આરોપી જણાવે છે કે મોગલો કરતાં વધારે ઉદાર રાજનીતી અંગ્રેજ સરકાર ચલાવશે નહીં તો એ અમલ ચલાવનારાઓ પોતાનો અમલ હીંદમાં ચાલુ રાખી શકશે નહીં. આજનો બોલનો જમાનો છે.

એક આરોપી ઉપર શીનુર ઉચ્ચકરણની શીશેશ કરવાનો આરોપ મુકવામાં આવ્યો હોય તથા તેનો ઇરાદો દર્શાવવા માટે જે લખાણો રજુ કરવામાં આવ્યાં હોય તે ઉપરાંત ખીજાં લખાણો ઉપર જવાનું હું પસંદ કરતો નથી. પણ તે છતાં "કેસરી" પલના નીચલા એક ફકરા ઉપર મારું ધ્યાન ખેંચાયું છે તે ઉપર હું તમારું ધ્યાન ખેંચવા માગું છું.

"બંગાળીઓ ઘટતી રીતે પોતાની ફરીયાદો ચુકાદો કરાવવા ગયા. તેથી નહીં વળ્યું ત્યારે સ્વ આધાર રાખી દેશના ઉદય માટે સ્વ દેશી તથા બેચકાદના ઘટતા ધલાળ લીધા. આ ફકરો તદન નીરકોષ લાગે છે. પણ તે પછી નીચે મુજબ આવે છે: આ ઉપરથી બંગાળીઓનાં દેશહીતકારીપણાથી ચુસ્ત ચલાવ કેટલાક સત્તાવાળાઓએ સુસહમન ચુંદાઓને છે.

હી મુકવા જેઓએ અંગાળાઓની મીલકતને ગુસ્સામાં કીધું તથા તેઓની સ્ત્રીઓ ઉપર બીવકાર મુજબરથો. ”

આવે આરોપ સરકાર સામે લાવવા શું બાબતી છે? આવા લખાણથી સરકાર માટે તમને માન ઉપજશે કે તે સામે પીકારની લાગણી ઉત્પન્ન થશે.

છેવટે હું કહીશ કે તમે લખાણો વાંચ્યાં છે તે ઉપરથી વીચાર કરજો. મેં જે કોઈ કહ્યું છે તેની તમારાં મન ઉપર અસર પેટા ના.

અને જુરી વીચાર કરવા માટે જુરીના આરકામાં ગઇ હતી.

જુરીનો અભીપ્રાય.

મસલત કરીને જુરી સવા કલાકે કોર્ટમાં પાછી ફરી હતી.

ત્યાંના મુતશીના પુછવાથી ફોરમેને જણાવ્યું હતું કે તેઓ સાત વીરૂધ્ધ બે મતે વેહેં-આવેલા છે.

નામદાર જડજના સવાલના જવાબમાં ફોરમેને જણાવ્યું કે તેઓ એકમતી થાય એવી ખીલકુલ આશા નથી.

જુરીના વધુ મતનો અભીપ્રાય શું હતો તે પુછવામાં આવતાં ફોરમેને જણાવ્યું કે, જુરીએ આરોપીને ત્રણ આરોપો માટે સાત વીરૂધ્ધ બે મતે તકસીરવાર ફાંસી છે.

નામદાર જડજને જુરીના વધુ મત સાથે મળતા થઈ તે અભીપ્રાય સ્વીકારવામાં આવે છે એમ જણાવ્યું હતું.

આરોપી-હું કોર્ટને અરજ કરવા માશું છું.

નામદાર જડજ-તે અરજ શું છે.

આરોપી-મારા ઉપર મેલવામાં આવેલા આરોપો કાયદાસર નથી. અને તેથી કોર્ટનું કામ રદ થાય છે અને તે કાયદાની બાબત પૂલ એમ આજ્ઞા લઈ જવા હું અરજ કરું છું.

અને મી0 તીલકે કાયદાના સવાલનાં જુદાં જુદાં કારણો વાંચી સંજળાઓ હતાં,

નામદાર જડજને મી0 તીલકની અરજ સ્વીકારવાની ના પાડી હતી.

ના0 જડજનો ચુકાદો.

બાદ નામદાર જડજને મી0 તીલકને સજા કરતાં જણાવ્યું કે મી0 બાળ ગંગાધર તીલક તમને સજા કરવાની મારા ઉપર દુઃખ ભરેલી ફરજ આવી પડી છે. તમારા જેવા માણસને આ સ્થિતિમાં જોખને મને કેટલું દુઃખ થાય છે તેનું વર્ણન હું કરી શકતો નથી,

ખરેખર તમે એક વીદ્વાન તથા વગવાળા માણસ છો. તમારી તે વીદ્વતા તથા વગ જો તમે તમારા દેશના લલા માટે ખરી રીતે ઉપયોગમાં લીધાં હોતો તો ખચીત જે પ્રજા માટે તમે મથો છો તેને ઘણુંક સુખ અપાવવામાં તમે કારણભૂત થઈ પડો.

દસ વરસ અગાઉ તમને ન્યારે સજા કરવામાં આવી હતી તેજ વેળાએ કોર્ટ તમારી સાથે ઘણી રહેમદીલીથી વરતી હતી. કોર્ટ કરતાં સરકારે તેથી પછુ વધારે તમારા તરફ દયા બતાવી હતી, ન્યારે દોઢ વરસના આસાન કેદની સજા પુરી કરી એટલે તમને ચોક્કસ સરનો, જે તમે સ્વીકારી હતી. તેને આધારે છોડી મુકવામાં આવ્યા હતા.

તમે કરેલાં લખાણો ઉપર આવતાં હું જણાવીશ કે જો કોઈ એમ કહે કે રાજ્યદારી ચારવણી કરતી વખતે તેવાં લખાણો કરવાં કમચેસર છે, તો તેઓને માટે હું એટલું જ કહીશ કે તેઓ કોઈ સડી કોઢી ગએલાં ભ્રમના માણસો હોવા જોઈએ. તમે કરેલાં લખાણો શું દેખાડે છે? તેમાં જલસ્તી મુજબરવાની લલામણ કરવામાં આવેલી છે; ખુતામરકીનાં કામ તરફ તેમાં કોઈ દેખાડવામાં આવેલો છે. એટલું જ નહીં પણ કામ દેખી કરવામાં આવતાં કરેલી અને હી

ચકારાં ખુનો માટે પણ સંતોષ તમારા લખાણોમાં દેખાડવામાં આવ્યો છે. એટલેથી ન અટકતાં બોમ જેવી ચીજ હસ્તીમાં આવી તે બનાવને તમે એવી રીતે વધારી લીધો છે કે જાણી હીં-દના જલા માટે કેવી એક ચીજ પેદા થઈ હોય !

મેં ઉપર કહ્યું તેમ જો કોઈ એમ ધારે કે રાજ્યદ્વારી ચારવણી કરતી વખતે બોમ જેવાં ખાનાખરાખીનાં હથ્થારો ઉપયોગમાં લેવાં તે કા-યદેસર છે તો તેઓની મગજશક્તી માટે હું એ-ટલું જ કહીશ કે તેવા માણસો કાહેલાં બેઠાંના હોવા જોઈએ અને તમે તે સંબંધ લખેલાં લ-ખાણો પણ કોઈ કાયદેસર કરાવે તો તેઓની પણ મગજશક્તી સડી ગયેલી હોવી જોઈએ.

છેલાં દશ વરસમાં રાજ્યકરતી કોમ તરફનો તમારો ધીક્કાર એણે થયો નથી અને તમે કરેલાં લખાણો તમે કહો છો તેમ અણીની ધીક વખતે કરવામાં આવ્યાં નથી, પણ એ અંગ્રેજ રાજ્યોનાં કરવામાં આવેલાં પેલા ક-રપીણ અને હીચકારાં ખુન પછી એક પખવા-ડ્યાં રહીને તમે તે લખાણો કર્યાં અને અઠ-વાડીમાં પછી અઠવાડીયાં સુધી કરતા રહ્યા છો અને તે પણ જાણીબુજીને અને ચોકસ નેમથી-જ. મારે કહેવું જોઈએ કે તકરારી લખાણો જેવાં લખાણો જે વર્તમાન પત્રો કરે છે તે વ-ર્તમાન પત્રો દેશને એક શ્રાપ સમાન છે.

તમને સજા કરતી વખતે મને ઘણી દીલ-ગીરી ઉપજે છે. મારે અત્રે કહેવું જોઈએ કે કદાચ જુરી તમને અપરાધી કરાવે તો તેવી વેળાએ તમને કેવી સજા કરવી તે સવાલ ઉપર મેં પુરતો અને ગંભીરપથી વીચાર કર્યો છે અને છેવટે હું તમને જે સજા કરવા મા-ન્યું છું તે સજા ખરેખરી રીતે તો અધરીત નરમાસ જરેલીજ ગણાશે. હું જે સજા કરવા માન્યું છું તેથી વધારે હલકી સજા તમને કરી શકતો નથી. હું ધારું છું કે તમારા જેવી સ્થિતિ ધસવન્દાર માણસને જે સજા હું કરવા માન્યું છું તે સજાથી કાયદાની નેમ પુરેપુરી જાળવશે.

સજા,

તમારી વય તથા આબુખાબુના સંજોગો ખ્યાનમાં લેતાં મને એમ લાગે છે કે દેસનાં જલા માટે તથા જાહેર શાંતી માટે તમને દેશમાંથી થોડો વખત દુર ખસેડવા કાયદાકરક છે અને તેટલા માટે તમારા પહેલાં મેં અપરાધો માટે તમને ત્રણ ત્રણ વરસના દેશનીકાલની સજા કરવામાં આવે છે. એકંદર તમને ૬ વરસ દેશ નીકા-લ કરવામાં આવે છે. ત્રીજા અપરાધ માટે તમને ૩૧. ૧૦૦૦ નો દંડ કરવામાં આવે છે. ન્યારે એથો આરોપ પડતો મેલવામાં આવે છે.

સજા કરતી વેળાએ રાતના લગભગ સવા-દસ વાગ્યા હતા.

હાઈ કોર્ટની જહાર એ દીને સાંજ પછીનો દેખાવ.

મી૦ તીલકની તપાસનું છેવટ એજ દીને રાતરે આવી જશે એમ લોકોના ધણુ મોટા ભાગે વધી રાખી હતી નહીં અને સ-ર્વે શુરુવારે ચુકાદો આપવાની અટકળ કરતા હતા. એ છતાં સાંજે ચાર વાગે ધીમે ધીમે લોકોમાં ખબર પસરવા લાગી કે સરકાર તરફના ધારાશાસ્ત્રી મી૦ ખાનસન પોતાનું બોલવું પુરું કરવા આવ્યા છે અને ચુકાદો આ-જે અપાઇ નય એવા સંભવો છે. જેઓ હાઇ કોર્ટમાં ચુકદેમો સાંભળવા ગયા હતા તેઓના મુખથી તથા બીજા સાંપડો મારફતે થોડાની જાણમાં આ ખબર આવતાં તે વીજળીક પેરે પથરાઇ ગઈ અને છુટાછવાયા લોકો સાંજ પછી હાઈ કોર્ટની જાહાર ભેગા થવા લાગ્યા. મી૦ તીલકની શરૂઆતની તપાસ વેળા લોકોની જે મોટી ઠઠ જમી હતી તે સાથે સરખાવતાં તેઓના સંખ્યા વચર શકે ઘણી નાની હતી કારણ કે ઉપર જણાવ્યા મુજબ લોકો અનજાણ હતા. પોલીસે આગળથીજ સાવચેતી રાખી હાઈ કોર્ટના પાયા લા દરવાજા તરફથી તે દરીયા કીનારા સુધી કડકે કડકે થોડેરવાર દુકડી તેમજ સેપાલી ઉ-

આ રાખ્યા હતા જેઓ સાંજ પછી સપ્થાને હાઈ કોર્ટ તરફ જતા અટકાવતી હતી. આથી લોકો તીવ્ર કેસનો ચુકાદો સાંભળવાને આતુર બની આવેલા મેદાનમાં તથા ટપાલ ઓફીસની અને જલ્દેર ખાંધકામ ખાતાની પગથીઓ ઉપર જુદાં જુદાં ટોળાંઓ થઈ ઉભા થવા લાગ્યા અને તેઓ શું ચુકાદો આવશે તે વીશે પોતપોતાની અંદર તરેહવાર અટકળો કરવા લાગ્યા. સાંજે છ વાગતાં પછી હાઈ કોર્ટની વાવટાકાંદી ઉપરનો ચાવટો ઉતારી નાખવામાં આવતાં કેટલાક લોકો મુકદ્દમો મુલતવી રહેશે સમજી ખાજા કરવા લાગ્યા જેથી તેઓના સમુદમાં કાંઈક ઘટાડો થયો પણ પાછળથી પાજા લોકો બેગા થવા લાગ્યા અને રાતના ચુકાદો આપતાં ગોડે સુધી ત્યાંજ શાંતપણે ઉભા રહ્યા હતા.

હાઈ કોર્ટના બંધ કરવામાં આવેલાં બારણાંઓ.

હાઈ કોર્ટના સર્વ દીશાના આવેલાં બારણાંઓ સાંજ પડતાં બંધ કરવામાં આવ્યાં અને લોકોને અંદર આવવા કે બહાર જવા દેવામાં આવતાં નહતા. સાંજે સાડા છ વાગતાં પછી વરમાદ પડવા લાગ્યો હતો અને તે રાત સુધી પડવો માંડ્યા છતાં કેટલાક લોકો ભીંજતા પણ રયાં ઉભા હતા. લોકોની વચ્ચે તદન શાંત હતી અને તેઓ રમખાણુના કરાંચો ચીંદો બતાવતા હતા નહીં.

પરચુરાણુ બખરો.

મુંબઈ શહેરની સ્થિતિ.

મી૦ તીલકનો કેસ આવે તે દરમ્યાન વખ તે મીલ મજુરો દુલ્લડ મચાવે એવી પહેલાથી જ વહી રાખી પોલીસ તરફથી લશ્કર વીજેરેનો ધુરતો બંદોબસ્ત તા૦ ૧૨મી જુલાઈથી તા૦ ૨૩મી જુલાઈ સુધી રાખવામાં આવ્યો હતો.

મીલમજુરોના લગલગ ૧૦થી ૧૨ હજાર માણસો એક ટોળાએ ગઈ તા૦ ૧૭ મી એ

નજીવું રમખાણુ મચાવ્યું હતું, જેથી પોલીસને ગોળી છોડવાની જરૂર પડી હતી અને તુરત રમખાણુ દાખી દેવામાં આવ્યું હતું. આથી આડ જણુને ઇગ્ન થવા ઉપરાંત ૧ જણુ માર્યો ગયો હતો. દુલ્લડ ખોરોમાંના ૮ જણુને પકડી ગઈ તા૦ ૨૨મીએ સગ્ન કરવામાં આવી હતી.

સોમવાર તા૦ ૨૦ મી તથા તા૦ ૨૧ મી એ પણ દુલ્લડખોરો તરફથી નાના નાના રમખાણો કરવામાં આવ્યા હતા, પણ તે તુરતા તુરત દખાવી દેવામાં આવતા હતા. કેટલાક ખટારાવારાઓએ હડતાલ પાડી હતી. અને બીજાને તેમ કરવા સમજવતા હતા, કામ કરનારા હેલ્કરીઓ આ નોકલાનમાં સામેજ દેવાથી મુંબઈ શહેરની મીલો તથા વેપારીઓની કેટલીક દુકાનો તદન કામકાજ વગરની જણાતી હતી,

પુણા.

મી૦ તીલકને સગ્ન થયાની યાત તા૦ ૨૩ મીએ સદવારમાં તાર યંત્ર વડે પુણા ખાતે વીજળીની માફક ફેલાઈ જવાથી ત્યાંની કેટલાક લોકો એ પોતપોતાની દુકાનો બંધ રાખી હતી.

સુરત.

એ ખબર અત્રે સુરતમાં પ્રસરતાં ચાક, બાગળ વીજેરેપરની કાપડની દુકાનો, સુખડીઆઓ અનાજની દુકાનો, જમીની દુકાનો, મેવાવાળા, પાનવાળા, કેસારાની દુકાનો ઘડીઆળની દુકાનો વીજેરે બપોર પછીથી બંધ પાકો લોધા પોતપોતાની દુકાનોના ઓટલાપર એકત્ર થઈ મી૦ તીલક કેસનીજ વાતો ચલાવતા તથા ન્યુસપેપરો અને દેશી મિત્ર પ્રેસમાંથી બહાર પાડેલા વધારાઓ વાંચતા જણાતા હતા. જાણે બાગળપર એક નાનો મેળો ભરાયો હોય તેમ લોકોનો દેખાવ જણાતો હતો.

આ દેખાવ જોવાને શેરીઓમાંના કેટલાક લોકો બખરમાં ઉતરી પડવાથી વધારે મીરદી થઈ હતી, અને મેળો છેક સ્ટેશન સુધી લાંબા હોય, સ્ટેશન પરની દુકાનો પણ બંધ હતી. પોલીસ સુપ્રીટેન્ડેન્ટ મી૦ લોગલી, મદદનીશ મી૦ હીર-ગાંવકર તથા રા૦ આદીતરામ અને મી૦ ગો-

તીશા વીગેરેએ ઘણી શાંતીથી મુલેહનર્યો બદો-
ખસ્ત જાળવ્યો હતો, અને બનરમાં આમતેમ
ફરી પાતપોતાને સ્થાનકે ગયા હતા.

મી. તાલક માટે અફવા.

મી. તાલકને ક્યાં લઈ જવામાં આવ્યાછે
તે બાબે એવી અફવા ફેલાઈ છે કે તેમને એક
સ્ટીમરમાં બેસાડી રાતે રવાના કરી દેવામાં
આવ્યા છે, ત્યારે ખીજી અફવા એવી ફેલાઈ
ની કે, તેજ રાત્રે તેમને મદાલકમીના સ્ટેશન
માગળ તૈયાર રાખવામાં આવેલી ખાસ બે ડગ્ગા-
ને ટ્રેનમાં અમદાવાદ સાબરમતી નેલમાં લઈ
જવામાં આવ્યા છે. જેમાં વગ્નુદ જણાય છે.

મુ'બદ.

મી. તાલકને તા. ૨૨ મીએ રાત્રે સળ
પાથી તા. ૨૩ મીએ દલગીરી બતાવવા માટે

બુલેથરની શાક મારકીટ તથા તે તરફની દુકાને
મુળજી જેઠા, લખમીદાસ ખીમજી, મંજળદાસ
મારકેટ, મારવાડી બનર, નળબનર, બારમાધ
મોહલો, નામદેવી, સ્ટ્રીટ, પાયધોની, અખદુલ
રહેમાનસ્ટ્રીટ, કોલાબા, કોટન એક્સચેન્જ પહે-
ડીઓ, શેરબનર, દાણાબંદર, ભાતબંદર, અમા-
રબંદર, બારદાન બનર, ભાત બનર, કાશા
બનર, ચુડી બનર, ખાંડ બનર, ખારેક બનર
શીડ બનર, વીગેરે બનરો, ત્રાંબા કાંટો, કાલ-
બાદેવી રેડિ, મોહવાડો, પાયધોની, બુલેથર.
નોટ બનર, ચાંદીનું બનર, વેલાયતની હુગુનું
બનર, રેશમી કાપડ બનર વીગેરે બનરો. બ-
ધ હતા. તેમજ માણેકજી પીટીટ, જીવરાજ
બાલુ, માધવજી ધરમશી મીલ, વીગેરે મીલ
કામદારો હડતાલપાણી કામ પર ગયા નહોતા.
અને તેમાંથી કેટલાકનો વીચાર તે હડતાળ છ
દીવસ લખાવવાનો જણાતો હતો.

સંધ્યે ઉકાણું લઈને તેમજ પોલીસની
ફેબરેશ મજબુત હતી. દીવસ શાંતીથી પસાર
ગયા હતા.

૩
નમોઽસ્તુર્વામિણે ।

સનાતન વૈદિક ધર્માવલંબીઓને માટે ઉત્તમ તક.

શ્રી

અબોધ ધ્વાન્ત માર્તણ્ડ.

ગુનરાત્રી ભાષાંતર.

આ પુસ્તકમાં દર્શનદી કુતર્કોનું સમૂલ ખંડન અને સત્ય સનાતન વેદ ધર્મનું મંડન છે; અર્થાત આ પુસ્તકમાં સાત મથૂખ છે:—

(૧) સાધારણ ધર્મ	(૨) ભગવદ્ગીતા સિદ્ધિ
(૩) પ્રતિમાપૂજન સિદ્ધિ	(૪) દર્શનદીય પ્રતિમાપૂજન નિષેધક વચનોનું સ્વાર્થ નિરૂપણ.

(૫) વિધવા વિવાહ વિટંબના. (૬) તીર્થ સિદ્ધિ.

(૭) શૂદ્રને માટે વેદાધ્યયનનો અભાવ અને કર્મોનુસાર વર્ણ વ્યવસ્થાનું ખંડન
એ રીતના સાતે મથૂખોમાં સનાતન વેદધર્મનું, વેદાદિ સચ્છાસોના સખળ પ્રમાણે
હી એવી સરસ રીતે મંડન કર્યું છે કે, આ પુસ્તક હિંદી ભાષામાં આજ સોળ વર્ષ
થયા બહાર પડ્યું છે પણ એની વિરૂદ્ધમાં લેશ માત્ર લખાયેલું હોય એ જાણ બહાર છે.

નિષિદ્ધસાક્ષના જ્ઞાતા સપ્તદ્વીપમાર્તંડ પૂજ્યપાદ સ્વામીશ્રી બાલરામ ઉદાસીન
જેવા મહાન સપર્થ વિદ્વાન મહાદેવની રીતિથી, આ પુસ્તક તેમના શિષ્ય
વ્યાખ્યાન વાચસ્પતિ પૂજ્ય સ્વામીશ્રી આત્મસ્વરૂપજીએ રચેલું છે; એટલે પુસ્તક
ની યોગ્યતા માટે વધુ લખવું એ, સોના પર લોખ ચઢાવવા જેવું જ ગણાયે.

સન્નનગણુ આ પુસ્તક વાંચ્યાથી સત્ય માર્ગ ગ્રહણ કરી શકશે; સનાતન ધર્મ
માટે અભિમાન રાખનારાઓએ અવશ્ય આ પુસ્તક રાખવું જોઈએ. તેમજ અવાં
માર્ગે ફસાયેલા અને ફસાતા આર્યજનુઓને પણ આ પુસ્તક બહુ ઉપયોગી થઈ પડશે
અર્થ બાદ જતાં જે નદી સહેશે તે શુભ કાર્યમાં આપી દેવામાં આવશે; અને તે
અખર, છેવટે બહાર પ્રજ્વળે વર્તમાનપત્રદ્વારા આપવામાં આવશે.

કીંમત રૂ. ૦-૧૦-૦ ટપાલ અર્થ જુદું.

મળવાનું ઠેકાણું:— નારાયણદાસ ગોપાળદાસ

ભગવાન મથુરાવાળા. નાણાવટ—મુરત

